

**UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II
W KRAKOWIE
WYDZIAŁ TEOLOGICZNY**

Hanna Walentyna Górska

**Psalmy Asafa w Psalterzu
Studium porównawcze w zakresie literacko-teologicznym**

Praca doktorska napisana
na seminarium
z Teologii i informatyki biblijnej
pod kierunkiem
ks. dr hab. Romana Bogacza

KRAKÓW 2023

Opis bibliograficzny pracy

Imię i nazwisko: Hanna Walentyna Górska

Tytuł pracy: Psalm Asafa w Psalterzu. Studium porównawcze w zakresie literacko-teologicznym

Miejsce i rok napisania: Kraków 2023

Ilość stron: 387

Abstrakt:

W Księdze Psalmów występuje dwanaście utworów (Ps 50; oraz 73-83) zawierających w określeniu $\eta\text{דָּאָף}$. Celem badań jest sprawdzenie, czy psalmy te pod względem językowym jak i teologicznym są ze sobą połączone w grupę oraz czy wyróżniają się na tle całej Księgi Psalmów. Ponadto została zwrócona uwaga na kolejność tych psalmów, ze szczególnością na Ps 50, oddzielony od pozostałych psalmów asafowych.

Pierwszy rozdział przedstawia bardziej ogólne zagadnienia dotyczące psalmów asafowych takie jak miejsce i czas powstania oraz terminologię występującą w pierwszym wersecie poszczególnych utworów. Drugi rozdział poświęcony został badaniom nad strukturami poszczególnych psalmów asafowych jak również całej grupy jako spójnej struktury. Trzeci rozdział przedstawia badania dotyczące słownictwa oraz form gramatycznych występujących w psalmach asafowych. Natomiast czwarty rozdział przedstawia wybrane zagadnienia teologicznie występujące w obrębie grupy asafowej.

Badania zostały oparte na analizie tekstu hebrajskiego oraz polskiego. Do tego celu zostanie zastosowana analiza filologiczno-egzegetyczna oraz elementy metody historyczno-krytycznej. Na analizę filologiczno-egzegetyczną składają się analiza: słownictwa, morfologii, syntaksy, struktury, semantyki.

Słowa klucze:

Rzeczowe: psalmy Asafa, Księga Psalmów, $\eta\text{דָּאָף}$, psalmy

Imienne: Asaf

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW	7
WSTĘP	9
ROZDZIAŁ I ZAGADNIENIA WSTĘPNE DOTYCZĄCE PSALMÓW ASAFA	19
1. CZAS I MIEJSCE POWSTANIA	19
1.1. <i>Psalm 50</i>	20
1.2. <i>Psalm 73</i>	21
1.3. <i>Psalm 74</i>	23
1.4. <i>Psalm 75</i>	24
1.5. <i>Psalm 76</i>	26
1.6. <i>Psalm 77</i>	28
1.7. <i>Psalm 78</i>	29
1.8. <i>Psalm 79</i>	30
1.9. <i>Psalm 80</i>	32
1.10. <i>Psalm 81</i>	35
1.11. <i>Psalm 82</i>	36
1.12. <i>Psalm 83</i>	37
2. AUTOR PSALMÓW 50 ORAZ 73-83	38
3. OKREŚLENIA ZAWARTE W PIERWSZYCH WERSETACH PSALMÓW ASAFWYCH	40
3.1. <i>Cechy literackie</i>	41
3.2. <i>Określenia instrumentów muzycznych</i>	44
3.3. <i>Przeznaczenie psalmu</i>	47
3.4. <i>Sposób wykonywania utworu</i>	49
3.5. <i>Termin ἠρᾶ</i>	51
ROZDZIAŁ II ANALIZA STRUKTUR W PSALMACH ASAFOWYCH	60
1. STRUKTURA POSZCZEGÓLNYCH PSALMÓW	61
1.1. <i>Psalm 50</i>	61
1.2. <i>Psalm 73</i>	66
1.3. <i>Psalm 74</i>	71
1.4. <i>Psalm 75</i>	76
1.5. <i>Psalm 76</i>	79
1.6. <i>Psalm 77</i>	82
1.7. <i>Psalm 78</i>	85
1.8. <i>Psalm 79</i>	92
1.9. <i>Psalm 80</i>	95

1.10. Psalm 81	99
1.11. Psalm 82	103
1.12. Psalm 83	106
2. STRUKTURA CAŁEJ GRUPY	109
2.1. Grupa psalmów asafowych jako struktura koncentryczna	109
2.2. Ps 78 jako centrum koncentrycznej struktury grupy asafowej	116
ROZDZIAŁ III ANALIZA SŁOWNICTWA I GRAMATYKI.....	120
1. CZASOWNIKI.....	120
1.1. Osnowy.....	121
1.2. Rdzenie	171
2. PRZYMIOTNIKI	196
2.1. Hapax legomenon i terminy własne danej formy przymiotnika	197
2.2. Hapax legomenon i terminy własne niezależnie od formy przymiotnika	198
2.3. Liczba i rodzaj	199
2.4. Status constructus i absolutus.	200
3. RZECZOWNIKI	202
3.1 Statystyki ilościowe.....	202
3.2. Hapax legomenon i terminy własne	211
3.3. Hapax legomenon i terminy własne konkretnych form rzeczowników.....	213
3.5. Liczba i rodzaj	217
4. PARTYKUŁY	218
4.1. Partykuły wykrzyknikowe	218
4.2. Partykuła אֵל.....	221
4.3. Partykuła אֵיךְ.....	221
ROZDZIAŁ IV WYBRANE ZAGADNIENIA TEOLOGICZNE	222
1. OBRAZ BOGA	223
1.1. Tytuły Boga.....	223
1.2. Przymioty Boga.....	256
1.3. Funkcje pełnione przez Boga	275
2. OBRAZ CZŁOWIEKA	287
2.1. Pokładający ufność w Bogu	287
2.3. Wychwalający Boga	289
2.4. Szukający Boga	292
2.6. Sprawiedliwy	297
2.7. Pobożny	301
2.9. Grzeszny	304

PODSUMOWANIE I WYCIĄNIĘCIE WNIOSKÓW.....	317
1. CZAS I MIEJSCE POWSTANIA	317
2. OKREŚLENIA ZAWARTE W PIERWSZYCH WERSETACH PSALMÓW ASAFOWYCH.....	323
3. STRUKTURA.....	327
4. TERMINOLOGIA I ZAGADNIENIA GRAMATYCZNE.....	331
5. WĄTKI TEOLOGICZNE	336
BIBLIOGRAFIA	339
1. TEKSTY BIBLIJNE	339
2. ENCYKLOPEDIA, SŁOWNIKI, PODRĘCZNIKI	340
3. KOMENTARZE BIBLIJNE	340
4. LITERATURA PRZEDMIOTU	343
5. INNE	349
ANEKS	351
<i>Tab.1 Występowanie czasowników w osnowie Hitpael</i>	<i>351</i>
<i>Tab. 2. Osnowy w jakich znajdują się rdzenie czasowników występujących w psalmach asafowych..</i>	<i>352</i>
<i>Tab. 3 Ilościowa i procentowa statystyka występowania osnowy Piel w poszczególnych psalmach.</i>	<i>359</i>
<i>Tab. 4 Rdzenie występujące tylko w Qal w psalmach asafowych, które nie występują również w innych koniugacjach w psalmach nieasafowych</i>	<i>361</i>
<i>Tab. 5 Rdzenie które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Qal a jednocześnie nie występują w innych koniugacjach w całej Biblii Hebrajskiej.</i>	<i>362</i>
<i>Tab. 6 Rdzenie występujące tylko w Piel w psalmach asafowych, które nie występują również w innych koniugacjach w psalmach nieasafowych</i>	<i>363</i>
<i>Tab. 7 Rdzenie które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Piel a jednocześnie nie występują w innych koniugacjach w całej Biblii Hebrajskiej.</i>	<i>364</i>
<i>Tab. 8 Rdzenie występujące tylko w Hifil w psalmach asafowych, które nie występują również w innych koniugacjach w psalmach nieasafowych</i>	<i>364</i>
<i>Tab. 9 Rdzenie które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Hifil a jednocześnie nie występują w innych koniugacjach w całej Biblii Hebrajskiej.</i>	<i>365</i>
<i>Tab. 10 Rodzaje rzeczowników występujących w psalmach asafowych</i>	<i>365</i>
<i>Tab. 11 Rodzaje przymiotników występujących w psalmach asafowych.</i>	<i>369</i>
<i>Tab. 12 Formy czasowników występujące tylko w psalmach asafowych w obrębie całej BH</i>	<i>370</i>
<i>Tab. 13 Formy czasowników, które występują tylko w psalmach asafowych, w obrębie Księgi Psalmów.</i>	<i>375</i>
<i>Tab. 14 Formy rzeczowników będące hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej.</i>	<i>381</i>
<i>Tab. 15 Formy rzeczowników będące hapax legomenon w obrębie jedynie Księgi Psalmów.</i>	<i>385</i>
<i>Tab. 16 Rzeczowniki występujące w Księdze Psalmów jedynie w utworach asafowych.</i>	<i>386</i>

Wykaz skrótów

Abso – status absolutus

Cons – status constructus

dual – liczba podwójna

f – rodzaj żeński

HB – Biblia Hebrajska

m – rodzaj męski

N – rzeczownik

plur – liczba mnoga

Ps as – psalmy asafowe

Ps c – zbiór wszystkich psalmów w Psalterzu

Ps k – grupa kontrolna składająca się z kilku psalmów nieasafowych

Ps n – wszystkie psalmy nieasafowe

s – strofa

sing – liczba pojedyncza

V- czasowniki

w – werset

WSHP – Stamm J. J., Koehler L., Baumgartner W. i in. (red.), *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 1-2, Warszawa 2008.

z – zwrotka

Wstęp

Psałterz jest zbiorem zawierającym 150 psalmów, z czego jedynie 34 nie posiadają na początku czegoś, co moglibyśmy określić jako nagłówek. Obejmuje on zazwyczaj pierwszy werset danego czasu i niejednokrotnie był sprowadzany na drugi plan, jak możemy zobaczyć to chociażby w wydaniach Biblii Tysiąclecia, gdzie jest on zaznaczony kursywą, lub wręcz całkowicie pomijany, jako miało to miejsce chociażby w przypadku szkoły Gunkela. Zdaniem T. Brzegowego, w obecnym stanie badań nad Księgą Psalmów, nie należy ich uznawać jako fragmentów należących do tekstu pierwotnego. Jednak z racji na problemy jakie przejawiają autorzy Septuaginty z przełożeniem poszczególnych terminów, w nich występujących, na język grecki, należałoby uważać, że są to dodatki pochodzenia starożytnego¹.

Jedną z kategorii terminów występujących w nagłówkach psalmów są imiona, które wiążą poszczególne utwory w grupy. Imiona te występują z przedrostkiem ל, którego poprawne rozumienie, w tych miejscach, do dziś sprawiło badaczom wiele trudności. Dawniej uważany był za tak zwany lamed auctoris. W takiej sytuacji poszczególne imiona oznaczałyby autorstwo danego utworu. Jednak obecny stan badań wykazuje, że nie jest możliwe uznanie takiego rozumienia tych określeń w przypadku wszystkich psalmów, które je zawierają². Przez wieki badań nad Psałterzem, powstały również inne teorie próbujące wyjaśnić co oznaczają wspomniane w nagłówkach psalmów imiona. Mogą oznaczać osobę, do której dany psalm był kierowany; przynależność do kolekcji autoryzowanej przez daną osobę, będącą jej patronem; przeznaczone do użytku dla danej osoby; określenie osoby, za którą modlono się przy użyciu danego psalmu; w pewnym sensie dotyczące danej osoby³; w znaczeniu bardzo bliskim do wspomnianego lamed auctoris, jednak jako odniesienia do danej grupy, szkoły a nie pojedynczej osoby.

¹ T. Brzegowy, *Psałterz i Księga Lamentacji*, (Academica 62), Tarnów 2003, s. 28.

² S. Łach, *Psalmy. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz liturgiczny niedzielno-święteczny*, Poznań 1986, s. 25-28.

³ W. Węgrzyniak, *Psalm 83. Teksty – egzegeza – konteksty*, (Studia Biblica Lublinensia t. 19), Lublin 2019, s. 155-156.

Jedną z tego typu grup, stanowiącą utwory powiązane ze sobą poprzez imię występujące w ich nagłówkach, są tak zwane psalmy asafowe. W Księdze Psalmów występuje dwanaście utworów (Ps 50; 73-83) zawierających w pierwszym wersecie hebrajskie określenie אֲשָׁף . Celem naszych badań jest sprawdzenie czy psalmy te pod względem językowym oraz teologicznym są ze sobą połączone w pewną mniej lub bardziej jednolitą grupę oraz czy pod tymi względami wyróżniają się one spośród pozostałych psalmów zawartych w Psalterzu. Dodatkowo w badaniach zostanie zwrócona uwaga na kolejność tych psalmów, ze szczególnością na Ps 50, który oddzielony jest od pozostałych psalmów zawierających אֲשָׁף . Zbadane zostanie, czy są jakieś przesłanki językowe i teologiczne, które mogą uzasadniać jego oddzielenie od Ps 73-83.

W pierwszym rozdziale zostaną przedstawione bardziej ogólne zagadnienia dotyczące omawianych przez nas utworów. Na początku zaprezentujemy próby określenia daty i miejsca powstania poszczególnych psalmów asafowych. Następnie omówiona zostanie problematyka tłumaczenia różnego rodzaju terminów występujących w wersetach rozpoczynających te utwory, w tym również samego określenia אֲשָׁף .

Drugi rozdział zostanie poświęcony badaniom nad strukturami poszczególnych psalmów asafowych. Zostaną one następnie zestawione w jedną całość by ustalić czy występowanie w nich Ps 50 wpływa na mniejszą lub większą regularność tej struktury oraz znaczenie centralnej jednostki kompozycji.

Trzeci rozdział naszej pracy, poświęcony będzie badaniom nad występującym w psalmach asafowych słownictwem. Uwzględniona zostanie nie tylko liczba poszczególnych terminów, ale również wybrane zagadnienia gramatyczne, które ich dotyczą. Z racji na złożoność zagadnienia oraz ilość materiału do badań, mamy świadomość, że rozdział ten nie będzie w stanie przedstawić, w sposób wystarczający, badanego zagadnienia. Stanowić on będzie jednak dużą bazę danych do dalszych badań prowadzonych zarówno nad samymi psalmami asafowymi jak i nad całym Psalterzem. Został on bowiem przeprowadzony w oparciu o samodzielne badania przy użyciu programu biblijnego BibleWorks10. Stanowi więc dzięki zasób danych dotyczący Księgi Psalmów, który nie został zaprezentowany zarówno na płaszczyźnie polskich jak i zagranicznych publikacji.

Część tabel obejmujących problematykę zawartą w tym rozdziale została umieszczona w aneksie. Związane jest to ze zbyt dużą zawartością danych w nich zawartych lub ich mniejszym znaczeniem podczas prezentowanych badań na tym etapie. Zostały one

dołączone do pracy jako źródło dla dalszych, bardziej pogłębionych badań nad psalmami asafowymi czy ogólnie nad Księgą Psalmów.

Ostatni rozdział, poświęcony będzie wybranym zagadnieniom teologicznym. Podzielony został na część poświęconą w sposób bezpośredni Bogu. Zostaną w nim omówione wybrane tytuły, przymioty i funkcje pełnione przez Boga, które występują w tekstach asafowych. Natomiast druga część, będzie skupiać się na człowieku w relacji do Boga, jak również na odpowiedzi Boga na ludzkie postępowanie. Z racji na to, że nasza praca stara się omówić aż dwanaście utworów Księgi Psalmów, w rozdziale tym omówione zostaną jedynie pokrótce wybrane zagadnienia teologiczne. Nie zawsze będą one odniesione do pozostałych utworów Psalterza. Rozdział ten ma na celu zaznaczenie problematyki i pokazanie kierunków dla dalszych badań nad grupą asafową. Całościowe ujęcie problematyki teologii utworów asafowych oraz odniesienie ich do psalmów spoza tej grupy, nie jest możliwa w obrębie jednej tylko pracy.

W naszych badaniach zostanie przeprowadzona analiza tekstu hebrajskiego oraz polskiego psalmów asafowych jak i pozostałej części Psalterza lub próby kontrolnej. Do tego celu zostanie zastosowana analiza filologiczno-egzegetyczna oraz elementy metody historyczno-krytycznej. Na analizę filologiczno-egzegetyczną składać się będzie kilka etapów, będą to analizy: słownictwa, morfologii, syntaksy, struktury, semantyki. W celu przeprowadzenia tych badań posłużymy się literaturą związaną z zakresem naszych badań oraz programami BibleWorks10. Otrzymane w ten sposób dane zostaną ze sobą zestawione w celu wyodrębnienia elementów, które łączą ze sobą psalmy Asafa oraz tych, które odróżniają je od pozostałej części Psalterza.

Przeprowadzona wstępna kwerenda wykazuje, że zagadnienie psalmów Asafa jako grupy nie zostało dotychczas wystarczająco opracowane. W szczególność pod względem używanego słownictwa, zastosowanych struktur językowych. Spośród biblistów, którzy zajmują się Starym Testamentem, wielu opublikowało przynajmniej jeden artykuł dotyczący konkretnego psalmu lub występowania danej tematyki w Psalterzu. Mało jest natomiast badaczy zajmujących się w znaczącym stopniu w swoich badaniach Księgą Psalmów. Spośród polskich biblistów warto wspomnieć o W. Węgrzyniaku, natomiast na gruncie zagranicznym na uwagę zasługują tacy naukowcy jak: B. Weber, C. B. Jones, R. L. Cole, B. Gosse, F.-L. Hossefeld, E. Zenger, P. C. W. Ho.

Jeszcze mniejsza ilość badaczy zajmuje się grupą psalmów asafowych, co prawda istnieją pojedyncze publikacje w tej tematyce, jednakże z naszej wstępnej kwerendy wynika,

że jedynie B. Weber zajął się w sposób szczególny psalmami Asafa jako grupą i poświęcił im wiele publikacji. Jego badania nad psalmami prowadzone są głównie z punktu widzenia historycznego i teologicznego.

Przeprowadzona kwerenda pozwoliła zwrócić uwagę na następujących biblistów i sklasyfikować ich badania:

- P. Auffret – opublikował kilka artykułów zajmujących się wewnętrznymi strukturami danego psalmu i ich podziałami na strofy. W swoich badaniach jednak nie skupia się wyłącznie na Księdze Psalmów, publikuje również wiele prac, które pod tym kontem prezentują badania innych tekstów Biblijnych⁴.
- P. J. Botha – opublikował dwa artykuły analizujące Ps 75 i 79 pod względem struktury, głównie kwestia podziału psalmu na strofy. Jego prace jednak zdają się bardzo pobieżne⁵.
- T. Brzegowy – zajmuje się w swoich badaniach Starym Testamentem. Opublikował również kilka publikacji zajmujących się ogólnie Księgą Psalmów⁶.
- R. L. Cole – zajmuje się m.in. badaniem Księgi Psalmu przy użyciu metody kanonicznej⁷.
- B. Gosse – pokazuje powiązania między psalmami Asafa a innymi księgami biblijnymi takimi jak Księga Izajasza czy Jeremiasza, ponadto zwraca uwagę na zjawisko tzn. psalmów Deuteroasafowych⁸.

⁴ P. Auffret, "Écoute mon peuple!". *Étude structurelle du Psaume 81*, SJOT 7 (1993), s. 285-302; P. Auffret, "Qu'ils sachent que ton nom est YHWH! *Étude structurelle du Psaume 83*, ScEs 45 (1993), s. 41-59; P. Auffret, "Sacrifie à Dieu un sacrifice d'action de grâce". *Étude structurelle du Psaume 50*, FoOr 28 (1991), s. 135-155; P. Auffret, *C'est Dieu qui juge: Étude structurelle du psaume 75*, ZAW 109 (1997), s. 385-394; P. Auffret, *Dieu juge: Étude structurelle du Psaume 82*, BN 58 (1991), s. 7-12; P. Auffret, *Et moi sans cesse avec toi: Étude structurelle du psaume 73*, SJOT 9 (1995), s. 241-276; P. Auffret, *Fais luire ta face et nous serons sauvés – Nouvelle étude structurelle du psaume 80*, OTE 19 (2006), s. 1052-1063; P. Auffret, *L'Étude structurelle des Psaumes. Réponses et compléments II (Pss. 61, 77, 82, 100, 138, 147)*, ScEs 49 (1997), s. 39-61; P. Auffret, *La droite du Très-Haut. Étude structurelle du Psaume 77*, SJOT 6 (1992), s. 92-122; P. Auffret, *Quand Dieu se lève pour le jugement: Étude structurelle du psaume 76*, BN 84 (1996), s. 5-10; P. Auffret, *Souviens-toi de ton assemblée! Étude structurelle du Psaume 74*, FoOr 33 (1997), s. 21-31; P. Auffret, *Toi le Dieu faisant merveille. Étude structurelle du Psaume 77*, BeO,47 (2005), s. 37-43.

⁵ P. J. Botha, "The honour of the righteous will be restored". *Psalms 75 in its social context*, OTE 15/2 (2002), s. 320-334; P. J. Botha, *The Poetic Structure and Strategy of Psalm 79*, VeEc 25 (2004), s. 357-377.

⁶ T. Brzegowy, "Miasto Boże" w *Psalmach*, Kraków 1989; T. Brzegowy, *Jerozolima - stolica Pomazańca Pańskiego w świetle Psalmów*, Collectanea Theologica 59/4 (1989), s. 15-44; T. Brzegowy, *Jeruzalem - miasto pokoju. Przyczynek do teologii zbawienia w Psalmach*, RBL 42/1 (1989), s. 10-21; T. Brzegowy, *Psalmy i inne Pisma*, (Academica t. 10), Tarnów 1997; T. Brzegowy, *Psalterz...*, dz. cyt., Tarnów 2003.

⁷ R. L. Cole, *Rhetorics and canonical structure in the Hebrew Psalter Book III (Psalms 73-89)*, Los Angeles 1996; R. L. Cole, *The Shape and Message of Book III (Psalms 73-89)*, (The Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 307), Sheffield 2000.

⁸ B. Gosse, *Isaïe 40,21-24, le Dieu créateur e les relectures bibliques de l'histoire dans la continuité des psaumes d'Asaph*, TrEu 43 (2013), s. 27-37; B. Gosse, *Jérémie 50,33-40, en relation avec les psaumes d'Asaph et deutéro-Asaphites et le livre d'Isaïe*, BN 158 (2013), s. 3-10; B. Gosse, *Le Ps 44 et l'alternative des traditions*

- P. C. W. Ho – prowadzi badania nad całością Psalterza, zajmując się m.in. badaniem makrostruktury tej księgi⁹.
- F.-L. Hossefeld – jest współautorem komentarzy do Księgi Psalmów. Ponadto opublikował kilka artykułów odnośnie psalmów, w tym również asafowych¹⁰.
- D. J. Human – zajmuje się w swoich badaniach Starym Testamentem, głównie Księgą Psalmów. Napisał również kilka artykułów poświęconych poszczególnym psalmom Asafa¹¹.
- K. N. Jacobson – opublikował monografię poświęconą psalmom Asafa jako grupie. Zajmuje się w niej kwestiami przekazów historycznych w tychże psalmach oraz używaniem ich w kulcie¹².
- C. B. Jones – jej praca doktorska, na George W. Truett Theological Seminary została poświęcona badaniom nad grupą psalmów asafowych przy pomocy metody kanonicznej. Celem rozprawy było zbadanie zbioru asafowego, aby zrozumieć przekazywane za jego pośrednictwem przekaz i odkryć wyjątkowy wkład, jaki kolekcja wnosi do Psalterza jako całości. Ponadto badaczka postawiła sobie za cel sprawdzenie teorii, mówiącej o tym, że zbiór asafowy stanowi przeprowadzenie

coréites aux traditions asaphites, TrEu 43 (2013), s. 65–73; B. Gosse, *Le psaume 79 et la vengeance (nqmh) dans le livre de Jérémie*, SEL 21 (2004), s. 75-81; B. Gosse, *Le Psaume 80 dans le cadre du Psautier et Ezéchiel 17*, SJOT 19 (2005), s. 48-60; B. Gosse, *Le sanctuaire et le messie dans les psaumes asaphites et coréites*, TrEu 47 (2015), s. 39–46; B. Gosse, *Les Psaumes 75-76 en rapport à la rédaction du Psautier et à celle du livre d'Isaïe*, BeOr 40 (1998), s. 219-228; B. Gosse, *L'usage des Psaumes d'Asaph dans la présentation du retour de l'exil en Isaïe 40–52*, OTE 23 (2010), s. 66–81.

⁹ P. C. W. Ho, *The Design of the MT Psalter. A Macrostructural Analysis*, Pickwick Publications 2019.

¹⁰ F.-L. Hossefeld, *Das Prophetische in den Psalmen. Zur Gottesrede der Asafpsalmen im Vergleich mit der des ersten und zweiten Davidpsalters*, [w:] Dohmen C., Hieke T. (red.), *"Neigt euer Ohr den Worten meines Mundes" [Ps 78,1]*, (Studien zu Psalmen und Psalter), Stuttgart 2015, s. 161–175; F.-L. Hossefeld, *Der elohistische Psalter Ps 42–83. Entstehung und Programm*, [w:] Dohmen C., Hieke T. (red.), *"Neigt euer Ohr den Worten meines Mundes" [Ps 78,1]*, (Studien zu Psalmen und Psalter), Stuttgart 2015, s. 203–215; F.-L. Hossefeld, E. Zenger, *Die Psalmen 51-100*, (HThKAT), Freiburg 2007; F.-L. Hossefeld, E. Zenger, *Die Neue Echter Bible. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung. Die Psalmen I (Psalm 1 – 50)*, Würzburg 1993; F.-L. Hossefeld, E. Zenger, *Die Psalmen 101 - 150*, (HThKAT), Freiburg 2008; F.-L. Hossefeld, E. Zenger, *Die Psalmen 51 - 100*, (HThKAT), Freiburg 2000; F.-L. Hossefeld, E. Zenger, *Die Psalmen II. Psalm 51–100*, (NEB), Würzburg 2002; F.-L. Hossefeld, E. Zenger, *Die Psalmen I. Psalm 1 - 50*, (NEB), Würzburg 1993.

¹¹ D. J. Human, *Berit in Psalm 74*, Skrif en Kerk 16/1 (1995), s. 57-66; D. J. Human, *Die struktur en tradisiesamestelling van Psalm 74*, SkKe 14/2 (1993), s. 203-221; D. J. Human, *Die teks en Sitz im Leben van Psalm 83 (The text and Sitz im Leben of Psalm 83)*, NGTT 37 (1996), s. 3-18; D. J. Human, *Enkele tradisie-historiese perspektiewe in Psalm 83. (Tradition-historical perspectives in Psalm 83)*, HTS Theologiese Studies 51/1 (1995), s. 175-188; D. J. Human, *Psalmody and Poetry in Old Testament Ethics*, (Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies 527), New York 2012.

¹² K. N. Jacobson, *Memories of Asaph. Mnemohistory and the Psalms of Asaph*, Minneapolis 2017.

czytelnika przez trudności doświadczane przez ludzi w wyniku wygnania. Ponadto opublikował on jeszcze kilka artykułów dotyczących teologii psalmów¹³.

- K. Seybold – zajmuje się poetyką w Starym Testamencie, poruszając również kwestie związane z Księgą Psalmów w tym także psalmów asafowych¹⁴.
- B. Weber – zajmuje się psalmami asafowymi jako grupą pod wieloma względami: teologicznym; datacją; powiązaniem z innymi fragmentami biblijnymi, zwracając uwagę na możliwość wspólnego autorstwa tych fragmentów; próbuje odpowiedzieć na pytanie kim był Asaf oraz asafici¹⁵.
- W. Węgrzyniak – autor licznych publikacji poświęconych Księdze Psalmów, w tym również psalmów Asafa. Na szczególną uwagę w tej tematyce zasługuje jego praca habilitacyjna, w której bardzo szczegółowo zajmuje się Ps 83¹⁶.
- E. Zenger – współautor kilku komentarzy do Księgi Psalmów¹⁷.

¹³ C. B. Jones, *The Message of the Asaphite Collection and Its Role in the Psalter*, [w:] Declaissé-Walford N. L. (red.), *The Shape and Shaping of the Book of Psalms, The Current State of Scholarship (SBLAIL 20)*, Atlanta 2014, s. 71–85; C. B. Jones, *The Psalms of Asaph: A Study of the Function of a Psalm Collection*, Ph.D. Diss., Baylor University, 2009; C. B. Jones, *When I am afraid: Fear in the book of Psalms*, *Review & Expositor* 115/1 (2018), s. 15-25.

¹⁴ K. Seybold, *Poetik der Psalmen*, (Poetologische Studien zum Alten Testament 1), Stuttgart, 2003; K. Seybold, *Das "Wir" in den Asaph-Psalmen. Spezifische Probleme einer Psalmgruppe*, [w:] Seybold K., Zenger E. (red.), *Neue Wege der Psalmenforschung. Festschrift für Walter Beyerlin*, (Herders Biblische Studien 1), Freiburg 1994, s. 143-155.

¹⁵ B. Weber, "Asaf" und "Jesaja". Eine komparatistische Studie zur These von den Tempelsängern als für Jesaja 40–66 verantwortlichem Trägerkreis, *OTE* 22 (2009), s. 456–487; B. Weber, "Asaph Meets Hosea". Verbindungen zwischen Hosea-Schrift und Asaph-Psalmen, ausgehend von "Kriegsbogen"-Formulierungen, *OTE* 32 (2019), s. 578–605; B. Weber, *Akrostichische Muster in den Asaph-Psalmen*, *BN* 113 (2002), s. 79–94; B. Weber, *Asaf – ein Name, seine Träger und ihre Bredeutung*, [w:] Witte M., Diehl J. F. (red.), *Orakel und Gebete. Interdisziplinäre Studien zur Sprache der Religion in Ägypten, Vorderasien und Griechenland in hellenistischer Zeit*, (FAT II/38), Tübingen 2009, s. 235–259; B. Weber, *Asaph im Psalter und in der Chronik. Erwägungen zu "Schnittstellen", Trägerkreisen und Traditionsprozessen*, [w:] Hartenstein F., Willi T. (red.), *Psalmen und Chronik*, (FAT II/107), Tübingen 2019, s. 343–378; B. Weber, *Der Asaph-Psalter – eine Skizze*, [w:] Huwyler B. (red.), *Prophetie und Psalmen*, (AOAT 280), Münster 2001, s. 117–141; B. Weber, *Gottesrede in „Asaph-Texten“*, *OTE* 25 (2012), s. 737–760; B. Weber, *Psalm 77 und sein Umfeld. Eine poetologische Studie*, (BBB 103), Weinheim 1995; B. Weber, *Psalm 83 als Einzelsalm und als Abschluss der Asaph-Psalmen*, *BN* 103 (2000) 64–84; B. Weber, *Verbindungsstellen von den Psalmen Asaphs (Ps 50; 73–83) zu den Psalmen des Psalterteibuchs IV (Ps 90–106). Erwägungen zu einem asaphitischen Trägerkreis*, [w:] Hossfeld F.-L. (red.), *Trägerkreise in den Psalmen*, (BBB 178), Göttingen 2017, s. 97–131; B. Weber, *Zur Datierung der Asaph-Psalmen 74 und 79*, *Biblica* 81/4 (2000), s. 521-532; B. Kilchör, B. Weber, *Unser Gott kommt ...!* (Ps 50,3): Psalm 50 und sein Setting im Lichte aufgenommener Überlieferungen, *Old Testament Essays* 27 (2014), s. 1084-1111.

¹⁶ W. Węgrzyniak, "Gniew człowieka przyniesie Ci chwałę" (Ps 76,11), *Verbum Vitae* 34 (2018), s. 67-85; W. Węgrzyniak, "Niesprawiedliwy Bóg w Psalmach?", *Verbum Vitae* 26 (2014), s. 15-32; W. Węgrzyniak, "Trzy intrygujące aspekty świadectwa w Psalmach", *Verbum Vitae* 28 (2015), s 51-82; W. Węgrzyniak, *Psalm 83...*, dz. cyt., Lublin 2019.

¹⁷ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen...*, dz. cyt., Freiburg 2007; F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Neue...*, dz. cyt., Würzburg 1993; F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen...*, dz. cyt., Freiburg 2008; F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000; F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 2002; F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 1993.

Na podstawie przedstawionych wyników wstępnej kwerendy można zauważyć, że psalmy Asafa jako grupa nie zostały gruntownie przebadane pod względem słownictwa: badania statystyczne terminów hebrajskich w nich występujących oraz ich gramatyki; występowania i rozkładu rdzeni w tekście; formy gramatyczne. Ważne miejsce w pracy zajmą wieloaspektowe badania elementów poezji starotestamentalnej (na przykład: paralelizmy, chiazmy, gry słowne, antytezy i merismusy; asonanse i aliteracje; szyk zdania; podział na zwrotki i strofy). W oparciu o wcześniejsze analizy zostanie przeprowadzone badanie teologii psalmów Asafa.

Wyniki naszych badań zostaną odniesione do pozostałych psalmów z Psalterza lub do próby kontrolnej, w wypadku złożonego zagadnienia. To także stanowi novum na gruncie badań nad Księgą Psalmów i wniesie wkład nie tylko w badania nad Ps 50; 73-83, ale ponadto do pozostałą częścią tej księgi. Nie jest też wystarczająco przebadana zasadność wyodrębnienia Ps 50 od pozostałych psalmów Asafa, tym bardziej w kontekście spójności całej grupy i jej ewentualnej odrębności od reszty Psalterza.

Podjęte badania dadzą podstawę do rozstrzygnięcia wielu kwestii związanych z grupą psalmów Asafa lub mogą stać się argumentem przemawiającym za lub przeciw danej teorii z nimi związanej.

Pierwszym zagadnieniem, o którym należy wspomnieć na samym początku, jest zwrot $\eta\delta\aleph?$. Do dziś pozostaje kwestią sporną jego poprawne rozumie ze względu na wieloznaczność przyimka η . Możemy wyodrębnić kilka sposobów tłumaczenia tego zwrotu: psalmy są adresowane do Asafa; należą do kolekcji, która jest w jakiś sposób przez niego autoryzowana lub której jest on patronem; są dla Asafa, do jego użytku; odmawiane są w jego intencji; w jakimś sensie dotyczą osoby Asafa; bądź też są napisane przez Asafa. Dodatkowo problemem jest fakt, iż nie wiadomo, czy zwrot ten, mimo że występuje w liczbie pojedynczej, dotyczy w każdym przypadku jedynie osoby Asafa, czy może również jego potomków lub jakiegoś rodzaju jego uczniów, naśladowców. Jeżeli nasze badania dowiodą, że Ps 50; 73-83 stanowią pewnego rodzaju spójną grupę, która wyróżnia się na tle całego Psalterza, wówczas będzie bardziej to przemawiało za uznaniem sformułowania $\eta\delta\aleph?$ jako określenie autorstwa psalmów. Szczególnie jeśli spójność tej grupy będzie wyraźnie zauważalna na płaszczyźnie językowej. Natomiast jeśli pomiędzy Ps 50; 73-83 nie będzie zauważalna więź pod względem językowym, a także teologicznym, wówczas będzie to skłaniało do uznania, że $\eta\delta\aleph?$ należy rozumieć w inny, wyżej przez nas wymieniony sposób.

Ponadto stopień powiązania między tymi dwunastoma psalmami będzie mógł sugerować: czy były one dziełem jednego autora; czy raczej pewnej szkoły posługującej się wyodrębnionym rodzajem stylu; czy może mamy do czynienia z kilkoma grupami tworzącymi utwory na przestrzeni wieków w ramach jednej szkoły. W tym momencie trudno określić jakie będą wyniki dotyczące spójności tej grupy i jej odrębności od pozostałej części Psalterza, ze względu na to, przedstawione powyżej przykłady są jedynie możliwościami wyników naszych badań oraz ich wpływu na rozwiązanie problemu związanego z rozumieniem zwrotu $\eta\sigma\lambda\eta$.

Dodatkowo zwrócenie uwagi na Ps 50 i jego oderwanie, pod względem układu całej księgi, od Ps 73-83 pozwoli określić, czy jego umiejscowienie nie wynika na przykład z tego, że jest on autorstwa mistrza, Asafa, a pozostałe psalmy (Ps 73-83) zostały utworzone przez naśladowców lub uczniów. Ponadto, biorąc pod uwagę teorię, że Ps 78 jest pewnego rodzaju centrum całego Psalterza, to również i on może przejawiać pewne cechy, które sugerowałyby, że jego autorem jest Asaf, a psalmy co do kolejności go uprzedzające i następujące po nim stanowią twórczość asafitów.

Kolejną problematyką, do której rozwiązania mogą przyczynić się wyniki naszych badań, jest datacja całej grupy lub poszczególnych psalmów Asafa. Jeśli nasze badania wykażą, że pod względem tematyki, teologii oraz struktury poszczególne psalmy tworzą pomniejszych grupki w obrębie zbioru psalmów Asafa, wówczas można będzie założyć również pewne ich powiązanie pod względem czasu powstania, jako autorstwo określonych pokoleń asafitów.

Efektom pobocznym badań może być odkrycie w obrębie księgi jakiś psalmów ściśle ze sobą powiązanych. Może się też okazać, że zostaną wydobyte charakterystyczne cechy dotyczących całości Psalterza, na które dotychczas nie zwrócono uwagi. Wynika to z faktu, że aby określić czy psalmy Asafa stanowią odrębną grupę w Psalterzu, trzeba pod tymi samymi względami przebadac psalmy nieasafowe, albo chociażby kilkanaście z nich jako grupę kontrolną. Nie będzie to celem naszych badań, jednak ukazane w naszych badaniach informacje mogą stanowić podstawę dla innych badaczy zajmujących się Księgą Psalmów.

Ostatnimi badaniami, na które pragniemy zwrócić tutaj uwagę, do których mogą zostać wykorzystane wyniki przeprowadzonych przez nas badań są kwestie związane z łąčeniem psalmów Asafowych między innymi z fragmentem z Iz 40 - 66¹⁸, Oz 1-2; 7¹⁹, Jr

¹⁸ B. Weber, "Asaf" und "Jesaja"..., dz. cyt., s. 456-487.

¹⁹ B. Weber, "Asaph Meets Hosea"..., dz. cyt., s. 578-605

50²⁰ oraz teoria o istnieniu tak zwanych psalmów deuteroasafowych (Ps 90 -106)²¹. Niektórzy badacze zastanawiają się bowiem nad tym, czy w Biblii Hebrajskiej nie znajdują się więcej tekstów, w tym również nienależących do Księgi Psalmów, które należałoby przypisać jako dzieło tego samego autora lub autorów, co Ps 50; 73 - 83. Nasze badania mogą więc w przyszłości zostać również rozszerzyć o inne teksty biblijne, co zostało już podjęte przez niektórych badaczy. Ponadto problematyka ta, pokazuje jeszcze większe znaczenie badań nad spójnością samych psalmów asafowych jako podstawę dla dalszych, niżej opisanych, analiz.

Na koniec chcielibyśmy zwrócić uwagę a fakt, że choć nasze badania zostały zaplanowane jako wieloaspektowe i dość szczegółowe, to jednak, jak już zaznaczyliśmy, nie wyczerpują pola badawczego związanego z grupą psalmów Asafa. Istnieje możliwość, że nasze badania nie dowiodą jedności tej grupy, co jednocześnie nie będzie wykluczać, że pod innym, nie przebadanym przez nas aspektem, psalmy te wykazują mocne pokrewieństwo, które po przebadaniu przez innego naukowca wyprowadzi wnioski odmienne od naszych.

²⁰ B. Gosse, *Jérémie 50,33–40...*, dz. cyt., s. 3–10.

²¹ C. B. Jones, *The Psalms...*, dz. cyt.; B. Weber, *Gottesrede...*, dz. cyt., s. 737–760.

Rozdział I

Zagadnienia wstępne dotyczące psalmów Asafa

W pierwszym rozdziale naszej pracy zajmiemy się datacją oraz miejscem powstania poszczególnych psalmów asafowych, by sprawdzić, czy mogą one być przypisane jednemu autorowi. Następnie zwrócimy uwagę na nagłówki tych utworów, ze szczególnym uwzględnieniem $\eta\text{דָּאָף}$, czyli sformułowania, które jest cechą powodującą, że Ps 50; 73-83 nazywane są psalmami asafowymi.

W dalszej części tego rozdziału zostaną przedstawione różnego rodzaju struktury poszczególnych psalmów asafowych. Część z zawartych tam danych zostanie następnie wykorzystana by sprawdzić czy na podstawie analizy logotechnicznej możemy uzasadnić odrębność Ps 50 od pozostałych utworów asafowych w Psalterzu.

1. Czas i miejsce powstania

Na początku naszej pracy przedstawimy teorie na temat miejsca i czasu powstania poszczególnych psalmów asafowych. Według B. Webera Ps 50; 73; 75; 81 i 82 są znacznie otwarte na różnego rodzaju datacje, choć niektóre z nich zakładają istnienie nienaruszonej świątyni. Natomiast psalmy asafowe należące do gatunku lamentacji, czyli Ps 74; 79; 83, są łatwiejsze co do ustalenia daty ich powstania²².

²² B. Weber, *Zur Datierung...*, dz. cyt., s. 522.

1.1. Psalm 50

Krytyka kultu przedstawiona w Ps 50 widoczna jest u proroków działających w VIII w. przed Chr. Możemy zobaczyć ją w tekstach Amosa: *Idźcie do Betel i grzeszcie, do Gilgal i grzeszcie więcej; przynóście co ranka ofiary wasze i co trzeci dzień dziesięciny! Nawet chleb kwaszony spalacie na ofiarę pochwalną i nawołujecie głośno do ofiar dobrowolnych, bo to lubicie, synowie Izraela – wyrocznia Pana Boga (Am 4,4-5); u Ozeasza: Miłości pragnę, nie krwawej ofiary, poznania Boga bardziej niż całopaleń (Oz 6,6); czy u Micheasza: «Z czym stanę przed Panem i pokłonię się Bogu na wysokości? Czy stanę przed Nim z ofiara całopalną, z rocznymi cielętami? Czy Pan się zadowoli tysiącami baranów, miriadami potoków oliwy? Czy trzeba, bym wydał pierworodnego mego za mój występki, owoc łona mego za grzech mojej duszy?» (Mi 6,6-7). Ponadto tego typu problematyka będzie poruszana również w czasach powygnaniowych, czego przykładem jest tekst z Księgi Izajasza: «Czemu pościliśmy, a Ty nie wejrzałeś? Umartwialiśmy siebie, a Ty tego nie uznałeś?» Otóż w dzień waszego postu wy znajdujecie sobie zajęcie i uciskacie wszystkich swoich robotników. Otóż pościcie pośród waśni i sporów, i wśród niegodziwego walenia pięścią. Nie pościcie tak, jak dziś czynicie, żeby się rozlegał zgiełk wasz na wysokości. Czyż to jest post, jaki Ja uznaję, dzień, w którym się człowiek umartwia? Czy zwieszanie głowy jak sitowie i użycie woru z popiołem za posłanie – czyż to nazwiesz postem i dniem miłym Panu? Czyż nie jest raczej postem, który Ja wybieram: rozerwać kajdany zła, rozwiązać więzy niewoli, wypuścić na wolność uciśnionych i wszelkie jarzmo połamać; dzielić swój chleb z głodnym, do domu wprowadzić biednych tułaczy, nagiego, którego ujrzyysz, przyodziać i nie odwrócić się od współziomków (Iz 58,3-7). Wątki zwracające uwagę na prawdziwy kult znajdują się również w Księdze Judyty oraz literaturze mądrościowej: *Chociaż za mała jest wszelka ofiara, by wonią miłą była dla Ciebie, i za mało wszelkiego tłuszczu na całopalenie dla Ciebie, lecz ten, który boi się Pana, wielki jest w każdym czasie (Jdt 16,16); Ofiara występnych obrzydła Panu, upodobaniem Jego modły ludzi prawych (Prz 15,8); Kto przynosi na ofiarę rzecz niesprawiedliwie nabytą, ofiaruje szyderstwo, dary bowiem grzeszników nie są miłe [Panu]. Nie ma upodobania Najwyższy w ofiarach ludzi bezbożnych, a grzechy przebacza nie przez wzgląd na mnogość ofiar (Syr 34, 18-19); Kto zachowuje Prawo, mnoży ofiary, a kto zważa na przykazania, składa ofiary biesiadne. Kto świadczy dobrodziejstwa, jakby przynosił ofiary z najprzedniejszej mąki, a kto daje jałmużnę, jakby składał ofiarę uwielbienia. Odejdźcie od zła jest miłe Panu, a odejdźcie od**

*niesprawiedliwości jest jak ofiara przeblagalna. Nie pokazuje się przed Panem z próżnymi rękami, wszystko to bowiem [czyni się] według przykazania. Dar ofiarny sprawiedliwego namaszcza ołtarz tłustością, a przyjemny jego zapach unosi się przed Najwyższego. Ofiara męża sprawiedliwego jest miła, a pamiątka z niej nie pójdzie w zapomnienie (Syr 35,1-6)²³. Widzimy więc, że na podstawie podejścia do kultu, jakie prezentuje Ps 50, możemy utwór ten określać od VIII do II w. przed Chr. Zdaniem S. Łacha, utwór ten został napisany jeszcze przed zburzeniem Jerozolimy, co miałyby wynikać, ze wzmianki o tym mieście znajdującym się w Ps 50,2: *Bóg zajaśniał z Syjonu, korony piękności*. Innym wersetem, który może pomóc w datacji tego utworu jest Ps 50,7: *«Posłuchaj, mój ludu, chcę przemawiać i świadczyć przeciw tobie, Izraelu: Ja jestem Bogiem, twoim Bogiem*. Zdaniem S. Łacha, słowa zawarte w tym fragmencie, mogłyby być wypowiedziane przez kultycznego prorok czy wręcz samego króla przemawiającego w imieniu Boga. Oznaczałoby to wówczas, że psalm ten powstał w okresie reformy religijnej, mającej miejsce przed niewolą²⁴.*

Natomiast w kwestii miejsca powstania Ps 50, zdaniem M. J. Bussa, mimo że Ps 50 zawiera tradycje, które są widoczne również w Księdze Ozeasza, w obecnej formie zdaje się pochodzić z kręgów królestwa judzkiego²⁵. Podobną opinie wyrażają również B. Kilchör i B. Weber, którzy uważają, że mimo iż Ps 50 przejawia styl północnego Izraela, ale prawdopodobnie pochodzi z Jerozolimy. Natomiast za czas jego powstania należy przyjąć okres po upadku królestwa północnego (722 r. przed Chr.), prawdopodobnie za panowania króla Ezechiasza²⁶.

1.2. Psalm 73

W kwestii datacji Ps 73 badacze nie są zgodni. Zdaniem A. P. Rossa Ps 73 musiał powstać jeszcze przed wygnaniem, ponieważ świątynia nie została jeszcze zniszczona. Ponadto zwraca on uwagę na to, że kwestie, poruszane w tym utworze, były dyskutowane w okresie przed wygnaniem a nie po powrocie z niego²⁷. Z tym zdaniem nie zgadzają się jedna wszyscy badacze. Możliwe jest również, że psalm ten powstał w czasie po niewoli, w

²³ G. Ravasi, *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*, t. 1 (1–50), Bologna 1983, s. 895-896.

²⁴ S. Łach, *Księga Psalmów, Wstęp – przekład z oryginału, komentarz – ekskursy*, Poznań 1990, s. 270.

²⁵ M. J. Buss, "The Psalms of Asaph and Korah." *Journal of Biblical Literature*, Society of Biblical Literature 82/4 (1963), s. 386.

²⁶ B. Kilchör, B. Weber, *Unser...*, dz. cyt., s. 1084.

²⁷ A. P. Ross, *A Commentary on the Psalms*, t. 2 (42 – 89), Grand Rapids, 2013, s. 552-553.

okresie nazywanym młodszą epoką literatury mądrościowej. Argumentem za taką teorią jest osobisty, subiektywny sposób, w jaki autor przekazuje swoje myśli, co stanowi charakterystyczną cechę utworów powstających w tym okresie. Przy określaniu czasu powstania tego Ps 73, pomocny jest jego fragment, ukazujących sposób rozwiązania problemu odpłaty. W tego typu problematyką zmagali się również inni autorzy biblijni (Syr, Koh, Mdr). Pełna odpowiedź na ten dylemat pojawia się jednak dopiero w Księdze Mądrości, co wskazywałoby na to, że Ps 73 jest utworem wcześniejszym niż ta księga²⁸. Również G. Ravasi zwraca uwagę na liczne powiązania Ps 73 z literaturą mądrością, jednak w przeciwieństwie do S. Łacha mocno wiąże ten utwór z Księgą Hioba: *Zazdrościłem bowiem niegodziwym, widząc pomyślność grzeszników. Bo dla nich nie ma żadnych cierpień, ich ciało jest zdrowe, tłuste. Nie doznają ludzkich utrapień ani z [innymi] ludźmi nie cierpią. Toteż ich naszyjnikiem jest pycha, a przemoc szatą, co ich odziewa. Ich oko wystaje z tłuszczu, złe zamysły nurtują ich serca. Szydzą i mówią złośliwie, butnie grożą uciskiem. Ustami swymi niebo napastują, język ich biega po ziemi. Dlatego lud mój do nich się zwraca i obficie piją ich wodę. I mówią: «Jakże Bóg może widzieć, czyż Najwyższy ma wiedzę?» Tacy to są grzesznicy i zawsze beztroscy gromadzą bogactwo (Ps 73,3-12) łączy z Hi 21,7-34, który już od pierwszych wersetów sprawia wrażenie jakby stanowił lamentację tej samej osoby co przytoczony powyżej fragment Ps 73: *Czemuż to żyją grzesznicy? Wiekowi są i rosną w siłę. Wraz z nimi trwale ich potomstwo: przed ich oczyma są ich latorośle. Ich domy są bezpieczne, bez strachu, gdyż Boża różga ich nie dosięga. Ich buhaj zapładnia i nie zawodzi, ich krowa się cieli, nie roni. Swych chłopców puszczają jak owce: niech dziatki tańczą radośnie, śpiewają przy bębnie i cytrze, cieszą się przy dźwięku piszczalki. Pędzą swe dni w dobrobycie, w spokoju zstępują do Szeolu (Hi 21,7-13). Kolejny werset Ps 73, który brzmi: *Czy więc na próżno zachowałem czyste serce i na znak niewinności obmywałem ręce?* (Ps 73,13) G. Ravasi łączy z trzema fragmentami Księgi Hioba, które stanowią deklarację niewinności Hioba: *Mam gotową obronę przed sądem, świadom, że jestem niewinny (Hi 13,18); choć rąk nie zmazałem występkiem i modlitwa moja jest czysta (Hi 16,17); Lecz On zna drogę, którą kroczę, z prób wyjdę czysty jak złoto. Do Jego śladu przyłgnęła moja stopa Jego drogi strzegłem i nie zbłądziłem. Nie gardzę nakazem Jego warg i w sercu chowam słowa ust Jego (Hi 23,10-12). Natomiast Ps 73,15: *Gdybym pomyślał: Będę mówił jak tamci, to zdradziłbym ród Twoich synów, zestawia z Hi 7,11: *Ja ust ujarzmić nie mogę, w udręce ducha chcę mówić, lamentować w gorczy mej duszy, jak również z innymi licznymi buntami*****

²⁸ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 334.

tej postaci przedstawionymi w następujących fragmentach: Hi 10,1-7; 23.2.13-17; 34,5-9; 9,20-24; 19,6-12²⁹.

1.3. Psalm 74

W Ps 74 została zawarta lamentacja, która pomaga w datacji tego utworu. Wskazuje ona bowiem na to, że psalm ten został napisany, kiedy świątynia została całkowicie zniszczona i nie było w niej żadnego proroka. Tak więc Ps 74 należy potraktowany jako lament nad zniszczeniem świątyni, w momencie, gdy psalmista był świadkiem tego wydarzenia, albo później, na wygnaniu, kiedy je wspominał. Pojawia się jednak pytanie, o którym zburzeniu świątyni jest mowa w Ps 74. Ta kwestia nie jest już tak oczywista i dzieli badaczy między tych, którzy uznają, że jest tu mowa o wydarzeniach związanych z Nabukadnesara II (586 r. przed Chr.), natomiast według innych, psalmista opisuje zniszczenie dokonane przez Antiocha IV Epifanesa w 168 r. przed Chr. Przyjrzyjmy się więc jak obie te teorie są argumentowane.

Zdaniem B. Webera, obecnie uczeni składają się ku datacji Ps 74, jak również Ps 79, na czas wygnania, czyli okres po roku 587 przed Chr., tym samym coraz bardziej odchodząc od teorii o datowaniu ich, a szczególnie Ps 74, na okres Machabeuszy. Zwraca on między innymi uwagę na fakt, że na początku II wieku przed Chr. była już prawdopodobnie dostępna proto-masorecka forma Księgi Psalmów. Ponadto, psalmy asafowe, według B. Webera, należą raczej do grupy starszych psalmów w tej księdze³⁰. Również sam tekst Ps 74 miejscami sugeruje, że jest w nim mowa o pierwszym zburzeniu świątyni: *Już nie widać naszych znaków i nie ma proroka; a między nami nie ma, kto by widział, jak długo* (74,9). Ze względu na działalność proroka Ezechiela można uznać, że fragment ten nie został napisany podczas pierwszego wygnania ludu za czasów Nabuchodonozora II, ale odnosi się do wydarzeń opisanych przez proroka Jeremiasza: *Słowo, które Pan skierował do Jeremiasza po uwolnieniu go z Rama przez Nabuzaradana, dowódcę straży przybocznej. On to wydobył go, gdy był skuty łańcuchami wśród wszystkich zesłanych z Jerozolimy i Judy, którzy mieli być uprowadzeni na wygnanie do Babilonu* (Jr 40,1). Ponadto można tutaj również przytoczyć dwa inne fragmenty wskazujące, że Ps 74,9 odnosi się do wydarzeń z

²⁹ G. Ravasi, *Il Libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*, t. 2 (51-100), Bologna 1983, 494-495.

³⁰ B. Weber, *Zur Datierung...*, dz. cyt., s. 521.

czasów najazdu Nabuchodonozora II: *Bramy runęły na ziemię; połamał, pokruszył zawory; jej król i książęta u pogan, nie ma już Prawa, nawet prorocy nie mają widzenia od Pana* (Lm 2,9); *Nadchodzi groza. Będą szukać ratunku, a nie znajdą go. Klęska za klęską spada, wieść okrutna nadchodzi jedna za drugą. Będą domagać się od proroka objawienia, lecz kapłanowi zabraknie nauki, a starszym rady* (Ez 7,25-26). Ps 74,9 może odnosić się także do tego, co opisuje 10 rozdział Księgi Ezechiela, który wzmiankuje jak w czasie inwazji babilońskiej Bóg usunął swoją chwałę ze świątyni tuż przed jej zniszczeniem³¹.

Przeciw teorii powstania psalmu jako lamentacji po zburzeniu świątyni przez Nabukadnesara II, świadczy natomiast fakt, że wówczas świątynia została spalona: *W piątym zaś miesiącu, siódmego dnia miesiąca – był to dziewiętnasty rok [panowania] króla babilońskiego, Nabuchodonozora – wkroczył do Jerozolimy Nebuzaradan, dowódca straży przybocznej, sługa króla babilońskiego. Spalił świątynię Pańską, pałac królewski i wszystkie domu Jerozolimy – wszystkie wielkie domy spalił* (2 Krl 25,8-9;), natomiast psalmista pisze o tym, że wrogowie zatknęli w świątyni swe znaki oraz zniszczyli rzeźby. Ten opis bardziej pasuje więc do sytuacji, która miała miejsce w 168 r. przed Chr., kiedy to spalony został jedynie dziedziniec świątynny: *Tam zobaczyli, że świątynia jest spustoszona, ołtarz zbezczeszczoney, bramy spalone, na dziedzińcach krzaki rozrośnięte jakby w lesie albo na jakiejś górze, a pomieszczenia dla kapłanów zamienione w ruinę* (1 Mch 4,38)³².

Na temat datacje tego psalm istnieje również teoria, łącząca dwie powyższe, głoszona między innymi przez C. G. Briggsa. Według niego utwór ten powstał po zburzeniu świątyni Salomona, jednak po roku 168 przed Chr. został przeredagowany³³.

1.4. Psalm 75

Ze względu na to, że utwór ten nie ma fragmentów, których treść mogłaby sugerować jakieś wydarzenia historyczne, na przykład zburzenie świątyni, data jego powstania jest bardzo trudna do określenia³⁴.

Jedną z propozycji datacji Ps 75 jest okres monarchiczny. Wynika on z podobieństwa do Ps 76, który w tytule, podanym przez Septuagintę, zawiera sformułowanie *przeciw*

³¹ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 574-575.

³² S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 339.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 342.

Asyryjczykom. Z tego względu można wysunąć wniosek, że oba te psalmy przywołują klęskę Sennacheryba przy oblężeniu Jerozolimy w 701 r. przed Chr., o której wspomina 2 Krl 19,35: *Tejże nocy wyszedł anioł Pański i wybił w obozie Asyryjczyków sto osiemdziesiąt pięć tysięcy ludzi. Rano, kiedy wstawali, oto ci wszyscy byli martwymi ciałami*. Hipoteza ta nie jest jednak dobrze uargumentowana³⁵.

Kolejna grupa badaczy, do której zalicza się na przykład J. Weber, E. Zolli, B. Stade, R. Tournay, A. Deissler, proponuje datowanie Ps 75 na czasy powygnaniowe. Argumentem przemawiającym za taką teorią jest chociażby napięcie eschatologiczne, które wyrasta z rygorystycznej doktryny moralnej, którego największy rozwój nasepił podczas wygnania oraz po wygnaniu³⁶. W tym nurcie mieści się również propozycja datacji podana przez A. W. Oesterley. Jego zdaniem, znajdujący się w Ps 75,1 zwrot: *Na melodię «Nie niszc...»*, odnosi się do ceremonii upamiętniającej pobyt w Babilonie, obchodzonej pod koniec wygnania, połączonej z wywyższeniem Bożego sądu³⁷.

Innym z kolei pomocnym w datacji Ps 75 może być fakt jego podobieństwa do pieśni Anny znajdujące się w 1 Sm 2,1-10 według następującego zestawienia³⁸:

Anna modliła się, mówiąc: «Raduje się me serce w Panu, podnoszę czoło dzięki Panu, rozwarły się me usta na wrogów moich, gdyż cieszyć się mogę Twoją pomocą [...]. Pan wniwecz obraca opornych: przeciw nim grzmi na niebiosach. Pan osądza krańce ziemi, On daje potęgę królowi, wywyższa moc swego pomazańca» (1 Sm 2,1.10).

Ja zaś będę się radował na wieki, zaśpiewam Bogu Jakuba. I odetnę wszystkie rogi niegodziwych, a rogi sprawiedliwego się wzniosą (Ps 75,10-11).

Nie mówcie więcej słów pełnych pychy, z ust waszych niech nie wychodzą słowa wyniosłe, bo Pan jest Bogiem wszechwiedzącym: On waży uczynki (1 Sm 2,3).

Nie podnoście rogu ku górze, nie mówcie bezczelnie przeciw Opoce (Ps 75,6).

To Pan daje śmierć i życie, wtrąca do Szeolu i zeń wyprowadza. Pan uboży i wzbogaca, poniża i wywyższ (1 Sm 2,6-7).

lecz Bóg jedynie jest sędzią – tego zniża, tamtego podnosi (Ps 75,8).

Z pyłu podnosi biedaka, z barłogu dźwiga nędzarza, by ich posadzić wśród możnych, by dać im tron zaszczytny. Do Pana należą

Choćby się chwiała ziemia z wszystkimi jej mieszkańcami, to Ja umocniłem jej filary (Ps 75,4).

³⁵ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 561-562.

³⁶ Tamże, s. 561-562.

³⁷ Tamże, s. 561.

³⁸ Tamże, s. 561-562.

filary ziemi: na nich świat położył. (1 Sm 2,8).

Pan wniwecz obraca opornych: przeciw nim grzmi na niebiosach. Pan osądza sprawiedliwy (Ps 75,3).
krańce ziemi, On daje potęgę królowi, wywyższa moc swego pomazańca» (1 Sm 2,10).

Trzeba jednak brać pod uwagę, że sama datacja tego fragmentu Pierwszej Księgi Samuela jest wśród badaczy dyskutowana i to w dodatku odnosząc się do tych samych argumentów, które podaliśmy powyżej, czyli powiązania tej pieśni z psalmami³⁹. Z tego względu robi się pewnego rodzaju zamknięte koło datacji, które powoduje, że podobieństwa w Ps 75 z pieśnią Anny nie przynoszą znaczących argumentów w określaniu daty powstania omawianego tutaj psalmu.

1.5. Psalm 76

Tak samo jak Ps 75, również i data Ps 76 jest bardzo trudna do ustalenia. Zdaniem S. Łacha, wnikliwe badanie tekstu pozwala przyjąć tezę, że utwór ten powstał w czasie, kiedy na Syjonie stała świątynia, gdzie odbywał się kult z udziałem przybyszów spoza Izraela⁴⁰. Natomiast M. J. Buss, zwracając uwagę na datację podaną w Septuagincie, uważa, że powstanie Ps 76 należy określać na rok około 701 przed Chr⁴¹.

Jednak, wśród badaczy nie ma zgodności czy psalm ten należy odczytywać jako utwór historyczny, który wychwala Syjon będący siedzibą Boga oraz militarne zwycięstwo, czy może raczej w wojennej narracji Ps 76 upatrywać należy metaforę eschatologicznych wydarzeń związanych z sądem. W stronę pierwszej interpretacji skłania się Septuaginta, a za nią Vulgata, które w pierwszym wersecie Ps 76 dodają sformułowanie *dotyczący Asyryjczyków*. Starożytni, jak i współcześni badacze, idąc za tym dodatkiem do tytułu psalmu, identyfikują przedstawione w nim wydarzenia z tymi, które opisane zostały w 2 Krl

³⁹ Zob. J. Łach, *Pieśń Anny, matki Samuela* (1 Sm 2, 1–10), RBL, 14 (1961), s. 104–109; A. S. Jasiński, *Samuel: ostatni sędzia Izraela*, Scriptura Sacra 21 (2017), s. 59; T. Tułodziecki, *Samuel – prorok: pierwszy sługa Bożego – Słowa w monarchii Izraela*. (1 Sm 1, 1–4, 1a), Verbum Vitae 7 (2005), s. 38.

⁴⁰ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 345.

⁴¹ M. J. Buss, *“The Psalms...”*, dz. cyt., s. 386.

18-19; 2 Krn 32 czy Iz 36-37, za czym przemawiają poniżej przedstawione zbieżności między Ps 76 a tymi fragmentami⁴²:

Bóg dał się poznać Judzie, wielkie jest imię ego w Izraelu (Ps 76,2).

Wielu wówczas przynosiło do Jerozolimy ofiary Panu i kosztowne dary dla króla judzkiego, Ezechiasza, który po tych wydarzeniach urósł w oczach wszystkich narodów (2 Krn 32,23).

Tam złamał pioruny łuku, tarczę i miecz, i zbroję (Ps 76,4).

Dlatego tak mówi Pan o królu asyryjskim: Nie wejdzie on do tego miasta ani nie wypuści tam strzały, nie nastawi przeciw niemu tarczy ani nie usypie przeciwko niemu wału (2 Krl 19,32; por. Iz 37,33).

Najdzielniejsi stali się łupem i śpią snem swoim, a ręce wszelkich odważnych pomdlały (Ps 76,6).

Czy nie słyszałeś? Z dawna to przygotowałem. Co ułożyłem od prastarych czasów, to teraz w czyn wprowadzam. Miałeś obrócić w stosy gruzów obwarowane miasta (2 Krl 19,25).

[Tejże nocy] wyszedł anioł Pański i wybił w obozie Asyryjczyków sto osiemdziesiąt pięć tysięcy. I oto rano, gdy trzeba było wstawać, wszyscy oni byli martwymi ciałami (Iz 37,36).

Kolejna propozycja datacji przesuwając powstanie utworu aż na okres panowania Dawida lub Salomona. Odnosi ona ten psalm do zwycięskiej kampanii prowadzonej przeciwko Hadadezerowi przez Dawida, łącząc Ps 76 z wydarzeniami z 2 Sm 8,3-12⁴³: *Dawid pobił też Hadadezera syna Rechoba, króla Soby, kiedy ten wyprawił się, aby przywrócić swą władzę nad Rzeką. Wziął mu też Dawid tysiąc siedemset konnicy i dwadzieścia tysięcy piechoty. Poprzecinał ścięgną skokowe wszystkich koni zaprzęgowych, zostawiając z nich tylko sto zaprzęgów. Kiedy Aramejczycy z Damaszku przybyli na odsiecz królowi Soby, Hadadezerowi, Dawid pobił dwadzieścia dwa tysiące ludzi spośród Aramejczyków. Potem umieścił Dawid załogi w Aramie damasceńskim, Aramejczycy zaś stali się poddanymi Dawida płacącymi daninę. Tak Pan udzielał Dawidowi pomocy we wszystkim, co ten zamierzał. Dawid zabrał też złote zbroje, jakie mieli słudzy Hadadezera, i przeniósł je do Jerozolimy. A z miast Hadadezera, Tebach i Berotaj, zabrał król Dawid również wielką ilość brązu. Gdy usłyszał Tou, król Chamat, że Dawid rozbił całe wojsko*

⁴² G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983s. 576-577.

⁴³ Tamże, s. 577-578.

Hadadezera, posłał syna swego, Hadorama, do króla Dawida, aby go pozdrowić i powinszować mu, że walcząc z Hadadezerem, pokonał go, bo Hadadezer był w wojnie z Tou. Hadoram przywiózł też przedmioty ze srebra, ze złota i z brązu. Król Dawid poświęcił je również Panu wraz ze srebrem i złotem, które pobral ze wszystkich podbitych narodów: z Edomu, Moabu, od Ammonitów, Filistynów, Amalekitów, wraz z łupami pochodzącymi od Hadadezera, syna Rechoba, króla Soby.

Tego typu datacja uzasadniana jest również na podstawie doszukiwania się aluzji w Ps 76,2-7 do zwycięstwa w Baal-Perazim nad Filistynami 2 Sam 5,17-18⁴⁴: *Filistyni, usłyszawszy, że Dawid został namaszczony na króla nad Izraelem, wyruszyli wszyscy, aby pochwyć Dawida. Gdy się Dawid o tym dowiedział, schronił się do twierdzy. Filistyni, przybywszy, rozłożyli się w dolinie Refaim.*

1.6. Psalm 77

Przyjmuje się, że utwór ten powstał w czasie niewoli, za czym przemawia aluzja do królestwa izraelskiego, jaka prezentuje psalmista. Ponadto hymniczna część tego psalmu wskazuje, że był to utwór kultyczny, który podnosił lud na duchu poprzez przypomnienie o tym jak wielki jest Bóg⁴⁵. Z opinią tą nie zgadza się M. J. Buss. Jego zdaniem Ps 77, tak samo jak Ps 80, choć z mniejszym stopniem pewności, można datować na okres poprzedzający zburzenie Samarii. Zarówno lamentacja, którą stanowi Ps 80 jak i 77, nie zawiera przyznania się do grzechu, czego można by się spodziewać, gdyby utwory te powstawały pod wpływem działalności wielkich proroków czasów zagłady, zamiast tego przejawiają one bardziej neutralny, co do sytuacji, charakter użycia, a mianowicie odpowiadają indywidualnej lamentacji niewinnego⁴⁶. Podobnego zdania jest B. Weber, który uważa, że Ps 76 - 78; 80 prawdopodobnie zostały skompilowane w okresie asyryjskim w kontekście wydarzeń związanych z wydarzeniami z 722 oraz 701 r. przed Chr. Ponadto twierdzi on, że można założyć pochodzenie psalmów asafowych z dawnego Królestwa Północnego, co wiązało się z Jerozolimą jako wspólną stolicą oraz będącą miastem

⁴⁴ Tamże, s. 578.

⁴⁵ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 348.

⁴⁶ M. J. Buss, *"The Psalms..."*, dz. cyt., s. 385.

świątynnym. Według B. Webera należy zastanowić się, czy wszystkie psalmy asaflowe nie należałyby osadzić w tym kontekście historycznym⁴⁷.

1.7. Psalm 78

Przypuszcza się, że Ps 78 został napisany w czasach Jozjasza. Argumentowane jest to podobieństwem między tym psalmem a Księgą Powtórzonego Prawa. Biorąc pod uwagę, że księga ta miała powstać w 18 roku rządów Jozjasza, czyli w 621 r. przed Chr., należy uznać ten rok za datę najwcześniejszą w której mógł być napisany Ps 78. Innym punktem, określającym ramy czasowe, powstania tego utworu, jest zburzenie Jerozolimy, wynika to ze wspomnienia przez psalmistę o odrzuceniu Efraima i wyborze Judy oraz Syjonu. S. Łach sugeruje, że datę powstania tego psalmu można by nawet przesunąć do czasu przed promulgacją Księgi Powtórzonego Prawa, na okres upadku Samarii, co miało miejsce w 722 r. przed Chr. W tym czasie w Jerozolimie zaczęto myśleć o odnowie religijno-moralnej. Ze względu na to, że za czasów panowania Ezechiasza nastąpiło ożywienie działalności mędrców, którym nacechowana jest Księga Powtórzonego Prawa, a prawo uważane jest za najważniejszą mądrość Izraela, w porównaniu z mądrościami innych narodów, S. Łach sugeruje by datę powstania Ps 78 określić na czasy panowania tego właśnie władcy⁴⁸. Podobną datację tego utworu proponuje również B. Webera. Jego zdaniem końcówka Ps 78, wskazuje na zmianę prymatu przywódczego w Izraelu z Efraima na Judę, co z kolei sugeruje, że czas powstania tego utworu przypada na okres między 722 r. przed Chr. a panowaniem Jozjasza⁴⁹. Podobny czas powstania Ps 78 wskazuje G. Ravasi. Jego zdaniem tekst psalmu wyraźnie wskazuje, że podczas jego tworzenia istniała świątynia, co sprawia, że psalm ten nie może być datowany później niż na X w. przed Chr. Ponadto według niektórych badaczy w Ps 78 widoczna jest deuteronomistyczna reinterpretacja tekstu zasadniczo dawidowego: *Albowiem nadał On w Jakubie przykazania i ustanowił Prawo w Izraelu, aby to, co zlecił naszym ojcom, przekazywali swym synom, aby to poznało przyszłe pokolenie, synowie, co się narodzą, że mają pokładać nadzieję w Bogu i nie zapominać dzieł Boga, lecz strzec Jego poleceń. A niech nie będą jak ich ojcowie pokoleniem opornym, buntowniczym, pokoleniem*

⁴⁷ B. Weber, *Zur Datierung...*, dz. cyt., s. 521-522.

⁴⁸ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 353.

⁴⁹ B. Weber, *Zur Datierung...*, dz. cyt., s. 522.

o niestałym sercu, którego duch nie dochowuje Bogu wierności (Ps 78,5-8); Nie zachowali przymierza z Bogiem i nie chcieli postępować według Jego Prawa (Ps 78,10); Ich serce nie trwało przy Nim, w przymierzu z Nim nie byli stali (Ps 78,37); i Jego przykazań nie strzegli (Ps 78,56b); Pobudzali Go do gniewu przez swoje wyżyny i wzniecali Jego zazdrość swoimi rzeźbami (Ps 78,58). Najpewniejsze ze źródeł wpływających na ukształtowanie tekstu tego utworu określane jest więc jako deuteronomistyczne, do którego należy również podkreślenie grzechu Efraima: *Odrzucił namiot Józefa i nie wybrał szczepu Efraima, lecz wybrał pokolenie Judy, górę Syjon, którą umiłował* (Ps 78,67-68). Na podstawie tych obserwacji, należy więc określić powstanie Ps 78 między rozłamem królestwa a rozwojem szkoły deuteronomistycznej. Ponadto w tekście nie znajdujemy wzmianek o upadku Samarii, dlatego można określić, że utwór ten powstał przed rokiem 722 przed Chr.⁵⁰.

Ps 78 ukazuje centralne miejsce Jerozolimy względem Szilo. Zdaniem więc J. M. Bussa, psalm ten mógł być stworzony lub zredagowany przez byłych północnych izraelitów, aby wyjaśnić powód ich nowego kultu na południu. Ze względu na to J. M. Buss proponuje trzy różne okresy, w których mógł powstać Ps 78: 1. wczesny, za czasów Dawida; 2. późniejszy, za czasów Ezechiasza lub Jozjasza, kiedy kapłani z północy zostali zintegrowani z Judą; 3. powygnaniowy, kiedy panowały nastroje sprzeciwu wobec Samarii. Według J. M. Bussa najbardziej prawdopodobny jest drugi, z wymienionych powyżej okresów, co jego zdaniem uzasadnia pokrewieństwo ideologiczne i leksykalne Ps 78 z tekstami Ozeasza i tradycją deuteronomistyczną. Jego zdaniem nie należy sugerować się przy dacie brakiem wzmianek na tematy wydarzeń z czasów po panowaniu Dawida, ponieważ nie występują one również w historycznych fragmentach Księgi Ozeasza. Ponadto jeszcze w czasach Jeremiasza, pamięć o upadku Szilo była znacząca⁵¹.

1.8. Psalm 79

W Ps 79, tak samo jak w Ps 74, jest mowa o zburzeniu świątyni, ponadto oba te psalmy używają podobnych sformułowań na określenie tego wydarzenia. Wynika stąd, że oba powstały w tym samym czasie. Z drugiej strony S. Łach sugeruje, że Ps 79 może bardziej odnosić się do zniszczeń dokonanych w roku 587 przed Chr., o czym miałyby świadczyć

⁵⁰ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 619.

⁵¹ M. J. Buss, *"The Psalms..."*, dz. cyt., s. 385.

fakt, że psalmista koncentruje się jedynie na tym, co w tamtym czasie było największą tragedią, czyli zniszczenia świątyni, pomijając inne tragedie tego podboju⁵². Również zdaniem M. J. Bussa, lamentacja z Ps 79 odnosi się prawdopodobnie do upadku Jerozolimy. Jest w nim przyznanie się do winy, a wrażliwość na zaczepki sąsiadów przypomina inne poematy z VI w. przed Chr⁵³.

Bardzo wyraźną wskazówką przy dacie Ps 79 jest fakt, że fragment Ps 79,2-3 jest cytowany w Pierwszej Księdze Machabejskiej, gdzie został odniesiony do ofiar intrygi kapłana Alkimosa, który chciał uzyskać tytuł arcykapłana, z wodzem króla syryjskiego, Bakchidesem: *U Alkimosa i Bakchidesa zebrano się zgromadzenie uczonych w Piśmie, aby naradzić się nad tym, co jest słuszne. Spomiędzy synów Izraela asydejeccy pierwsi starali się o to, żeby z nimi zawrzeć pokój. Mówili bowiem: «Razem z wojskiem przyszedł przecież arcykapłan z rodu Aarona. On nam nie zrobi żadnej krzywdy». Rozmawiał on z nimi pokojowo i przysiągł im, zapewniając: «Ani wam, ani też przyjacielom waszym nie uczynimy nic złego». Uwierzyli mu więc, a on rozkazał pochwytać spomiędzy nich sześćdziesięciu ludzi i zamordował ich w ciągu jednego dnia, zgodnie ze słowami Pisma: Ciała Twych świętych [porzucili], a krew ich rozlali dokoła Jeruzalem, i nie było nikogo, kto by ich pochował (1 Mch 7,12-17)*. Taka sytuacja oznacza, że w czasie powstawania Ksiąg Machabejskich, Ps 79 był utworem skończonym i ogólnie znanym. Ponadto możemy zauważyć podobieństwa między tym utworem a Księgą Jeremiasza:

Jeruzalem obrócili w ruinę (Ps 79,1c).

«Micheasz z Moreszet był prorokiem w czasach Ezechiasza, króla judzkiego, a mówił do całego narodu judzkiego, co następuje: Tak mówi Pan Zastępów: Syjon zostanie zaorany jak pole, Jerozolima – obrócona w gruzy, a góra świątyni – w zalesione wzgórze (Jr 26,18).

Wylej gniew Twój na ludy, które Cię nie uznają, na królestwa, co nie wzywają Twojego imienia. Albowiem pożarli Jakuba i spustoszyli jego siedzibę (Ps 79,6-7).

Wylej gniew swój na narody, które ciebie nie uznają, i na plemiona, które nie wzywają Twojego imienia. Pochłonęły bowiem one Jakuba, zniszczyły go i spustoszyły jego pastwiska (Jr 10,25).

Lamentacja zawarta w Ps 79 jest więc związana z wydarzeniami z 586 r. przed Chr. czyli zburzeniem świątyni za czasów Nabukadnesara II. Istnieje jednak także teoria, że

⁵² S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 361.

⁵³ M. J. Buss, *“The Psalms...”*, dz. cyt., s. 386.

psalm ten, który zrodził się w wyniku tragicznych wydarzeń z 586 r. przed Chr., został ponownie zreinterpretowany pod wpływem zniszczenia świątyni w roku 168 przed Chr., jak przypuszcza się, że miało to miejsce w przypadku zbliżonego do niego utworu asafowego jakim jest Ps 74. Tym bardziej, że datowaniu Ps 78 jedynie na okres machabejski zaprzecza jego obecność w cytowanym już przez nas fragmencie 1 Mch 7,17⁵⁴.

1.9. Psalm 80

Określenie czasu, a nawet miejsca powstania Ps 80 nie jest łatwe. Jedną ze wskazówek w ustaleniu daty powstania tego utworu jest występowanie nazwy: Izrael, Józef, Efraim i Manasses, które stanowią państwo północne po tym jak asyryjski król Tiglat Pilezar odłączył od niego Galileę, okolice nadmorskie i Zajordanię (zob. 2 Krl 15,29). W takiej okrojonej formie państwo północne funkcjonowało w latach 732-722 przed Chr. Z tego względu można zakładać, że psalm ten powstał po roku 732 przed Chr⁵⁵. Podobny okres podaje również M. J. Buss, zdaniem którego Ps 80, będący lamentacją wspólnotową, można datować na ostatnie dziesięciolecia przed upadkiem Samarii⁵⁶. Do takiej datacji kieruje również Septuaginta, która do tytułu tego utworu dodaje wzmiankę o asyryjczykach oraz zawarta w psalmie dominacja Izraela, która sugeruje, iż Ps 80 mógł powstać w ostatnich latach panowania Izraela, czyli między 732 a 722 r. przed Chr. (lub 727 a 724 r. przed Chr.). Wezwanie zawarte w utworze miałoby więc zostać podniesione z sanktuarium północnego królestwa po najeździe asyryjskim, takim jak to wspominał w 2 Krl 15,29-30: *Za czasów Pekacha, króla izraelskiego, wtargnął Tiglat-Pileser, król asyryjski, i zajął Ijjon, Abel-Bet-Maaka, Janoach, Kedesz, Chasor, Gilead, Galileę, cały kraj Neftalego, a ludność wprowadził na wygnanie do Asyrii. Ozeasz, syn Eli, uknuł spisek przeciwko Pekachowi, synowi Remaliasza. Zadał mu cios śmiertelny i został w jego miejsce królem <w dwudziestym roku [panowania] Jotama, syna Ozjasza>.* Z kolei H. Schmidt i B. Eerdmans uważają, że Ps 80 może bazować na wcześniejszych starciach Izraela, które zostały opisane w 1 Krl 22 lub te, które miały miejsce za czasów Joachaza oraz Joasza (2 Krl 13)⁵⁷.

⁵⁴ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 658-659.

⁵⁵ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 364.

⁵⁶ M. J. Buss, *The Psalms...*, dz. cyt., s. 383.

⁵⁷ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 676.

Mimo iż Ps 80 wspomina o jakiegoś rodzaju ucisku, to jednak zdaje się, że nie ma tu mowy o całkowitym upadku. Z tego względu utwór ten zdaje się nie dotyczyć upadku Samarii w 722 r. przed Chr. ani Jerozolimy w 586 r. przed Chr. Kolejnym elementem istotnym przy ustalaniu daty oraz miejsca powstania tego utworu jest to, że psalmista zdaje się skupiać swoją uwagę głównie na królestwie północnym, czyli Izraelu. Wymienia on jednak tylko Efraima, Beniamina i Manassesę, nie pisząc przy tym nic o Jerozolimie, a ponadto wskazuje, pośrednio, w związku z Beniaminem, na arkę: *Posłuchaj Pasterzu Izraela, Ty, co jak trzodę wiesz ród Józefa. Ty, który zasiadasz na cherubach, zabłyśnij, przed Efraimem, Beniaminem i Manassesem! Wzbudź Twą potęgę i przyjdź nam z pomocą!* (Ps 80,2-3). Fragment ten sugeruje, że psalmista mógł chcieć się odnieść nie tyle do Syjonu co do Szli. Ponadto, w utworze tym, na równi z Izraelem postawiona została nie Juda, ale ród Józefa. To wszystko jednak nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o datację tego utworu. Szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę, możliwość reinterpretacji utworu, w ten sposób idąc za W. Beyerlin możemy wyodrębnić sześć etapów formowania się Ps 80⁵⁸:

Posłuchaj Pasterzu Izraela, Ty, co jak trzodę wiesz ród Józefa. Ty, który zasiadasz na cherubach, zabłyśnij, przed Efraimem, Beniaminem i Manassesem! Wzbudź Twą potęgę i przyjdź nam z pomocą! (Ps 80,2-3).

Archaiczna modlitwa z końca XI w. przed Chr. pochodząca z obszaru centralnej Palestyny (Szilo?).

Panie, Boże Zastępów, jak długo gniewać się będziesz, choć lud Twój się modli? Nakarmiłeś go chlebem płaczu i obficie napoiłeś go łzami. Uczyniłeś nas powodem waśni dla naszych sąsiadów, a wrogowie nasi z nas szydzą [...]. Ci, którzy ją spalili w ogniu i wycieli, niech zginą od grozy Twojego oblicza! Niech ręka Twoja będzie nad mężem Twej prawicy, nad synem człowieczym, któregoś utwierdził dla siebie. Nie odstępimy już więcej od Ciebie; zachowaj nas przy życiu, byśmy wzywali Twojego imienia (Ps 80,5-7.17-19).

Lament narodowy skomponowany w Jerozolimie w okresie jozjańskim (koniec VI w. przed Chr.).

O Boże, odnów nas i rozjaśnij sw oblicze, abyśmy doznali zbawienia [...]. Boże Zastępów, odnów nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia [...]. Panie, Boże Zastępów, odnów nas i

Jednolita redakcja dwóch pierwszych warstw poprzez antyfonę z funkcją strukturalną i przeznaczeniem liturgicznym.

⁵⁸ Tamże, s. 675.

rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia (Ps 80,4.8.20).

Wyrwałeś winorośl z Egiptu, wyгнаłeś pogan, a ją zasadziłeś. Grunt dla niej przygotowałeś, a ona zapuściła korzenie i napelniła ziemię. Góry okryły się jej cieniem, a cedry Boże jej gałęziami. Swe latorośle rozpostarła aż do Morza, a swoje pędy aż do Rzeki. Dlaczego jej mury zburzyłeś, tak że zrywa z niej [grona] każdy, kto przechodzi drogą, że ją niszczy dzik leśny, a polne zwierzęta obgryzają? Powróć, o Boże Zastępów! Wejrzyj z nieba, zobacz i nawiedź tę winorośl; i chroń tę, którą zasadziła Twa prawica (Ps 80,9-16a).

latorośl, którą umocniłeś dla siebie (Ps 80,16b).

nad synem człowieczym, któregoś utwierdził dla siebie (Ps 80,18b).

Reinterpretacja poprzedniego tekstu, w alegorycznej tonacji, po tragedii z 586 r. przed Chr.

Dodatek powygnaniowy.

Późny dodatek powygnaniowy.

Istnieje jednak grupa badaczy, która uważa, że Ps 80 należy odnieść do wydarzeń związanych z Judą a nie Izraelem. Wśród nich znajduje się E. Slomovic, którego zdaniem utwór ten odnosi się do asyryjskiej inwazji Sennacheryba z 701 r. przed Chr., za czym przemawiałyby z jednej strony nagłówki Ps 80 w wersji przedstawionej przez Septuagintę, jak i powiązania między tym utworem a 2 Krl 19, które opisuje powyżej wspomniane wydalenie⁵⁹:

Posłuchaj, Pasterzu Izraela, Ty, co jak trzodę wiesz ród Józefa. Ty, który zasiadasz na cherubach, zabłyśnij (Ps 80,2).

I zanosił Ezechiasz modły przed obliczem Pańskim, mówiąc: «Panie, Boże Izraela! Który zasiadasz na cherubach, Ty sam jeden jesteś Bogiem wszystkich królestw świata. Ty uczyniłeś niebo i ziemię (2 Krl 19,15).

O Boże, odnów nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia (Ps 80,4).

Teraz więc, Panie, Boże nasz, wybaw nas z jego ręki! I niech wiedzą wszystkie królestwa ziemi, że Ty, Panie, sam jesteś Bogiem» (2 Krl 19, 19).

Powróć, o Boże Zastępów! Wejrzyj z nieba, zobacz i nawiedź tę winorośl (Ps 80,15).

Nakłoń, Panie, Twego ucha i usłysz! Otwórz, Panie, Twoje oczy i patrz! Posłuchaj słów Sennacheryba, które

⁵⁹ Tamże, s. 676.

przesłał, by znieważyc Boga żywego (2 Krl 19,16).

1.10. Psalm 81

Ps 81 przejawia pewne pokrewieństwa z Oz 9; Joz 24 oraz Pwt 32 i Jr, które wywodzą się z podobnej tradycji, dlatego datację tego psalmu można wiązać z czasem powstania tych kilku dzieł biblijnych⁶⁰. Według Calès utwór ten był pisany pod wpływem Jeremiasza i Deuteronomium⁶¹. Jednak również datacja tych kilku ksiąg biblijnych nie jest pewna i istnieją różne teorie na temat ich datowania⁶².

Wzmianka o Józefie sugeruje natomiast, że utwór ten pochodzi z królestwa północnego: *To prawo ustanowił On dla Józefa, gdy wyruszył on z ziemi egipskiej (Ps 81,6)*. Jest jednak również grupa badaczy opowiadająca się za przypisaniem tego utworu do królestwa południowego. Taka niepewność, co do miejsca powstania Ps 81 może być rozwiązana przez teorię łączącą pochodzenie tego utworu z królestwa północnego oraz południowego. Szkoła deuteronomiczna, po upadku Samarii, przeniosła się do Jerozolimy i stała u początków reformy Jozjasza, w ramach której na nowo zaproponowana została teologia przymierza, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszego przykazania i walki z bałwochwalstwem. Idąc za tą teorią Ps 81 można byłoby datować na koniec VII w. przed Chr. a jako jego miejsce powstania obrać Jerozolimę⁶³.

Kolejną wskazówką w określaniu daty i miejsca powstania Ps 81 jest wspomnienie Meriba: *W ucisku wołałeś, a Ja cię ratowałem, odpowiedziałem ci z grzmiącej chmury, doświadczyłem cię przy wodach Meriba (Ps 81,8)*. Wydarzenia te uznaje się za przed prorockie i przed deuteronomiczne, przynależne do tradycji J⁶⁴.

⁶⁰ M. J. Buss, *“The Psalms...”, dz. cyt., s. 385.*

⁶¹ S. Łach, *Księga Psalmów..., dz. cyt., Poznań 1990, s. 367.*

⁶² M. Bednarski, *Motywy Pięcioksięgu w Księdze Ozeasza*, *Collectanea Theologica* 86/4 (2016), s. 33-34; L. Rasztański, *Redakcja deuteronomistyczna Księgi Jeremiasza [w:] Kogo szukasz? (J 20,15). Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Henryka Witczyka w 65. rocznicę urodzin*, Chrostowski W., Kowalski M. (red.), Warszawa 2021, s. 530-533; S. Gacek S, *Datacja napisania Księgi Jozuego*, *RBL* 40/6 (1987), s. 479.

⁶³ G. Ravasi, *Il Libro dei..., dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 696.*

⁶⁴ Tamże.

1.11. Psalm 82

Według S. Łacha, Ps 82 powstał prawdopodobnie przed niewolą. Możliwe, że za czasów Proto-Izajasza, na co wskazuje jego ostrzeżenie przed tego typu wydarzeniami, jeśli nie ujmą się za słabymi i pokrzywdzonymi: *Zaprawiajcie się w dobru! Troczcie się o sprawiedliwość, wspomagajcie uciśnionego, oddajcie słusność sierocie, w obronie wdowy stawajcie!* (Iz 1,17), Tego typu wątek jest bowiem widoczny również w Ps 82,3-4: *Ujmijcie się za sierotą i uciśnionym, wymierzcie sprawiedliwość nieszczęśliwemu i ubogiemu! Uwolnijcie uciśnionego i nędzarza, wyrwijcie go z ręki występnych!*⁶⁵. Podobną datację proponuje również M. J. Bussa. Zwraca on uwagę na fragment Ps 82 mówiący o bogach innych narodów i sposób wyrażania się psalmisty na ten temat, wskazuje na bliżej nieokreślony czas przed wygnaniem babilońskim⁶⁶.

Możliwe jest również, że Ps 82 posiadał swoje początki, jakiegoś rodzaju rdzeń, już w czasach przed powstaniem monarchii, ale swój ostateczny kształt uzyskał w trakcie lub nawet po niewoli babilońskiej. Za taką datacją przemawia fakt, że okres ten naznaczony mógł być głębokim kryzysem wiary izraelitów. Falszywi bogowie okazali się zaprowadzić armię babilońską do zniszczenia świątyni jerozolimskiej, co mogło być interpretowane jako pokonanie Boga, a w konsekwencji porzucenie przez ludzi wyznawania Go. Taka sytuacja domagała się nie tylko ożywienia wśród ludu wiary w jedynego Boga, ale również wzbudzenia przekonania o słabości bóstw ludów ościennych. Przykład takiego nauczania widzimy u Deuter-Izajasza w rozprawie sądowej między Bogiem Izraela a bożkami babilońskimi w Iz 41, w szczególności w ww.21-29: *Przedłużcie waszą sprawę sporną, mówi Pan, podajcie wasze mocne dowody, mówi Król Jakuba. Niechaj przystąpią i niech Nam objawi to, co się ma zdarzyć. Jakie były przeszłe rzeczy? Wyjawcie, abyśmy to wzięli do serca. Albo oznajmijcie Nam przyszłe rzeczy, abyśmy mogli poznać ich spełnienie. Objawcie to, co ma nadejść w przyszłości, abyśmy poznali, czy jesteście bogami. Zróbcie więc coś, czy dobrego, czy złego, żebyśmy to z podziwem wszyscy oglądali. Otóż wy jesteście niczym i wasze dzieła są niczym; wzbudza odrazę ten, kto was wybiera. Wzbudziłem kogoś z północy i przyszedł, ze wschodu słońca wezwałem go po imieniu. On zdeptał możnowładców jak błoto, podobnie jak garncarz depcze glinę. Kto objawił to z początku, żebyśmy wiedzieli, i to długo naprzód, byśmy rzekli: Słusznie? – Nikt nie objawił, nikt nie obwieszczał, nikt też*

⁶⁵ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 369.

⁶⁶ M. J. Buss, *"The Psalms..."*, dz. cyt., s. 386.

nie słyszał słów waszych. Pierwszy Ja [ogłaszam] Syjonowi: Oto one! i Jeruzalem daję radosnego zwiastuna. Patrzyłem, lecz nie było nikogo, nikogo z nich – zdolnego do rady, żeby odrzekł słowo, gdy go spytam. Oto wszyscy oni są czczą uludą; dzieła ich nie istnieją, posągi ich to znikomość i pustka. Innym fragmentem Księgi Izajasza, o którym należy tu wspomnieć jest akt oskarżenia zawarty w Iz 44⁶⁷.

1.12. Psalm 83

Ps 83 jest lamentacją podejmującą temat militarnej napaści, która w historii narodu wybranego miała miejsce kilkakrotnie razy. Utwór podaje obszerną listę wrogów: *Zaiste zamawiają się jednomyślnie i przeciw Tobie zawierają przymierze: Namioty Edomu z Izmaelitami, Moab i Hagryci, Gebal, Ammon i Amalek, kraj Filistynów i mieszkańcy Tyru. Także Asyryjczycy połączyli się z nimi, dla synów Lota stali się oparciem* (Ps 83,7-9), jednak przedstawiony tu wykaz wrogich ludów nie atakował izraelitów w jednym przedziale czasowym. Listę tą należy więc raczej postrzegać jako wykaz dziesięciu tradycyjnych wrogów Izraela, reprezentujących ogólne wrogie nastawienie ludów wobec narodu wybranego. Świadczy to, że psalm ten mógł być przeznaczony do użytku liturgicznego, w czasach, gdy Izraelowi zagrażało jakiegoś rodzaju niebezpieczeństwo militarne⁶⁸. Jednak zdaniem S. Łacha w. 9, który wspomina o Asyryjczyków wśród nieprzyjaciół Izraela, sugeruje, że Ps 83 powstał przed niewolą, w czasie, kiedy Asyria była najgroźniejszym wrogiem Izraela⁶⁹. Na inwazję asyryjską wskazuje również M. J. Buss⁷⁰.

E. Beaucamp uważa natomiast, że Ps 83 należy umieścić w epoce monarchicznej, ze względu na styl utworu oraz jego pokrewieństwo z Ps 2 oraz wyroczniami przeciwko narodom występującymi między innymi w Księdze Izajasza. Z taką datacją nie zgadza się jednak E. Dissler, którego zdaniem Ps 83 powstał w czasach powygnaniowych i argumentując to podobieństwem słownictwa w Ps 83 i Trito-Izajasza⁷¹. Warto jednak zwrócić uwagę, że na wymienionej liście z Ps 83,7-9, nie znajduje się ani Egipt, ani Babilon, co wskazuje, że psalm ten raczej nie mógł powstać w czasie wygnania lub po nim. Natomiast

⁶⁷ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 713.

⁶⁸ Tamże, s. 725-726.

⁶⁹ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 371.

⁷⁰ M. J. Buss, *"The Psalms..."*, dz. cyt., s. 386.

⁷¹ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 726.

jak już wspomnieliśmy, na liście z Ps 83,9 znajduje się Asyria, która pozwala datować ten utwór na okres między IX a VII w. przed Chr. jako psalm związany z bliżej nieokreślonym atakiem tego ludu⁷².

Jak wynika z powyżej przedstawionych badań nad datacją poszczególnych utworów asafowych. Widzimy, że niejednokrotnie trudno jest określić czas oraz miejsce powstania tych psalmów. Mimo tych problemów, ogólny obraz grupy psalmów asafowych ukazuje, że nie stanowią one zbioru psalmów powstałych w tym samym okresie czasu, a ponadto niektóre z nich przejawiają cechy wskazujące, że były one przez wieki reinterpretowane. Jeśli rzeczywiście tego typu przekształcenia poszczególnych psalmów asafowych miały miejsce, wówczas, możliwe jest również, że obraz spójności tej grupy, w dalszych naszych badaniach, może zostać zamazany lub zniekształcony. To pokazuje, że badania przez nas prowadzone nie mogą stanowić jednoznacznej i całkowicie pewnej odpowiedzi na pytanie dotyczące na przykład istnienia wspólnego autora tych psalmów.

2. Autor Psalmów 50 oraz 73-83

Zdaniem M. J. Bussa, psalmy asafowe były autorstwa nie jednej osoby, lecz grupy pewnego rodzaju liderów religijnych, którzy zajmowali się głównie napominaniem ludu oraz propagowaniem pamięci o dawnych wydarzeniach z dziejów Izraela, możliwe, że byli oni lewitami. Najpierw tworzyli swoje dzieła w północnym królestwie zanim upadła Samaria, a następnie w południowym⁷³. M. J. Buss zwraca uwagę na podobieństwo początku Ps 78 i i Pieśni Mojżesza z Pwt 32 oraz silnego powiązania z Księgą Ozeasza oraz łączy zmagania Lewiego z Pwt 33 i te wzmiankowane w Ps 81 i 78 wnioskuje na tej podstawie, że tradycja asafowa winna być umieszczona w przedwygnanionym środowisku lewitów królestwa północnego⁷⁴. Zwraca on również uwagę na często występujące w psalmach asafowych słowo לְיָדָי , które oznacza „świadeństwo” oraz pochodzący z tego samego rdzenia czasownik w Hifil. Jego zdaniem, jest to termin techniczny tradycji lewicko-

⁷² Tamże, s. 726-727.

⁷³ M. J. Buss, „*The Psalms...*”, dz. cyt., s. 384-386.

⁷⁴ Tamże, s. 386.

deuteronomistycznej oraz szeroko pojętego nurtu prorockiego, który swoim znaczeniem obejmuje zarówno napomnienie jak i pewnego rodzaju osąd. Można więc przypuszczać, że grupa będąca autorami psalmów asafowych mogła pełnić nie tylko funkcje typowe dla lewitów, ale również dla proroków⁷⁵.

Zdaniem J. W. Hilbera Ps 50 i Ps 81, posiadają podobne cechy jak proroctwa asyryjskie, co wskazuje na prorockie a nie kapłańskie autorstwo tych utworów. W uzasadnieniu swoich twierdzeń wylicza on następujące cechy wspólne dla tych psalmów asafowych oraz proroctw asyryjskich, co ma uzasadniać jego tezę o prorockim autorstwie Ps 50 i Ps 81: 1. powszechne użycie formuły samoidentyfikacji z Bogiem; 2. obecność lub brak wstępnych formuł cytowania; 3. podobieństwa formalne; 4. zainteresowanie sprawami kultu u proroków; 5. obraz ognistej teofanii. J. W. Hilber zwraca również uwagę na podobieństwo innych psalmów asafowych z asyryjskimi tekstami prorockimi, zaznacza on jednak, że jest to inny rodzaj podobieństwa, niż ten który prezentuje Ps 50 i Ps 81. Jego zdaniem należy zwrócić uwagę na zbieżności teologiczne pomiędzy proroctwami asyryjskimi oraz Ps 75 i Ps 82, które jego zdaniem są poświadczeniem tego, że także te dwa utwory są prorockiego a nie kapłańskiego autorstwa⁷⁶. Ponadto Ps 50 przez wielu badaczy jest określany jako imitacja prorockiego stylu lub lewickie kazanie. Jednak B. Kilchör oraz B. Weber w swoich badaniach nad powiązaniem Ps 50 i tradycji deuteronomistycznej, dochodzą do wniosku, że ze względu na powiązania z odnowieniem przymierza oraz paralele z innymi psalmami asafowymi, w szczególności z Ps 81,67, należy raczej rozumieć Ps 50 w kontekście liturgicznym. Ich zdaniem psalm ten był przeznaczony do recytowania podczas publicznych zgromadzeń, prawdopodobnie po odczytywaniu Tory. Jednak zaznaczają że, trudno jest określić, w sposób dokładny, kto był głóścicielem oraz odbiorcą Ps 50. Przekazywanie mów Bożych podczas zgromadzeń publicznych, sugeruje, że przekazicielami byli lewici lub prorocy kultyczni. Tekst psalmu świadczy o wysokim stopniu autorytetu autora oraz dogłębnej znajomości tradycji i instytucji Izraela⁷⁷.

⁷⁵ Tamże, s. 389-390.

⁷⁶ J. W. Hilber, *Cultic Prophecy in Assyria and in the Psalms*, *Journal of the American Oriental Society* 127/1 (2007), s. 33-34.

⁷⁷ B. Kilchör, B. Weber, *Unser...*, dz. cyt., s. 1106-1107.

3. Określenia zawarte w pierwszych wersetach psalmów asafwych

Pierwszy werset, w charakterze nagłówku, znajduje się w większości psalmów, jedynie 34 utwory Księgi Psalmów nie posiadają takiej formy, choć później autorzy Septuaginty uzupełnią brakujące, ich zdaniem, nagłówki⁷⁸.

Zawarte w tych fragmentach słowa możemy podzielić na pięć kategorii: 1. autorstwo; 2. cechy literackie; 3. określenia instrumentów muzycznych; 4. przeznaczenie psalmu; 5. sposób wykonywania utworu⁷⁹. Trzeba jednak zaznaczyć, że nie każdy utwór występujący w Księdze Psalmów, będzie zawierał w pierwszym wersecie wszystkie powyżej wymienione kategorie.

określenie	Ps											
	50	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83
לְאֶסָף	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
מִזְמוֹר	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+
מִשְׁכִּיל	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
לְמִנְצַח	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-
אֶל־תְּשַׁחַח	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
שִׁיר	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+
בְּנִגִּינָת	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
עַל־יְדִיתוֹן	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
אֶל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
עַל־הַגָּמִית	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
סֵלָה	+	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+

W powyższej tabeli zostały pokazane wszystkie tego typu terminy występujące w psalmach asafowych. Ponadto w wykazie tym zostało również uwzględnione określenie הַלֵּל. Nie jest ono przynależne do pierwszego wersetu poszczególnych psalmów jednak zostanie ono tutaj omówione ze względu na zbliżony charakter omawianych w tej części pojęć.

⁷⁸ C. H. Bullock, *An Introduction to the Old Testament Poetic Books*, Chicago 1988, s. 142.

⁷⁹ por. S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 45-53.

3.1. Cechy literackie

3.1.1. מְזֻמָּר

Termin מְזֻמָּר wywodzi się od זָמַר⁸⁰, który oznacza *śpiewać; chwalić; grać na instrumencie*⁸¹. Przypuszcza się więc, że w przeciwieństwie do terminu שִׁיר, mógł on oznaczać utwór, który był wykonywany przy akompaniamencie instrumentów muzycznych. Co prawda termin זָמַר oznacza także wykonywanie pieśni a capella, jednak przeważnie odnosi się do pieśni śpiewanych wraz z towarzyszeniem instrumentów, szczególnie smyczkowych, co skłania by właśnie w takim rozumieniu traktować również termin מְזֻמָּר⁸².

Termin מְזֻמָּר występuje w Księdze Psalmów 57 razy, w tym 9 psalmach asafowych. Za każdym razem znajdując się w pierwszym wersecie danego psalmu, często pojawiając się z innymi terminami określającymi autorstwo, sposób wykonania i przeznaczenie danego utworu. Z tego względu zwróćmy uwagę jak zestawienie tego terminu z innymi, prezentuje się w psalmach asafowych na tle całej Księgi Psalmów. W poniższym zestawieniu nie zostaną oczywiście uwzględnione terminy dotyczące autorstwa psalmów.

+ מְזֻמָּר +	ilość		+ מְזֻמָּר +	ilość	
	Ps	Ps as		Ps	Ps as
לְמַנְצֵחַ	34	4	לְהַזְכִּיר	1	0
בְּנִגְיֹנוֹת/בְּנִגְיָנָה	4	1	אֱלֹהֵי־שָׁמַיִם	1	1
אֱלֹהֵי־הַנְּחִילוֹת	1	0	עַל־יְדוּתוֹן/עַל־יְדִיתוֹן	2	1
עַל־הַשְּׂמִינִית	2	0	אֱלֹהֵי־שָׁשִׁנִּים עֲדוֹת	1	1
עַל־הַגְּתִית	2	0	עַל־מִקְלַת לְעֹנֹת	1	0
עַל־מוֹת לְבָן	1	0	מִשְׁכִּיל	1	0
עַל־אֵילַת הַשֶּׁחַר	1	0	לְתוֹדָה	1	0
שִׁיר	14	3			

⁸⁰ S. Łach, Księga Psalmów..., dz. cyt., Poznań 1990, s. 45.

⁸¹ WSHP t. 1, s. 260.

⁸² W. Węgrzyniak, *Psalm 83...*, dz. cyt., Lublin 2019, s. 154.

Termin מְזֹמֵר, zarówno w psalmach asafowych jak i nie asafowych, najczęściej występuje w zestawieniu z לְמִנְצֵחַ oraz שִׁיר. W pozostałych przypadkach, w większości, są to pojedyncze wystąpienia w zestawieniu z określeniami, które tłumaczone są jako rodzaj melodii, na którą wykonywany jest dany psalm.

3.1.2. שִׁיר

Termin שִׁיר w całej Biblii Hebrajskiej występuje 77 razy, natomiast w samej Księdze Psalmów użyty jest 42 razy (w tym 31 razy jako tytuł danego psalmu), z czego 3 razy w psalmach asafowych (zawsze w pierwszym wersecie w formie tytułu). Jak zaznaczyliśmy to powyżej, prawdopodobnie odnosił się do utworów wykonywanych *a capella*, choć w połączeniu z terminem מְזֹמֵר traci takie rozumienie⁸³. Ponadto istnieją również wzmianki o towarzyszeniu instrumentów muzycznych podczas wykonywania utworów określanych jako שִׁיר, w kilku fragmentach Biblii Hebrajskiej możemy nawet przeczytać o konkretnym instrumencie, który towarzyszył wykonywaniu utworu tego typu (כְּלֵי־שִׁיר)⁸⁴. Dodatkowo, według niektórych badaczy, określał on utwór będący pieśnią radości, dziękczynienia, uwielbienia⁸⁵. Ustalenie różnicy pomiędzy tym co określa termin שִׁיר a מְזֹמֵר do dziś jest dla badaczy bardzo trudne tak samo jak stwierdzenie czy była to wskazówka do wykonywania utworu z pomocą instrumentów czy *a capella*⁸⁶.

W Księdze Psalmów możemy spotkać kilkunastokrotnie określenie שִׁיר הַמְעֵלוֹת, które sprawia, że zawierające je Ps 120-134, uznawane są jako jeden zbiór, którego nazwa pochodzi od tego wspólnego określenia⁸⁷. Przyjrzyjmy się jednak również pozostałym terminom określającym charakter poszczególnych psalmów, które tak samo jak הַמְעֵלוֹת występują w zestawieniu z określeniem שִׁיר, aby sprawdzić czy również psalmy asafowe pod tym względem, tak samo jak można to zobaczyć w przypadku Ps 120-134, wyróżniają się w jakiś sposób na tle całej księgi.

⁸³ Tamże, s. 154.

⁸⁴ S. Łach, Księga Psalmów..., dz. cyt., Poznań 1990, s. 46.

⁸⁵ W. Węgrzyniak, *Psalm 83...*, dz. cyt., Lublin 2019, s. 153.

⁸⁶ Tamże, s. 154; S. Łach, Księga Psalmów..., dz. cyt., Poznań 1990, s. 45-46.

⁸⁷ Tamże, s. 46.

שיר +	ilość		שיר +	ilość	
	Ps	Ps as		Ps	Ps as
מזמור	14	3	על-עלמות	1	0
למנצח	9	2	בנגינות/בנגינת	2	1
על-שנים	1	0	אל-תשחת	1	1
משכיל	1	0	על-מחלת לענות	1	0
ידידת	1	0	משכיל	1	0

3.1.3. משכיל

Termin **משכיל** występuje w 13 tytułach psalmów, w tym w 2 asafowych. Jego znaczenie, tak samo jak wcześniej opisywanych terminów, nie jest łatwe do ustalenia. Według jednej z teorii, termin ten określa psalmy dydaktyczne, jednak zaledwie 2 utwory w Księdze Psalmów noszące ten tytuł mogą być, bez wątplenia, określone takim mianem⁸⁸. W podobnym nurcie podążają badacze, którzy uznają pochodzenie **משכיל** od rdzenia **שכל**, który jako czasownik w formie Hifil oznacza *rozumieć; pojmować; czynić mądrze, rozsądnie; rozważać; kontemplować*. Na bazie tego, zostaje wyciągnięty wniosek, że utwory określone tym terminem mają charakter kontemplacyjny, są pewnego rodzaju medytacjami⁸⁹. Natomiast według jeszcze innej teorii, może on oznaczać pewnego rodzaju delikatność, subtelność w wykonywaniu utworu, jakiegoś rodzaju wysokie walory artystyczne⁹⁰. Przedstawione tutaj, choć jedynie wybrane a nie wszystkie teorie na temat określenia **משכיל**, obrazują jak trudne w tłumaczeniu są tytuły psalmów.

Przeanalizujemy teraz z jakimi innymi terminami w tytułach psalmów występuje **משכיל**, zarówno w całej Księdze Psalmów jak i samych psalmach asafowych.

⁸⁸ A. F. Kirkpatrick (red.), *The Book of Psalms (t.1, Psalms I – XLI)*, Cambridge 1906, s. xix.

⁸⁹ C. A. Briggs, E. G. Briggs, *A critical and exegetical commentary on the Book of Psalms*, t.1, (The international critical commentary), Redynburg 1960, s. lxi.

⁹⁰ A. F. Kirkpatrick (red.), *The Book...*, dz. cyt., Cambridge 1906, s. xix; S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 46.

משפיל +	ilość		משפיל +	ilość	
	Ps	Ps as		Ps	Ps as
למנצח	8	0	על-מקלות	2	0
שיר	1	0	בנגינות/בנגינת	2	0
מזמור	1	0	על-מקלות לענות	1	0
על-ששנים	1	0	תפלה	1	0
קידית	1	0			

3.2. Określenia instrumentów muzycznych

3.2.1. בנגינת

Termin נגינה w Księdze Psalmów występuje 9 razy, w tym w psalmach asafowych 2 razy. W samych nagłówkach zastosowany został 7 razy, z czego raz w formie על-נגינת, 2 razy בנגינות, 4 razy בנגינת (w tym w Ps 76).

Termin נגינה, w przeciwieństwie do powyżej omawianych, nie sprawia aż tyle trudności w określeni jego ogólnego znaczenia. Oznacza muzykę wykonywaną na instrumentach strunowych⁹¹. Stąd możemy założyć, że wykonywaniu tych utworów towarzyszyły takie biblijne instrumenty jak na przykład נבל czy כנור.

נגינה +	ilość		נגינה +	ilość	
	Ps	Ps as		Ps	Ps as
משפיל	2	0	על-השמינית	1	0
שיר	2	1	למנצח	7	1
מזמור	4	1			

⁹¹ WSHP t. 1, s. 628-629

3.2.2. הַלָּקָה

Określenie הַלָּקָה prawdopodobnie posiada znaczenie muzyczno-wokalne, termin ten nie jest jednak łatwy do przetłumaczenia⁹². Według jednej z teorii, był on zaznaczeniem pauzy, pewnego rodzaju *intermezzo*, pozwalającym na wykonanie jakiegoś gestu kultycznego. Natomiast według innej teorii, wskazywał na *crescendo* śpiewu lub orkiestry⁹³, czyli stopniowe zwiększanie głośności, dynamiki muzyki.

W V wydaniu Biblii Tysiąclecia, termin ten został jedynie zapisany za pomocą alfabetu łacińskiego i pozostawiony bez tłumaczenia na marginesie, w miejscu odpowiadającym wersetowi, w którym występuje. Pozostawiając w ten sposób kwestię הַלָּקָה do interpretacji przez czytelnika, jednocześnie jednak zaznaczając, poprzez jego graficzne położenie, że pełni on funkcję pewnego rodzaju notatki do wykonywania danego psalmu.

Termin ten, jak zostało to zaznaczone już wcześniej, nie występuje w tytułach psalmów, ale w różnych miejscach poszczególnych utworów, co zostało przedstawione w poniższej tabeli.

Ps	Werset	Ps	Werset	Ps	Werset	Ps as	Werset
3	3,5,9	47	5	66	4,7,15	50	6
4	3,5	48	9	67	2,5	75	4
7	6	49	14,16	68	8,20,33	76	4,10
9	17,21	52	5,7	84	9	77	4,10,16
20	4	54	5	85	3	81	8
21	3	55	8,20	87	3,6	82	2
24	6,10	57	4,7	88	8,11	83	9
32	4,5,7	59	6,14	89	5,38,46,49		
39	6,12	60	6	140	4,6,9		
44	9	61	5	143	6		
46	4,8,12	62	5,9				

Termin הַלָּקָה w całej Księdze Psalmów występuje 73 razy w 39 psalmach, z czego w 7 psalmach asafowych, w których łącznie został użyty 10 razy. Ps 89 jest jedynym, gdzie

⁹² S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 46.

⁹³ T. Brzegowy, *Psalmy...*, dz. cyt., Tarnów 1997, s. 21.

הַלֵּל występuje aż 4 razy, w pozostałych psalmach jest to od 1 do 3 razy. Na koniec zwróćmy jeszcze uwagę na to, jak termin ten dzieli poszczególne psalmy asafowe na części.

Ps	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל
50	1-5	6	7-23				
75	1-3	4	5-11				
76	1-3	4	5-9	10	11-13		
77	1-3	4	5-9	10	11-15	16	17-21
81	1-7	8	9-17				
82	1	2	3-8				
83	1-8	9	10-19				

W przypadku trzech utworów asafowych (Ps 75-77) możemy zobaczyć, że podział wprowadzony przez הַלֵּל jest zbliżony. Podobną strukturę możemy zobaczyć również w nieasafowym Ps 20. W grupie asafowej zbliżoną podział tekstu הַלֵּל wprowadza również w Ps 81 i 83, tak samo jak nieasafowy Ps 44 i Ps 48. W przypadku pozostałych psalmów asafowych możemy zobaczyć, że Ps 50 posiada podobną strukturę jak Ps 7; 60; 143. Natomiast Ps 82 zbliżoną do Ps 67.

Ps	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל	הַלֵּל	bez הַלֵּל
3	1-2	3	4	5	6-8	9			
4	1-2	3	4	5	6-9				
7	1-5	6	7-18						
9	1-16	17	18-20	21					
20	1-3	4	5-10						
21	1-2	3	4-14						
24	1-5	6	7-9	10	11-10				
32	1-3	4	-	5	6	7	8-11		
39	1-5	6	7-11	12	13-14				
44	1-8	9	10-27						
46	1-3	4	4-7	8	9-11	12			
47	1-4	5	6-10						
48	1-8	9	10-15						
49	1-13	14	15	16	17-21				
52	1-4	5	6	7	8-11				
54	1-4	5	6-9						
55	1-7	8	9-19	20	21-24				
57	1-3	4	5-6	7	8-12				
59	1-5	6	7-13	14	15-18				
60	1-5	6	7-14						
61	1-4	5	6-9						

62	1-4	5	6-8	9	10-13				
66	1-3	4	5-6	7	8-14	15	16-20		
67	1	2	3-4	5	6-8				
68	1-7	8	9-19	20	21-32	33	34-36		
84	1-4	5	6-8	9	10-13				
85	1-2	3	4-14						
87	1-2	3	4-5	6	7				
88	1-7	8	9-10	11	12-19				
89	1-4	5	6-37	38	39-45	46	47-48	49	50-53
140	1-5	6	7-8	9	10-14				
143	1-5	6	7-12						

3.3. Przeznaczenie psalmu

3.3.1. עַל־יְדִיתוֹן

Termin יְדִיתוֹן występuje w Księdze Psalmów 3 razy, za każdym razem w pierwszym wersecie danego psalmu. W każdym z tych miejsc przybiera on jednak inną formę: לִיְדִיתוֹן (lub לִידִיתוֹן) w Ps 39; עַל־יְדִיתוֹן w Ps 62, natomiast w Ps 77 עַל־יְדִיתוֹן, przy czym jako możliwa forma dla tego wersetu podane jest również jako עַל־יְדִיתוֹן.

Sam termin יְדִיתוֹן jednak nie jest jasny, na jego oddanie w V wydaniu Biblii Tysiąclecia zostały użyte określenia: *Jedutunowi* (Ps 39); *według Jedutuna* (Ps 62; 77). Wiązałoby się to z teorią, że termin ten należy łączyć z imieniem jednego ze śpiewaków Dawida traktując go na równi z występującymi w nagłówkach psalmów imionami takimi jak Dawid, Asaf, Heman czy Korach. Według innej teorii, יְדִיתוֹן pochodzi od rdzenia ידה, który oznacza w formie czasownikowej Hifil *chwalić, wyznawać*. Warto zwrócić uwagę, że teoria ta jest zgodna z treścią Ps 39; 62; 77⁹⁴.

Jak możemy zobaczyć na podstawie poniższej tabeli, termin ten zawsze występuje w tytule psalmu w zestawieniu z לְמִנְצָח oraz מְזִמֹּר, ponadto nie pojawia się z żadnym innym tego typu określeniem. Z tego względu można uznać pewną zależność między tymi trzema określeniami użytymi w tytułach psalmów.

⁹⁴ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 47.

	ilość	
+ ידותון	Ps	Ps as
לְמַנְצָח	3	1
מְזַמֵּר	3	1

3.3.2. לְמַנְצָח

Termin לְמַנְצָח występuje w Księdze Psalmów 55 razy, zawsze w pierwszym wersecie i prawie zawsze, z wyjątkiem Ps 88, jako pierwszy wyraz tego wersetu. W psalmach asafowych לְמַנְצָח został użyty 5 razy.

Ze względu na formę gramatyczną tego terminu (imiesłów), należy odnosić go do jakiejś osoby związanej z muzyką. Z tego względu większość tłumaczy nadaje לְמַנְצָח znaczenie osoby przewodniczącej śpiewom, grze na instrumentach⁹⁵. Ze względu na to, że powyższe rozumienie tego terminu nie jest pewne, istnieją również inne teorie na ten temat. Według jednej z nich, określenie לְמַנְצָח pochodzi od rdzenia נִצַּח, który oznacza *promieniować, świecić*. Co miałyby z kolei prowadzić do tłumaczenia לְמַנְצָח jako *aby rozpogodzić twarz Boga; aby łaskawie usposobić*⁹⁶. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że נִצַּח oznacza również *nadzorować*⁹⁷, dlatego zdaje się, że takie pochodzenie לְמַנְצָח, stanowi podparcie również dla pierwszej teorii.

Na koniec zwróćmy jeszcze uwagę z jakimi innymi terminami, określającymi kwestie związane z wykonywaniem poszczególnych utworów Księgi Psalmów, występuje לְמַנְצָח.

+ לְמַנְצָח	Ps	Ps as	+ לְמַנְצָח	Ps	Ps as
בְּנִגְיֹנוֹת/בְּנִגְיֹנִית	6	1	מִשְׁכֵּיל	8	0
עַל־נְגִינָה	1	0	לִידִיתוֹן	1	1
מְזַמֵּר	34	4	עַל־יְדוּתוֹן/עַל־יְדִיתוֹן	2	1
שִׁיר	9	2	אֶל־הַנְּחִילוֹת	1	0
עַל־הַשְּׁמִינִית	2	0	עַל־אַזְלוֹת הַשֶּׁחַר	1	0
עַל־הַגְּתִית	3	1	עַל־שִׁשְׁנָיִם	1	0

⁹⁵ Tamże, s. 47.

⁹⁶ T. Brzegowy, *Psalmy...*, dz. cyt., Tarnów 1997, s. 21.

⁹⁷ WSHP t. 1, s. 672-673.

עלמות לבן	1	0	אַל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת	1	1
יְדִידוֹת	1	0	עַל־מִקְחֹלֶת	2	0
עַל־עֲלָמוֹת	1	0	אַל־תְּשַׁחֵת	4	1
מִקְתָּם	4	0	עַל־שׁוֹשַׁן עֲדוֹת	1	0
לְלַמֵּד	1	0	לְהַזְכִּיר	1	0
לְעֲנוֹת	1	0			

3.4. Sposób wykonywania utworu

3.4.1. אַל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת

Sformułowanie אַל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת dosłownie oznacza *nad liliami prawa*, z tego względu badaczom trudno jest określić jakie znaczenie ma użycie tego zwrotu w nagłówku psalmu. Najbardziej prawdopodobnym wyjaśnieniem zdaje się być teoria o tym, że אַל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת było nazwą jakiejś ludowej pieśni a jego użycie w tytule danego psalmu miało oznaczać, że ma być on wykonywany na tą samą melodię⁹⁸.

Oprócz występującego w Ps 80 sformułowania אַל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת, w Księdze Psalmów znajdują się jeszcze 3 inne, bardzo do niego podobne określenia: עַל־שִׁשְׁנִים (Ps 45); עַל־שׁוֹשַׁן עֲדוֹת (Ps 60); עַל־שׁוֹשְׁנִים (Ps 69). W przypadku Ps 45; 69, nie występuje rzeczownik אַל־שִׁשְׁנִים, dlatego nie wiadomo, czy użyte w nich sformułowanie oznacza inny tytuły tej samej pieśni czy może jest to odniesienie do tego samego utworu jednak zapisane w skróconej wersji.

W poniższej tabeli porównaliśmy wszystkie te cztery odmiany formy, w sposób zbiorczy, do występujących wraz z nimi innych terminów określających kwestie związane z wykonywaniem poszczególnych psalmów. W zestawieniu tym możemy zaobserwować, że każdy z tych form zawsze występuje razem z לְמַנְצֵחַ.

⁹⁸ T. Brzegowy, *Psalmy...*, dz. cyt., Tarnów 1997, s. 22; S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 48.

+ שושן	ilość	
	Ps	Ps as
לְמִנְצָחַ	4	1
מְזֹמֵר	1	1
מְשָׁכִיל	1	0
יְדִידוֹת	1	0
נְשִׁיר	1	0

3.4.2. עַל־הַגְּתִית

Kolejnym bardzo trudnym do określenia, pod względem jego znaczenia w tytule psalmu, jest zwrot עַל־הַגְּתִית. H. Gunkel wiąże go z nazwą filistyńskiego miasta Get i uważa, że określa utwór na melodię pieśni getejskiej lub wykonywanej przy akompaniamencie instrumentu getejskiego⁹⁹. Septuaginta i Wulgata termin ten przekładają natomiast jako *na tlocznie wina*. Z tego względu niektórzy badacze uważają, że עַל־הַגְּתִית jest, tak samo jak אֶל־שִׁשְׁנִים עֲדוֹת, tytułem jakiejś dawnej pieśni, na której melodie ma być wykonywany dany psalm¹⁰⁰.

W Księdze Psalmów עַל־הַגְּתִית występuje w 3 nagłówkach psalmów (Ps 8; 81; 84).

Za każdym razem z לְמִנְצָחַ..

+ עַל־הַגְּתִית	ilość	
	Ps	Ps as
לְמִנְצָחַ	3	1
מְזֹמֵר	2	0

⁹⁹ S. Łach, Księga Psalmów..., dz. cyt., Poznań 1990, s. 49.

¹⁰⁰ A. F. Kirkpatrick (red.), *The Book...*, dz. cyt., Cambridge 1906, s. xxv.

3.4.3. אֶל־תְּשַׁחֵת

Określenie אֶל־תְּשַׁחֵת występuje w 4 nagłówkach psalmów, w tym w jednym asafowym. Pochodzi ono od שָׁחַת, które oznacza *zrujnować, zniszczyć, zgładzić; zniszczony*¹⁰¹. Większość badaczy skłania się ku temu, by sformułowanie to uznać za początek pieśni, na której melodie ma być wykonywany psalm zawierający אֶל־תְּשַׁחֵת w swoim nagłówku¹⁰².

Tak samo jak dwa pozostałe określenia, przedstawione przez nas jako *sposób wykonywania utworu*, również אֶל־תְּשַׁחֵת, zawsze występuje w nagłówku psalmu razem z לְמִנְצֵחַ. Jednak w przypadku psalmów asafowych i nieasafowych zauważalna jest różnica co do pozostałych określeń towarzyszących אֶל־תְּשַׁחֵת. W Ps 75 występuje również מְזִמּוֹר oraz שִׁיר, natomiast w nie znajdujemy takiego zestawienia terminów w żadnym utworze nieasafowym, w każdym z nich jest natomiast termin מְכַתֵּם, które nie pojawia się w Ps 75.

+ אֶל־תְּשַׁחֵת	ilość	
	Ps	Ps as
לְמִנְצֵחַ	4	1
מְכַתֵּם	3	0
שִׁיר	1	1
מְזִמּוֹר	1	1

3.5. Termin אָסַף

Pochodzenie terminu אָסַף nie jest pewne. W Biblii Hebrajskiej występuje 252 razy, z czego 22 razy w Księdze Psalmów. Przybiera on formę czasownikową lub rzeczownikową:

Czasownik

Najczęstsza w Biblii Hebrajskiej - 200 razy, z czego 10 razy w Księdze Psalmów, w tym raz wśród utworów asafowych (Ps 50,5). Czasownik od rdzenia אָסַף oznacza *gromadzić*,

¹⁰¹ WSHP t. 2, s. 462-464.

¹⁰² S. Łach, Księga Psalmów..., dz. cyt., Poznań 1990, s. 49.

przynieść, zebrać, przyjąć, wycofać, odebrać, zniszczyć, pociągnąć wstecz i może występować w Biblii Hebrajskiej w 5 różnych osnowach: Qal, Nifal, Piel, Pual, Hitpael¹⁰³.

Rzeczownik

אָפּ – zapasy, składy¹⁰⁴

אָפּ – imię męskie¹⁰⁵

אָפּ – gromadzenie¹⁰⁶

אָפּ – żniwa¹⁰⁷

אָפּ – zbiór¹⁰⁸

אָפּ – uwięzienie¹⁰⁹

אָפּ – coś późniejszego; gromada (włóczęgów)¹¹⁰

Ze względu na to, że rdzeń ten przybiera zawsze znaczenie związane z gromadzeniem, zbieraniem czegoś lub kogoś, naszym zdaniem należy również imię Asaf łączyć z tego typu funkcją. Nasuwa się stąd pytanie czy określenie אָפּ występujące w nagłówkach 12 psalmów nie ma na celu zwrócenia uwagi, na to, że pieśni nim oznaczone służyły do gromadzenia ludu. Przyjrzymy się jednak tekstom biblijnym, w których występuje rzeczownik אָפּ.

Poza psalmami asafowymi אָפּ znajduje się 2 razy w 2Krl (18,18.37), 15 razy w 1Krn (6,24^{x2}; 9,15; 15,17.19; 16,5^{x2}.7.37; 25,1.2^{x3}.6.9), 6 razy w 2Krn (5,12; 20,14; 29,13.30; 35,15^{x2}), 2 razy w Ezd (2,41; 3,10), 7 razy w Ne (2,8; 7,44; 11,17.22; 12,25.35,46), 2 razy w Iz (36,3.22). Spośród osób wspomnianych przez Biblię Hebrajską, jako noszące imię Asaf, W. Węgrzyniak uważa, że należy wyłonić trzy odrębne postaci: syn Berakiasza, lewita żyjący w czasach Dawida, który pochodził z rodu Korachitów (1 Krn 6,24; 15,17-19; 26,1); 2. ojciec Joacha, żyjący w czasach króla Ezechiasza (2 Krl 18,18.37); 3. zarządca lasu królewskiego w czasach Nehemiasza (Ne 2,8). Ponadto, jego zdaniem, bez wątplenia

¹⁰³ WSHP t. 1 s. 72.

¹⁰⁴ WSHP t. 1 s. 72.

¹⁰⁵ WSHP t. 1 s. 72.

¹⁰⁶ WSHP t. 1 s. 72-73.

¹⁰⁷ WSHP t. 1 s. 71.

¹⁰⁸ WSHP t. 1 s. 73.

¹⁰⁹ WSHP t. 1 s. 73.

¹¹⁰ WSHP t. 1 s. 73.

Asaf występujący w nagłówku Ps 83 odnosi się do pierwszej z powyżej wymienionych osób, choć możliwe, że również do jego potomków, ze względu na to, że i oni byli powiązani z muzyką kultyczną¹¹¹. Teoria ta zdaje się być jednak oparta jedynie na tym, że Asaf z czasów Dawida oraz jego potomkowie byli powiązani ze sferą muzyki sakralnej. Jest to co prawda mocna przesłanka by łączyć z nimi imię występujące w nagłówkach 12 psalmów, ale nie daje pewności, co do tego powiązania.

W tekstach 2Krl 18,18.37 znajdujemy wzmiankę nie tyle o samej osobie Asafa co o jego synu, który wymieniany jest wraz z Eliakim i Szebna, którzy wyszli pośredniczyć między rabsakiem a Ezechiaszem. To samo określenie osoby syna Asafa (יְהוֹאָחַז בֶּן־אַסָּף) znajdujemy również w obydwu tekstach Księgi Izajasza, gdzie występuje termin יְהוֹאָחַז, wspominają one o tym samym wydarzeniu co 2Krl 18,18.37. Z tych fragmentu dowiadujemy się więc jedynie, że w czasach Ezechaisza, żył Joach, który był synem Asafa i pełnił funkcję pełnomocnika.

Pierwsza Księga Kronik przedstawia rodowód osoby o imieniu Asaf, sięgający do Lewiego, ponadto jest mu we fragmencie 1 Krn 6,1-38, przypisywane posługiwanie śpiewem w domu Bożym: *Tych ustanowił Dawid dla prowadzenia śpiewu w domu Bożym, odkąd spoczęła tam arka. I byli na służbie śpiewaczej przed przybytkiem Namiotu Spotkania, dopóki Salomon nie zbudował domu Pańskiego w Jerozolimie. Stawali zaś do służby zgodnie z ustalonym porządkiem. Ci więc stawali wraz z synami swoimi: spośród synów Kehata: Heman, śpiewak, syn Joela, syna Samuela [...]. Brat jego, Asaf, stał po jego prawej stronie: Asaf, syn Berekiasza, syna Szimei, syna Mikaela, syna Baasejasza, syna Malkiasza, syna Etniego, syna Zeracha, syna Asajasza, syna Etana, syna Zimmy, syna Szimejego, syna Jachta, syna Gerszoma, Syna Lewiego (1 Krn 6,16-18. 24-28). Asaf jest w tym fragmencie wymieniany jako brat Hemana, jest to jednak w rzeczywistości dalsze pokrewieństwo. W tekście przedstawiony jest on w taki sposób, aby zaznaczyć, że stoi on po prawicy Hemana. Ukazuje to podporządkowanie Asafa względem Hemana, natomiast Etan, który wymieniony jest jako stojący po lewej stronie Hemana, znajduje się w tej hierarchii jeszcze niżej niż Asaf¹¹².*

Ponownie Asaf jest wymieniony w tej księdze przy okazji listy mieszkańców Jerozolimy: *Bakbakar, Cheresz, Galal, Mattaniasz, syn Miki, syna Zikriego, syna Asafa (1*

¹¹¹ W. Węgrzyniak, *Psalm 83...*, dz. cyt., Lublin 2019, s. 154-155.

¹¹² H. Langkammer, *1 – 2 Księga Kronik. Wstęp – przekład z oryginału, komentarz - ekskursy*, (Pismo Święte Starego Testamentu t. V-1), Poznań 2011, s. 78.

Krn 9,15). Większy fragment tekstu, do którego należy 1 Krn 9,15, kładzie nacisk na trzy rody lewickie: Szemajasza, Mattaniasza, Obadiasza, którzy reprezentują kolejno rody lewickie: Merari (w. 14), Asaf (w. 15), Jedutun (w. 16). Kronikarz zachowuje tutaj zgodność z Ne 11, choć brakuje tam imienia Merarięgo. Żaden z wymienionych tutaj synów Asafa nie jest nam bliżej znany, natomiast samego Asafa łączy się z czasami Dawida i przypisuje do linii Gerszonitów¹¹³. Jednak nie wiadomo czy osoba o imieniu Asaf w 1 Krn 9, 15 i 6,24 jest tą samą postacią czy może są to dwie różne osoby. Kolejny natomiast werset tej księgi, który wymienia imię *Asaf* z pewnością odnosi się do tej samej osoby co 1 Krn 6, 24-28. Dodatkowo dowiadujemy się z niego, że Asaf grał na cymbałach z brązu: *I rzekł Dawid naczelnikom lewitów, aby ustanowili swoich braci śpiewakami przy instrumentach muzycznych: cytrach, harfach i brzęcych cymbałach, żeby radośnie głos podnosić. I ustanowili lewici Hemana, syna Joela, a z braci jego – Asafa, syna Berekiasza; z synów zaś Merarięgo, ich braci, Etana, syna Kuszajasza [...] Śpiewacy: Heman, Asaf i Etan [grali] donośnie na cymbałach z brązu* (1 Krn 15,16-17.19). W kolejnym rozdziale ponownie zostaje wymieniona osoba o imieniu *Asaf*, jednak znowu jest ona wymieniona w taki sposób, że nie mamy pewności czy jest to ten sam człowiek co wspomniany we wcześniejszych fragmentach: *Ustanowił przed Arką Pańską niektórych lewitów z obsługi, aby sławili, dzięki czynili i wychwalali Pana, Boga Izraela: Asafa – przełożonym, Zachariasza – jego zastępcą, potem Uzzjela, Szemiramota, Jechiela, Mattitiasza, Eliaba, Benaiasza, Obed-Edomma i Jejela [aby grali] na instrumentach: harfach i cytrach, Asafa zaś, [by uderzał] w cymbały dźwięczące; Benajasza i Jachazjela, by stale trąbili przed Arką Przymierza Bożego. Owego dnia postanowił Dawid po raz pierwszy, aby tak wielbiono Pana za pośrednictwem Asafa i jego braci [...]. [Dawid] pozostawił tam przy Arce Przymierza Pańskiego Asafa i jego braci, aby pełnili służbę ustawicznie przed arką, według porządku każdego dnia* (1 Krn 16, 4-7.37). Na czele wymienianych tutaj śpiewaków stał Asaf, grał on na cymbałkach, które prawdopodobnie miały na celu wyznaczenie rytmu pozostałym muzykom, z tego względu Asaf mógł pełnić rolę dyrygenta. Zdaniem H. Langkammera możliwe było, że przedstawiony tu śpiew pokutny odbywał się bez użycia instrumentów¹¹⁴. Takie rozumienie osoby Asafa, naszym zdaniem, może sugerować, że psalmy określane jako asafowe, charakteryzowały się w swoim wykonywaniu jakąś dynamiką, sposobem wykonania, który charakterystyczny był dla osoby Asafa przewodzącego niegdyś śpiewem liturgicznym.

¹¹³ A. Tronina, *Pierwsza Księga Kronik. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament t. 10, cz. 1), Częstochowa 2015, s. 227.

¹¹⁴ H. Langkammer, *1 – 2 Księga...*, dz. cyt., Poznań 2011, s. 108.

Synom Asafa powierzono natomiast stałą posługę muzyczną przy arce, o czym świadczą zdaniem A. Tronina również tytuły niektórych z psalmów asafowych. Z tekstów Pierwszej Księgi Kronik wynika, że w tamtym czasie asafici stanowili już stały zespół śpiewaczy i z tego powodu został im nadany wspólny rodowód. Wszystkie wymienione w w. 5 imiona asafitów znane są z innego pochodzenia arki (15,17-21)¹¹⁵.

Fragment ten nie jest jednak jasny co do samej osoby Asafa i jego powiązania z innymi postaciami biblijnymi określanymi tym imieniem. Z jednej strony mamy tutaj połączenie Asafa z funkcją wychwalania Boga i grał na cymbałach, jednak tym razem zostaje on wyznaczony z innymi niż wcześniej osobami. W porównaniu z 1 Krn 15,17-24 nie wymienia się w tym tekście Hemana i Etana, jednak fragment 1 Krn 16,41 wspomina, że ci dwaj lewici zostali przydzieleni do służby liturgicznej w Gibeonie, stąd zdaniem H. Langkammera, brak wzmianki o nich w 1Krn 16,5. Natomiast we fragmencie 16,37-42, ponownie wymienia się zarówno służbę liturgiczną ze świątyni w Jerozolimie jak i w Gibeonie¹¹⁶: *Dawid oraz dowódcy wojska przydzielili na służbę [Bożą] tych spośród synów Asafa, Hemana i Jedutuna, którzy prorokowali przy dźwięku harf, cytr i cymbałów. Oto liczba ludzi zatrudnionych w tej służbie: z synów Asafa: Zakkur, Józef, Netaniasz i Asareela, synowie Asafa, podlegli Asafowi, który prorokował pod kierunkiem króla [...]. Ci wszyscy byli pod kierownictwem swych ojców przy śpiewie w świątyni Pańskiej, by służyć domowi Bożemu na cymbałach, cytrach i harfach. Pod kierunkiem króla byli: Asaf, Jedutun i Heman. A liczba ich wraz ze wszystkimi braćmi uzdolnionymi i wyćwiczonymi w śpiewie dla Pana: dwustu osiemdziesięciu ośmiu. Na równi ciągnęli losy rodzaj służby, tak młodszy, jak starszy, zarówno nauczyciel, jak i uczeń. Pierwszy los padł na Józefa, z [potomków] Asafa, drugi [był] Gedaliasz, on z braćmi i synami swymi, [razem] dwudziestu (1 Krn 25,1-2.6-9).* Zdaniem A. Tronina wymienieni w tym fragmencie Asaf, Hemna i Jedutun to reprezentanci trzech rodów lub cechów zawodowych kantorów. Kronikarz zdaje się jednak nie znać jednolitej listy eponimów, ponieważ w 1Krn 15,17 i 6,16-32 zamiast Jedutuna wymieniane jest imię Etan¹¹⁷. Natomiast spośród wymienianych przez niego synów Asafa w innych fragmentach biblijnych pojawia się jedynie jeden z nich, Zakkur (Ne 12,35)¹¹⁸.

Część komentatorów oddziela we fragmencie 1 Krn 25,6 Asafa, Hemana i Jedutuna, jako proroków, od reszty śpiewaczego personelu świątynnego, jednak zdaniem A. Tronina

¹¹⁵ A. Tronina, *Pierwsza Księga...*, dz. cyt., Częstochowa 2015, s. 304.

¹¹⁶ H. Langkammer, *1 – 2 Księga...*, dz. cyt., Poznań 2011, s. 107.

¹¹⁷ A. Tronina, *Pierwsza Księga...*, dz. cyt., Częstochowa 2015, s. 401.

¹¹⁸ Tamże, s. 402.

zdaje się temu zaprzeczać uwaga z w. 1, która wspomina, że również ich synowie prorokowali. Kronikarz wspominając Asafa, Heman i Jedutuna, chce zakorzenić swój przekaz w autorytecie Dawida, króla i proroka, z tego względu tradycja Asafa, Heman i Jedutuna kontynuowana jest po wiekach przez ich potomków¹¹⁹.

W pierwszym fragmencie Drugiej Księgi Kronik, w którym znajduje się imię Asaf, możemy je przypisać tej samej osobie, o której wspominały również wielokrotnie teksty Pierwszej Księgi Kronik, co można wywnioskować na podstawie występowania osoby Asafa wraz z Hemanem i Jedutunem: *Kiedy wyszli kapłani z Miejsca Świętego – gdyż wszyscy znajdujący się [tam] kapłani oczyścili się, nie przestrzegając podziału na zmiany – wszyscy lewici śpiewający: Asaf, Heman, Jedutun, ich synowie i bracia, ubrani w bisior, stali na wschód od ołtarza, [grając] na cymbałach, harfach i cytrach, a z nimi stu dwudziestu kapłanów grających na trąbach (2 Krn 5,11-12)*. Fragment ten podkreśla wielką wagę śpiewaków, których ze względu na ich ubiór zdaje się stawiać na równi z kapłanami. Szaty z bisioru były bowiem zarezerwowane dla kapłanów a w tym fragmencie noszą je lewici oraz śpiewacy liturgiczni¹²⁰.

Kolejny fragment tej księgi wymienia syna Asafa, jednak nie ma pewności, że jest tu mowa o tym samym Asafie co w powyższym fragmencie: *Stali wówczas przed Panem wszyscy mieszkańcy Judy, także ich małe dzieci, ich kobiety i synowie. A wśród zgromadzonych duch Pański spoczął na Jachazjelu, synu Zachariasza, synu Benajasza, synu Jejala, synu Mattaniasza – lewicie spośród potomków Asafa (2 Krn 20,13-14)*. Zdaje się, że o tym samym Asafie wspomina również 2 Krn 13-14: *A z synów Elisafana: Szimri i Jejel; z synów Asafa: Zachariasz i Mattaniasz. Z synów zaś Heman: Jechiel i Szimeri; z synów Jedutuna: Szemajasz i Uzzjel*. Warto zwrócić uwagę, że oprócz synów Asafa, fragment ten wymienia na równi z nimi synów Heman i Jedutuna, tego typu zestawienie wskazuje, że wzmiankowany w tym fragmencie Asaf, jak i w 2 Krn 20,14, jest tą samą osobą. Nie jest jednak pewne czy jako tą samą osobę należy uważać również Asafa w 2 Krn 29,30: *Król Ezechiasz i naczelnicy rozkazali lewita wysławiać Pana słowami Dawida i „Widzącego” Asafa. Oni zaś wysławiali aż do radosnego uniesienia, padali na kolana i oddawali pokłon*. Za rozdzieleniem tych dwóch postaci może przemawiać ostatni fragment Drugiej Księgi Kronik, w którym występuje imię *Asaf*, ze względu na to, że wymienia on Asafa razem z Hemanem i Jedutunem, co oznacza, że mamy tu do czynienia z tym samym człowiekiem co

¹¹⁹ Tamże, s. 404.

¹²⁰ Tamże, s. 72.

na przykład we fragmencie 2 Krn 5,11-12, jednocześnie po imieniu Jeudtuna pojawia się czwarta osoba określona mianem „*Widzący*” króla, którą można by interpretować jako Asafa wymienianego w 2 Krn 29,30. Zdaniem jednak A. Tronina, fragment mówiący o lewitach, którzy na polecenie króla, mają wysławiać Boga słowami Dawida i Asafa, jest nawiązaniem do psalmów przypisywanych tym dwom autorom. W takim rozumieniu tego tekstu, można by więc twierdzić, że lewici w tamtym okresie posługiwali się już jakiegoś rodzaju zredagowanym psalterzem. Ponadto według tradycji, Asaf określany tutaj jako *widzący*, jest łączony z autorem psalmów, które znajdują się na początku trzeciej księgi Psalterza¹²¹.

Kolejną księgą Biblii Hebrajskiej, która wspomina o człowieku określanym jako Asaf, jest Księga Ezdrasza: *A oto mieszkańcy tego okręgu, którzy przyszli z niewoli na obczyźnie; uprowadził ich na wygnanie do Babilonii Nabuchodonozor, król babiloński, lecz powrócili oni do Jerozolimy i Judy – każdy do swego miasta [...] Śpiewacy: potomków Asafa – stu dwudziestu ośmiu (2,1.41)*. Z tego tekstu dowiadujemy się, że żył jakiś człowiek o imieniu Asaf, który był powiązany z muzyką, co jest argumentem do łączenia osoby o takim imieniu z psalmami oraz powyżej omówionymi tekstami. Jednak, jeżeli rzeczywiście teksty biblijne mówią w tym fragmencie o tej samej osobie co nagłówki 12 psalmów, wówczas widzimy, że część utworów asafowych, której datacja lub reinterpretacja przypada na okres około wygnaniowy, powinna być łączona nie tyle z samym Asafem co jego potomkami. Kolejny tekst Księgi Ezdrasza, ukazuje nam ponadto, że owi synowie Asafa byli lewitami grającymi na מִצְלֵי־תִמְנִי: *A gdy budowniczowie położyli fundamenty świątyni Pańskiej, wtedy wystąpili kapłani w szatach uroczystych, z trąbami, i lewici, synowi Asafa, z cymbalami, by zgodnie z rozporządzeniem Dawida, króla izraelskiego, chwalić Pana (Ezd 3,10)*.

Kolejne teksty biblijne wspominające osobę Asafa oraz jego potomków znajdują się w Księdze Nehemiasza. Kiedy król daje Nehemiaszowi pozwolenie by wyprawić się do Judy, prosi: *I rzekłem królowi: «Jeśli to wyda się słuszne królowi, proszę o wystawienie dla mnie listów do namiestników Transeufratei, aby mnie przepuścili, aż dotrę do Judy; również pisma do Asafa, zarządcy lasu królewskiego, aby mi dał drewno do sporządzenia bram twierdzy przy świątyni, bram muru miejskiego i domu, do którego się wprowadzę» (Ne 2,7-8)*. Fragment ten ukazuje nam, że w tekstach Biblii Hebrajskiej występuje kilka osób, noszących imię Asaf, tak więc jeszcze bardziej zdaje się bezpodstawne łączenia wszystkich

¹²¹ Tamże, s. 349.

osób o tym mieniu występujących w tekstach natchnionych i uznawanie ich jako tego samego człowieka. Co prawda niektóre z tych osób związane były z muzyką, jest to jednak niewystarczający argument by przesądzić, że Asaf wspomniany w tych fragmentach jest tym samym, który pojawia się w nagłówkach psalmów. W samym tylko obrębie Księgi Nehemiasza zdaje się, że napotykamy kilka osób o imieniu Asaf, ponieważ we fragmencie 7,44 jest już mowa nie o nadzorcy lasów króla, ale o potomkach Asafa, którzy byli śpiewakami i powrócili z wygnania: *Oto mieszkańcy tego okręgu, którzy wrócili z niewoli na obczyźnie; uprowadził ich niegdyś na wygnanie Nabuchodonozor, król babiloński, lecz powrócili oni do Jerozolimy i Judy: każdy do swego miasta [...]. Śpiewacy: potomkowie Asafa – stu czterdziestu ośmiu* (Ne 7,6.44). W kolejnym natomiast fragmencie Księgi Nehemiasza, gdzie występuje מְדַבֵּר, wspomniany jest konkretny syn osoby o tym imieniu, możliwe, że spokrewniony z wracającymi z wygnania śpiewakami, choć co do tego nie mamy pewności: *Dalej był Mattaniasz, syn Miki, syn Zabdiego, syn Asafa, dyrygent [wykonujących] hymn, który podczas modlitwy intonował pieśń dziękczynną, a Bakkukiasz, zajmował drugie miejsce między swymi braćmi, następnie Abda, syn Szammuy, syna Galala, syna Jedutuna* (Ne 11,7). Natomiast kilka wersetów dalej, wzmiankowana jest inna osoba, której przodkiem był Asaf, gdzie ze względu na wymienianych przodków, można by ją połączyć z wspomnianym powyżej Mattaniaszem choć wątpliwości nasuwa różnica pokoleń jaka jest między Mattaniaszem z pierwszego i drugiego fragmentu oraz brak wzmianki o Zabdim pomiędzy Miką a Asafem: *Zwierzchnikiem lewitów w Jerozolimie był Uzzi, syn Baniego, syn Chaszabiasza, syna Mattaniasza, syna Miki; należał do synów Asafa, którzy śpiewali podczas służby w domu Bożym; istniało bowiem co do nich rozporządzenie królewskie z ustaleniem porządku: kto ma śpiewać w kolejnych dniach* (Ne 11,22-23). Powyższy fragment wskazuje nam jednak powiązanie między Mattaniaszem a powracającymi z wygnania śpiewakami, którzy byli potomkami Asafa, o których wspomina Ne 2,8. Jeśli zestawimy to z omówionymi już przez nas tekstami z Księgi Eздasza, można wysnuć wniosek, że owi wracający z wygnania śpiewacy (Ezd 2,41; Ne 2,8) stanowią tą samą grupę co wspomniani w Eзд 3,10, których określa się jako lewitów.

Kolejna wzmianka o potomkach Asafa, znajdująca się w Księdze Nehemiasza, po raz kolejny zwraca uwagę na możliwość zbieżności imion występujących w poszczególnych tekstach biblijnych, również tych znajdujących się w obrębie jednej księgi. Spotykamy w niej ponownie potomka Asafa o mieniu Mattaniasz, jednak którego linia przodków nie pokrywa się ani z tymi występującymi w Ne 11,7 ani w Ne 11,22: *a Zachariasz – syn*

Jonatana, syna Szemajasza, syna Mattaniasza, syna Micheasza, syna Zakkura, syna Asafa, i bracia jego: Szemajasz, Azarel, Milalaj, Gilalaj, Maaj, Netanel, Juda, Chanani z instrumentami muzycznymi Dawida, męża Bożego (Ne 12,35-36).

Ostatni fragment Księgi Nehemiasza, który tutaj omówimy, wspomina już o samym Asafie: *Oni wykonywali służbę Boga swego i służbę oczyszczenia – jak również śpiewacy i odźwierni – zgodnie z rozporządzeniem Dawida i syna jego, Salomona. Albowiem za dni Dawida był Asaf pierwszym kierownikiem śpiewaków oraz pieśni pochwalnych i pieśni dziękczynnych dla Boga (Ne 12,45-46).* Na podstawie tego fragmentu oraz innych już przez nas omówionych, można wysunąć kilka teorii: 1. śpiewacy świątynni są rzeczywistymi potomkami Asafa, który był pierwszym kierownikiem śpiewu; 2. ze względu na to, że imię *Asaf* nosił pierwszy kierujący śpiewem, imię to było łączone z muzyką, a co za tym idzie często nadawane w rodzinach związanych z taką funkcją; 3. imię *Asaf* wiąże się z funkcją gromadzenia, według znaczenia rdzenia אסף , co tłumaczyłoby to, że zostało w tym tekście przypisane zarówno śpiewakom jak i odźwiernym.

Nie tylko same przypisanie imienia Asaf stanowi problem odnośnie nagłówka Ps 50; 73-83. Nie jest jasne również to, jak należy rozumieć całe sformułowanie אסף ל . Ze względu na to, że przyimek ל może być rozumiany na wiele sposobów, możemy wyróżnić kilka teorii na temat znaczenia אסף ל :

1. Psalmi są zaadresowane do Asafa.
2. Psalmi należą do kolekcji, która jest autoryzowana przez osobę Asafa lub nad którą pełni on patronat.
3. Psalmi zostały napisane do użytku Asafa, by mógł się czegoś z ich tekstu nauczyć.
4. Napisane zostały jako modlitwa w intencji Asafa.
5. W jakimś, bliżej nam nieznanym sensie, dotyczą osoby Asafa.
6. Psalmi te są napisane przez Asafa¹²².
7. Sposób ich wykonywania jest powiązany z jakiegoś rodzaju stylem muzyki, melodią, dynamiką, która była charakterystyczna dla Asafa.
8. Dedykowane są grupie asafitów, potomków Asafa pełniących posługę muzyczną w kulcie.

¹²² W. Węgrzyniak, *Psalm 83...*, dz. cyt., Lublin 2019, s. 155-156.

4. Podsumowanie

Istnieje wiele teorii o do czasu i miejsca powstania poszczególnych psalmów asafa. Teorie te jednakże nie za wsze stoją w sprzeczności ze sobą. Ta różnorodność datacji poszczególnych utworów, może wynikać z następującej, na przestrzeni lat, redakcji, aktualizacji tekstu. Psalmy bowiem jako teksty modlitewne, w sposób szczególny są narażone na zmiany ich tekstu. Z racji na to iż potrzeba było aby ludzie się nimi posługujących utożsamiali się z zawartą z nimi treścią. Różna datacja poszczególnych psalmów, jak i wielość teorii co do ich datacji, nie wykluczają więc jednego autora lub grupy, szkoły, w ramach której były one pisane.

Określenia zawarte w pierwszym wersecie poszczególnych psalmów asafowych nie ukazują tej grupy jako zbioru charakteryzującego się pewnym sposobem ich wykonywania. Nie wyklucza to jednak możliwości, że samo określenie אֲשָׁף niosło ze sobą pewną charakterystykę utworu.

Łączenie terminu אֲשָׁף z Księgi Psalmów z innymi wystąpieniami tego imienia w Biblii Hebrajskiej zdaje się nam być nie do końca podstawne. Nie ma tak naprawdę niepodważalnych dowodów aby utrzymywać tego typu teorie. Zdaniem niektórych w Biblii Hebrajskiej mamy wręcz mowę o kilku osobach noszących to imię, co dodatkowo ukazuje, że Asaf z Księgi Psalmów może być kolejną, różną od nich, postacią.

Rozdział II

Analiza struktur w Psalmach asafowych

W niniejszym rozdziale zaprezentujemy kilka różnych rodzajów podziały poszczególnych psalmów asafowych. Przedstawione poniżej struktury nie wyczerpują jednak wszystkich możliwości podziałów tekstu. Istnieje bardzo wiele różnych koncepcji na podział danych utworów. W naszej pracy staraliśmy się zaprezentować podziały

poszczególnych psalmów, oparte na możliwie jak najbardziej zbliżonym schemacie. Ma to na celu możliwość dalszej analizy porównawczej tych utworów pod względem ich spójności jako grupy. Ponadto dla zaprezentowania problematyki dotyczącej wielości możliwości podziału tekstu poszczególnych psalmów, przedstawione przez nas zostały również wybrane propozycje innych badaczy.

W drugiej części niniejszego rozdziału naszą uwagę skupimy natomiast na przebadaniu grupy asafowej jako jednej wielkiej struktury. Uwzględnione przy tym zostanie odłączenie od grupy Ps 50. Ma to na celu sprawdzenie, czy jego odległe położenie w Psalterzu od pozostałych utworów asafowych wynika z zaburzenia struktury grupy.

1. Struktura poszczególnych psalmów

Psalmy mogą być dzielone na różnego rodzaju części, takie jak zwrotki czy strofy, tworząc strukturę literacką, czy też pod względem zawartych w nich wątków, tworząc strukturę tematyczną. Ponadto ze względu na ich charakter literacki oraz osadzenie w kulturze zwracającej dużą uwagę na symbolikę liczb, znacząca może być również ich struktura logotechniczna, która zwraca uwagę na ilość słów w poszczególnych fragmentach utworu. Tego typu struktury, mogą pomóc w stwierdzeniu czy psalmy asafowe należą do jednego autora lub pewnego stylu, który kierowało się wielu autorów. Jednakże problem w tym zestawieniu danych stanowi różnorodność teorii wśród badaczy psalmów dotycząca tego, w jaki sposób należy dokonać podziału danego utworu. Z tego względu należy zwrócić uwagę, że badania bazujące na innych podziałach poszczególnych psalmów asafowych, mogą doprowadzić do całkowicie odmiennych wniosków. Ze względu na to, w naszej pracy zostanie również przedstawione kilka innych, dodatkowych podziałów poszczególnych psalmów asafowych, by zaznaczyć tego typu problematykę.

1.1. Psalm 50

1.1.1. Struktura tematyczna

I. Wprowadzenie (w. 1b-6).

- A. Objawienie się Boga (w. 1-3).
- B. Określenie oskarżonych w sprawie (w. 4-5).
- C. Bóg jako sędzia (w. 6).

II. Pierwsze oskarżenie (w. 7-15).

- A. Określenie odbiorcy (w. 7).
- B. Zarzut (w. 8-13).
 - 1. Stosunek Boga do ofiar, które są Mu składane (w. 8-9)
 - 2. Uzasadnienie takiego podejścia do składanych ofiar (w. 10-13).
- C. Pouczenie (w. 14-15).
 - 1. Określenie ofiar jaki mają być składane Bogu (w. 14).
 - 2. Sedno składanych Bogu ofiar (w. 15).

III. Drugie oskarżenie (w. 16-23).

- A. Określenie odbiorcy (w. 16a).
- B. Zarzut (w. 16b-20).
 - 1. Stosunek bezbożników do słów Boga (w. 16b-17).
 - 2. Postępowanie bezbożników (w. 18-20).
- C. Groźba kary (w. 21).
- D. Pouczenie (w. 22-23).
 - 1. Wezwanie do nawrócenia nim będzie za późno (w. 22).
 - 2. Określenie jak trzeba postępować i jakie są tego skutki (w. 23).

1.1.2. Struktura literacka¹

Ps 50 dzieli się na 3 zwrotki, 9 strof, 23 wersety, 52 kolony²:

kolon 3	kolon 2	kolon 1	w	s	z
		מְזֹמֵר לְאָסֹף	1	-	-
מִמְזַרְחֵי שָׁמַיִם עַד־מַבְאוֹ:	דָּבַר וַיִּקְרָא אֶרֶץ	אֵל אֱלֹהִים יְהוָה		A	I
	אֱלֹהִים הוֹפִיעַ:	מִצִּיּוֹן מִקְלַל־יָפִי	2		
וּסְבִיבוֹ נִשְׁעָרָה מְאֹד:	אֲשֶׁר־לִפְנֵי תֹאכַל	יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאֵל־יִחְרַשׁ	3		
	וְאֵל־הָאָרֶץ לְדִין עֲמוֹ:	יִקְרָא אֱלֹהֵי שָׁמַיִם מֵעַל	4	B	
	כִּרְתִּי בְרִיתִי עַל־יַבֹּחַ:	אֶסְפוּ־לִי חֹסֵי־י	5		
(סְלָה)	כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט הוּא:	וַיִּגִּידוּ שָׁמַיִם צְדָקוֹ	6		

¹ Struktury literackie wszystkich psalmów asafowych zostały opracowane na podstawie P. van der Lugt, *Cantos and Strophes in Biblical Hebrew Poetry II. Psalms 42 – 89*, (Oudtestamentische Studiën t. 57), Boston 2010.

² Ps 50 por. Tamże, s. 82.

7	A	II	שְׁמֵעָה עַמִּי וְאֲדַבְרָה	יִשְׂרָאֵל וְאֶעֱיֵדָה בָּךְ	אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ אֲנֹכִי:
8			לֹא עַל־זִבְחֵיךָ אוֹכִיחֶךָ	וְעוֹלְתֵיךָ לִנְגְדֵי תַמִּיד:	
9			לֹא־אֶקַח מִבֵּיתֶךָ פֶּר	מִמִּכְלֹאתֶיךָ עֲתוּדִים:	
10	B		כִּי־לִי כָל־חֵיטְוֵי־יָעַר	בְּהַמּוֹת בְּהַרְרֵי־אֶלְפֵי:	
11			יְדַעְתִּי כָל־עוֹף הָרִים	וְזִז שְׂדֵי עַמְדֵי:	
12	C		אִם־אֶרְעֵב לֹא־אֹמַר לָךְ	כִּי־לִי תֵבֶל וּמְלֹאָה:	
13			הָאוֹכֵל בְּשֶׁר אֲבִירִים	וְדָם עֲתוּדִים אֲשַׁתָּה:	
14	D		זֶבַח לֵאלֹהִים תּוֹדֶה	וְשִׁלַּם לְעִלְיוֹן נְדָרֶיךָ:	
15			וּקְרָאֲנִי בְיוֹם צָרָה	אֲחַלְצֶךָ וּתְכַבְּדֵנִי:	
16	A	III	וְלִרְשָׁע אֹמַר אֱלֹהִים	מַה־לָּךְ לִסְפֹּר חֲקֵי	וּתְשֹׂא בְרִיתִי עַל־יְפִיךָ:
17			וְאַתָּה שְׁנֵאתָ מוֹסֵר	וּתְשַׁלֵּךְ דְּבָרֵי אֲחֵרֶיךָ:	
18			אִם־רָאִיתָ גִּבּוֹר וּתְרַץ עִמּוֹ	וְעַם מְנַאֲפִים חֲלַקְךָ:	
19	B		פִּיךָ שְׁלַחְתָּ בְרָעָה	וּלְשׁוֹנְךָ תִּצְמִיד מְרָמָה:	
20			תָּשָׁב בְּאֵחֶיךָ תִּדְבֹּר	בְּבוֹ־אִמֶּךָ תִּתְנַדְּפֵי:	
21			אֵלֶּה עֲשִׂיתָ וְהִחְרַשְׁתִּי	דְּמִית הָיִוֹת־אֶהְיֶה כְּמוֹךָ	אוֹכִיחֶךָ וְאֶעְרַכֶּה לְעֵינֶיךָ:
22	C		בִּינּוֹ־נָא זֹאת שִׁכְחִי אֱלוֹהַּ	פְּנ־אֲטַרְף וְאִין מְצִיל:	
23			זֶבַח תּוֹדָה יְכַבְּדֵנִי	וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאֲנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים:	

1.1.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 177 (178)³

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

2+3+3+4+3+2+4+3+3+4+4+3+4+3+4+(1)+3+3+3+4+3+4+2+5+3+4+3+5+4+3+3+3+3+3+2+3+4+4+3+3+5+3+3+3+3+4+3+4+3+5+4+3+5

Wersety:

12+5+10+8+7+7(8)+9+7+6+8+7+9+6+6+5+11+6+8+6+7+10+9+8

Strofy:

2|25+22(23)+22+15+15+11+25+23+17

Zwrotki:

2|47(48)+63+65

Na podstawie strof, wersetów a następnie kolonów możemy wyodrębnić symetryczną strukturę Ps 50. Ze względu na strofy: 4+1+4, gdzie centrum stanowią w. 12-13. Ze względu na wersety: 11+1+11, gdzie centrum stanowi w. 12. Ze względu na colle: 25+1+25, gdzie centrum stanowi w. 12a. Natomiast ze względu na ilość słów w Ps 50, których jest 175, można go podzielić według wielokrotności liczby 7 na 25x7. Ponadto wielokrotność liczby 7 możemy zobaczyć również, jeśli podzielimy psalm na 126 słów przypisanych Bogu (18x7) oraz 49 słów wypowiedzianych przez proroka (7x7)⁴.

1.1.4. Inne podziały

L. C. Allena uważa, że Ps 50 należy podzielić z uwzględnieniem zawartych w nim mów Boga: 1. w. 8-15; 2. w.16-21. Natomiast w. 22-23 trzeba uznać jako trzecią część w podziale tematycznym, która stanowi konkluzję. Innym jeszcze sposobem dzielenia Ps 50, ze względu na występujące w nim mowy Boga, jest podział na: w. 7-15 i w. 16-23⁵.

J. W. H. Bos dzieli Ps 50 na 12 strof połączonych w pary. Każda z trzech części psalmu składa się z dwóch tego typu par. W ten sposób zdaje się on skupiać na regularności dokonywanego podziału⁶.

³ W nawiasie ilość słów liczona z $\pi\lambda\eta\sigma$.

⁴ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 87.

⁵ L.C. Allen, *Structure and Meaning in Psalm 50*, Vox Evangelica 14 (1984), s. 18-19.

⁶ Tamże, s. 19.

Podział Ps 50 według J. W. H. Bosa ⁷			
Część	Para strof	Strofa	Werset
I	A	a	1
		b	2
			3
	B	c	4
			5
		d	6
			7
II	C	e	8
			9
		f	10
			11
	D	g	12
			13
		h	14
			15
III	E	i	16
			17
		j	18
			19
			20
	F	k	21
			22
		l	23

Podział Ps 50 według J. W. H. Bos⁸:

Werset	Strofa	Zwrotka
1	A	I
2-3	B	
4-5	C	
6-7	D	
8-9	A	II
10-11	B	
12-13	C	
14-15	D	
16-17	A	III
18-20	B	
21	C	
22-23	D	

⁷ Tamże, s. 19.

⁸ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 88.

Podział Ps 50 według J. P. Fokkelman⁹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-3	A	I
4-6	B	
7	A	II
8-9	B	
10-11	C	
12-13	A	III
14-15	B	
16	A	IV
17-18	B	
19-20	C	
21	A	V
22-23	B	

Podział Ps 50 według F. M. T. Böhl¹⁰:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-3	A	I
4-6	B	
7-9	A	II
10-12	B	
13-15	C	
16-18	A	III
19-21	B	
22-23	C	

1.2. Psalm 73

1.2.1. Struktura tematyczna

I. Streszczeni (w. 1b-2).

A. Dobroć Boga (w. 1b-c).

B. Słabość w wierze psalmisty (w. 2).

II. Życie grzeszników (w. 3-12).

A. Pozornie jasna, kusząca strona życia grzeszników (w. 3-5).

B. Ciemna strona życia grzeszników (w. 4-12).

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

III. Wątpliwości psalmisty (w. 13-17).

A. Przedstawienie wątpliwości (w. 13-15).

B. Próba poradzenia sobie z wątpliwościami (w. 16-17).

IV. Nowe spojrzenie na życie (w. 18-26).

A. Ocena życia grzeszników (w. 18-20).

B. Ocena własnego życia (w. 21-22).

V. Wyznanie wiary przez psalmistę (w. 23-26).

VI. Podsumowanie (w. 27-28).

A. Los jaki spotka grzeszników (w. 27).

B. Wyznanie wiary psalmisty (w. 28).

1.2.2. Struktura literacka

kolon 3	kolon 2	kolon 1	w	s	z
		מְזֹמֵר לְאֶסֶף	1	-	-
	לְכָבִי לְכָבִי:	אֵדָה טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים	2	A	I
	כָּאִין שִׁפְכָה אֲשָׁרִי:	וְאֲנִי כַמַּעַט נְטוּי רַגְלִי	3	B	
	שְׁלוֹם רַשְׁעִים אַרְאֶה:	כִּי־קָנֵאתִי בַהוֹלְלִים	4	C	
	וּכְרִיא אוֹלָם:	כִּי אֵין חֲרָצְבוֹת לְמוֹתָם	5		
	וְעַם־אָדָם לֹא יִגָּעוּ:	בַּעֲמַל אֲנוֹשׁ אֵינָמוּ	6	D	
	יַעֲטֹף־שִׁית חֶמֶס לְמוֹ:	לְכֹן עֲנֻקְתָּמוּ גֵאוּהַ	7		
	עֲבְרוּ מִשְׁפָּיוֹת לְכָבִי:	יָצָא מִחֶלֶב עֵינָמוּ	8	A	II
	עֲשֹׂק מִמְרוֹם יִדְבְּרוּ:	יִמְיָקוּ וַיִּדְבְּרוּ בְרַעַ	9		
	וּלְשׁוֹנָם תִּהְלַךְ בְּאֶרֶץ:	שִׁתּוֹ בְּשָׁמַיִם פִּיהֶם	10	B	
	וּמִי מִלֵּא יִמְצֹו לְמוֹ:	לְכֹן יִשִּׁיב עִמּוֹ הָלֵם	11		
	וַיֵּשׁ דַּעַה בְּעֵלְיוֹן:	וְאָמְרוּ אֵיכָה יִדְע־אֵל	12	A	III
	וּשְׁלוֹי עוֹלָם הִשְׁגוּ־חֵיל:	הִנֵּה־אֱלֹהֵי רַשְׁעִים	13	B	
	וְאֶרְסֹץ בְּנִקְיוֹן פִּפְיִ:	אֲדַרְרִיק זַפִּיתִי לְכָבִי	14		
	וְתוֹכַחְתִּי לְבָקְרִים:	וְאֵהִי נִגּוּעַ כְּלִי־הַיּוֹם	15	C	
	הִנֵּה דוֹר בְּנֵיךָ בְּגִדְתִּי:	אִם־אֲמַרְתִּי אֶסְפָּרָה כְּמוֹ	16		
	עָמַל הִיא בְּעֵינָי:	וְאֶחֱשָׁבָה לְדַעַת זֹאת	17	A	IV
	אֲבִינָה לְאַחֲרֵיתָם:	עַד־אָבוֹא אֶל־מִקְדָּש־יִשְׂרָאֵל	18		
	הַפִּלְתָּם לְמִשְׁוֹאוֹת:	אֵדָה בַּחֲלָקוֹת תִּשִּׁית לְמוֹ	19	B	
	סָפּוּ תַמּוֹ מִן־בְּלֵהוֹת:	אֵיךְ הָיוּ לְשִׁמָּה כְּרָגַעַ	20		
	כְּעִיר צִלְמָם תִּבְזֶה:	כַּחֲלוֹם מִהִקְיֹץ אֲדַנִּי	21	C	
	וְכִלְיוֹתִי אֲשַׁתּוֹנֵן:	כִּי יִתְחַמֵּץ לְכָבִי	22		
	בַּהֲמוֹת הַיִּיתִי עֲמֹד:	וְאֲנִי־בַעַר וְלֹא אֲדַעַ	23	A	V
	אֶחֱזַתְּ בִיד־יְמִינִי:	וְאֲנִי תָמִיד עֲמֹדַ	24		
	וְאַחַר כְּבוֹד תִּקְחֵנִי:	בַּעֲצָתְךָ תִּנְחַנֵּנִי	25	B	
	וְעַמָּךְ לֹא־תִפְצָתִי בְּאֶרֶץ:	מִי־לִי בְּשָׁמַיִם			

	צוֹרֵלִבִּי וְחִלְקֵי אֱלֹהִים לְעוֹלָם:	כָּלֵה שְׂאֵרֵי וּלְבָבִי	26		
	הַצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָ:	כִּי־הִנֵּה רַחֲמֶיךָ יֵאָבְדוּ	27	C	
לְסַפֵּר כָּל־מַלְאכֹתֶיךָ:	שְׁתֵּי בְּאֵדְנִי יְהוָה מִחֲסִי	וְאֲנִי קִרְבַּת אֱלֹהִים לִי־טוֹב	28		

1.2.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 195

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

2+4+2+4+3+3+3+4+2+3+4+3+4+3+3+3+3+3+3+4+4+3+4+3+4+4+3+4+2+4+4+3
+3+5+2+4+2+4+4+3+3+3+2+4+3+3+3+2+3+3+4+3+5+4+4+5+4+3

Wersety:

8+7+6+6+7+7+6+6+6+8+7+7+7+6+8+6+7+6+8+6+5+7+6+5+7+8+8+12

Strofy:

2|6+13+13+13+12+15+7+13+14+13+14+12+11+15+20

Zwrotki:

2|45+27+34+41+46

Ps 73 ma 15 strof, na podstawie których można go podzielić na 7+1+7, gdzie centrum stanowią w. 13-14. Natomiast pod względem kolumn centrum psalmu przypada na w. 15a według schematu 28+1+28. Pod względem słów utwór ten stanowi wielokrotność liczby 12 (192=16x12). Jeśli natomiast weźmiemy pod uwagę podział Ps 73 na dwie pieśni, którym odpowiadają dwie pierwsze zwrotki psalmu, zobaczymy, że każda z nich zawiera 73 słowa, co według niektórych badaczy nie jest przypadkowe, jeśli chodzi o numer, jaki nosi ten utwór w Księdze Psalmów¹¹.

1.2.4. Inne podziały

Według J. P. Rossa Ps 73 składa się z 2 części (w. 1-14; 15-28), te natomiast dzielą się na kolejne 5 pomniejszych:

I.

A. w.1

B. w.2-3

C. w. 4-9

II.

A. w.15-17

B. w.18-20

C. w.21-22

¹¹ Tamże, s. 300.

D. w.10-11

D. w.23-26

E. w.12-14

E. w.27-28

M. Buber, dzieli natomiast Ps 73 na 4 części:

1. przedmowa (w. 1)
2. opis niegodziwych (w. 2-12)
3. reakcja psalmisty (w. 13-22)
4. wyznanie wiary psalmisty (w. 23-28)

Jeszcze inny podział tego utworu proponuje M. Mannati. Tak samo jak M. Buber, dzieli psalm na 4 części i jako pierwszą wyodrębnia wstęp zawarty w w. 1, resztę psalmu dzieli na: w. 2-11; 12-20; 21-28. Zdaniem jednak A. B. Rhodes Ps 73 należy podzielić na 5 części:

1. wstęp (w. 1-3)
2. ciemna noc wątpliwych (w. 4-14)
3. jasny dzień wiary (w. 15-20)
4. Bóg jako nieustanna podpora psalmisty (w. 21-26)
5. wdzięczność świadka (w. 27-28)

A. B. Rhodes nie jest jednak jedynym badaczem, który proponuje podzielenie Ps 73 na 5 części. Tego samego zdania są również J. W. Rogerson i J. W. McKay, jednak proponują oni inne rozmieszczenie tych części:

1. konkluzje psalmisty (w. 1)
2. opowiadanie jak jago wiara została podważona (w. 2-12)
3. przygnębienie i psychiczne zagubienie psalmisty (w.13-17)
4. los niegodziwców (w. 18-20)
5. nowa relacja z Bogiem (w. 21-28)

A. Weiser uważa zaś, że Ps 73 należy podzielić na 6 części: w. 1-2; 3-12; 13-16; 17-22; 23-26; 27-28, przy czym jego zdaniem temat zawarty w w. 1-2 tworzy wraz z konkluzją w wersecie 27 – ramę. Zaaprobowany przez A. Weisera podział nie jest jednak najbardziej szczegółowym, ponieważ D. J. Clark Ps 73 dzielić na 7 części, co znacząco odbiega od

podziału na 3 części proponowanego przez J. P. Rossa. Siedmioczęściowa struktura D. J. Clark jest ponadto koncentryczna:

A (w. 1-3)
 B (w. 4-14)
 C (w. 13-14)
 D (w. 15-17)
 C' (w. 18-20)
 B' (w. 21-26)
 A' (w. 27-28)

Również J. Moskala proponuje podzielenie Ps 73 w sposób koncentryczny. Jego podział jest bardziej szczegółowy, choć jako centrum wyznacza ten sam fragment utworu co D. J. Clark¹²:

A (w. 1-2)
 B (w. 3-6)
 C (w. 7-10)
 D (w. 11-12)
 E (w. 13-14)
 F (w. 15-17)
 E' (w. 18-20)
 D' (w. 21-22)
 C' (w. 23-24)
 B' (w. 25-26)
 A' (w. 27-28)

Podział Ps 73 według M. E. Tate¹³:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-3	A	I
4-12	B	
13-16	C	
17	A	II

¹² C. A. Leslie, *Psalm 73: An analysis*, Tyndale Bulletin 33 (1982), s. 92-97.

¹³ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 301.

18-20	A	III
21-26	B	
27-28	C	

Podział Ps 73 według J. P. Fokkelman¹⁴:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-3	A	I
4-5	B	
6-7	C	
8-9	A	II
10-12	B	
13-14	A	III
15-17	B	
18-20	A	IV
21-22	B	
23-24	A	V
25-26	B	
27-28	C	

Podział Ps 73 według S. Terrien¹⁵:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-2	A	I
3-6	B	
7-10	C	
11-12	D	
13-14	A	II
15-17	B	
18-20	C	
21-22	D	
23-24	A	III
25-26	B	
27-28	C	

1.3. Psalm 74

1.3.1. Struktura tematyczna

I. Wstęp: wołanie w ucisku do Boga (w. 1b-3).

A. Bóg nie interweniuje (w. 1b-c).

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

B. Wezwanie Boga, aby pomógł (w. 2-3b).

II. Obecny stan ucisku (w. 3c-11).

A. Opis zniszczeń (w. 3c-8).

B. Brak duchowych przewodników (w. 9).

C. Brak Bożej pomocy (w. 10-11).

III. Wyznanie wiary i wychwalenie Boga (w. 12-17).

IV. Wołanie do Boga o pomoc (w. 18-23).

A. Wróg obraża Boga (w. 18).

B. Prośba o ratunek (w. 19-21).

C. Wróg obraża Boga (w. 22-23).

1.3.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		משכיל לאסף	1		
	יעשן אפה בצאן מרעיתה:	למה אלהים ונתת לנצח		A	I
הרציון זה שכנת בו:	גאלת שבט נחלתך	זכר עדתך קניית קדם	2		
	כל־הרע אויב בקדש:	הרימה פעמיה למשאות נצח	3		
	שמו אותתם אתות:	שאגו צרריה בקרב מועדך	4	B	
	בסבך־עץ קרדמות:	ינדע כמביא למעלה	5		
	בכשיל וכילפת יהלמון:	ועת פתוחיה יסד	6	C	
	לארץ חללו משפן־שמה:	שלחו באש מקדשך	7		
	שרפו כל־מועד־אל בארץ:	אמרו בלבם גינם יסד	8	D	
ולא־אתנו ידע עד־מה:	אין־עוד נביא	אותתנו לא ראינו	9		
	ינאץ אויב שמך לנצח:	עד־מתי אלהים יחרף צר	10	A	II
	מקרב חוקך כלה:	למה תשיב ידך וימינך	11		
	פעל ישועות בקרב הארץ:	ואלהים מלכי מקדם	12		
	שפרת ראשי תנינים על־המים:	אתה פוררת בעזך ים	13	B	
	תתננו מאכל לעם לציים:	אתה רצצת ראשי לוי־תן	14		
	אתה הובשת נהרות איתן:	אתה בקעת מעין ונחל	15		
	אתה הכינות מאור ושמש:	לך יום אף־לך לילה	16	C	
	קנין נחרף אתה יצרתם:	אתה הצבת כל־גבולות ארץ	17		
	ועם נבל נאצו שמך:	זכר־זאת אויב חרף יהוה	18	A	III
	סנת ענייך אלי־תשכח לנצח:	אלי־תתן לסנת נפש תורך	19		
	מחשפי־ארץ נאות חמס:	הבט לברית כי מלאו	20	B	
	עני ואביון יהללו שמך:	אלי־ישב דך נכלם	21		
	זכר חרפתך מגי־נבל כל־היום:	קומה אלהים ריבה ריבך	22	C	
	שאון קמיה עלה תמיד:	אלי־תשכח קול צרריך	23		

1.3.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 195

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

2+4+4+4+3+5+4+4+4+3+3+3+3+3+3+4+4+5+3+3+5+5+4+4+3+3+4+4+5+4+4+4
+4+5+4+5+4+5+4+5+5+4+4+4+4+4+6+4+4

Wersety:

10+12+8+7+6+6+7+9+11+9+7+7+9+8+8+9+9+9+10+8+8+10+8

Strofy:

2|28+13+13+20+23+25+18+19+16+18

Zwrotki:

2|74+66+53

Ps 74 pod względem występujących w nim wersetów może zostać podzielony na 11+1+11, gdzie centrum stanowi w. 12, w którym jako jedynym wyraźnie jest mowa o Bogu w trzeciej osobie. Ponadto werset ten przejawia cechy hymnu oraz stanowi pochwałę Boga, który objawia się na ziemi jako zbawca. Widzimy więc, że centralność tego wersetu może być uzasadniona nie tylko na podstawie ilościowego podziału utworu¹⁶.

Pod względem zawartości w Ps 74 słów, jest on bardzo zbliżony do Ps 73, ponieważ składa się ze 193, nie licząc w tym 2 słów wstępnych, czyli tylko o jedno więcej niż poprzedzający go utwór. Ze względu na występujące słowa, przy uwzględnieniu 2 słów będących nagłówkiem utworu, można by wyodrębnić strukturę 97+1+97, gdzie centralnym słowem byłoby **בְּקִרְבֵּנוֹ**, oznaczające w *środku*¹⁷.

¹⁶ Tamże, s. 313.

¹⁷ Tamże, s. 313.

1.3.4. Inne podziały

A. Rossa uważa, że Ps 74 składa się z dwóch głównych części, z których każda zaczyna się od pytania oraz zawiera w sobie modlitwę do Boga by pamiętał¹⁸:

Część I – w. 1-9

w. 1 – pytanie

w. 2 – modlitwa by Bóg pamiętał o Swym ludzie i więzi z nim

Część 2 – w. 10-23

w. 10-11 – pytanie

w. 18 – modlitwa by Bóg pamiętał o Swych wrogach, którzy Mu bluźnią

L. Boadt również uważa, że Ps 74 składa się z dwóch części, jednak jego podział przebiega w innym miejscu niż prezentuje to A. Ross: 1. opis zniszczenia (w. 1-11); 2. uznanie Bożej mocy i błaganie o boskie działanie (w. 13-23). Posiadają one regularne metrum 4 + 4, którego długość sugeruje powagę opisywanej sytuacji. Części oddzielone są przez w. 12, który stanowi deklarację psalmisty¹⁹.

Jeszcze inny sposób podziału proponuje M. Weiss, jego zdaniem Ps 74 można podzielić na trzy części, z których każda odpowiada kolejno pierwszym trzem wersetom tego utworu²⁰:

A Lament nad odrzuceniem przez Boga Jego ludu (w. 1).

A' Obecna sytuacja Izraela (w. 4-11)

B Modlitwa o to, by Bóg pamiętał o swoim ludzie (w. 2).

B' Triumf Boga (w. 12-17)

C Modlitwa do Boga o działanie z powodu zniszczenia sanktuarium (w. 3).

C' Modlitwa by Bóg pokonał wroga (w. 18-23).

Inny jeszcze podział proponuje W. M. L. de Wette. Wyróżnia on w tym utworze 3 części²¹:

¹⁸ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 575.

¹⁹ L. Boadt, *The Use of 'Panels' in the Structure of Psalms 73-78*, *The Catholic Biblical Quarterly* 66/4 (2004), s. 540.

²⁰ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 575-576.

²¹ F. Lippke, *Thoudriredst up mighty rivers (Ps 74:15). History of the text and archaeological implications*, [w:] Niemann H. M., Augustin M. (red.), *My Spirit at Rest in the North Country (Zechariah 6.8). Collected Communications to the XXth Congress of the International Organization for the Study of the Old Testament*, (Beitrage zur erforschung des Alten Testaments und des antiken judentums t. 57), Helsinki 2010, s. 141.

w. 1b-11 – lamentacja

w. 12-17 – hymn

w. 18-23 - lamentacja

Podział Ps 74 według M. E. Tate²²:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-3	A	I
4-9	B	
10-11	A	II
12-17	A	III
18-23	B	

Podział Ps 74 według J. P. Fokkelman²³:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-3	A	I
4-5	B	
6-7	A	II
8-9	B	
10-11	C	
12-13	A	III
14-15	B	
16-17	C	
18-19	A	IV
20-21	B	
22-23	C	

Podział Ps 74 według S. Terrien²⁴:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-2	A	I
3-5	B	
6-8	C	
9-11	A	II
12-14	B	
15-17	C	
18-19	A	III
20-21	B	
22-23	C	

²² P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 314.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

1.4. Psalm 75

1.4.1. Struktura tematyczna

- I. Wstęp: wezwanie i wychwalanie Boga (w. 2).
- II. Boże działanie względem ziemi i jej mieszkańców (w. 3-4).
 - A. Bóg przyjdzie sędzić (w. 3).
 - B. Bóg podtrzymuje istnienie stworzenia (w. 4).
- III. Napomnienia dla grzeszników (w. 5-9).
 - A. Napomnienie dla zuchwałych i niegodziwych (w. 5).
 - B. Napomnienie dla bluźnierców (w. 6).
 - C. Uzasadnienie napomnień (w. 7-9).
- IV. Triumf sprawiedliwych (w. 10-11).
 - A. Wychwalanie Boga (w. 10).
 - B. Upadek bezbożnych i wywyższenie sprawiedliwych (w. 11).

1.4.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		לְמַנְצֵחַ אֱלֹהֵי־תְשֻׁחָת מִזְמוֹר לְאַסָּף שִׁיר	1	-	-
סִפְרוּ נִפְלְאוֹתֵיהֶּ:	הוֹדִינוּ וְקָרוֹב שְׁמֶךָ	הוֹדִינוּ לָךְ אֱלֹהִים	2	A	I
	אָנֹכִי מִיִּשְׂרָאֵל אֲשַׁפֵּט:	כִּי אֶקַּח מוֹעֵד	3	B	
(סִלָּה)	אָנֹכִי תִכְנַתִּי עֲמוּדֵיהֶּ:	נִמְגִים אֶרְץ וְכָל־יִשְׁבֵּיהֶּ	4		
	וְלִרְשָׁעִים אֱלֹהֵי־תְרִימוֹ קְרוּ:	אֱמַרְתִּי לְהוֹלִלִים אֱלֹהֵי־תְהַלּוּ	5	C	
	תִּדְבְּרוּ בְצַוָּאר עֲתִק:	אֱלֹהֵי־תְרִימוֹ לְמָרוֹם קְרוּנָכֶם	6		
	וְלֹא מִמְדַבֵּר הָרִים:	כִּי לֹא מִמוּצָא וּמִמַּעַרְב	7	A	II
	זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים:	כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט	8		
	וַיִּזוּ חָמַר מְלֵא מִסָּף	כִּי כוֹס בְּיַד־יְהוָה	9	B	
	יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כָל רִשְׁעֵי־אֶרֶץ:	וַיִּגַר מִזֶּה אֲדֹשְׁמָרֶיהָ			
	אֲזַמְרָה לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:	וְאֲנִי אֲגִיד לְעַלְמִים	10	C	
	תְּרוֹמַמְנָה קְרוֹנוֹת צַדִּיק:	וְכָל־קְרוֹנֵי רִשְׁעִים אֲגַדַּע	11		

1.4.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 86 (87)

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

6+3+3+2+3+3+4+3+(1)+4+4+4+3+4+3+3+4+4+4+4+5+3+3+4+3

Wersety:

6+8+6+7(8)+8+7+7+7+17+6+7

Strofy:

6|8+13(14)+15+14+17+13

Zwrotki:

6|36(37)+44

Według schematu 5+1+5 w. 7 stanowi środek utworu pod względem wersów, natomiast jeszcze dokładniej w centrum Ps 75 stoi w. 7a (11+1+11 kolony)²⁵. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na fakt, że środkowy werset zawiera 7 słów, co dodatkowo, zdaniem C. J. Labuschagne, utwierdza go jako rdzeń tego utworu²⁶. W przypadku natomiast środkowego słowa, licząc bez nagłówka psalmu jest to termin **בַּצְחֹד**, oznaczający *zachód*; *zachód słońca*²⁷, który stanowi również centralne słowo dla samego w. 7.

1.4.4. Inne podziały

L. Boadt dzieli Ps 75 na 2 części: 1. boskie ostrzeżenie, że tylko Bóg może osądzić Ziemię (w. 3-7); 2. Bóg sądzi narody i ratuje je (w. 8-11). Te dwie sekcje zostają poprzedzone przez w. 1, który L. Boadt określa, tak jak w przypadku innych psalmów, mianem pewnego rodzaju etykiety. Natomiast w. 2 uznaje jako temat Ps 75²⁸.

R. L. Alden przedstawia dwie możliwości podziału Ps 75. Pierwszy z nich jest chiazmem:

A – Dziękczynienie (w. 1-2).

B – Sąd nad ziemią (w. 3).

C – Bezbożni niech nie podnoszą rogu (w. 4-5).

C' – Bóg się podniesie (w. 6-7).

B' – Niegodziwi znizeni (w. 8).

²⁵ Tamże, s. 322.

²⁶ C. J. Labuschagne, *Psalm 75— Logotechnical Analysis*, <https://www.labuschagne.nl/ps075.pdf>, s. 3, (08.04.2022).

²⁷ WSHP t. 1, s. 579.

²⁸ L. Boadt, *The Use...* dz. cyt., s. 541-542.

A' – Wychwalanie Boga (w. 9-11)²⁹.

R. L. Alden w drugim podziale, zwraca uwagę, że mimo iż podzielony w ten sam sposób, jak powyżej, Ps 75 może być odczytywany również w formie nie-chiazmu:

A – Dziękczynienie (w. 1-2).

B – Sąd nad ziemią (w. 3).

C – Bezbożni niech nie podnoszą rogu (w. 4-5).

A – Bóg się podniesie (w. 6-7).

B – Niegodziwi niżeni (w. 8).

C – Wychwalanie Boga (w. 9-11)³⁰.

Podział Ps 75 według M. E. Tate³¹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2	A	I
3-4	A	II
5-6	B	
7-8	A	III
9	B	
10	A	IV
11	B	

Podział Ps 75 według F. M. T. Böhl³²:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2	A	I
3-4	B	
5-6	C	
7-8	A	II
9	B	
10-11	C	

²⁹ R. L. Alden, *Chiastic Psalms (II): A study in the mechanics of semitic poetry in Psalms 51 – 100*, JETS 19/3 (1976), s. 197-198.

³⁰ Tamże, s. 198.

³¹ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 321.

³² Tamże.

Podział Ps 75 według P. Auffret³³:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2	A	I
3-4	B	
5-6	C	
7-8	A	II
9	A	III
10	B	
11	C	

1.5. Psalm 76

1.5.1. Struktura tematyczna

I. Wstęp (w. 2-4).

A. Bóg znany w Judzie i Izraelu (w. 2).

B. Ziemski przybytek Boga (w. 3-4).

II. Psalmista wychwala Boga (w. 5-11).

A. Bóg jest potężny (w. 5-8).

B. Bóg jest sędzią (w. 9-10).

C. Wszystko oddaje chwałę Bogu (w. 11).

III. Wezwanie psalmisty do ludzi (w. 12).

A. Psalmista wzywa do bycia wiernym Bogu i składania Mu darów (w. 12).

B. Żaden człowiek nie jest w stanie się wywyższyć ponad Boga (w. 13).

³³ Tamże.

1.5.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		לְמַנְצַח בְּגִיבַת מְזֹמֹר לְאַסְף שִׁיר:	1		
	בְּיִשְׂרָאֵל גְּדוּל שְׁמוֹ:	נֹדַע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים	2	A	I
	וּמַעֲזֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן:	נִיחֵי בְּשָׁלֶם סֶכּוֹ	3		
(סְלָה)	מִגֵּן וְחֹרֵב וּמְלַחְמָה:	שָׁמָּה שֶׁבֶר רִשְׁפֵי־קִשָּׁת	4		
	מִהַרְרֵי־טָרֶף:	נֹאזֹר אֶתְּהָ אֲדִיר	5	B	
	וְלֹא־מִצְאוּ כָּל־אֲנָשֵׁי־חַיִל יְדִיהֶם:	אֲשֶׁתוֹלְלוּ אֲבִירֵי לֵב נִמּוֹ שְׁנַתֶּם	6		
	נִרְדָּם וְרָכַב וְסוֹס:	מִגַּעַרְתֶּךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב	7		
	וּמִי־יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאֵז אֶפְדֶּ:	אֶתְּהָ נֹרָא אֶתְּהָ	8	A	II
	אֲרִץ יִרְאָה וְשָׁקֵטָה:	מִשְׁמִים הַשְׁמַעַת דִּין	9		
(סְלָה)	לְהוֹשִׁיעַ כָּל־עַנְוֵי־אֲרָץ:	בְּקוֹם־לְמִשְׁפָּט אֱלֹהִים	10		
	שְׂאֵרִית חַמַּת תַּחֲגֹר:	כִּי־חַמַּת אָדָם תֹּדֹךְ	11	B	
	כָּל־סִבִּיבָיו יוֹבִילוּ שִׁי לְמוֹרָא:	נִדְּרוּ וְשָׁלְמוּ לִיהוָה אֱלֹהֵיכֶם	12		
	נֹרָא לְמַלְכֵי־אֲרָץ:	יִבְצֹר רוּחַ נְגִידִים	13		

1.5.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 88(90)

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

$$5+3+3+3+2+4+3+(1)+3+2+5+6+3+3+3+5+3+3+3+4+(1)+4+3+4+5+3+3$$

Wersety:

$$5+6+5+7(8)+5+11+6+8+6+7(8)+7+9+6$$

Strofy:

$$5|18(19)+22+21(22)+22$$

Zwrotki:

$$5|40(41)+43(44)$$

Centrum psalmu, na poziomie słownym, według schematu 40+3+40 stanowią słowa *אֶתְּהָ נֹרָא אֶתְּהָ* znajdujące się w w. 8a³⁴, które jak widzimy również zdają się tworzyć regularną strukturę, w której centrum znajduje się czasownik *יִרְא*, oznaczający *bać się; bać się Boga; obawiać się*³⁵. Tworzy się wówczas schemat 41+נֹרָא+41, przy czym trzeba podkreślić, że wartość liczbowa tego centralnego czasownika również wynosi 41³⁶.

³⁴ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 329.

³⁵ WSHP t.1, s. 409.

³⁶ C. J. Labuschagne, *Psalm 76— Logotechnical Analysis*, <https://www.labuschagne.nl/ps076.pdf>, s. 1 (08.04.2022).

1.5.4. Inne podziały

L. Boadt dzieli Ps 76 na dwie części, wyodrębniając jednocześnie przed każdą z nich werset będący pewnego rodzaju akcentem tematycznym³⁷:

Etykieta - w. 1

Temat 1. - w. 2-3 –kosmiczne rządy boga z Syjonu są znane w Izraelu

Cześć 1. - w. 4-7 –kosmiczna sprawiedliwość boga pokonała wszystkich ciemiężycieli Izraela

Temat 2 - w. 8 –Majestat i moc Boża

Cześć 2 - w. 9-13 –Sprawiedliwość Boża jest ustanowiona dla wszystkich strapionych narodów

M. Leuenberger dzieli psalm na 4 części:

I. Obecność Boga na Syjonie i koniec wojny (w. 2-4).

II. Bóg ujarzmił wrogów i wojenne rydwany (w. 5-7).

III. Ogólnoświatowy sąd Boży na korzyść ubogich (w. 8-10).

IV. Uznanie przez człowieka sprawiedliwości Bożej (w. 11-13)³⁸.

Podział Ps 76 według B. Weber³⁹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-7	B	
8-10	A	II
11-13	B	

Podział Ps 76 według M. E. Tate⁴⁰:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-10	B	
11-13	C	

³⁷ L. Boadt, *The Use...* dz. cyt., s. 543.

³⁸ M. Leuenberger, *Eine zionstheologische Fortschreibungin Psalm 46, 48 und 76. Intertextuelle Befunde und redaktionsgeschichtliche Auswertungen*, [w:] Brodersen A., Neumann F., Willgren D. (red.), *Intertextualität und Entstehung des Psalters* (FAT 2/114), Tübingen 2020, s. 80.

³⁹ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 330.

⁴⁰ Tamże, s. 329.

Podział Ps 76 według P. Auffret⁴¹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-6	B	
7	C	
8-12	D	
13	E	

1.6. Psalm 77

1.6.1. Struktura tematyczna

I. Lament psalmisty (w. 2-11).

A. Żarliwie woła i poszukuje Boga (w. 2-3).

B. Rozmyśla o Bogu (w. 4-6)

1. Wspominanie o Bogu przynosi udrękę (w. 4).

2. Rozmyślanie o Bogu przynosi bezsenność (w. 5-6).

3. Psalmista rozmyśla na temat odrzucenia przez Boga człowieka oraz o Bożej litości nad ludźmi (w. 8-10).

4. Ból spowodowany przez odwrócenie się Boga od psalmisty (w. 11).

II. Wychwalanie Boga (w. 12-16).

A. Wstęp (w. 12-13).

B. Bogu nikt nie dorówna (w. 14).

C. Bóg czyni cuda (w. 15).

D. Bóg ratuje Swoj lud (w. 16).

III. Prowadzenie izraelitów przez Boga (w. 17-21).

A. Potęga Boga prowadzącego lud (w. 17-19).

B. Opis drogi, którą był prowadzony lud (w. 20).

C. Sposób prowadzenia ludu przez Boga (w. 21).

⁴¹ Tamże, s. 330.

1.6.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		לְמַנְצַח עַל־יְדִיתוֹן לְאַסָּף מְזֻמֹּר:	1	-	-
	קוֹלֵי אֱלֹהִים וְהֶאֱזִין אֵלָיו:	קוֹלֵי אֱלֹהִים וְאֶצְעָקָה	2	A	I
מֵאַנְהָה הַנְּחֻם נַפְשִׁי:	יְדֵי לִילָה נִגְרָה וְלֹא תִפּוּג	בְּיוֹם צָרָתִי אֲדַנֵּי דְרִשְׁתִּי	3		
(סְלָה)	אֲשִׁיחָה וְתַתְעַטֵּף רוּחִי:	אֲזַכְרָה אֱלֹהִים וְאֶהְמִיָּה	4		
	נִפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר:	אֲחַזֵּת שְׁמֵרוֹת עֵינָי	5	B	
	שָׁנוֹת עוֹלָמִים:	חֲשַׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם	6		
וַיִּחַפֵּשׂ רוּחִי:	עִם־לִבִּי אֲשִׁיחָה	אֲזַכְרָה נְגִינָתִי בַלִּילָה	7		
	וְלֹא־יִסִּיף לְרַצוֹת עוֹד:	הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח אֲדַנֵּי	8	A	II
	גָּמַר אִמְרֵ לְדַר וְדַר:	הָאֶפֶס לְנִצַּח חֶסֶדוֹ	9		
(סְלָה)	אִם־קִפְצָ בְּאֵף רַחֲמָיו:	הַשִּׁכַּח חַנוּת אֵל	10		
	שָׁנוֹת יָמָיו עָלְיוֹן:	וְאָמַר חֲלוּתִי הִיא	11	B	
	כִּי־אֲזַכְרָה מִקֶּדֶם פְּלֹאֵךְ:	אֲזַכִּיר מַעַלְלֵי־יְיָ	12		
	וּבַעֲלִילוֹתַיִךְ אֲשִׁיחָה:	וְהִגִּיתִי בְכָל־פִּעְלֶךָ	13		
	מִי־אֵל גָּדוֹל כְּאֱלֹהִים:	אֱלֹהִים בְּקִדְשׁ דְּרָכֶךָ	14	A	III
	הוֹדַעְתָּ בְּעַמִּים עוֹד:	אִתָּה הָאֵל עָשָׂה פְּלֹא	15		
(סְלָה)	בְּגִי־יַעֲקֹב וַיֹּסֵף:	גְּאֻלַּת בְּזֻרְעַ עֲמֶךָ	16		
אֵף יִרְגְּזוּ תַהֲמוֹת:	רְאוּךָ מִיָּם יַחִילוּ	רְאוּךָ מִיָּם אֱלֹהִים	17	B	
אֵף־חֲצִצְיִיחָה יִתְהַלְכוּ:	קוֹל נְתַנּוּ שְׁחֻקִים	זָרְמוּ מִיָּם עֵבוֹת	18		
רַגְזָה וְתַרְעַשׂ הָאָרֶץ:	הָאִירוּ בְרָקִים תְּבַל	קוֹל רַעֲמָךְ בַּגִּלְגַל	19		
וַעֲקֹבוּתֶיךָ לֹא נִדְעוּ:	וַשְׁבִּילֶיךָ בְּמִים רַבִּים	בְּיָם דְּרָכֶךָ	20	C	
	בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:	נַחֲתִיתָ כַּצֵּאֵן עֲמֶךָ	21		

1.6.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 151(154)

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

$$5+4+5+4+5+3+3+3+(1)+3+3+3+2+3+3+2+3+4+3+4+3+4+(1)+3+3+3+4+3+2+3+4+4+3+3+3+(1)+3+3+3+3+3+3+3+3+3+2+3+3+3+3$$

Wersety:

$$5+9+12+6(7)+6+5+8+7+7+7(8)+6+7+5+7+7+6(7)+9+9+9+8+6$$

Strofy:

$$5|27(28)+19+21(22)+18+20(21)+27+14$$

Zwrotki:

$$5|46(47)+39(40)+61(62)$$

W Ps 77 strofę centralną stanowią w. 11-13, według podziału strof: 3+1+3 oraz kolonów: 20+6+20. Ponadto w centrum tej strofy możemy wyodrębnić dwa centralne kolony

stanowiące w.12, których suma słów wynosi 7. Utwór ten może być również podzielony na dwie równe części (w.2-11 i w. 12-21), według wersetów 10+10 oraz słów: 73+73⁴².

1.6.4. Inne podziały

L. Boadt, ze względu na tematykę występującą w Ps 77, proponuje następujący podział tego utworu⁴³:

Etykieta - w. 1

1A. w. 2-4 –psalmista lamentuje nad swoim nieszczęściem, ponieważ Bóg nie słyszy

1B. w. 5-10 –wspomnienie przeszłości każe mu zapytać, czy Bóg znów zadziała

Teamt - w. 11-13 – pomimo wątpliwości, psalmista pamięta, że Bóg działa

2A. w. 14-16– psalmista wspomina, że w przeszłości Bóg był zbawicielem

2B. w. 17-21 –wspomina wydarzenie exodusu jako źródło ufności

Zdaniem C. J. Labuschagna Ps 77 pod dzieli się na 7 części przypominając tym samym menorę:

1. w. 2-4 - Opis przyczyny modlitwy, którą jest udreka
2. vs. 5-7 Rozważanie minionych dni
3. w. 8-10 Czy miłość Boża zawiodła całkowicie?
4. w. 11-13 Psalmista pamięta jednak cudowne czyny Boga
5. w. 14-16 Bóg jest potężny
6. w.17-19 Moce natury drżą przed Bogiem
7. w. 20-21 Boże drogi są tajemnicą, Bóg jako pasterz⁴⁴

Podział Ps 77 według F. M. T. Böhl⁴⁵:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-3	A	I
4-5	B	
6-7	C	
8-10	D	
11-13	A	II

⁴² Tamże, s. 336-337.

⁴³ L. Boadt, *The Use...* dz. cyt., s. 545.

⁴⁴ C. J. Labuschagn, *Psalms 77— Logotechnical Analysis*, <https://www.labuschagne.nl/ps077.pdf>, s. 2 (08.04.2022).

⁴⁵ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 338.

14-16	B	III
17	A	
18	B	
19	C	
20	D	
21	E	

Podział Ps 77 według S. Terrien⁴⁶:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-7	B	
8-10	C	
11-13	A	II
14-16	A	III
17-18	B	
19-21	C	

Podział Ps 77 według P. Auffret⁴⁷:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-3	A	I
4-7	B	
8-11	C	
12-13	D	
14-15a	A	II
15b-16	B	
17-20b	C	
20c-21	D	

1.7. Psalm 78

1.7.1. Struktura tematyczna

I. Psalmista wzywa lud, aby słuchał jego nauczania (w. 1-8).

A. Wezwanie do słuchania (w. 1-2).

B. Wzywa lud do przekazywania dziedzictwa wiary następnym pokoleniom (w. 3-8).

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

1. Co ma być przekazywane przyszłym pokoleniom (w. 3-4).
2. Uzasadnienie, dlaczego mają to czynić (w. 5-6).
3. Co ma być przekazywane przyszłym pokoleniom (w. 7).
4. Konsekwencja nie słuchania - przodkowie jako antyprzykład postępowania (w. 8).

II. Historia zbawienia od Egiptu do ziemi obiecanej (w. 9-55).

A. Wstęp – niewierny Efraim ponosi klęskę (w. 9-11).

B. Boże prowadzenie ludu a jego niewdzięczność wobec Boga (w. 12-31).

1. Boże prowadzenie ludu i czynione dla niego cuda (w. 12-16).
2. Niewdzięczność ludu wobec Boga (w. 17-20).
3. Gniew Boży (w. 21-22).
4. Dalsza pomoc Boga wobec ludu (w. 23-29).
5. Dalszy gniew Boga na lud (w. 30-31).
6. Dalsze grzeszenie ludu (w. 32).
7. Gniewna odpowiedź Boga (w. 33).
8. Nawrócenie ludu pod wpływem Bożego gniewu (w. 34-35).
9. Obłudne nawrócenie ludu (w. 36-37).
10. Litość Boga nad ludem (w. 38-39).

C. Częste buntowanie się ludu przeciwko Bogu, który zapominał o cudownych dziełach Swego Pana. (w. 40-55).

1. Częste bunty ludu i wystawianie Boga na próbę (w. 40-41).
2. Wspomnienie plag egipskich (w. 42-51).
3. Wybawienie ludu z Egiptu i danie mu ziemi wybranej (w. 52-55).

D. Niewierność ludu w ziemi obiecanej (w. 56-72).

1. Niewierność ludu względem Boga (w. 56-58)
2. Boży gniew (w. 59-64).
3. Bóg lituje się nad ludem (w. 65-66).
4. Bóg odrzuca Efraima i wybiera Judę (w. 67-72).

1.7.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		משְׁכִיל לְאַסֵּף	1	-	-
	הטו אַזְנֵכֶם לֹא־מִרִיפִי:	הֲאִזְיִנָה עִמִּי תוֹרָתִי		A	I
	אַבְיֵעָה חֵידוֹת מִנִּי־קִנְדָם:	אַפְתָּחָה בְּמִשְׁלַל פִּי	2		
	וְאַבּוֹתֵינוּ סִפְרוּ־לָנוּ:	אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנִּדְעֵם	3	B	
	לְדוֹר אַחֲרוֹן מְסַפְּרִים	לֹא נִכְחַד מִבְּנֵיהֶם	4		
	וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה:	תְּהַלּוֹת יְהוָה וְעִזּוֹזוֹ			
	וְתוֹרָה שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל	וַיִּקְם עֲדוֹת בֵּיעֶלֶב	5	C	
	לְהוֹדִיעֵם לְבְנֵיהֶם:	אֲשֶׁר צָוָה אֶת־אַבּוֹתֵינוּ			
	בְּנִים יִגְדּוּ יִקְמוּ וַיִּסְפְּרוּ	לְמַעַן יִדְעוּ דוֹר אַחֲרוֹן	6		
	לְבְנֵיהֶם:				
וּמִצְוֹתָיו יִגְצְרוּ:	וְלֹא יִשְׁכַּחוּ מֵעַלְלֵי־אַל	וַיִּשְׁימוּ בְּאֱלֹהִים כֶּסֶלִם	7	D	
	דוֹר סוֹרֵר וּמְרָה	וְלֹא יִהְיוּ כְּאַבּוֹתֵם	8		
	וְלֹא־נֶאֱמְנָה אֶת־אַל רוּחוֹ:	דוֹר לֹא־הִכִּין לְבוֹ			
	הִפְכוּ בְּיוֹם קָרֵב:	בְּנֵי־אַפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוּמִי־	9	A	II
		קִשְׁת			
	וּבְתוֹרָתוֹ מֵאַנּוּ לְלַכֵּת:	לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים	10		
	וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הִרְאָם:	וַיִּשְׁכַּחוּ עֲלִילוֹתָיו	11		
	בְּאַרְץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־צֹעַן:	נֶגַד אַבּוֹתֵם עָשָׂה פֶּלֶא	12	B	
	וַיִּצְבְּ־מִים כְּמוֹ־נָד:	בְּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם	13		
	וְכָל־הַלִּילָה בְּאוֹר אֵשׁ:	וַיִּנַּחֵם בְּעֵנָן יוֹמָם	14		
	וַיִּשַׁק פְּתַח־מוֹת רִבְּה:	יִבְקַע צָרִים בְּמִדְבָּר	15	C	
	וַיֹּרֵד בְּנִהְרוֹת מַיִם:	וַיִּוצֵא נוֹזְלִים מִסְּלַע	16		
	לְמַרוֹת עֲלִיוֹן בְּצִיָּה:	וַיֹּסִיפוּ עוֹד לַחֲטֹא־לוֹ	17	A	III
	לְשֹׂא־אֶל־כָּל לִנְפְשָׁם:	וַיִּנְסוּ־אֶל בְּלִבָּבָם	18		
לְעַרְף־וּ שְׁלַחֵן בְּמִדְבָּר:	אָמְרוּ הַיּוֹכֵל אֵל	וַיִּדְבְּרוּ בְּאֱלֹהִים	19		
	וְנִחְלִים יִשְׁטֹפוּ	הֵן הִכְהִי־צוֹר וַיִּזְוְבוּ מַיִם	20	B	
	אִם־יִכִּין שָׂאֵר לְעַמּוֹ:	הֲגַם־לָקֵחַם יוֹכֵל מֵת			
וְגַם־אַף עָלָה בְּיִשְׂרָאֵל:	וְאֵשׁ נִשְׁקָה בֵּיעֶלֶב	לָכֵן שָׁמַע יְהוָה וַיִּתְעַבֵּר	21	C	
	וְלֹא בִטְחוּ בִישׁוּעֵתוֹ:	כִּי לֹא הֵאֱמִינוּ בְּאֱלֹהִים	22		
	וַדַּלְתֵּי שָׁמַיִם פָּתַח:	וַיִּצֹו שְׁחָקִים מִמַּעַל	23	A	IV
	וַדְגַּן־שָׁמַיִם נָתַן לְמוֹ:	וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם	24		
	צִידָה שְׁלַח לָהֶם לְשֹׁבַע:	לָחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ	25		
	וַיִּנַּהֲג בְּעִזּוֹ תִימָן:	יִסַּע קִדִּים בְּשָׁמַיִם	26	B	
	וּכְחוֹל יָמִים עוֹף כְּנָף:	וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם כַּעֲפַר שָׂאֵר	27		
	סָבִיב לְמִשְׁכַּנְתָּיו:	וַיַּפֵּל בְּקִרְבֵּי מַחְנֵהוּ	28		
	וַתֵּאֱוָתֵם יָבֵא לָהֶם:	וַיֵּאֱכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד	29	C	
	עוֹד אָכַלְם בְּפִיָּהֶם:	לֹא־זָרוּ מִתֵּאֱוָתֵם	30		
וּבַחֲוָרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ:	וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם	וְאַף אֱלֹהִים עָלָה בָהֶם	31		
	וְלֹא־הֵאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו:	בְּכָל־זֹאת חֲטֹאוּ־עוֹד	32	A	V
	וַשְׁנוֹתֵם בְּבִהְלָה:	וַיִּכְלֵ־בִהְבֵּל יְמֵיהֶם	33		
	וַיִּשְׁבוּ וַיִּשְׁתְּרוּ־אֵל:	אִם־הִרְגָם וּדְרָשוּהוּ	34	B	
	וְאֵל עֲלִיוֹן גָּאֵלֵם:	וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוּרָם	35		
	וּבִלְשׁוֹנָם יִכְזְבוּ־לוֹ:	וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיָּהֶם	36	C	

	וְלִבָּם לֹא־נִכּוֹן עִמּוֹ	וְלֹא נֶאֱמַנּוּ בְּבְרִיתוֹ:	37		
	וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר עֲוֹן	וְלֹא־יִשְׁחִית	38	D	
	וְהִרְבֵּה לְהִשְׁיב אִפּוֹ	וְלֹא־יַעִיר כְּל־חַמְתּוֹ:			
	וַיִּזְכֹּר כִּי־בִשְׁךְ הִמָּה	רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב:	39		
	כַּמָּה יִמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר	יַעֲצִיבוּהוּ בִישִׁמוֹן:	40	A	VI
	וַיִּשׁוּבוּ וַיִּנְסוּ אֶל	וַיִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹן:	41		
	לֹא־זָכְרוּ אֶת־יְדוֹ	יוֹם אֲשֶׁר־פָּדַם מִנִּי־צָר:	42	B	
	אֲשֶׁר־שָׂם בְּמִצְרַיִם אֹתוֹתָיו	וּמוֹפְתָיו בְּשׂוּדֵה־צֹעַן:	43		
	וַיַּהַפֵּךְ לְדָם יְאֲרִיָּהֶם	וְנִזְלִיָּהֶם כַּל־יִשְׁתִּיּוֹן:	44		
	יִשְׁלַח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם	וַיִּצְרַדְע וַתִּשְׁחִיתֵם:	45	C	
	וַיִּתֵּן לְחֹסִיל יְבוּלִם	וַיִּגִיעַם לְאַרְבֶּה:	46		
	יַהֲרֹג בַּבָּרָד גִּפְנֵם	וַיִּשְׁקֹמוּתֵם בַּחֲנַמַּל:	47	D	
	וַיִּסְגֹּר לְבָרָד בְּעֵרָם	וּמִקְנֵיָהֶם לְרִשְׁפִּים:	48		
	יִשְׁלַח־בָּם חֲרוֹן אִפּוֹ	עֲבָרָה וְזַעַם וַצָּרָה	49	A	VII
	יַפְלֹס נְתִיב לְאִפּוֹ	לֹא־חֲשָׁף מַמּוֹת נַפְשָׁם	50		
	וַיִּדַּע כְּל־בְּכוֹר בְּמִצְרַיִם	רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאַהֲלֵי־חַם:	51		
	וַיִּסַּע כַּצֹּאן עִמּוֹ	וַיִּנְהַגֵם כַּעֲדָר בַּמִּדְבָּר:	52	B	
	וַיִּנְחֵם לְבָטַח וְלֹא פָחַדוּ	וְאֶת־אוֹיְבֵיהֶם כֶּסֶה הַיָּם:	53		
	וַיִּבְיֵאֵם אֶל־גְּבוּל קִדְשׁוֹ	הַרְיֵזָה קִנְיָתָה יְמִינוֹ:	54	C	
	וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם	וַיִּפְּלוּם בְּחֶבֶל נִחְלָה	55		
	וַיִּנְסוּ וַיִּמְרוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם	וַעֲדוֹתָיו לֹא שָׁמְרוּ:	56	A	VIII
	וַיִּסְגּוּ וַיִּבְגְּדוּ כְּאֲבוֹתֵם	נִהְפְּכוּ כְּקִשְׁת רְמִיָּה:	57		
	וַיִּכְעִיסוּהוּ בְּכַמּוֹתֵם	וּבִפְסִילֵיהֶם יִקְנִיאוּהוּ:	58		
	שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבֵּר	וַיִּמָּאֵס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל:	59	B	
	וַיִּטַּשׁ מִשָּׁפֶן שְׁלוֹ	אֵהֵל שָׁפֶן בְּאֲדָם:	60		
	וַיִּתֵּן לִשְׁבִי עֵזוֹ	וַתִּפְאַרְתּוּ בִי־צָר:	61		
	וַיִּסְגֹּר לְחֶרֶב עִמּוֹ	וַיִּבְנַחְלָתוּ הַתְּעַבֵּר:	62	C	
	בַּחֲוָרָיו אֶכְלֵה־אֵשׁ	וּבַתּוֹלְתָיו לֹא הוֹלְלוּ:	63		
	כַּהֲנִיּוֹ בַּחֲרֹב נָפְלוּ	וְאֶלְמִנְתָּיו לֹא תִבְכִּינָה:	64		
	וַיִּקַּץ כִּי־שָׁן אֲדָנִי	כַּגְּבוּר מִתְרוֹנֵן מִיָּוִן:	65	A	IX
	וַיִּדְ־צָרָיו אַחֲזֹר	חֲרַפְת עוֹלָם נָתַן לְמוֹ:	66		
	וַיִּמָּאֵס בְּאֵהֵל יוֹסֵף	וּבִשְׁבֹט אֲפְרַיִם לֹא בָחַר:	67	B	
	וַיִּבְחַר אֶת־שְׁבֹט יְהוּדָה	אֶת־הַר צִיּוֹן אֲשֶׁר אֵהָב:	68		
	וַיִּבֶן כְּמוֹ־רַמִּים מִקִּדְשׁוֹ	כְּאַרְצָן יְסֻדָּה לְעוֹלָם:	69		
	וַיִּבְחַר בְּדוֹד עַבְדּוֹ	וַיִּקְחָהוּ מִמְּכֻלָּאת צֹאן:	70	C	
	מֵאֲחֵר עֲלוֹת הַבִּיאוֹ	לְרַעוֹת בִּיעֲקֹב עִמּוֹ	71		
	וַיִּרְעַם כְּתָם לְקַבּוֹ	וּבַתְּבוֹנוֹת כַּפְּיוֹ יִנְחֵם:	72		

1.7.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 530

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

2+3+4+3+4+3+3+3+3+3+3+3+3+4+2+4+5+3+4+2+3+3+4+5+5+3+4+3+2+3+4+4
+3+4+3+4+3+3+3+3+4+3+3+3+2+3+3+5+2+4+4+4+3+4+4+3+3+3+4+4+4+4+3+
3+4+4+3+2+3+3+3+3+4+2+3+4+3+3+2+3+3+4+3+2+3+4+3+4+2+3+4+4+4+3+2
+3+3+4+5+4+3+3+3+4+2+3+2+3+2+3+2+4+3+3+3+4+3+4+4+3+3+4+4+4+4+3+
3+4+5+3+3+3+2+2+3+3+3+3+3+3+3+2+3+3+3+3+3+3+3+4+3+4+4+5+4+3+3+3
+3+3+2+3+3

Wersety:

11+7+6+12+12+9+9+15+8+7+5+8+7+7+6+6+7+6+8+15+11+7+6+8+8+6+8+5+6
+6+9+7+5+6+7+5+7+13+8+5+6+9+7+6+6+5+5+5+10+10+8+6+8+8+10+8+6+4+
6+6+6+5+6+6+6+7+7+9+7+6+8+6

Strofy:

2|14+18+21+24+20+22+12+21+15+18+22+19+21+12+13+12+21+11+22+11+10+
28+14+18+18+18+17+13+23+20

Zwrotki:

2|77+54+54+62+58+54+60+53+56

Centralny werset tego psalmu, według schematu 38+1+38, stanowi w. 35, natomiast pod względem kolumn w środku znajduje się w. 35a (81+1+81)⁴⁸. Dodatkowo centralna pozycja w. 35, zdaniem C. J. Labuschagne⁴⁹, jest podkreślona przez $\eta\iota\lambda\epsilon\upsilon$, który oznacza Boży tytuł *Najwyższy*⁵⁰. Również ilość słów tego wersetu zwraca uwagę na symbolikę, ponieważ zawiera on ich 7. Ponadto, C. J. Labuschagne wyodrębnia z Ps 78 trzy pieśni, z których, jego zdaniem, gdy wyciągniemy linie będące centrum każdej z nich, uzyskamy temat całego utworu:

Pieśń I - w. 1-8 (5+1+5) w centrum w. 5ab

Pieśń II – w. 9-39 (16+1+16) w centrum w.24

Pieśń III – w. 40-72 (16+1+16) w centrum w.56⁵¹

1.7.4. Inne podziały

L. Boadt pod względem tematycznym, następujący podział Ps 78⁵²:

Etykieta - w. 1

1A. w. 1b-4 – Temat wprowadzający: Dydaktyczny cel psalmisty

1B w. 5-8 –Polecenie Boże, aby przypomnieć sobie i przekazać te lekcje

2A. w. 9-16 – Bóg sprzyjał Efraimowi, ratując go w Egipcie

⁴⁸ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 355.

⁴⁹ C. J. Labuschagne, *Psalm 78— Logotechnical Analysis*, <http://www.labuschagne.nl/ps078.pdf>, s. 1 (08.04.2022).

⁵⁰ WSHP t. 1, s. 777.

⁵¹ C. J. Labuschagne C. J., *Psalm 78...*, dz. cyt.

⁵² L. Boadt, *The Use...* dz. cyt., s. 547.

- 2B. w. 17-31 – bunt na pustyni
- 3A. w. 32-41 – grzeszenie – nie wyzwolenie przez Boga
- 3B. w. 42-55 – zbawcze dzieło Boga w postaci plag i ratunku na morzu
- 4A. w. 56-64 – buntownicze czyny królestwa północnego
- 4B. w. 65-72 – Bóg odrzucił północ i wybrał Dawida i Judę

W. L. Lane dzieli Ps 78 na 6 przemówień:

I. Wstęp (w. 1b-8).

II. Pierwsze opowiadanie.

A. Pierwsza przemowa (w. 9-16).

1. Wstęp (w. 9-11).

2. Rozwinięcie (w. 12-16).

B. Druga przemowa (w. 17-31).

1. Wstęp (w. 17-20).

2. Rozwinięcie (w. 21-31).

III. Streszczenie (w. 32-39).

A. Trzecia przemowa (w. 32-39).

1. Wstęp (w. 32-33).

2. Rozwinięcie (w. 34-39).

IV. Drugie opowiadanie (w. 40-64).

A. Czwarta przemowa (w. 40-58).

1. Wstęp (w. 40-41).

2. Rozwinięcie (w. 42-55).

3. Zakończenie (w. 56-58).

B. Piąta przemowa (w. 59-64).

1. Rozwinięcie (w. 59-62).

2. Zakończenie (w. 63-64).

V. Zakończenie (w. 65-72).

A. Szósta przemowa (w. 65-72).

1. Wstęp (w. 65-66).

2. Rozwinięcie (w. 67-70).

3. Zakończenie (w. 71-72)⁵³.

⁵³ W. L. Lane, *An Exegetical Study of Psalm 78*, Grand Rapids 1996, s. 103-104.

Podział Ps 78 według F. M. T. Böhl⁵⁴:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-2	A	I
3-4	B	
5-7a	C	
7b-8	D	
9-11	E	
12-16	A	II
17-20	B	
21-22	A	III
23-25	B	
26-28	C	
29-31	D	
32-34	A	IV
35-37	B	
38-39	C	
40-42	D	
43-45	A	V
46-48	B	
49-50	C	
51-53	D	
54-55	A	VI
56-58	B	
59-61	C	
62-64	D	
65-67	A	VII
68-70	B	
71-72	C	

Podział Ps 78 według M. E. Tate⁵⁵:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-4	A	I
5-8	B	
9-11	C	
12-16	A	II
17-20	B	
21-32	C	
33-39	D	
40-41	A	III
42-55	B	
56-64	C	
65-66	A	IV
67-72	B	

⁵⁴ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 357.

⁵⁵ Tamże, s. 358.

Podział Ps 78 według S. Terrien⁵⁶:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-2	A	I
3-4	B	
5-6	C	
7-8	D	
9-11	A	II
12-14	B	
15-17	C	
18-20	A	III
21-24	B	
25-28	C	
29-32	A	IV
33-37	B	
38-40	C	
41-44	A	V
45-48	B	
49-51	C	
52-55	A	VI
56-59	B	
60-63	C	
64-66	A	VII
67-69	B	
70-72	C	

1.8. Psalm 79

1.8.1. Struktura tematyczna

I. Lament psalmisty nad upadłym miastem (w. 1-4).

- A. Zniszczenie Jerozolimy (w. 1).
- B. Mieszkańcy Jerozolimy zostali zabici (w. 2-3).
- C. Poniżenie ze strony sąsiednich ludów (w. 4).

II. Modlitwa psalmisty (w. 5-13).

- A. Prośba by Bóg już dłużej się nie gniewał na Swój lud (w. 5).
- B. Wezwanie by Bóg wylał swój gniew na wrogie narody (w. 6-7).
- C. Błaganie by Bóg przebaczył Swojemu ludowi i go wsparł (w. 8-9).
- D. Ponowne wezwanie by Bóg uderzył we wrogów Swego ludu (w. 10-12).
- E. Obietnica chwaleń Boga jako wybawcy Swego ludu (w.13).

⁵⁶ Tamże, s. 359.

1.8.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		מְזִמּוֹר לְאֶסֶף	1	-	-
שְׁמוֹ אֶת־יְרוּשָׁלַם לְעַיִים:	טָמְאוּ אֶת־הַיְכָל קִדְשֶׁךָ	אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלֶתְךָ		A	I
בְּשֵׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ־ אֲרִי:	מֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם	נִתְּנוּ אֶת־נִבְלַת עֶבְדֶיךָ	2		
וְאִין קוֹבֵר:	סָבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם	שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם	3	B	
	לְעַג וְקָלַס לְסָבִיבוֹתֵינוּ:	הָיִינוּ חֲרָפָה לְשִׁכְנֵינוּ	4		
	תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ קִנְאֶתְךָ:	עַד־מָה יִהְיֶה תִּאְוָנְךָ לְנִצַּח	5	A	II
	אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּךָ	שִׁפְךָ חֲמַתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם	6		
	אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ:	וְעַל מַמְלָכוֹת		B	
	וְאֶת־נִגְוֵהוּ הַשְׁמוּ:	כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב	7		
כִּי דָלוּנוּ מְאֹד:	מִהֵר יִקְדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ	אֶל־תִּזְכַּר־לָנוּ עֲוֹנֹת רֵאשִׁנִים	8	A	III
	עַל־דָּבָר כְּבוֹד־שִׁמְךָ	עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ	9	B	
	לְמַעַן שִׁמְךָ:	וְהִצִּילְנוּ וְכִפַּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ			
	אֵיזָה אֱלֹהֵיהֶם	לְמָה יֵאמְרוּ הַגּוֹיִם	10	A	IV
	נִקְמַת דָּם־עֶבְדֶיךָ הַשְּׁפוּךָ:	יִנְדַע בְּגַיִים לְעַיְנֵינוּ			
	כְּגִדֵל זְרוּעֶךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְּמוֹתָהּ:	תִּבּוֹא לְפָנֶיךָ אֲנָקַת אֲסִיר	11	B	
	חֲרָפְתָם אֲשֶׁר חֲרָפוּךָ אֲדֹנָי:	וְהָשִׁב לְשִׁכְנֵינוּ שִׁבְעֵתִים אֶל־ חֵיקָם	12		
	נֹדֵה לָךְ לְעוֹלָם לְדֹר וָדֹר וְנִסְפָר תִּהְלֶתְךָ:	וְאִנְהַנוּ עִמָּךָ וְצִאֵן מִרְעִיתְךָ	13		

1.8.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 102

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

2+4+4+4+4+3+4+3+2+2+3+3+5+4+4+3+2+4+4+3+5+3+3+3+4+4+2+3+2+3+4+4
+5+5+4+4+7

Wersety:

14+11+7+6+9+13+7+11+13+12+9+9+11

Strofy:

2|23+13+16+13+11+13+12+29

Zwrotki:

2|36+29+24+41

Centrum Ps 79 stanowią dwie kole, według schematu 17+2+17, każda z nich ma po 11 liter i składają się na w. 7 tego utworu. Ponadto tworzą one symetryczną strukturę: אָכַל + אֶת־יַעֲקֹב // וְאֶת־נְהוֹי + הַשָּׁמַיִם. W centrum tego wersetu znajduje się imię *Jakub*⁵⁷.

1.8.4. Inne podziały

S. Terrien proponuje chiastyczny podział Ps 79:

A – Zbzczeszczenie i zniszczenie (w.1b-3).

B – Jak długo Boże? (w. 4-6).

C – Przez wzgląd na Twoje imię (w. 7-9)

B' – Gdzie jest ich Bóg? (w. 10-11).

A' – Boża zemsta i dziękczynienie ludu (w. 12-13)⁵⁸.

P. J. Botha dzieli Ps na 4 zwrotki, a każdą z nich, oprócz ostatniej na 2 strofy:

I. Boży, Twój honor został nadszarpnięty (w. 1-4).

A. Poganie zbzcześcili Twoje sanktuarium (w. 1-3).

B. Staliśmy się wyrzutkami (w. 4).

II. Boże wybaw nas i odnow Swój honor (w. 5-9).

A. Nie gniewaj się na nas, ale na nich (w. 5-7).

B. Wybacz i pomóż nam w trosce o Twój honor (w. 8-9).

III. Ocal nas i ukarz tych, którzy z ciebie drwią (w. 10-12).

A. Nie pozwól Boże, aby poganie z cię szydzili; pomścij
Swoje sługi (w. 10).

B. Uratuj nas i ukarz tych, którzy z nas drwią (w. 11-12).

IV. Będziemy Cię wielbić na zawsze (w. 13).

A. Będziemy Cię wielbić na wieki (w. 13)⁵⁹.

⁵⁷ Tamże, s. 373.

⁵⁸ S. Terrien, *The Psalms. Strophic Structure and Theological Commentary*, Cambridge 2003, s. 572.

⁵⁹ P. J. Botha, *The Poetic...*, dz. cyt., s. 361.

Podział Ps 79 według M. E. Tate⁶⁰:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-5	A	I
6-12	A	II
13	B	

Podział Ps 79 według P. Auffret⁶¹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-3	A	I
4-5	B	
6-7	C	
8	D	
9	A	II
10	A	III
11	B	
12	C	
13	D	

Podział Ps 79 według B. Weber⁶²:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-2	A	I
3-5	B	
6-7	A	II
8-9	B	
10	A	III
11-12	B	
13	C	

1.9. Psalm 80

1.9.1. Struktura tematyczna

I. Psalmista wzywa Boga (w. 2-4).

- A. Bóg pasterz ludu (w. 2)
- B. Prośba o zbudzenie się Bożej potęgi i przyście z pomocą ludowi (w. 3).
- C. Refren: Prośba o odnowienie ludu (w. 4).

⁶⁰ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 374.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, s. 375.

II. Psalmista opłakuje klęskę narodu (w. 5-8).

A. Zastanawia się, jak długo Bóg będzie się gniewał (w. 5).

B. Ucisk doświadczany przez lud Boży (w. 6-7).

C. Refren: Prośba o odnowienie ludu (w. 8).

III. Psalmista wspomina Boże działanie względem Swego ludu (w. 9-15).

A. Boża opieka - wyprowadzenie ludu Bożego z Egiptu i osiedlenie w ziemi obiecanej (w. 9-12).

B. Boży gniew – oddanie ludu Bożego w ręce wrogów (w. 13-14).

IV. Modlitwa o ponowną opiekę Bożą (w. 15-20).

A. Wezwanie o Boga by chronił swój lud (w. 15-16).

B. Prośba by Bóg pokonał nieprzyjaciół Swojego ludu (w. 17).

C. Dalsze wezwanie o ochronę Bożą (w. 18).

D. Zapewnienie o wierności ludu względem Boga (w. 19).

E. Refren: Prośba o odnowienie ludu (w. 20).

1.9.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		לְמַנְצַח אֱלֹהִים שְׁשֹׁנִים עֲדוֹת לְאַסֹּף מִזְמוֹר:	1	-	-
	נִהְגַּ כַּצֹּאֵן יוֹסֵף	רָעָה יִשְׂרָאֵל הָאֲזִינָה	2	A	I
		יָשָׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה:			
	לִפְנֵי אֲפֹרִים וּבְנִימֵן וּמְנֹשָׁה		3	B	
	וּלְכָה לִישַׁעְתָּה לָנוּ:	עוֹרְרָה אֶת־גְּבוּרָתְךָ			
	וְהָאֵר פְּנִיךָ וְנִשְׁעָה:	אֱלֹהִים הַשִּׁיבֵנוּ	4		
	עַד־מָתִי עֲשֵׂנָהּ בַתְּפִלַּת עַמֶּךָ:	יְהִנֶּה אֱלֹהִים צְבָאוֹת	5	A	II
	וּתְשַׁקְמוּ בְדַמְעוֹת שְׁלִישׁ:	הָאֲכַלְתֶּם לֶחֶם דְּמָעָה	6		
	וְאִיבֵנוּ יִלְעָגוּ־לָמוּ:	תְּשִׁימֵנוּ מְדוֹן לִשְׁכֻנֵינוּ	7	B	
	וְהָאֵר פְּנִיךָ וְנִשְׁעָה:	אֱלֹהִים צְבָאוֹת הַשִּׁיבֵנוּ	8		
	תִּגְרֹשׁ גּוֹיִם וּתְטַעֵךְ:	גִּפְּוּ מִמְצָרִים תִּסִּיעַ	9	A	III
	וּתְמַלֵּא־אֶרֶץ:	פְּנִיֹת לִפְנֵיהָ וּתְשַׁרֵּשׁ שְׁרָשֶׁיהָ	10		
	וְעֲנִפֶיהָ אֶרְזֵי־אֵל:	כָּסוּ הָרִים צִלָּהּ	11	B	
	וְאֶל־נְהַר יוֹנְקוֹתֶיהָ:	תִּשְׁלַח קִצִּירָהּ עַד־יָם	12		
	וְאֶרְוֶה כָּל־עֲבָרֵי דְרָב:	לְמָה פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ	13	A	IV
	וַזִּיז שְׂדֵי יִרְעָנָה:	יִכְרַסְמֶנָה חֲזִיר מִיַּעַר	14		
וּפְקֹד גִּפְּוּ זֹאת:	הִבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאָה	אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב־נָא	15	B	
	וְעַל־בֶּן אֲמִצֵּתָה לָךְ:	וּכְנֶה אֲשֶׁר־נִטְעָה יְמִינְךָ	16		
	מִגְּעֵרַת פְּנִיךָ יֵאָבְדוּ:	שְׁרָפָהּ בְּאֵשׁ כְּסוּחָהּ	17	A	V
	עַל־בְּנוֹ אָדָם אֲמִצֵּתָ לָךְ:	תִּהְיֶינְךָ עַל־אִישׁ יְמִינְךָ	18		
	תִּחְיֵנוּ וּבִשְׁמֶךָ נִקְרָא:	וּלֹא־נִסּוּג מִמֶּךָ	19	B	
	הָאֵר פְּנִיךָ וְנִשְׁעָה:	יְהִנֶּה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הַשִּׁיבֵנוּ	20		

1.9.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 141

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

6+3+3+3+4+3+3+2+3+3+5+3+3+3+3+3+3+3+4+2+3+3+4+3+3+4+3+3+4+3+3
+4+4+3+3+5+5+3+3+4+3

Wersety:

6+9+10+5+8+6+6+6+6+8+6+7+7+6+10+8+6+10+6+7

Strofy:

6|9+15+14+12+12+13+13+18+16+13

Zwrotki:

6|24+26+25+31+29

Pod względem zwrotek w centrum Ps 80 znajdują się w. 9-12 (2+1+2), co zgadza się również z symetrycznym podziałem tego utworu na płaszczyźnie pomniejszych struktur: strofy 4+2+2, wersety 8+4+8, kolony 16+8+16. W ten sposób postawiona zostaje przez psalmistę w centrum utworu część poświęcona historii Izraela, opowieść o życzliwość Boga względem swego ludu⁶³.

1.9.4. Inne podziały

S. Holtmann wyróżnia w podziale Ps 80 obecność refrenu, jednak proponuje inny podział tematyczny niż wcześniej przez nas przedstawiony:

- w. 1 - nagłówek
- w. 2-3 – prośba o pojawienie się Boga
- w. 4 – refren
- w. 5-7 – skarga
- w. 8 – refren
- w. 9-12 – przegląd historii
- w. 13-14 - skarga
- w. 15-18 – prośba / w. 17 – „negatywny refren”
- w. 19 - obietnica

⁶³ Tamże, s. 382-383.

w. 20 - refren⁶⁴

Podział według G. Ravasiego:

I. Bóg, pasterz Izraela (w. 2-4).

II. Opłakiwanie: Izrael (w. 5-8).

III. Zbawcza historia przeszłości - apologetyczny argument, by sprowokować Bożą interwencję w tragicznej terażniejszości (w. 9-12).

IV. Wysłuchanie lamentu (w. 13-20)⁶⁵.

Podział Ps 80 według M. E. Tate⁶⁶:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-8	A	II
9-12	A	III
13-17a	B	
17b-20	C	

Podział Ps 80 według J. P. Fokkelman⁶⁷:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-3a	A	I
3b-4	B	
5-6	A	II
7-8	B	
9-10	A	III
11-12	B	
13-14	C	
15-17	A	IV
18-20	B	

Podział Ps 80 według H. Ewald⁶⁸:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-8	A	II

⁶⁴ S. Holtmann, *Die Asafpsalmen als Spiegel der Geschichte Israels. Übrelegungen zur Komposition von Ps 73-83*, BN NF 123 (2004), s. 53.

⁶⁵ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 677.

⁶⁶ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 384.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Tamże, s. 383.

9-14	A	III
15-20	B	

1.10. Psalm 81

1.10.1. Struktura tematyczna

I. Wezwanie do wychwalania Boga (w. 2-4).

A. Określenie do kogo ma być skierowane uwielbienie (w. 2).

B. W jaki sposób mają wychwalać Boga (w. 3).

C. Kiedy mają to czynić (w. 4).

II. Nakaz uwielbienia Boga (w. 5-6).

A. Jest to ustawa dla Izraela (w. 5).

B. Kiedy zostało to prawo nadane (w. 6).

III. Przemówienie Boga (w.7-17).

A. Bóg uwalnia od trudu (w. 7).

B. Bóg jest przy człowieku, pomaga mu i go doświadcza (w. 8).

C. Boże napomnienie (w. 9-17).

1. Wezwanie do słuchania napomnienia (w. 9)

2. Zakaz bałwochwalstwa (w. 10).

3. On jest Bogiem swego ludu (w. 11).

4. Niewierność ludu względem Boga (w. 12-17).

a. Postawa ludu (w. 12)

b. Reakcja Boga na niewierność (w. 13)

c. Jak by żył lud, gdyby był wierny Bogu (w. 14-17).

1.10.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		לְמַנְצַח עַל־הַגִּיתִית לְאַסָּף:	1		
	הָרִיעוּ לַאלֹהִי יַעֲקֹב:	הֲרַנִּינוּ לַאלֹהִים עֲוֹנֵנוּ	2	A	I
	כְּגֹר נְעִים עִם־נֶבֶל:	שְׂאוֹזְמָרָה וּתְנוּ־תֶף	3		
	בַּכֶּסֶה לַיּוֹם חֲגֹנוּ:	תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר	4		
	מִשְׁפָּט לַאלֹהִי יַעֲקֹב:	כִּי חָק לְיִשְׂרָאֵל הוּא	5	B	
	בְּצִאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם	עֲדוֹת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ	6		
		שִׁפְתַּי לֹא־יִדְעֵתִי אֲשַׁמֵּעַ:	7	C	
כַּפְּיוֹ מִדֹּד תַעֲבֹרְנָה:	הִסִּירוּתִי מִסֶּבֶל שְׁכֹמוֹ		8		
אַבְחָנָה עַל־מִי מְרִיבָה: (סָלָה)	אַעֲנֶה בְּסִתְרֵי רַעַם	בְּצָרָה קָרָאתָ וְאַחֲלָצְךָ	9	A	II
	יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־לִי:	שָׁמַע עַמִּי וְאַעֲיֶדָה בָּךְ	10		
	וְלֹא תִשְׁמַחֲנֵה לְאֵל נֶכֶר:	לֹא־יִהְיֶה בָּךְ אֵל זָר	11		
הֲרַחֲב־פִּיהַ וְאַמְלֵאֲהוּ:	הַמַּעֲלָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם	אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ	12	B	
	וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי:	וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי	13		
	יִלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם:	וְאַשְׁלַחֵהוּ בְּשִׁרְיֹת לְבָם	14	C	
	יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יְהִלְכוּ:	לֹו עַמִּי שָׁמַע לִי	15		
	וְעַל צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדַי:	כַּמַּעֲט אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנֶּיֶע	16	A	III
	וְיֵהִי עֵתָם לְעוֹלָם:	מִשְׁנֵאֵי יְהוָה יִכְחָשׁוּ־לוֹ	17		
	וּמִצּוֹר דָּבַשׁ אֲשַׁבִּיעֶךָ:	וַיִּאֲכִילֵהוּ מִחֶלֶב חֶטָּה			

1.10.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 72(73)

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

4+3+3+4+4+3+3+4+3+3+4+4+3+3+3+3+4+(1)+4+3+5+4+3+3+3+4+4+3+2+4+3+3+4+3+3+3+3

Wersety:

4+6+8+3+7+11+6+10(11)+7+9+9+8+5+7+7+6+6

Strofy:

4|20+14+20(21)+25+13+14+12

Zwrotki:

4|54(55)+52+12

Centralną strofę psalmu stanowią w. 9-11, które łącznie zawierają 26 słów, ta liczba natomiast reprezentuje Boże imię: 5 (יה) + 6 (י) + 5 (יה) + 10 (י) = 26. Natomiast pod

względem kolonów, w centrum znajduje się w. 9b, zgodnie ze schematem 17+1+17. Ponadto jest on również centrum jeśli weźmiemy pod uwagę ilość słów w utworze (58+4+58)⁶⁹.

1.10.4. Inne podziały

E. Beaucamp w swoim wyodrębnieniu Ps 81 dwóch mów, proponuje przedstawienie kilku wersetów według:

I. Pierwsze przemówienie (w. 7. 12-17).

A. Wprowadzenie: wyzwajające działanie Boga (w. 7).

B. Pierwszy czterowiersz (w. 12-13).

C. Drugi czterowiersz (w. 14-15).

D. Trzeci czterowiersz (w. 16-17).

II. Drugie przemówienie (w. 8-11).

A. Wprowadzenie: wyzwajające działanie Boga (w. 8).

B. Mowa do drugiej osoby (w. 9-11)⁷⁰.

M. Dahood dzieli Ps 81 na dwie części:

1. Hymn skomponowany na Paschę lub na Święto Namiotów (w. 2-6a).

2. Boska wyrocznia (w. 6b-17)⁷¹.

Zdaniem H. J. Krausa Ps 81 podzielony na 2 części: 1. celebrowanie (w. 2-6a); 2. napomnienie (w. 6b-17), zdają się być rozerwaniem tego utworu na dwie pieśni niczym ze sobą niepołączone i jest zabiegiem bezpodstawnym. Również metrum Ps 81 nie uzasadnia takiego podziału na dwie części. W większości wersetów ma schemat 3+3, wyjątkiem są jedynie: w. 3 (4 + 3), w. 8 (3 + 3 + 3), w. 9 (4 + 3), w. 10 (3 + 4). Zamiast takiego podziału H. J. Kraus wyróżnia w tym utworze następującą strukturę tematyczną:

1. tytuł kultyczno-techniczny (w.1)

2. Wezwanie do świętowania (w. 2-4).

3. Odniesienie do podstawowego porządku świętowania (w. 5-6a)

4. Wyjaśnienie proroczej mowy dotyczącej jego natchnienia (w. 6b.11b).

⁶⁹ Tamże, s. 394.

⁷⁰ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 697.

⁷¹ M. Dahood, *Psalms II (51 – 100). A New Translation with Introduction and Commentary*, Garden City 1973, s. 263.

5. Przypomnienie wydarzeń z historii zbawienia i podstawowych przykazań Bożych (w. 7-11).

6. Nieposłuszeństwo Izraela i jego odrzucenie (w. 12-13).

7. Wezwanie do posłuszeństwa i warunkowych obietnic (w. 14-17)⁷².

Podział Ps 81 według B. Weber⁷³:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	
5-6	B	
7-8	A	
9-11	B	
12-14	A	
15-17	B	

Podział Ps 81 według J. P. Fokkelman⁷⁴:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-4	A	I
5-6b	B	
6c-8	A	II
9-11	B	
12-13	A	III
14-15	B	
16-17	C	

Podział Ps 81 według F. M. T. Böhl⁷⁵:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-6b	A	I
6c-8	A	II
9-11	B	
12-14	A	III
15-17	B	

⁷² H. J. Kraus, *Psalmen 60–150*, (Biblischer Kommentar Altes Testament t. 15 cz.2), Neukirchen-Vluyn 2003, s. 727.

⁷³ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 396.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże.

1.11. Psalm 82

1.11.1. Struktura tematyczna

I. Wprowadzenie: Bóg jako sędzia (w. 1).

II. Sąd nad bożkami (2-7).

A. Oskarżenie (2-5).

1. Jak czynią bogowie (w. 2).

2. Jak powinni czynić (w. 3-4).

3. Nieumiejętność przyjęcia pouczenia danego bożkom (w. 5).

B. Wyrok (w. 6-7).

1. Oznajmienie kim są bogowie (w. 6).

2. Ogłoszenie co ich czeka (w. 7).

III. Zakończenie: Bóg ma powstać by sędzić ziemie (w. 8).

Strukturę tematyczną tego psalmu można również przedstawić w formie chiazmu:

A Bóg powstaje by sędzić (w. 1)

B Zarzut przeciwko bogom (w. 2)

C Pouczenia dla bogów jak mają czynić (w. 3-4)

D Słabość bożków (w. 5)

C' Ogłoszenie kim są bogowie (w. 6)

B' Wyrok nad bogami (w. 7)

A' Modlitwa o to, by Bóg powstał i sędził ziemię (w. 8)⁷⁶

1.11.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		מְזִמֹּר לְאֶסֶף	1	-	-
	בְּקִרְבַּ אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט:	אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדֹתֵי אֵל	2	A	I
	וּפְגַי רְשָׁעִים תִּשְׁאוּ־סֵלָה:	עַד־מַתִּי תִשְׁפֹּטוּ־עוֹל			
	עֲנֵי וְרֵשׁ הַצְּדִיקוֹ:	שִׁפְטוּ־דֹל וְיִתּוֹם	3	B	
	מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוֹ:	פִּלְטוּ־דֹל וְאֶבְיוֹן	4		
יְמוּטוּ כָּל־מוֹסְדֵי אֲרָץ:	בְּתִשְׁכַּח יִתְהַלְכוּ	לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ	5	A	II

⁷⁶ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 717.

	וּבְנֵי עֲלִיוֹן כְּלָכֶם:	אֲנִי־אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם	6	B	
	וּכְאֶחָד הַשָּׁרִים תִּפְלוּ:	אֲכֹן כְּאֶדָם תִּמְוִתוּן	7		
	כִּי־אַתָּה תִּנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם:	קוֹמָה אֱלֹהִים שִׁפְטָה הָאָרֶץ	8	C	

1.11.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 61

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

2+4+3+4+4+3+3+3+3+4+2+4+4+3+3+3+4+5

Wersety:

9+8+6+6+10+7+6+9

Strofy:

2|15+12+10+13+9

Zwrotki:

2|27+32

Pod względem kolonów, w centrum psalmu znajduje się w. 5a, według schematu 8+1+8, zawiera się on również w centrum utworu pod względem słownictwa, wraz z w. 5b, zgodnie ze strukturą 26+6+26⁷⁷.

P. van der Lugt zwraca również uwagę na to, że w w.6-7, mówiących o bożkach, ilość słów wynosi 13 co odpowiada słowu יְהוָה , które oznacza *jeden* i odnosi się do Jedynego Boga⁷⁸. Ze względu na to można przypuszczać, że autor utworu mógł w ten sposób specjalnie wzmocnić przekaz swojego utworu w tym miejscu.

1.11.4. Inne podziały

M. Dahood dzieli Ps 82 na dwie części:

1. Wizja niebiańskiego trybunału (w. 1-4).
 - A. Bóg osądza pogańskie bóstwa (w. 1).
 - B. Podsumowanie zarzutów, za które są skazani (w. 2-4).
 2. Diatryba psalmisty przeciwko pogańskim bożkom (w. 5-7).
- Modlitwa psalmisty (w. 8)⁷⁹.

⁷⁷ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 403.

⁷⁸ Tamże, s. 403.

⁷⁹ M. Dahood, *Psalms II...*, d. cyt., Garden City 1973, s. 268.

H. J. Kraus wyróżnia następującą strukturę tematyczną Ps 82:

1. Pojawienie się Boga w zgromadzeniu bóstw (w. 1).
2. Przemówienie sądowe (w. 2-7)
 - A. Akt oskarżenia (w. 2).
 - B. Ostateczne upomnienie (w. 3-4).
 - C. Wyrok (w. 5).
 - D. Zawiadomienie o nałożeniu kary (w. 6).
3. Modlitwa błagalna o urzeczywistnienie tego, co zostało zobaczone i usłyszane w wizji (w. 8)⁸⁰.

Podział Ps 82 według J. P. Fokkelman⁸¹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-2	A	I
3-4	B	
5	A	II
6-7	B	
8	C	

Podział Ps 82 według F. M. T. Böhl⁸²:

Werset	Strofa	Zwrotka
1-4	A	I
5-8	A	II

Podział Ps 82 według W. G. E. Watson⁸³:

Werset	Strofa	Zwrotka
1	A	I
2-4	B	
5-7	A	II
8	B	

⁸⁰ H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s. 734-735.

⁸¹ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 404.

⁸² Tamże.

⁸³ Tamże.

1.12. Psalm 83

1.12.1. Struktura tematyczna

I. Psalmista wzywa Boga, aby wysłuchał jego modlitwy (w. 2).

II. Przyczyna wołania psalmisty do Boga (w. 3-9).

A. Wrogowie Izraela są też wrogami Boga (w. 3-4).

B. Wrogowie Izraela zawierają ze sobą przymierze by go zniszczyć (w. 5-9).

III. Co psalmista chce by Bóg uczynił (w. 10-19).

A. Odwołanie się do dawnych działań Boga względem wrogów Izraela, by czynił teraz na wzór tamtych wydarzeń (w. 10-14).

B. Symbolika sił natury w opisie działań jakie Bóg ma poczynić względem wrogów (w.15-16).

C. Poniżenie wrogów ma spowodować uznanie przez nich wielkości Boga (w. 17-19).

1.12.2. Struktura literacka

Kolon 3	Kolon 2	Kolon 1	w	s	z
		שִׁיר מִזְמוֹר לְאַסָּף:	1	-	-
	אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:	אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:	2	A	I
	וּמִשְׁנֵאֵיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ:	כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יַהֲמִיּוּן	3		
	וַיִּתְעַצְּבוּ עַל־צְפוּנֶיךָ:	עַל־עַמֶּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד	4		
	וְלֹא־יִזְכֵּר שְׁמִי־שָׂרָאֵל עוֹד:	אָמְרוּ לְכוּ וְנִכְחֵדֵם מִגּוֹי	5		
	עֲלֶיךָ בְּרִית יְכַרְתּוּ:	כִּי נוֹעְצוּ לִב יַחֲדוּ	6	B	
	מוֹאָב וְהַגְּרִים:	אֱהָלֵי אַדוֹם וַיִּשְׁמְעֵאלִים	7		
	פְּלִשְׁת עַם־יִשְׂרָאֵל צוֹר:	גָּבַל וְעַמּוֹן וְעַמְלֵק	8		
(סְלָה)	הֵיוּ זְרוּעַ לְבִנְיָלֹוט:	גַּם־אֲשׁוּר נִלְוָה עִמָּם	9		
בְּנַחַל קִישׁוֹן:	פָּסִיסְרָא כְּיָבִין	עָשְׂהוּ־לָהֶם כְּמִדְּיָן	10	A	II
	הֵיוּ דָמֶן לְאֶדְמָה:	נִשְׁמְדוּ בְּעֵינֵי־דָאֵר	11		
כָּל־נְסִיכְמוֹ:	וּכְזָאָב וּכְזֹבֵחַ וּכְצַלְמַנַּע	וַיִּשְׁתַּמּוּ נְדִיבֵמוֹ כְּעַרְב	12		
	אֵת נְאוֹת אֱלֹהִים:	אֲשֶׁר אָמְרוּ נִבְרָשָׁה לָנוּ	13		
	כְּקֹשׁ לְפַנְי־רוּחַ:	אֱלֹהֵי שִׁתְמוֹ כַּגִּלְגַּל	14	B	
	וּכְלִהְבָה תִּלְהֵט הַרִים:	כְּאֵשׁ תִּבְעֵר־יַעַר	15		
	וּבְסוּפְתָהּ תִּבְהַלֵּם:	כֵּן תִּרְדַּפֵּם בְּסַעֲרָה	16		
	וַיִּבְקֹשׁוּ שְׁמֶךָ יְהוָה:	מִלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן	17		
	וַיַּחֲפְרוּ וַיֹּאבְדוּ:	יִבְשׁוּ וַיִּבְהָלוּ עַד־יַעַד	18	C	
	לְבַדְּךָ עֲלִיּוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ:	וַיִּדְעוּ כִּי־אַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה	19		

1.12.3. Analiza logotechniczna

Łączna ilość słów: 129(130)

Ilość słów w poszczególnych poziomach struktury psalmu:

Kolony:

3+4+5+4+3+4+3+4+5+4+3+3+2+3+4+4+4+(1)+3+2+2+3+3+3+3+2+4+3+3+3+3+3+3+2+3+3+4+2+5+5

Wersety:

3+9+7+7+9+7+5+7+8(9)+7+6+8+7+6+6+5+6+6+10

Strofy:

3|32+27(28)+28+23+16

Zwrotki:

3|59(60)+67

W centrum Ps 83, ze względu na ilość słów znajdują się dwie nazwy własne: אֲדָמָה oraz בְּרִי. Ze względu na to, że słowa te nie tworzą centrum psalmu pod względem ważności, jakiegoś rodzaju przesłania, C. J. Labuschagne proponuje by takiego centrum utworu szukać w innym miejscu. Pod względem wersów, a zarazem wersetów, które w tym przypadku się z nimi pokrywają, w centrum utworu znajdują się w. 10-11, zgodnie ze schematem 8+2+8⁸⁴. W centrum natomiast tego fragmentu znajduje się w. 10c: *nad potokiem Kiszon*, który można odnieść do zwycięstwa nad Sisera opisanego w Sdz 4,12-22. Z tego względu zdaje się on być bardziej odpowiednim centrum Ps 83 niż wcześniej wymienione אֲדָמָה oraz בְּרִי.

1.12.4. Inne podziały

Zdaniem A. P. Rossa Ps 83 ma budowę koncentryczną:

A Modlitwa o Boże działanie (w. 2).

B Spiskowanie nieprzyjaciół (w. 3-5).

C Wielkość wrogości względem Izraela i ich Boga (w. 6-9).

C' Wielkie czyny Boga w historii Izraela (w. 10-13).

B' Zawstydzienie wrogów (W. 14-17).

A' Modlitwa o Boże działanie (W. 18-19)⁸⁵.

⁸⁴ Tamże, s. 411.

⁸⁵ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 731.

Podobnego zdania są J. N. Aletti i J. Trumble, ale proponują oni bardziej szczegółowy podział niż A. P. Ross:

A wezwanie do Boga (w. 2)

B co robią wrogowie (w. 3-4)

C co mówią (w. 5)

D kim oni są (w. 6-9)

(nazwy 10 narodów)

D' niech Bóg uczyni ich jak... (w. 10-12)

(7 imion wodzów i książąt)

C' tych którzy powiedzieli... (w. 13).

B' co Bóg im zrobi (w. 14-18).

A' ty sam masz imię Bóg (w. 19)⁸⁶.

Podział Ps 83 według J. P. Fokkelman⁸⁷:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-3	A	I
4-6	B	
7-9	C	
10-11	A	II
12-13	B	
14-15	C	
16-17	A	III
18-19	B	

Podział Ps 83 według F. M. T. Böhl⁸⁸:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-5	A	I
6-9	A	II
10-13	A	III
14-16	B	
17-19	A	IV

⁸⁶ W. Węgrzyniak, *Psalm 83...*, dz. cyt., Lublin 2019, s. 136-137.

⁸⁷ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 412.

⁸⁸ Tamże.

Podział Ps 83 według B. Weber⁸⁹:

Werset	Strofa	Zwrotka
1		
2-5	A	I
6-9	A	II
10-13	A	III
14-16	A	IV
17-19	B	

2. Struktura całej grupy

Wykorzystując powyżej przedstawione dane z analiz logotechnicznych poszczególnych psalmów asafowych, sprawdzimy, jak wygląda tego typu struktura, jeśli weźmiemy wszystkie psalmy asafowe jako całość oraz jak się ona prezentuje, kiedy z tej grupy zostanie wykluczony Ps 50. Pozwoli nam to sprawdzić czy grupa psalmów asafowych z wyłączeniem Ps 50 tworzy pewną całościową strukturę, która uzasadniałaby odłączenie od niej Ps 50 jako zaburzającego pewną całość. Ponadto w naszych badaniach sprawdzimy również tego typu struktury z założeniem, że Ps 73 stanowi jako cały utwór, centrum zbioru psalmów asafowych.

2.1. Grupa psalmów asafowych jako struktura koncentryczna

Na samym początku przeanalizujemy jakie słowo znajduje się w centrum grupy Ps 50; 73-83 oraz Ps 73-83. W tej części naszych badań zostanie uwzględnione kilka zmiennych, które wpływają na to jakie słowo możemy uznać za centrum danej grupy, są nimi: fragmenty uznawane jako nagłówki psalmów; termin $\eta\lambda\eta$.

⁸⁹ Tamże.

Licząc z nagłówkiem i terminem סְלָה	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
Ps 78, 12: נִגְדַת אֲבוֹתָם עָשָׂה פְּלֵא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־ צֵעַן:	Ps 78,20: הֵן הִפְּה־צוּר נִיזוּבוּ מֵיָם וּנְחָלִים יִשְׁטְפוּ הַגַּם־ לְחֵם יוּכַל תַּת אִם־יִכִּין שְׂאֵר לְעַמּוֹ:
מִצְרַיִם - <i>Egipt</i> ⁹⁰ אֶרֶץ – <i>grunt, ziemia, kraina</i> ⁹¹	יִכַל – <i>znieść, zrozumieć, móc, umieć, zwyciężyć</i> ⁹² תַּת – נתן – <i>dać, przekazywać, postawić, umieścić, położyć, być danym</i> ⁹³

Licząc bez nagłówka, ale z terminem סְלָה	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
Ps 78,12: נִגְדַת אֲבוֹתָם עָשָׂה פְּלֵא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־ צֵעַן:	Ps 78,20: הֵן הִפְּה־צוּר נִיזוּבוּ מֵיָם וּנְחָלִים יִשְׁטְפוּ הַגַּם־ לְחֵם יוּכַל תַּת אִם־יִכִּין שְׂאֵר לְעַמּוֹ:
צֵעַן – <i>Soan</i> ⁹⁴	תַּת – נתן – <i>dać, przekazywać, postawić, umieścić, położyć, być danym</i> ⁹⁵

Licząc z nagłówkiem, ale bez terminu סְלָה	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
Ps 78,12: נִגְדַת אֲבוֹתָם עָשָׂה פְּלֵא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־ צֵעַן:	Ps 78,20: הֵן הִפְּה־צוּר נִיזוּבוּ מֵיָם וּנְחָלִים יִשְׁטְפוּ הַגַּם־ לְחֵם יוּכַל תַּת אִם־יִכִּין שְׂאֵר לְעַמּוֹ:
מִצְרַיִם - <i>Egipt</i> ⁹⁶	אִם – <i>jeśli</i> ⁹⁷ יִכִּין – כּוֹן – <i>być ustanowionym, być niezłomnym, być pewnym, być stałym, być twardym, być gotowym, ustawić, ustanowić, być przygotowanym, wyznaczyć, zajmować swoje stanowisko</i> ⁹⁸

⁹⁰ WSHP t. 1, s. 588.

⁹¹ WSHP t. 1, s. 87-88.

⁹² WSHP t. 1, s. 389.

⁹³ WSHP t. 1, s. 688-689.

⁹⁴ WSHP t. 2, s. 116.

⁹⁵ WSHP t. 1, s. 688-689.

⁹⁶ WSHP t. 1, s. 588.

⁹⁷ WSHP t.1, s. 59.

⁹⁸ WSHP t. 1, s. 438-450.

Licząc bez nagłówków i terminu סְלָה	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
Ps 78,13: בְּקַע יָם וַיַּעֲבִירָם וַיַּצֵּב מַיִם כְּמוֹ-נָד:	Ps 78 20: הֲנִי הִפְהֵ-צִוִּר וַיִּזְוֹבוּ מַיִם וַיִּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ הַגַּם- לָהֶם יוֹכַל תַּת אֶם-יִכִּין שְׂאֵר לְעַמּוֹ:
וַיַּעֲבִירָם – עבר – <i>popychać, iść dalej swoją drogą, ruszyć przez, przejść po, przejść obok, pomijać, omijać, przekroczyć, wykroczyć, pozwolić przejść, możliwy do przekroczenia, pozwolić</i> ⁹⁹ וַיַּצֵּב – נצב – <i>ulokować się, stanąć, zająć, pozostawać w pozycji stojącej, być postawionym, umieścić, zarządzać</i> ¹⁰⁰	שְׂאֵר – <i>ciało, mięso</i> ¹⁰¹

Powyższe analizy, które pokazują centralne słów w grupie Ps 50;73-83 oraz Ps 73-83, zaprzeczają temu by Ps 50 mógł być odłączony od pozostałych utworów asafowych z racji zaburzania ich struktury koncentrycznej. Wynika to z faktu, że niezależnie od tego czy w wyliczeniach środkowego słowa uwzględnimy nagłówki psalmów oraz termin סְלָה, w centrum grupy Ps 73-83 nie znajduje się słowo, które mogłoby być znaczące teologicznie. Taka sama sytuacja dotyczy również centralnego słowa, gdy w obliczeniach zostanie uwzględniony Ps 50. Kiedy jednak weźmiemy pod uwagę cały werset, w którym zarówno w pierwszym jak i w drugim przypadku występują centralne słowa, uwaga czytelnika skierowana jest na ważne dla historii zbawienia cuda związane z wyjściem z ziemi egipskiej. W przypadku gdy uwzględniony zostaje Ps 50, centralne słowa wypadają w Ps 78,12 natomiast kiedy psalm ten zostanie pominięty, centrum grupy przypada na słowa znajdujące się w Ps 78,20.

Przejdźmy teraz do podziału grupy asafowej na zwrotki. W poniższym zestawieniu zostały też uwzględnione strofy zawarte w poszczególnych zwrotkach, które zapisane zostały w nawiasie.

⁹⁹ WSHP t. 1, s. 729-731.

¹⁰⁰ WSHP t. 1, s. 671-672.

¹⁰¹ WSHP t. 1, s. 393.

Podział ze względu na zwrotki	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
<p>(25+22) 47-----67 (28+23+16) (22+15+15+11) 63-----59 (32+27) (25+23+17) 65-----32 (10+13+9) (6+13+13+13) 45-----27 (15+12) (12+15) 27-----12 (12) (7+13+14) 34-----52 (25+13+14) (13+14+12) 41-----54 (20+14+20) (11+15+20) 46-----29 (16+13) (28+13+13+20) 74-----31 (13+18) (23+25+18) 66-----25 (12+13) (19+16+18) 53-----26 (14+12) (8+13+15) 36-----24 (9+15) (14+17+13) 44-----41 (12+29) (18+22) 40-----24 (11+13) (21+22) 43-----29 (16+13) (27+19) 46-----36 (23+13) (21+18) 39-----56 (13+23+20) (20+27+14) 61-----53 (18+18+17) (14+18+21+24) 77-----60 (28+14+18) (20+22+12) 54-----54 (11+22+11+10) (21+15+18) 54-----58 (12+13+12+21) 62 (22+19+21)</p>	<p>(6+13+13+13) 45-----67 (28+23+16) (12+15) 27-----59 (32+27) (7+13+14) 34-----32 (10+13+9) (13+14+12) 41-----27 (15+12) (11+15+20) 46-----12 (12) (28+13+13+20) 74-----52 (25+13+14) (23+25+18) 66-----54 (20+14+20) (19+16+18) 53-----29 (16+13) (8+13+15) 36-----31 (13+18) (14+17+13) 44-----25 (12+13) (18+22) 40-----26 (14+12) (21+22) 43-----24 (9+15) (27+19) 46-----41 (12+29) (21+18) 39-----24 (11+13) (20+27+14) 61-----29 (16+13) (14+18+21+24) 77-----36 (23+13) (20+22+12) 54-----56 (13+23+20) (21+15+18) 54-----53 (18+18+17) (22+19+21) 62-----60 (28+14+18) (12+13+12+21) 58-54 (11+22+11+10)</p>
<p>Środkowa zwrotka: IV zwrotka Ps 78 czyli Ps 78,23-31, której centrum stanowi strofa B zawierająca w. 26-28, z których możemy wyodrębnić w. 27 jako centralny.</p>	<p>Środkowa zwrotka: W centrum znajduje się zwrotka V i VI Ps 78, czyli Ps 78,32-48, gdzie centrum stanowi strofa D zwrotki V oraz A zwrotki VI, czyli w. 38-41, w których centrum stoi w. 40.</p>
<p>Ps 78,23-31: <i>Potem z góry wydał rozkaz chmurom i bramy nieba otworzył, i spuścił jak deszcz mannę do jedzenia, dał im zboże z nieba. Chleb mocarzy spożywali ludzie – żywności zesłał im do syta. Wzbudził na niebie wichry od wschodu i mocą swą sprowadził wiatr południowy. I zesłał im mięso, jak kurzawę, i ptaki skrzydlate, jak morski piasek. Sprawił, że pospadały na ich obóz, dokoła ich namiotów. Jedli więc i nasycili się w pełni, i zaspokoił ich pożądanie. Jeszcze nie zaspokoili swojego pożądania i pokarm był jeszcze w ich ustach, gdy wezbrał przeciw nim gniew Boży: pozabijał ich dostojników, a młodzieńców Izraela powalił.</i></p>	<p>Ps 78, 32-48: <i>Jednakże nadal grzeszyli i nie wierzyli Jego cudom. Szybko ich dni zakończył i lata ich nagłą zatrącał. Gdy ich zabijał, szukali Go, nawracali się i znów szukali Boga. I przypominali sobie, że Bóg jest dla nich opoką, że Bóg Najwyższy ich wybawicielem. Lecz oszukiwały Go ich usta i okłamywał Go ich język. Ich serce nie trwał przy Nim, w przymierzu z Nim nie byli stali. On jednak, litując się, odpuszczał winę, a nie wytracał ich, i często powściągał swój gniew, i nie pobudzał całej swej zapalczywości. Przypominał sobie, że są tylko ciałem, tchnieniem, które odchodzi, a nie wraca. Ileż razy drażnili Go na pustyni i zasmucali Go na pustkowiu! I ponownie Boga wystawiali na próbę.</i></p>

	<p><i><u>gniewali Świętego Izraela.</u></i> <i>Nie pamiętali Jego ręki –</i> <i>dnia, w którym ich wybawił od ciemności,</i> <i>kiedy czynił w Egipcie swe znaki</i> <i>i swoje cuda na równinie Soanu,</i> <i>i rzeki ich w krew zamienił,</i> <i>oraz ich strumienie, aby pić nie mogli.</i> <i>Nasłał na nich muchy, które ich kąsały,</i> <i>i zgubne dla nich żaby.</i> <i>Ich zbiory wydał owadom,</i> <i>a owoc ich pracy – szarańczy.</i> <i>Poraził gradem ich winnice,</i> <i>a szronem – ich sykomory.</i> <i>Ich bydło wydał na pastwę zarazy,</i> <i>a na pastwę choroby – ich trzody.</i></p>
--	---

Ze względu na ilość zwrotek obie powyżej przedstawione grupy tworzą pewnego rodzaju strukturę. W przypadku Ps 50;73-83 ze względu na nieparzystą ilość zwrotek, znajduje się tam 21 par i 1 centralna zwrotka. Natomiast w grupie pomijającej Ps 50, choć znajduje się parzysta ilość zwrotek, przez co nie ma tam zwrotki centralnej, to jednak grupa ta posiada 20 par zwrotek, ze względu na to można by przebadać ją również pod względem struktury nie tyle centralnej co syntaktycznej. Taka sama sytuacja jest również jeśli zwrócimy uwagę na ilość strof i wersetów w centralnej zwrotce grupy Ps 50;73-83, gdzie ze względu na nieparzystą ilość tych struktur, możemy określić, że w centrum zwrotki IV znajduje się strofa B, w której środek stanowi w. 27. Natomiast w przypadku grupy Ps 73-83 zwrotki V i VI posiadają parzystą ilość strof.

Zarówno w zestawieniu uwzględniającym Ps 50 jak i pomijającym go, możemy zaobserwować, że pod względem ilości słów w poszczególnych zwrotkach, nie wyłania się w żadnym z tych zestawień wyraźna, regularna struktura. Natomiast pod względem zawartości strof w poszczególnych zwrotkach, choć również nie mamy jednolitej struktury, to jednak podział grupy z pominięciem Ps 50 zawiera więcej par zwrotek, które posiadają podobną ilość strof, tego typu par jest 11 na 20, natomiast w przypadku uwzględnienia Ps 50 jest ich 7 na 21.

Pod względem treści jaką zawierają centralne zwrotki w obu przypadkach są to fragmenty znaczące, które mogły być w sposób przemyślany umieszczone w centrum tych struktur, co widoczne jest również, jeżeli ze zwrotek centralnych zostanie wyróżniony środkowy werset.

Przejdźmy teraz do kolejnego poziomu struktury, czyli do strof. W powyższym schemacie, co prawda zostały uwzględnione strofy, jednak jako przypisane konkretnym zwrotką dla ukazania ich podobieństwa lub jego braku. Ze względu jednak na ilość danych przez nas analizowanych, dla ułatwienia zostaną one połączone w par, a w nawisach podana będzie ilość wersetów jaką zawierają.

Podział ze względu na strofy	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
<p>25 (2,5)+22 (3)-----23 (4)+16 (2) 22 (3)+15 (2)-----27 (4)+28 (4) 15 (2)+11 (2)-----9 (1)+32 (4) 25 (3)+23 (3)-----10 (1)+13 (2) 17 (2)+6 (0,5)-----15 (1,5)+12 (2) 13 (2)+13 (2)-----14 (2)+12 (2) 13 (2)+12 (2)-----25 (3)+13 (2) 15 (2)+7 (1)-----14 (2)+20 (2) 13 (2)+14 (2)-----13 (2)+20 (3) 13 (2)+14 (2)-----18 (2)+16 (2) 12 (2)+11 (2)-----13 (2)+13 (2) 15 (2)+20 (2)-----12 (2)+12 (2) 28 (2,5)+13 (2)-----15 (2)+14 (2) 13 (2)+20 (2)-----29 (3)+9 (1) 23 (3)+25 (3)-----13 (1)+12 (1) 18 (2)+19 (2)-----13 (1,5)+11 (1) 16 (2)+18 (2)-----13 (2)+16 (1,5) 8 (1)+13 (2)-----20 (3)+23 (1,5) 15 (2)+14 (2)-----13 (2)+23 (3) 17 (1)+13 (2)-----18 (3)+17 (3) 18 (3)+22 (3)-----18 (2)+18 (3) 21 (3)+22 (3)-----28 (3)+14 (2) 27 (3)+19 (3)-----11 (2)+10 (2) 21 (3)+18 (3)-----11 (2)+22 (3) 20 (3)+27 (3)-----12 (2)+21 (2) 14 (2)+14 (1,5)---12 (2)+13 (2) 18 (2)+21 (2)---19 (3)+21 (3) 24 (2)+20 (3)---18 (2)+22 (3) 22 (3) -15 (1) 12 (2)+21 (3)</p>	<p>6 (0,5)+13 (2)-----23 (4)+16 (2) 13 (2)+13 (2)-----27 (4)+28 (4) 12 (2)+15 (2)-----9 (1)+32 (4) 7 (1)+13 (2)-----10 (1)+13 (2) 14 (2)+13 (2)-----15 (1,5)+12 (2) 14 (2)+12 (2)-----14 (2)+12 (2) 11 (2)+15 (2)-----25 (3)+13 (2) 20 (2)+28 (2,5)-----14 (2)+20 (2) 13 (2)+13 (2)-----13 (2)+20 (3) 20 (2)+23 (3)-----18 (2)+16 (2) 25 (3)+18 (2)-----13 (2)+13 (2) 19 (2)+16 (2)-----12 (2)+12 (2) 18 (2)+8 (1)-----15 (2)+14 (2) 13 (2)+15 (2)-----29 (3)+9 (1) 14 (2)+17 (1)-----13 (1)+12 (1) 13 (2)+18 (3)-----13 (1,5)+11 (1) 22 (3)+21 (3)-----13 (2)+16 (1,5) 22 (3)+27 (3)-----20 (3)+23 (1,5) 19 (3)+21 (3)-----13 (2)+23 (3) 18 (3)+20 (3)-----18 (3)+17 (3) 27 (3)+14 (2)-----18 (2)+18 (3) 14 (1,5)+18 (2)-----28 (3)+14 (2) 21 (2)+24 (2)----11 (2)+10 (2) 20 (3)+22 (3)----11 (2)+22 (3) 12 (2)+21 (3)---12 (2)+21 (2) 15 (1)+18 (2)---12 (2)+13 (2) 22 (3) -21 (3) 19 (3)</p>
<p>Środkowa strofa: Ps 78 zwrotka II strofa C i zwrotka III strofa A, na które składają się w. 15-19.</p>	<p>Środkowa strofa: Ps 78 zwrotki IV strofa B, na którą składają się w. 26-28.</p>
<p>Ps 78, 15-19: <i>Rozłupał skały w pustyni i jak wielką otchłanią obficie ich napoił. Wydobył ze skały strumienie i sprawił, że woda popłynęła jak rzeka. Lecz nadal grzeszyli przeciw Niemu, obrażali Najwyższego w jałowej krainie. Wystawiali Boga na próbę w swych sercach, żądając stawy dla swoich zachcianek. Mówili przeciw Bogu,</i></p>	<p>Ps 78, 26-28: <i>Wzbudził na niebie wichur od wschodu i mocą swą sprowadził wiatr południowy. <u>I zesłał im mięso, jak kurzawę, i ptaki skrzydlate, jak morski piasek.</u> Sprawił, że pospadały na ich obóz, dokoła ich namiotów.</i></p>

rzekli: «Czyż Bóg potrafi
nakryć stół na pustyni?»

Pod względem ilości słów występujących w poszczególnych strofach, nie zaobserwowaliśmy w obydwu przypadkach żadnej regularnej struktury mogącej świadczyć o koncentrycznej formie całej grupy psalmów asafowych czy tłumaczącej odłączenie od niej Ps 50, jako tekstu zaburzającego jakiegoś rodzaju uporządkowany pod względem ilościowym, zespół utworów. Warto jednak zwrócić uwagę, że centralna strofa dla grupy Ps 73-83, jest środkową strofą zwrotki znajdującej się w centrum Ps 50; 73 – 83.

Podział ze względu na wersety	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
12+5+10+8-----5+6+6+10	8+7+6+6-----5+6+6+10
7+7(8)+9+7-----8+7+6+6	7+7+6+6-----8+7+6+6
6+8+7+9-----7+8(9)+7+6	6+8+7+7-----7+8(9)+7+6
6+6+5+11-----7+9+7+5	7+6+8+6-----7+9+7+5
6+8+6+7-----9+3+9+7	7+6+8+6-----9+3+9+7
10+9+8+8-----6+10+7+6	5+7+6+5-----6+10+7+6
7+6+6+7-----6+9+8+6	7+8+8+12-----6+9+8+6
7+6+6+6-----5+7+7+6	10+12+8+7-----5+7+7+6
8+7+7+7-----7+9+9+8	6+6+7+9-----7+9+9+8
6+8+6+7-----7+11+6+10(11)	11+9+7+7-----7+11+6+10(11)
6+8+6+5-----4+6+8+3	9+8+8+9-----4+6+8+3
7+6+5+7-----6+10+6+7	9+9+10+8-----6+10+6+7
8+8+12+10-----7+6+10+8	8+10+8+6-----7+6+10+8
12+8+7+6-----6+8+6+7	8+6+7(8)+8-----6+8+6+7
6+7+9+11-----8+6+6+6	7+7+7+17-----8+6+6+6
9+7+7+9-----6+9+10+5	6+7+5+6-----6+9+10+5
8+8+9+9-----12+9+9+11	5+7(8)+5+11-----12+9+9+11
9+10+8+8-----13+7+11+13	6+8+6+7(8)-----13+7+11+13
10+8+6+8-----11+7+6+9	7+9+6+5-----11+7+6+9
6+7(8)+8+7-----6+8+6+14	9+12+6(7)+6-----6+8+6+14
7+7+17+6-----7+7+9+7	5+8+7+7-----7+7+9+7
7+5+6+5-----5+6+6+6	7(8)+6+7+5-----5+6+6+6
7(8)+5+11+6-----4+6+6+6	7+7+6(7)+9-----4+6+6+6
8+6+7(8)+7-----8+10+8+6	9+9+8+6-----8+10+8+6
9+6+5+9-----10+8+6+8	11+7+6+12-----10+8+6+8
12+6(7)+6+5-----5+5+5+10	12+9+11+15-----5+5+5+10
8+7+7+7(8)-----9+7+6+6	8+7+5+8-----9+7+6+6
6+7+5+7-----13+8+5+6	7+7+6+6-----13+8+5+6
7+6(7)+9+9-----6+7+5+7	7+6+8+15-----6+7+5+7
9+8+6+11-----6+11+7+5	11+7+6+8-----6+11+7+5
7+6+12+12-----6+8+5+6	8+6-5+6
9+11+15+8-----7+6+8+8	8
7+5+8+7-----6+8+15+11	
7-7	
6+6	
Werset środkowy Ps 78,15-16 <i>Rozhupał skały w pustyni i jak wielką otchłanią obficie ich napoił. Wydobył ze skały strumienie i sprawił, że woda popłynęła jak rzeka.</i>	Werset środkowy Ps 78,27 <i>I zesłał im mięso, jak kurzawę, i ptaki skrzydlate, jak morski piasek.</i>

W przypadku grupy Ps 73 – 83 występuje jeden centralny werset, jednak kiedy zostanie do niej dołączony Ps 50, widzimy, że dwa wersety znajdujące się w centrum tej struktury zawierają po 6 słów a dodatkowo obydwa otaczające je wersety mają po 7 słów, co sprawia, że samo centrum tych dwóch grup bardziej zaznaczone jest w przypadku, gdy w strukturze uwzględniony jest Ps 50. Jednak całość tekstu zarówno grupy zawierającej Ps 50 jak i pomijającym go, nie wykazuje zauważalnej powtarzalności ilości słów w odpowiadających sobie wersetach koncentrycznego podziału tekstu. Z tego względu na tym etapie naszych badań nie możemy stwierdzić, by struktura logotechniczna grupy Ps 73-83 mogła uzasadniać odłączenie od niej w Psalterzu Ps 50. Dla lepszego zobrazowania tego zjawiska, w powyższym schemacie zostały zaznaczone pary wersetów, które zawierają tą samą ilość słów.

Środkowy werset w grupie Ps 73 – 83 jest tym samym, który znajduje się w centrum środkowej strofy tej grupy a ponadto jest centralnym wersetem w środkowej zwrotce grupy Ps 50; 73 – 83.

2.2. Ps 78 jako centrum koncentrycznej struktury grupy asafowej

Po odłączeniu od grupy asafowej Ps 50 w centrum znajduje się Ps 78, według schematu 5+1+5. Ze względu na to przeanalizujemy, czy na podstawie ilościowej zawartości słów w poszczególnych strukturach psalmów, podstawne byłoby odsunięcie od Ps 73 – 78 pierwszego psalmu asafowego, aby nie zaburzał struktury, w której centrum znajduje się Ps 78.

Na początku przeanalizujemy jak wygląda ogólny rozkład ilościowy słów w przypadku grupy Ps 50;73-83 oraz Ps 73-83 zakładając za ich centrum Ps 78. Tak samo jak było to w przypadku powyższych analiz, które zakładały koncentryczność grupy asafowej, ale nie wyznaczającej jako jej środka całego Ps 78, uwzględnimy przy tych badaniach zmienną ilość grupy w zależności od tego czy przy liczeniu słów uwzględniane są nagłówki psalmów oraz termin הַלְלָה .

Licząc z nagłówkiem i terminem הַלְלָה	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
892 - Ps 78 (530) - 507	721 - Ps 78 (530) - 507

Licząc bez nagłówka, ale z terminem הַלֵּל	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
875 - Ps 78 (530) - 490	701 - Ps 78 (530) - 490

Licząc z nagłówkiem, ale bez terminu הַלֵּל	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
890 - Ps 78 (530) - 505	715 - Ps 78 (530) - 505

Licząc bez nagłówków i terminu הַלֵּל	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
868 - Ps 78 (530) - 488	695 - Ps 78 (530) - 488

Na podstawie powyższych danych, możemy zauważyć, że niezależnie od tego czy uwzględnione zostaną słowa zawarte w nagłówkach psalmów oraz termin הַלֵּל, zarówno w przypadku grupy Ps 50;73-83 jak i Ps 73-83, pod względem ilościowego rozmieszczenia słów, Ps 78 nie stanowi centrum żadnej z tych grup.

Podział ze względu na zwrotki	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
(25+22) 47 ----- 67 (28+23+16)	(6+13+13+13) 45 ----- 67 (28+23+16)
(22+15+15+11) 63 ----- 59 (32+27)	(12+15) 27 ----- 59 (32+27)
(25+23+17) 65 ----- 32 (10+13+9)	(7+13+14) 34 ----- 32 (10+13+9)
(6+13+13+13) 45 ----- 27 (15+12)	(13+14+12) 41 ----- 27 (15+12)
(12+15) 27 ----- 12 (12)	(11+15+20) 46 ----- 12 (12)
(7+13+14) 34 ----- 52 (25+13+14)	(28+13+13+20) 74 ----- 52 (25+13+14)
(13+14+12) 41 ----- 54 (20+14+20)	(23+25+18) 66 ----- 54 (20+14+20)
0(11+15+20) 46 ----- 29 (16+13)	(19+16+18) 53 ----- 29 (16+13)
(28+13+13+20) 74 ----- 31 (13+18)	(8+13+15) 36 ----- 31 (13+18)
(23+25+18) 66 ----- 25 (12+13)	(14+17+13) 44 ----- 25 (12+13)
(19+16+18) 53 ----- 26 (14+12)	(18+22) 40 ----- 26 (14+12)
(8+13+15) 36 ----- 24 (9+15)	(21+22) 43 ----- 24 (9+15)
(14+17+13) 44 ----- 41 (12+29)	(27+19) 46 ----- 41 (12+29)
(18+22) 40 ----- 24 (11+13)	(21+18) 39 ----- 24 (11+13)
(21+22) 43 ----- 29 (16+13)	(20+27+14) 61 ----- 29 (16+13)
(27+19) 46 ----- 36 (23+13)	X- 36 (23+13)
(21+18) 39 -X	Ps 78
(20+27+14) 61 -X	
Ps 78	

Zarówno w przypadku grupy zawierającej Ps 50 jak i Ps 73 – 83, nie jest zauważalne by w strukturze koncentrycznej, gdzie centrum stanowi Ps 78, odpowiadające sobie zwrotki po obu stronach schematu posiadały zbliżoną ilość słów. Również sama ilość zwrotek w przypadku obu grup nie jest symetryczna.

Podział ze względu na strofy	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
25 (2,5)+ 22 (3)----- 23 (4)+ 16 (2)	6 (0,5)+ 13 (2)----- 23 (4)+ 16 (2)
22 (3)+ 15 (2)----- 27 (4)+ 28 (4)	13 (2)+ 13 (2)----- 27 (4)+ 28 (4)
15 (2)+ 11 (2)----- 9 (1)+ 32 (4)	12 (2)+ 15 (2)----- 9 (1)+ 32 (4)
25 (3)+ 23 (3)----- 10 (1)+ 13 (2)	7 (1)+ 13 (2)----- 10 (1)+ 13 (2)
17 (2)+ 6 (0,5)----- 15 (1,5)+ 12 (2)	14 (2)+ 13 (2)----- 15 (1,5)+ 12 (2)
13 (2)+ 13 (2)----- 14 (2)+ 12 (2)	14 (2)+ 12 (2)----- 14 (2)+ 12 (2)
13 (2)+ 12 (2)----- 25 (3)+ 13 (2)	11 (2)+ 15 (2)----- 25 (3)+ 13 (2)
15 (2)+ 7 (1)----- 14 (2)+ 20 (2)	20 (2)+ 28 (2,5)----- 14 (2)+ 20 (2)
13 (2)+ 14 (2)----- 13 (2)+ 20 (3)	13 (2)+ 13 (2)----- 13 (2)+ 20 (3)
13 (2)+ 14 (2)----- 18 (2)+ 16 (2)	20 (2)+ 23 (3)----- 18 (2)+ 16 (2)
12 (2)+ 11 (2)----- 13 (2)+ 13 (2)	25 (3)+ 18 (2)----- 13 (2)+ 13 (2)
15 (2)+ 20 (2)----- 12 (2)+ 12 (2)	19 (2)+ 16 (2)----- 12 (2)+ 12 (2)
28 (2,5)+ 13 (2)----- 15 (2)+ 14 (2)	18 (2)+ 8 (1)----- 15 (2)+ 14 (2)
13 (2)+ 20 (2)----- 29 (3)+ 9 (1)	13 (2)+ 15 (2)----- 29 (3)+ 9 (1)
23 (3)+ 25 (3)----- 13 (1)+ 12 (1)	14 (2)+ 17 (1)----- 13 (1)+ 12 (1)
18 (2)+ 19 (2)----- 13 (1,5)+ 11 (1)	13 (2)+ 18 (3)----- 13 (1,5)+ 11 (1)
16 (2)+ 18 (2)----- 13 (2)+ 16 (1,5)	22 (3)+ 21 (3)----- 13 (2)+ 16 (1,5)
8 (1)-- 23 (1,5)	22 (3)-- 23 (1,5)
13 (2)+ 15 (2)-X	27 (3)+ 19 (3)-X
14 (2)+ 17 (1)-X	21 (3)+ 18 (3)-X
13 (2)+ 18 (3)-X	20 (3)+ 27 (3)-X
22 (3)+ 21 (3)-X	14 (2)-X
22 (3)+ 27 (3)-X	Ps 78
19 (3)+ 21 (3)-X	
18 (3)+ 20 (3)-X	
27 (3)+ 14 (2)-X	
Ps 78	

W przypadku rozmieszczenia strof, jeszcze wyraźniej widać brak struktury koncentrycznej nie tylko w przypadku grupy Ps 50;73-83, ale również Ps 73-83. W przypadku pierwszej mamy do czynienia z 16 strofami, które poprzedzają Ps 78, którym brakuje par stanowiących strofy następujące po Ps 78. Natomiast w przypadku grupy Ps 73-83, tego rodzaju strof znajduje się 7. Tego typu sytuacja powoduje, że bezpodstawnym byłoby, na podstawie strof, uznanie, że Ps 50 został odłączony od utworów asafowych ze względu na zaburzanie ich struktury koncentrycznej, której centrum miałby stanowić Ps 78. Przedstawione powyżej dane, ukazują również brak zauważalnej zbliżonej liczby słów w poszczególnych, odpowiadających sobie w schemacie strof zarówno w przypadku grupy Ps 50; 73-83, jak również tej niezawierającej Ps 50.

Podobna sytuacja jest widoczna również w przypadku schematu utworzonego na podstawie wersetów i zawartych w nich słów. W Przypadku grupy Ps 50; 73-83 występuje 46 wersetów poprzedzających Ps 78, którym nie odpowiadają wersety następujące po tym utworze. W przypadku grupy Ps 73-83 jest ich znacząco mniej, ponieważ jedynie 19, choć ta ilość jest wystarczająco duża by mówić o braku koncentrycznej struktury tej grupy.

Podział ze względu na wersety	
Ps 50; 73-83	Ps 73-83
12+5+10+8-----5+6+6+10	8+7+6+6-----5+6+6+10
7+7+9+7-----8+7+6+6	7+7+6+6-----8+7+6+6
6+8+7+9-----7+8+7+6	6+8+7+7-----7+8+7+6
6+6+5+11-----7+9+7+5	7+6+8+6-----7+9+7+5
6+8+6+7-----9+3+9+7	7+6+8+6-----9+3+9+7
10+9+8+8-----6+10+7+6	5+7+6+5-----6+10+7+6
7+6+6+7-----6+9+8+6	7+8+8+12-----6+9+8+6
7+6+6+6-----5+7+7+6	10+12+8+7-----5+7+7+6
8+7+7+7-----7+9+9+8	6+6+7+9-----7+9+9+8
6+8+6+7-----7+11+6+10	11+9+7+7-----7+11+6+10
6+8+6+5-----4+6+8+3	9+8+8+9-----4+6+8+3
7+6+5+7-----6+10+6+7	9+9+10+8-----6+10+6+7
8+8+12+10-----7+6+10+8	8+10+8+6-----7+6+10+8
12+8+7+6-----6+8+6+7	8+6+7+8-----6+8+6+7
6+7+9+11-----8+6+6+6	7+7+7+17-----8+6+6+6
9+7+7+9-----6+9+10+5	6+7+5+6-----6+9+10+5
8+8+9+9-----12+9+9+11	5+7+5+11-----12+9+9+11
9+10+8+8-----13+7+11+13	6+8+6+7-----13+7+11+13
10+8+6+8-----11+7+6+9	7+9+6+5-----11+7+6+9
6--14	9--14
7+8+7+7-X	12+6+6+5-X
7+17+6+7-X	8+7+7+7-X
5+6+5+7-X	6+7+5+7-X
5+11+6+8-X	7+6+9+9-X
6+7+7+9-X	9+8+6-X
6+5+9+12-X	Ps 78
6+6+5+8-X	
7+7+7+6-X	
7+5+7+7-X	
6+9+9+9-X	
8+6-X	
Ps 78	

Otwartą kwestią pozostaje również odrębność Ps 50 od pozostałych utworów należących do grupy asafowej. Nasze badania wykluczyły jedynie dwie przyczyny takiego usytuowania Ps 50: 1. zaburzenie koncentrycznej struktury grupy Ps 73-83 przez Ps 50; 2. zaburzenie koncentrycznej struktury Ps 73-83, której centrum stanowi Ps 78. Nasze badania były przeprowadzone jednak jedynie na płaszczyźnie zawartości słów w danych strukturach tej grupy. Ponadto analiza była przeprowadzona na podstawie podziału psalmów asafowych na zwrotki, strofy i kolony, który nie jest podziałem pewnym. Pomędzy badaczami nie istnieje zgodność co do tego podziału, co zostało przez nas zasygnalizowane w części poświęconej strukturze poszczególnych psalmów asafowych. Z tego względu nie wykluczamy, że szersze badania na tej płaszczyźnie mogą przynieść odmienne rezultaty niż te przez nas zaprezentowane.

3. Podsumowanie

Analiza struktur psalmów asafowych, tak pojedynczych z nich jak i całej grupy jako jedności, przynosi wiele interesujących spostrzeżeń, które wymagałyby dalszej analizy. Jednakże na obecnym poziomie, przeprowadzonych przez nas badań, nie możemy stwierdzić, że psalmy asafowe przejawiają podobieństwo pod względem struktury tematycznej czy literackiej. Również analiza logotechniczna nie ukazuje znaczących podobieństw pomiędzy tymi utworami.

Przeprowadzona przez nas analiza struktury grupy jako całości, zarówno z uwzględnieniem Ps 50 jak i jego wykluczeniem, także nie ukazuje znaczącej struktury tej grupy ani dokładnie przemyślanego jej centrum. Nie jest również zauważalne by Ps 50 w jakikolwiek sposób zaburzał jakiegos rodzaju strukturę grupy asafowej.

Rozdział III

Analiza słownictwa i gramatyki

W tym rozdziale zajmiemy się analizą statystyczną różnych słów hebrajskich oraz wybranych form gramatycznych w psalmach a w niektórych wypadkach również w całej Biblii Hebrajskiej. Badania te nie są komplementarne, ponieważ złożoność zagadnienia jakim jest tego typu analiza jest zbyt obszerna by mogła być w sposób całkowity i wyczerpujący ujęta w jednym rozdziale czy nawet całej pracy.

1. Czasowniki

Pierwszym zagadnieniem, którym zajmiemy się w tym rozdziale będą czasowniki. Na początku przedstawimy ogólne dane na temat występowania różnych koniugacji w psalmach asafowych i dla porównania również nieasafowych. Następnie przejdziemy do omawiania po kolei poszczególnych osnów.

W drugiej części tego punktu zajmiemy się rdzeniami czasowników występujących w psalmach asafowych oraz przeanalizujemy, jak pod danymi względami kwestia tych rdzeni prezentuje się w psalmach. Odniesienie się do psalmów nieasafowych pozwoli nam zobaczyć, czy dane zagadnienie jest w jakiś sposób charakterystyczne dla psalmów asafowych, czy jest ono pewną ogólną tendencją w całej Księdze Psalmów.

1.1. Osnowy

W języku hebrajskim biblijnym, możemy wyróżnić kilka osnów (koniugacji). Do głównych należy zaliczyć Qal, Piel, Hifil, Pual, Hofal, Ni'fal oraz Hitpael¹⁰². Ponadto występuje jeszcze wiele innych hebrajskich koniugacji, które w Biblii Hebrajskiej występują znacznie rzadziej niż powyżej wymienione.

W każdym Psalmie Asafa występuje od 4 do 7 osnów. Ps 73 i Ps 78, które zawierają po 7 różnych osnów zdają się wyróżniać na tle pozostałych utworów z grupy asafowej, ponadto taka ilość różnego rodzaju koniugacji w jednym psalmie nie jest częstym zjawiskiem w całej księdze, ponieważ taka sytuacja ma miejsce jeszcze tylko w 7 nieasafowych psalmach. Natomiast pozostałe psalmy Asafa, mieszczące się w granicy między 4 a 6 osnowami, wpisują się w pewnego rodzaju normę pod tym względem, gdyż taki zakres osnów jest najbardziej popularny w Księdze Psalmów.

Liczba osnów w Psalmie	Ilość Psalmów	Ilość Psalmów Asafowych
1	3	0
2	6	0
3	15	0
4	45	3
5	38	5
6	27	2
7	10	2
8	4	0
9	0	0
10	2	0

¹⁰² K. Siwek, *Biblijny Język Hebrajski. Kurs podstawowy i średni*, (Lingua Sacra 2), Warszawa 2013, s. 66-67.

1.1.1. Qal

Osnowa Qal swoją nazwą wywodzi się od hebrajskiego terminu קָל („lekki”). Jest to koniugacja prosta¹⁰³. W większości psalmów asafowych w Qal występuje ponad połowa czasowników. Takie zjawisko jest jednak typowe dla większości utworów w Księdze Psalmów¹⁰⁴:

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	2	0
99-90%	3	0
89-80%	5	0
79-70%	18	0
69-60%	52	7
59-50%	44	2
49-40%	18	1
39-30%	4	2
29-20%	2	1
19-10%	1	0
9-1%	0	0
0%	1	0

Mimo, że większość psalmów znajduje się w przedziale 79%-40% zawartości czasowników w osnowie Qal, to jednak 18 utworów, odznacza się większą lub mniejszą zawartością czasowników w tej osnowie, w stosunku do wszystkich czasowników, które w nich występują. W przypadku psalmów asafowych możemy zobaczyć, że procentowo są one do siebie dość zbliżoną zawartość czasowników w osnowie Qal. Połowa z nich, zawiera czasowniki w osnowie Qal mieszczące się w zakresie 63%-60%, 5 innych psalmów asafowych grupuje się natomiast w kolejnym wąskim przedziale procentowym 51%-43%. Jedynie Ps 75 odznacza się większym odchyleniem, procentowej zawartości czasowników Qal.

Ps	V	Qal	Procent jaki stanowią czasowniki w Qal
82	19	13	68%
77	49	31	63%
83	35	22	63%
50	56	35	63%
73	53	33	62%
79	30	18	60%
74	52	31	60%
81	37	19	51%

¹⁰³ K. Siwek, *Biblijny...*, dz. cyt., Warszawa 2013, s. 66-67.

¹⁰⁴ W tej oraz w kolejnych tabelach dotyczących osnów przyjęto zaokrąglenie procentów. Z tej racji na przykład Ps 78, który ilościowo ma mniej niż połowę, dokładnie Qal stanowi w nim 49,71%, ze względu na zaokrąglenie został w tabeli zaliczony do przedziału 59-50%.

78	175	87	50%
80	49	22	45%
76	23	10	43%
75	29	10	34%

Przyjrzyjmy się teraz jak to zagadnienie wygląda w zestawieniu ilościowym, w którym psalmy zostały uporządkowane pod względem ilości czasowników które zawierają. Takie zestawienie pozwala nam przyrzeć się jak wygląda zawartość czasowników w Qal przy takiej samej lub zbliżonej ilości występowania czasowników w danym psalmie.

Ps	Qal/V	Ps	Qal/V	Ps	Qal/V	Ps	Qal/V	Ps	Qal/V
119	219/343	38	30/52	42	21/33	101	15/25	11	13/17
78	87/175	66	30/51	45	16/33	142	14/25	3	12/17
18	66/124	94	27/51	135	16/33	108	11/25	149	10/17
106	55/113	7	34/49	57	22/32	140	11/24	47	6/17
37	66/111	77	31/49	116	19/32	99	16/24	67	6/17
69	71/103	80	22/49	30	13/32	146	16/24	124	13/16
89	47/96	27	32/47	96	21/31	36	15/24	24	12/16
107	48/93	49	32/46	115	19/31	14	16/23	122	12/16
105	58/91	88	25/45	32	17/31	95	15/23	113	4/16
104	53/84	17	28/43	19	14/31	20	13/23	127	11/15
22	44/82	25	28/43	2	19/30	62	13/23	8	7/15
68	52/81	147	20/43	79	18/30	76	10/23	43	7/15
109	54/78	41	27/41	64	17/30	28	19/22	1	13/14
35	59/75	72	24/41	21	20/29	137	17/22	23	8/14
31	48/73	86	23/40	58	19/29	16	16/22	87	5/14
102	41/66	33	20/40	85	18/29	136	11/22	13	12/13
71	33/65	103	23/39	92	17/29	148	4/21	130	8/13
40	42/64	90	22/38	75	10/29	126	17/20	150	0/13
118	43/62	39	20/37	141	19/28	129	14/20	114	12/12
139	41/61	81	19/37	53	19/27	70	11/20	110	9/12
44	30/61	145	15/37	26	18/27	98	11/20	93	7/12
55	35/58	132	19/36	46	18/27	12	10/20	120	8/11
50	35/56	143	16/36	84	15/27	138	10/20	125	5/9
9	39/55	83	22/35	4	20/26	82	13/19	131	4/9
34	35/55	5	18/35	52	18/26	54	11/19	100	5/8
59	31/54	65	16/35	97	17/26	15	11/18	123	7/7
10	40/53	56	22/34	63	16/26	61	11/18	128	5/7
73	33/53	91	22/34	6	15/26	111	11/18	134	3/6
51	28/53	144	18/34	48	14/26	29	10/18	133	4/5
74	31/52	60	16/34	112	17/25	121	16/17	117	1/4

Na podstawie powyższej tabeli możemy zaobserwować, że Ps 75 wyróżnia się małą liczbą czasowników w osnowie Qal, nie tylko na tle psalmów asafowych, ale również na tle 4 innych psalmów, które zawierają tyle samo co on czasowników. Również jeśli weźmiemy pod uwagę psalmy, które mają do 2 czasowników mniej lub więcej niż Ps 75, to nadal różnica jest znacząco zauważalna. Taka sytuacja nie stanowi jednak wyjątku, podobnym przypadkiem jest Ps 30, natomiast jeszcze większym kontrastem, pod względem liczby czasowników w Qal, wobec psalmów o podobnie liczbie czasowników odznacza się Ps 148. Jednakże tego typu przypadki są odosobnione a ponadto nie stanowią pełnego obrazu danych psalmów, dlatego nie pozwalają wyciągnąć wniosków świadczących o przynależności Ps 75 do jakiejś innej, nieasafowej grupy, w której znajdowałby się również Ps 30 oraz Ps 148. Pokazuje to jednakże, że pod pewnym względem Ps 75 odbiega od innych psalmów asafowych, co w połączeniu z innymi odchyleniami od pewnych tendencji w obszarze tej grupy, może już nasuwać pytanie na temat jego odrębności pod względem autorstwa lub kręgu, w którym powstał.

1.1.1.1. Perfectum

Przejdźmy teraz do bardziej szczegółowego przebadania występujących w psalmach asafowych czasowników w osnowie Qal. Na początku przyjrzyjmy się ich występowaniu w formie perfectum oraz imperfectum. Określenia te, w języku hebrajskim biblijnym nie odnoszą się, bezpośrednio do czasu w jakim wykonywana jest dana czynność, ale określa czy została ona zakończona czy trwa nadal, z tego względu, by określić czas musi zostać również uwzględniony cały kontekst zdania lub fragmentu, w którym pojawia się czasownik. W przypadku perfectum jest to określenie czynności, która została już zakończona, z tego względu najczęściej tłumaczy się go jako odpowiednik czasu przeszłego¹⁰⁵.

Poniższa tabela przedstawia dane dotyczące ilości występowania Qal perfectum. Pierwsza kolumna zawiera przedziały procentowe, które określają jaki procent czasowników Qal pojedynczego psalmu stanowią te, które występują w formie perfectum, natomiast druga i trzecia kolumna przedstawiają, ile występuje psalmów odpowiadających parametrowi określonymu w pierwszej kolumnie¹⁰⁶.

Czasowniki perfectum w obrębie ¹⁰⁷ osnowy Qal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
--	----------------------	-------------------------

¹⁰⁵ Tamże, s. 67.

¹⁰⁶ W tabeli zostały uwzględnione jedynie psalmy zawierające osnowę Qal.

¹⁰⁷ W tabelach przedstawiających zawartość danej formy w obrębie konkretnej osnowy, zostają uwzględnione tylko te psalmy, które zawierają przynajmniej jeden czasownik w tej osnowie.

100%	1	0
99-90%	0	0
89-80%	1	0
79-70%	0	0
69-60%	1	0
59-50%	10	1
49-40%	13	2
39-30%	25	3
29-20%	46	3
19-10%	35	3
9-1%	5	0
0%	12	0

Poniższa tabela ma taką samą formę jak wcześniejsza, z tą różnicą, że procent podany w pierwszej kolumnie wyliczony jest w odniesieniu do wszystkich czasowników w danym psalmie oraz tego jaką część z nich stanowią te, które występują w Qal perfectum¹⁰⁸.

Czasowniki Qal perfectum w obrębie wszystkich czasowników	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	0	0
59-50%	1	0
49-40%	3	0
39-30%	7	1
29-20%	37	3
19-10%	58	6
9-1%	31	2
0%	13	0

Zarówno, kiedy występowanie Qal perfectum, w poszczególnych psalmach odniesiemy do ilości czasowników w Qal jak i do ogółu czasowników, niezależnie od osnowy, w danym psalmie, możemy zaobserwować, że pod tym względem psalmy asafowe mieszczą się w najpopularniejszych przedziałach procentowych całej Księgi Psalmów. Pokazuje to więc, że pod tym względem psalmy asafowe nie odróżniają się na tle innych utworów ani nie mogą być uznane jako zwarta grupa.

Na koniec przyjrzyjmy się jednak jak występowanie Qal perfectum prezentuje się w poszczególnych psalmach asafowych.

Czasowniki Qal perfectum w obrębie wszystkich czasowników	Ps
30%	79
28%	73
24%	77
23%	74
19%	78

¹⁰⁸ W tabeli zostały uwzględnione wszystkie psalmy, nawet te które nie zawierają osnowy Qal.

17%	76
14%	81; 83
11%	50; 82
7%	75
6%	80

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Qal	Ps
50%	79
45%	73
40%	76
39%	74; 77
38%	78
26%	81
23%	83
20%	75
17%	50
15%	82
14%	80

Na podstawie powyższej tabeli, możemy zauważyć, że pomimo iż Ps 75 wyróżniał się na tle innych psalmów asafowych małą zawartością czasowników w osnowie Qal, to w przypadku bardziej szczegółowej analizy, różnica ta zacierza się.

Oprócz czasowników, które są zapisane i rozumiane jako perfectum, występują również czasowniki, które posiadają formę imperfectum, jednak ze względu na to, że zapisane są z tak zwanym waw consecutive, ich znaczenie zmienia się na perfectum. Sytuacja taka ma miejsce w 50 psalmach, w tym w 6 asafowych.

waw consecutive + imperfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
29	1	0
23	1	1
14	2	0
8	2	0
6	1	0
5	1	0
3	5	1
2	17	2
1	20	2

1.1.1.2. Imperfectum

Przejdźmy teraz do analizy kolejnej formy gramatycznej, którą będzie imperfectum.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Qal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	3	0

69-60%	11	0
59-50%	20	3
49-40%	21	2
39-30%	32	3
29-20%	36	2
19-10%	17	2
9-1%	3	0
0%	6	0

Na podstawie powyższej tabeli, możemy zaobserwować, że psalmy asafowe wpisują się bardzo mocno w przedział procentowy, który jest charakterystyczny dla całej Księgi Psalmów. Ta sama sytuacja ma miejsce, kiedy odniesiemy ilość czasowników Qal imperfectum do występujących w danym psalmie wszystkich czasowników.

Czasowniki Qal imperfectum w obrębie wszystkich czasowników	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
69-60%	1	0
59-50%	4	0
49-40%	2	0
39-30%	28	2
29-20%	40	3
19-10%	51	6
9-1%	17	1
0%	6	0

Na koniec przyjrzyjmy się jeszcze jak występowanie Qal imperfectum wygląda w poszczególnych psalmach asafowych.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Qal	Ps
54%	82
50%	75; 83
42%	81
40%	50
39%	77
32%	80
30%	73; 76
28%	79
26%	74
16%	78

Czasowniki Qal imperfectum w obrębie wszystkich czasowników	Ps
37%	82
31%	83
25%	50
24%	77
22%	81
19%	73
17%	75; 79
15%	74
14%	80
13%	76
8%	78

Na podstawie powyższych tabel, możemy zaobserwować, że mimo iż pozornie psalmy asafowe tworzą w miarę jednolitą grupę pod względem występowania czasowników w Qal imperfectum w odniesieniu do czasowników w Qal oraz ogółu czasowników w danym utworze, to jednak w przypadku gdy spojrzymy na psalm zawierający najwięcej i najmniej czasowników w Qal imperfectum, to różnica jest znacząca. Na tej podstawie możemy więc uznać, że pod tym względem psalmy asafowe nie tworzą jednolitej grupy, a jednocześnie ze względu na to, że ich przedział procentowy jest charakterystyczny dla całości Księgi Psalmów, to nie możemy również stwierdzić, że pod względem występowania czasowników w formie Qal imperfectum, psalmy asafowe wyróżniają się na tle Księgi Psalmów.

Oprócz czasowników, które posiadają formę oraz znaczenie imperfectum, istnieją również takie, których forma zapisana jest jako perfectum, jednak ze względu na waw consecutive należy je rozumieć tak, jak czasowniki zapisane w formie imperfectum. W Przypadku Księgi Psalmów sytuacja ta dotyczy 20 utworów, w tym 4 asafowych. W większości z nich znajduje się od 1 do 2 czasowników tego typu, wyjątek stanowi jedynie Ps 89, który ma ich 5.

waw consecutive + perfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
5	1	0
2	6	1
1	13	3

1.1.1.3. Imperativus

W psalmach asafowych, procentowa zawartość czasowników w formie imperativus w obrębie osnowy Qal nie przekracza 30%, w ten sposób psalmy te wpisują się w ogólną tendencję całej Księgi Psalmów, ponieważ powyżej tego progu procentowego, w całej księdze, jest jedynie 12 utworów, przy czym 7 z nich zawiera się w przedziale procentowym 39-30%. Jednak trzeba zwrócić uwagę, że najczęstszy zakres występowania tego typu czasowników (pomijając psalmy, w których ta forma nie występuje ani razu) to 1-9%, natomiast żaden z psalmów asafowych nie zawiera się w tym przedziale. Inaczej jednak sytuacja ta wygląda, gdy przyjrzymy się dokładniejszą statystyką związaną z psalmami asafowymi, wówczas możemy zauważyć, że Ps 76 oraz Ps 79 znajdują się bardzo blisko tego przedziału procentowego.

Czasowniki Qal imperativus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
89-80%	1	0
59-50%	1	0
49-40%	3	0

39-30%	7	0
29-20%	17	2
19-10%	36	6
9-1%	39	0
0%	45	4

Czasowniki Qal imperativus		Ps
23%	3	82
21%	4	81
18%	4	80
18%	4	83
16%	5	74
14%	5	50
11%	2	79
10%	1	76
0%	0	73
0%	0	75
0%	0	77
0%	0	78

Ze względu na to, że 1/3 psalmów asafowych nie zawiera wcale czasowników w Qal imperativus natomiast 2/3 z nich zawiera się w przedziale 29-10%, co skłania do wniosku, że psalmy asafowe nie mogą być uznane za jednolitą grupę. Jednak, jeśli przyjrzymy się ilościowemu występowaniu czasowników w takiej formie w obrębie psalmów asafowych, widzimy, że zróżnicowanie to nie jest aż tak duże, ponieważ czasowników tego typu występuje 0-5 w poszczególnym psalmie asafowym. Jednocześnie analiza wszystkich psalmów pod tym względem dodatkowo ukazuje, że psalmy asafowe nieznacznie wyróżniają się na tle całej księgi. Jeśli weźmiemy bowiem pod uwagę te psalmy, w których występują czasowniki w Qal imperativus, to w większości psalmów nieasafowych taka forma występuje najczęściej 1-2 razy, natomiast w psalmach asafowych 5-4.

Czasowniki Qal imperativus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
21	1	0
14	1	0
10	2	0
9	3	0
7	3	0
6	4	0
5	6	2
4	15	3
3	15	1
2	23	1
1	31	1
0	45	4

1.1.1.4 Infinitivus constructus

Czasowniki Qal infinitivus constructus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
59-50%	1	0

39-30%	1	0
29-20%	3	0
19-10%	28	2
9-1%	55	4
0%	61	6

Pod względem występowania formy infinitivus constructus, w obrębie osnowy Qal, w poszczególnych utworów, psalmy asafowe mieszczą się w przedziale 19-0%, w którym występują w większości również niasafowe psalmy. Brak wyróżniania się pod tym względem psalmów asafowych na tle całej Księgi Psalmów potwierdza również ilościowe zestawienie badań nad tą formą gramatyczną. Jedynie Ps 78 wyróżnia się na tle psalmów asafowych jak i całej księgi zawierając aż 7 czasowników w formie Qal infinitivus constructus. Kiedy jednak uwzględnimy to, że zawiera on 87 czasowników w Qal a forma infinitivus constructus stanowi wśród nich zaledwie 8%, zobaczymy, że aż tak psalm ten nie odróżnia się pod tym względem od pozostałych utworów jak wskazywałyby na to statystyki ilościowe. Taka sytuacja pokazuje, że dane zaprezentowane w formie ilościowej jak i procentowej stanowią bardziej obiektywny obraz gramatycznej struktury psalmów.

Czasowniki Qal infinitivus constructus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
13	1	0
7	2	1
5	3	0
4	6	0
3	10	1
2	23	1
1	43	3
0	61	6

1.1.1.5. Infinitivus absolutus

Infinitivus absolutus należy do tych form Qal, które nie występują w psalmach asafowych, jednak w całej Księdze Psalmów forma ta należy do rzadkości i jest użyta jedynie w 6 utworach, z czego tylko w jednym z nich więcej niż jeden raz. Z tego względu brak formy Qal infinitivus absolutus świadczy o tym, że psalmy asafowe nie wyróżniają się pod tym względem w Księdze Psalmów jako odrębna grupa a wręcz wpisują w pewną normę. Ponadto, trzeba zwrócić uwagę, że w całej Biblii Hebrajskiej Qal infinitivus absolutus występuje 508 razy, co przy prawie 50 tysiącach czasowników w osnowie Qal stanowi zaledwie 1%.

Czasowniki Qal infinitivus absolutus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
--------------------------------------	----------------------	-------------------------

19-10%	1	0
9-1%	5	0
0%	143	12

1.1.1.6. Participium

Czasowniki w Qal participium są dla psalmów asafowych charakterystyczne, jeśli chodzi o ich procent występowania w obrębie koniugacji Qal. Prawie wszystkie mieszczą się w dość wąskim zakresie 19-0%. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że ten zakres procentowy występuje również w wielu innych psalmach, stąd raczej nie należy wyciągać wniosków, by zawartość procentowa participium wśród czasowników koniugacji Qal, stanowiła pewną charakterystyczną cechę wyróżniającą psalmy asafowe spośród pozostałych utworów znajdujących się w Księdze Psalmów.

Czasowniki Qal participium	Ilość Ps c	Ilość Ps as
79-70%	1	0
69-60%	2	0
59-50%	4	0
49-40%	3	0
39-30%	9	1
29-20%	26	0
19-10%	50	3
9-1%	34	7
0%	20	1

Przyjrzyjmy się jednak bardziej szczegółowym danym, które prezentują ilościowe oraz procentowe (w stosunku do czasowników w osnowie Qal) występowanie Qal participle w poszczególnych psalmach asafowych. Na jego podstawie jeszcze bardziej widzimy, że psalmy asafowe nie stanowią bardzo spójnej grupy pod tym względem, ponieważ zarówno Ps 75 odstaje od pozostałych o ponad 10%, tym większa jest różnica, jeśli za punkt odniesienia obierzemy Ps 76, który nie zawiera żadnego czasownika w Qal participle. Również pod względem ilościowym psalmy asafowe nie stanowią spójnej grupy, gdyż w Ps 78 forma ta występuje 8 razy, natomiast jak już zwracaliśmy uwagę, w Ps 76 nie zawiera wcale czasowników w Qal participle.

Ps	Qal	Participle	
75	10	3	30,00%
74	31	6	19,35%
80	22	4	18,18%
50	35	5	14,29%
78	87	8	9,20%
82	13	1	7,69%

73	33	2	6,06%
79	18	1	5,56%
81	19	1	5,26%
83	22	1	4,55%
77	31	1	3,23%
76	10	0	0,00%

1.1.1.7. Participium passivum

Pośród czasowników w koniugacji Qal forma participium passivum występuje zaledwie w 4 psalmach asafowych i stanowi w nich bardzo mały procent wśród wszystkich czasowników w tej osnowie. Taka sytuacja jest jednak charakterystyczna dla całej Księgi Psalmów. Taki stan rzeczy potwierdzają również ilościowe statystyki występowania czasowników w Qal participium passivum.

Czasowniki Qal participium passivum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
59-50%	1	0
29-20%	1	0
19-10%	6	0
9-1%	39	4
0%	102	8
Czasowniki Qal participium passivum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
3	3	0
2	10	2
1	34	2
0	102	8

1.1.1.8. Qal pasywne

Zanim przejdziemy do omawiania kolejnej osnowy, przyjrzyjmy się jeszcze występowaniu w Księdze Psalmów, biernej formy koniugacji Qal, jaką jest Qal passivum, które prawdopodobnie zanikło w okresie Drugiej Świątyni, a jego funkcję przejęły koniugacje Nifal, Pual i Hofal.

Ps	Ilość wystąpień Qal Pass.	Forma
44	1	Perfectum
58	1	Imperfectum
60	1	infinitivus constructus
73	2	Perfectum
		Imperfectum
76	1	Perfectum
84	1	infinitivus constructus
87	3	Perfectum
90	1	Perfectum
141	1	infinitivus constructus

143	1	Imperfectum
-----	---	-------------

Qal pasywne występuje jedynie w dwóch psalmach asafowych, jednak nie występuje ono również w zbyt wielu utworach nieasafowych, dlatego trudno jest w tym miejscu wyciągnąć wnioski na temat tego, czy występowanie tej formy, nawet przy uwzględnieniu dokładniejszej analizy gramatycznej, świadczy o odrębności psalmów asafowych od reszty utworów a tym bardziej nieodpowiednie byłoby mówienie tu o poświadczeniu spójności Ps 50; 73-83 jako grupy.

1.1.2. Piel

Zawartość czasowników w koniugacji Piel, w poszczególnych psalmach asafowych, mieści się w zakresie 29-1%. Jest to jednak przedział procentowy charakterystyczny dla całości księgi.

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	1	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	1	0
69-60%	1	0
59-50%	1	0
49-40%	0	0
39-30%	6	0
29-20%	34	2
19-10%	65	9
9-1%	31	1
0%	10	0

Psalmy asafowe tworzą w miarę jednolity obraz występowania czasowników w koniugacji Pi'el. Jedynie Ps 82, pod względem liczby jak i zawartości procentowej nieznacznie odbiega od pozostałych psalmów asafowych. Jednakże, jeśli przyjrzymy się bardziej szczegółowemu zestawieniu wszystkich psalmów pod względem występowania w nich czasowników w Piel, które znajduje się w aneksie (tab. 3), zobaczymy, że psalmy nieasafowe charakteryzują się większą różnorodnością co do procentu zawartości tej formy, może to jednak wynikać z faktu większej liczby utworów nieasafowych w porównaniu z asafowymi.

Ps	V	Piel	Procent
----	---	------	---------

75	29	6	21%
79	30	6	20%
74	52	10	19%
81	37	7	19%
80	49	9	18%
50	56	10	18%
78	175	25	14%
83	35	5	14%
73	53	7	13%
76	23	3	13%
77	49	6	12%
82	19	1	5%

Analizując psalmy pod względem procentowej zawartości czasowników w Piel, możemy stwierdzić, że psalmy asafowe tworzą w miarę jednolitą grupę, jednak nie można uznać, że wyróżniają się, pod tym względem na tle całej Księgi Psalmów. Natomiast w przypadku, gdy przeanalizujemy to zagadnienie pod względem ilościowym widzimy, że zarówno ogólna ilość czasowników jak i tych występujących w Piel w psalmach asafowych jest bardzo różna, dlatego z tej perspektywy spójność grupy nie jest już zauważalna. Również, jeśli przyjrzymy się temu zagadnieniu w pozostałych utworach, nie zauważymy by psalmy asafowe wyróżniały się na tle całości Księgi

Ps	Piel/V	Ps	Piel/V	Ps	Piel/V	Ps	Piel/V	Ps	Piel/V
119	59/343	30	8/32	79	6/30	49	4/46	4	2/26
78	25/175	34	8/55	85	6/29	52	4/26	29	2/18
89	22/96	55	8/58	88	6/45	57	4/32	32	2/31
18	21/124	56	8/34	143	6/36	58	4/29	53	2/27
104	19/84	59	8/54	144	6/34	61	4/18	54	2/19
106	17/113	102	8/66	146	6/24	96	4/31	101	2/25
44	16/61	116	8/32	149	6/17	113	4/16	111	2/18
22	15/82	132	8/36	19	5/31	118	4/62	112	2/25
71	14/65	21	7/29	25	5/43	129	4/20	122	2/16
147	13/43	27	7/47	48	5/26	137	4/22	138	2/20
148	13/21	65	7/35	60	5/34	6	3/26	3	1/17
150	13/13	73	7/53	62	5/23	16	3/22	11	1/17
40	12/64	81	7/37	67	5/17	23	3/14	13	1/13
68	12/81	86	7/40	70	5/20	26	3/27	14	1/23
69	12/103	94	7/51	72	5/41	28	3/22	15	1/18
107	11/93	109	7/78	83	5/35	42	3/33	24	1/16
135	11/33	2	6/30	90	5/38	64	3/30	36	1/24
145	11/37	5	6/35	91	5/34	76	3/23	43	1/15
50	10/56	9	6/55	98	5/20	84	3/27	82	1/19

51	10/53	20	6/23	108	5/25	92	3/29	97	1/26
74	10/52	31	6/73	7	4/49	95	3/23	99	1/24
103	10/39	35	6/75	8	4/15	117	3/4	100	1/8
33	9/40	38	6/52	10	4/53	127	3/15	120	1/11
37	9/111	41	6/41	12	4/20	130	3/13	128	1/7
66	9/51	47	6/17	17	4/43	131	3/9	133	1/5
80	9/49	63	6/26	39	4/37	134	3/6	136	1/22
105	9/91	75	6/29	45	4/33	139	3/61	141	1/28
115	9/31	77	6/49	46	4/27	140	3/24	142	1/25

1.1.2.1. Perfectum

Pod względem procentowej zawartości formy perfectum pośród czasowników w Piel, psalmy asafowe nie tworzą spójnej grupy, widzimy jednak, że również w przypadku całej księgi nie można zaobserwować wyraźnej jednolitości, pod tym względem. Jednocześnie więc nie można również powiedzieć, że w jakikolwiek sposób psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi. Jedynymi rzeczami, na które możemy tu zwrócić uwagę, jest fakt, że w przypadku nieasafowych psalmów aż 63 nie posiadają ani jednego czasownika w formie perfectum w obrębie koniugacji Piel, natomiast wśród nich znajdują się jedynie 3 utwory nieasafowe oraz że w Księdze Psalmów 3 utwory posiadają wszystkie czasowniki w osnowie Piel w formie perfectum i nie ma wśród nich żadnego psalmu asafowego, ponieważ największa procentowa zawartość perfectum w Piel wśród tej grupy utworów to 60%.

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Piel	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	4	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	2	0
69-60%	5	1
59-50%	9	0
49-40%	5	0
39-30%	18	5
29-20%	19	3
19-10%	12	0
9-1%	3	0
0%	63	3

Jeśli natomiast przyjrzymy się procentowemu i ilościowemu występowaniu perfectum w obrębie osnowy Piel w poszczególnych psalmach asafowych, zobaczymy, że psalmy asafowe możemy podzielić na: Ps 81-83, w których nie występuje ani razu Piel perfectum; Ps 50; 73; 75-80, w których forma ta stanowi 33-20% wszystkich czasowników w Piel oraz Ps 74, który jako jedyny odróżnia się od pozostałych psalmów asafowych swoją

dużą zawartością czasowników w Piel perfectum. Można więc uznać, że grupa ta nie jest aż tak mocno zróżnicowana pod tym względem a jedynie w pewien sposób podzielona. Analizując ilościowe występowanie czasowników w formie Piel perfectum, możemy dojść do podobnych wniosków, ponieważ i tutaj możemy podzielić psalmy asafowe na trzy grupy: Ps 81-83 – 0 czasowników w Piel perfectum; Ps 50; 73; 75-77; 79-80 – od 1 do 3 czasowników w Piel perfectum; Ps 74; 78 – od 5 do 6 czasowników w Piel perfectum.

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Piel		Ps
60%	6	74
33%	2	75
33%	1	76
33%	2	77
33%	2	79
33%	3	80
29%	2	73
20%	2	50
20%	5	78
0%	0	81
0%	0	82
0%	0	83

Na koniec zwróćmy jeszcze uwagę na czasowniki, które pomimo formy imperfectum, należy rozumieć jakby znajdowały się w formie perfectum, ze względu na posiadanie przez nie waw consecutive. W obrębie Księgi Psalmów znajdują się 22 utwory, które zawierają tego typu czasowniki, z czego 5 należy do grupy asafowej. Pod tym względem psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi, ponieważ prawie połowa z utworów należących do tej grupy zawiera czasowniki tego typu, natomiast w przypadku psalmów nieasafowych jest to zaledwie 12% utworów.

waw consecutive + imperfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
10	1	1
8	1	0
2	7	1
1	13	3

1.1.2.2. Imperfectum

Pod względem procentowej zawartości imperfectum w obrębie osnowy Piel, psalmy asafowe wyraźnie nie stanowią jednolitej grupy, ponadto bardzo zróżnicowaną zawartość tej formy w poszczególnych psalmach możemy zaobserwować na przestrzeni całej Księgi Psalmów. Ze względu na to, nie możemy uznać, że psalmy asafowe pod tym względem tworzą jednolitą grupę, a jednocześnie nie da się stwierdzić, że wyróżniają się one na tle całej Księgi.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Piel	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	14	0
99-90%	0	0
89-80%	10	0
79-70%	0	0
69-60%	11	1
59-50%	18	2
49-40%	14	3
39-30%	12	3
29-20%	16	0
19-10%	15	1
9-1%	3	0
0%	27	2

Analiza występowania imperfectum Piel w poszczególnych psalmach asafowych, pokazuje dodatkowo dużą rozbieżność nie tylko zawartości procentowej, ale również ilościowej. Ze względu na to, możemy stwierdzić, że psalmy asafowe nie charakteryzują się również konkretną ilością czasowników Piel imperfectum, w obrębie poszczególnych utworów.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Piel	Ps
60%	83
50%	50
50%	75
44%	80
43%	73
43%	81
33%	79
32%	78
30%	74
17%	77
0%	76
0%	82

Na koniec zwróćmy jeszcze uwagę, na dość rzadkie zjawisko w Księdze Psalmów, jakim jest występowanie czasowników w Piel perfectum z waw consecutive, który zmienia ich rozumienie na imperfectum. W całej księdze znajduje się jedynie 6 tego typu czasowników, z czego jeden w psalmach asafowych. Ze względu na małą liczbę czasowników, których dotyczy ta kwestia, nie jest możliwe wyciągnięcie wniosków odnośnie psalmów asafowych i ich wewnętrznej spójności czy odrębności od utworów nieasafowych.

waw consecutive + perfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
1	6	1

1.1.2.3. Imperativus

Pod względem procentowej zawartości czasowników w formie imperativus, w obrębie osnowy Piel, psalmy asafowe zdają się nie tworzyć jednolitej grupy, tak samo jak utwory nieasafowe. Możemy jednak wyodrębnić kilka grup: psalmy które w obrębie osnowy Piel posiadają jedynie czasowniki w imperativus, w tym jeden asafowy; psalmy zawierające tę formę w przedziale 99-40%, gdzie nie znajduje się żaden psalm asafowy; psalmy zawierające tę formę w przedziale 39-10%, gdzie znajduje się 5 psalmów asafowych a przedział ten, biorąc pod uwagę utwory, które zawierają tę formę, jest najliczniejszy; psalmy z przedziału 1-9%; utwory, w których ani razu nie występuje Piel imperativus, w tym 6 psalmów asafowych.

Czasowniki Piel imperativus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	4	1
99-90%	2	0
89-80%	1	0
79-70%	2	0
69-60%	4	0
59-50%	5	0
49-40%	3	0
39-30%	12	1
29-20%	12	1
19-10%	14	3
9-1%	3	0
0%	78	6

Jeśli jednak spojrzymy na bardziej szczegółową analizę, występowania Piel imperativus w psalmach asafowych, zobaczymy, że pod względem ilościowym, psalmy te są raczej jednolitą grupą, ponieważ w 6 z nich występuje po jednym czasowniku w tej formie natomiast w pozostałych 6 Piel imperativus nie został użyty wcale.

Czasowniki Piel imperativus		Ps
10%	1	50
0%	0	73
10%	1	74
0%	0	75
33%	1	76
0%	0	77
0%	0	78
17%	1	79
0%	0	80
0%	0	81
100%	1	82
20%	1	83

Jeśli spojrzymy na dane przedstawiające ilościowe występowanie tej formy w utworach nieasafowych, zobaczymy, że choć ilość czasowników w Piel imperativus 0-1 jest

najliczniejsza, to jednak jest wiele psalmów, w których forma ta występuje więcej razy. Ze względu na to, że żaden z psalmów asafowych nie zawiera więcej niż jeden czasownik w tej formie, można wywnioskować, że w pewien sposób, choć nie wyraźnie, psalmy asafowe jako grupa wybijają się na tle innych. Jednocześnie jednak należy stwierdzić, że zagadnienie to wymagałoby dokładniejszej analizy.

Czasowniki Piel imperativus	Ilość Psalmów nieasafowych
21	1
12	1
10	2
6	1
5	2
4	1
3	10
2	16
1	22
0	72

1.1.2.4 Infinitivus constructus

Forma infinitivus constructus w osnowie Piel nie występuje w zbyt wielu utworach Księgi Psalmów. Jeśli jednak zwrócimy uwagę, na to, że w psalmach asafowych 67% z nich zawiera tę formę natomiast w psalmach nieasafowych jest to jedynie 17%, możemy stwierdzić, że pod tym względem psalmy asafowe jako grupa wyróżniają się na tle całej księgi. Natomiast pod względem procentowej zawartości infinitivus constructus w obrębie osnowy Piel, psalmy asafowe wpisują się w najbardziej popularny przedział procentowy dla całej księgi psalmów.

Czasowniki Piel infinitivus constructus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
59-50%	1	0
39-30%	3	0
29-20%	6	0
19-10%	10	4
9-1%	7	0
0%	113	8

Również w sytuacji, gdy przeanalizujemy ilościowe występowanie Piel infinitivus constructus w poszczególnych psalmach, zauważymy, że psalmy asafowe są pod tym względem jednolitą grupą, ponieważ w 4 z nich forma ta występuje po jednym razie, natomiast w pozostałych 8 utworach nie pojawia się wcale.

Czasowniki Piel infinitivus constructus	Ps
10%	50
14%	73

0%	0	74
0%	0	75
0%	0	76
17%	1	77
0%	0	78
17%	1	79
0%	0	80
0%	0	81
0%	0	82
0%	0	83

Kiedy jednak przyjrzymy się również statystyką ilościowego występowania Piel infinitivus constructus w psalmach nieasafowych zobaczymy, że jedynie 4 z nich zawierają więcej niż jedno czasownik w tej formie. Ze względu na to psalmy asafowe wyraźnie wpisują się w pewną ogólną tendencję całej Księgi Psalmów.

Czasowniki Piel infinitivus constructus	Ilość Psalmów nieasafowych
3	1
2	3
1	19
0	105

1.1.2.5. Infinitivus absolutus

Czasowniki w Piel infinitivus absolutus nie występują wcale w psalmach asafowych, jednak również w nieasafowych psalmach taka forma należy do rzadkości, występuje ona bowiem tylko w 4 psalmach. W Ps 65 i Ps 132 występują 2 czasowniki w formie Piel infinitivus absolutus, natomiast w Ps 40 i Ps 118 tylko po jednym. Ponadto w całej Biblii Hebrajskiej ta forma czasownika występuje zaledwie 84 razy.

Czasowniki Piel infinitivus absolutus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
29-20%	3	0
9-1%	1	0
0%	136	12

1.1.2.6. Participium

W większości psalmów forma Piel participium stanowi mniej niż 40% czasowników w osnowie Piel, w tym przedziale procentowym mieszczą się wszystkie psalmy asafowe. Jednak, jeśli przyjrzymy się dokładniej tym statystykom to możemy zauważyć, że duża część psalmów posiadających czasowniki w osnowie Piel, nie ma żadnych słów w formie Piel participium, jest to aż 64 psalmów, w tym 4 asafowe.

Czasowniki Piel participium	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	5	0
89-80%	1	0
69-60%	2	0
59-50%	6	0

39-30%	13	1
29-20%	21	2
19-10%	24	4
9-1%	4	1
0%	64	4

Jedynie w 14 psalmach nieasafowych, czasowniki w Piel participium stanowią ponad 50% czasowników w Piel, natomiast wśród psalmów asafowych nie ma ani jednego przypadku, gdzie taka forma przekraczałaby 40%. Kiedy spojrzymy na dokładniejsze dane zobaczymy ponadto, że granica procentowa w tym przypadku to dokładnie 33%, co obrazuje kolejna tabela.

Czasowniki Piel participium		Ps
10%	1	50
0%	0	73
0%	0	74
17%	1	75
33%	1	76
17%	1	77
4%	1	78
0%	0	79
11%	1	80
29%	2	81
0%	0	82
20%	1	83

W przypadku statystyk ilościowych formy Piel participium 7 psalmów asafowych zawiera tą formę jeden raz a 4 nie posiadają żadnego czasownika w tej formie. Pewnego rodzaju wyjątkiem jest Ps 81, który posiada dwa czasowniki w Piel participium. Na tej podstawie można by uznać, że psalmy asafowe są pod tym względem w miarę jednolitą grupą, choć kiedy przyjrzymy się ilościowym statystykom tej formy wśród utworów nieasafowych, zobaczymy, że wpisują się one w ogólną tendencję Księgi Psalmów.

Czasowniki Piel participium	Psalmy nieasafowe
7	1
5	1
4	4
3	4
2	9
1	49
0	60

1.1.3. Hifil

Procent jaki stanowią w danym psalmie czasowniki w osnowie Hifil, w przypadku wszystkich psalmów, mieści się, z wyjątkiem jednego utworu, poniżej 40%, ta sama tendencja zauważalna jest w przypadku psalmów asafowych.

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	0	0
59-50%	0	0
49-40%	1	0
39-30%	7	1
29-20%	32	3
19-10%	69	7
9-1%	27	1
0%	14	0

W przypadku psalmów asafowych możemy wyróżnić, pod względem procentu występowania czasowników w osnowie Hifil, kilka grup: Ps 75 mający 34% czasowników w tej formie; Ps 78; 80-81 mające 27%; Ps 50; 73-74; 76; 79 przedział od 18% do 15%; Ps 77; 82-83 przedział od 11% do 6%. Psalmi asafowe nie są więc grupą jednolitą pod względem procentowej zawartości czasowników w Hifil. Ponadto również analizując ilościową zawartość czasowników w Hifil, w poszczególnych psalmach asafowych, widzimy dużą różnicę między poszczególnymi utworami. Pod względem ilościowym psalmy te można podzielić na kilka pomniejszych grup, które nie pokrywają się z podziałem opartym na procentowej zawartości czasowników w Hifil: Ps 78 posiada 48 czasowników w tej osnowie; Ps 50; 73-73; 80-81 mają ich od 13 do 8; Ps 76-77; 79; 82-83 od 5 do 2.

Ps	V	Hifil	
75	29	10	34%
78	175	48	27%
81	37	10	27%
80	49	13	27%
50	56	10	18%
76	23	4	17%
79	30	5	17%
74	52	8	15%
73	53	8	15%
82	19	2	11%
77	49	5	10%

83	35	2	6%
-----------	----	---	-----------

Warto zwrócić uwagę, że Ps 78 wyróżnia się, pod względem ilości czasowników w Hifil, nie tylko w obrębie psalmów asafowych, ale także całej Księgi Psalmów, zawiera on bowiem największą ilość takich czasowników. Następny po nim jest Ps 119, który mimo, że posiada o 168 czasowników więcej niż Ps 78, to zawiera o 5 czasowników w Hifil mniej niż Ps 78. Kolejne utwory mają natomiast już po dwadzieścia kilka czasowników w Hifil. Jednak pod względem procentowej zawartości czasowników w osnowie Hifil, Ps 78 zajmuje dopiero 11 pozycję, wraz z dwoma innymi psalmami asafowymi (Ps 80 i Ps 81), a ponadto pod tym względem wyprzedza go inny psalm asafowy (Ps 75).

Kolejną grupą, którą wyróżniliśmy w psalmach asafowych ze względu na ilość zawartych w poszczególnych utworach czasowników w osnowie Hifil, to Ps 50; 73-73; 80-81 mają od 13 do 8 tego typu czasowników. W tym przedziale, mieści się 18 psalmów nieasafowych. Następna grupa to Ps 76-77; 79; 82-83 od 5 do 2, do której można by zaklasyfikować również 54 psalmów nieasafowych.

Ps	Hifil/V	Ps	Hifil/V	Ps	Hifil/V	Ps	Hifil/V	Ps	Hifil/V
78	48/175	68	9/81	41	6/41	42	4/33	47	2/17
119	43/343	136	9/22	65	6/35	45	4/33	52	2/26
106	26/113	32	8/31	67	6/17	76	4/23	58	2/29
18	24/124	33	8/40	72	6/41	97	4/26	70	2/20
107	21/93	39	8/37	113	6/16	98	4/20	82	2/19
105	18/91	73	8/53	144	6/34	101	4/25	83	2/35
89	15/96	74	8/52	6	5/26	116	4/32	100	2/8
31	14/73	86	8/40	14	5/23	141	4/28	111	2/18
71	14/65	109	8/78	19	5/31	13	3/13	120	2/11
22	13/82	142	8/25	40	5/64	20	3/23	126	2/20
80	13/49	147	8/43	43	5/15	28	3/22	148	2/21
55	12/58	5	7/35	49	5/46	46	3/27	1	1/14
69	12/103	7	7/49	53	5/27	56	3/34	11	1/17
94	12/51	10	7/53	54	5/19	61	3/18	48	1/26
37	11/111	27	7/47	57	5/32	84	3/27	62	1/23
44	11/61	30	7/32	77	5/49	85	3/29	63	1/26
118	11/62	34	7/55	79	5/30	90	3/38	87	1/14
25	10/43	64	7/30	91	5/34	95	3/23	99	1/24
50	10/56	88	7/45	103	5/39	115	3/31	110	1/12
51	10/53	92	7/29	108	5/25	125	3/9	112	1/25
59	10/54	102	7/66	132	5/36	2	2/30	121	1/17
60	10/34	104	7/84	135	5/33	8	2/15	122	1/16
75	10/29	138	7/20	140	5/24	9	2/55	127	1/15

81	10/37	139	7/61	3	4/17	15	2/18	129	1/20
143	10/36	145	7/37	4	4/26	16	2/22	130	1/13
17	9/43	36	6/24	12	4/20	23	2/14	137	1/22
35	9/75	38	6/52	29	4/18	26	2/27	146	1/24
66	9/51								

Jeśli przeanalizujemy jeszcze dokładniej statystyki ilościowe czasowników w Hifil w obrębie poszczególnych utworów Księgi Psalmów, zobaczymy, że psalmy asafowe zdają się nie wpisywać w pełni w tendencje, które pod tym względem przejawiają psalmy nieasafowe. Aby lepiej to zobrazować, w poniższej tabeli zostały dodane w niektórych miejscach informacja o tym jaki procent psalmów w obrębie asafowych lub nieasafowych utworów stanowią psalmy zawierające daną ilość czasowników w osnowie Hifil. Na tej podstawie widzimy, że jedynie ostatnia wyróżniona przez nas grupa w obrębie psalmów asafowych, Ps 76-77; 79; 82-83 zawierające od 5 do 2 czasowników w Hifil, zbiega się z tendencjami widocznymi wśród utworów nieasafowych Księgi Psalmów.

Ilość czasowników w Hifil	Ilość ps n	Ilość ps as
48	0	1 (8%)
43	1	0
26	1	0
24	1	0
21	1	0
18	1	0
15	1	0
14	2	0
13	1 (0,7%)	1 (8%)
12	3	0
11	3	0
10	5 (4%)	3 (25%)
9	5	0
8	7 (5%)	2 (17%)
7	14 (10%)	0
6	8 (6%)	0
5	15 (11%)	2 (17%)
4	11 (8%)	1 (8%)
3	12 (9%)	0
2	16 (12%)	2 (17%)
1	16	0
0	14	0

1.1.3.1. Perfectum

W Księdze Psalmów ponad połowa utworów nie posiada ani jednego czasownika w formie Hifil perfectum (72 spośród tych, w których w ogóle ta osnowa występuje oraz 14 psalmów, które nie zawierają czasowników w Hifil), natomiast taka sytuacja dotyczy jedynie

2 psalmów asafowych. Pokazuje to, że pod tym względem psalmy asafowe jako grupa, odznaczają się wyraźnie od psalmów nieasafowych.

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Hifil	Ilość psalmów ogólnie	Ilość psalmów asafowych
100%	3	0
99-90%	0	0
89-80%	1	0
79-70%	0	0
69-60%	1	0
59-50%	11	1
49-40%	6	1
39-30%	6	1
29-20%	12	4
19-10%	17	2
9-1%	7	1
0%	72	2

Dokładne statystyki występowania czasowników Hifil perfectum w psalmach asafowych, pokazują, że w obrębie tej grupy jest duże zróżnicowanie procentowej oraz ilościowej zawartości czasowników w tej formie. W przypadku zawartości procentowej perfectum wśród czasowników w Hifil, psalmy asafowe mieszczą się w przedziale od 0% do 50%, natomiast pod względem ilościowym jest to od 0 do 9 czasowników. Pokazuje to wyraźnie, że pod tym względem psalmy asafowe nie tworzą jednolitej grupy.

Perfectum w obrębie osnowy Hifil		Ps
20%	2	50
38%	3	73
50%	4	74
20%	2	75
25%	1	76
40%	2	77
19%	9	78
20%	1	79
8%	1	80
10%	1	81
0%	0	82
0%	0	83

Jeśli powyższe dane zestawimy z ilościowym występowaniem czasowników w Hifil perfectum w psalmach nieasafowych, zobaczymy, że Ps 78 wyróżnia się nie tylko spośród psalmów asafowych, ale ma on najwięcej czasowników w tej formie w obrębie całej księgi. Poza Ps 78 oraz małą ilością psalmów asafowych niezawierających w ogóle czasowników w Hifil perfectum, psalmy asafowe wpisują się w ogólne tendencje występowania tej formy w Księdze Psalmów.

Czasowniki Hifil perfectum	Ilość Psalmów nieasafowych	Ilość Psalmów Asafowych
----------------------------	----------------------------	-------------------------

9	0	1
7	1	0
6	2	0
4	7	1
3	6	1
2	15	3
1	32	4
0	72	2

Oprócz czasowników zapisanych w formie perfectum, w Księdze Psalmów znajdują się również takie, które choć posiadają formę imperfectum to jednak zapisane są z waw consecutive, który zmienia znaczenie tych czasowników na perfectum. Tego typu sytuacja dotyczy 26 psalmów, w tym 5 asafowych. Pod tym względem psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi. Po pierwsze ze względu na Ps 78, w którym znajdują się 23 czasowniki w takiej formie. Po drugie, z racji na procent jaki stanowią utwory, zawierające czasowniki w Hifil imperfectum z waw consecutive, w obrębie danej grupy. W przypadku psalmów asafowych jest to prawie połowa, natomiast wśród utworów nieasafowych jest to jedynie 15%.

waw consecutive + imperfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
23	1	1
12	1	0
8	1	0
7	1	0
5	1	0
3	1	0
2	5	2
1	15	2

1.1.3.2. Imperfectum

Zarówno w obrębie psalmów asafowych jak i nieasafowych, trudno jest zaobserwować jakieś tendencje w statystykach dotyczących procentowej zawartości imperfectum wśród czasowników w osnowie Hifil.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Hifil	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	18	1
99-90%	0	0
89-80%	7	0
79-70%	8	0
69-60%	8	1
59-50%	22	2
49-40%	10	2
39-30%	14	1

29-20%	17	2
19-10%	10	1
9-1%	1	1
0%	21	1

Również pod względem ilościowej zawartości czasowników w Hifil imperfectum, psalmy asaflowe nie tworzą spójnej grupy, ponieważ w poszczególnych utworach znajduje się od 0 do 10 takich czasowników.

Imperfectum w obrębie osnowy Hifil		Ps
50%	5	50
38%	3	73
13%	1	74
60%	6	75
50%	2	76
40%	2	77
21%	10	78
20%	1	79
8%	1	80
40%	4	81
0%	0	82
100%	2	83

Jeszcze większa rozbieżność między utworami, pod względem ilości występowania czasowników w formie Hifil imperfectum, ma miejsce wśród psalmów nieasafowych gdzie wynosi ona od 0 do 17. Najczęściej jest to jednak od 0 do 3 czasowników w danym utworze. Ta niezbyt mocna tendencja zauważalna jest również wśród psalmów asaflowych, mieści się w niej bowiem 8 utworów z tej grupy.

Czasowniki Hifil imperfectum	Ilość Psalmów nieasafowych
17	1
13	1
11	1
8	3
7	3
6	6
5	8
4	9
3	15
2	23
1	34
0	20

W obrębie osnowy Hifil, w Księdze Psalmów znajduje się jeszcze 6 czasowników, których chociaż forma wskazuje na perfectum, winny być odczytywane jako imperfectum z

racji posiadanego waw consecutive. Sytuacja ta dotyczy 6 utworów, w których znajduje się tylko po jednym czasowniku tego typu, w tym dwa psalmy asafowe.

waw consecutive + perfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
1	6	2

1.1.3.3. Imperativus

Patrząc na ogólne zestawienie procentowej zawartości czasowników w imperativus w obrębie osnowy Hifil, trudno jest określić charakterystyczny przedział procentowy zarówno dla psalmów nieasafowych jak i asafowych.

Czasowniki w imperativus w obrębie osnowy Hifil	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	3	1
79-70%	2	0
69-60%	9	2
59-50%	10	0
49-40%	5	0
39-30%	10	1
29-20%	16	1
19-10%	11	0
9-1%	5	1
0%	65	6

Również pod względem ilościowego występowania czasowników w Hifil imperativus, psalmy asafowe nie mogą być uznane za jednolitą grupę. Możemy jedynie, w ich obrębie, wyróżnić niejako 3 grupy: psalmy, które nie zawierają czasowników w tej formie - Ps 50; 73; 75-77; psalmy mające od 2 do 3 tego typu czasowników – Ps 74; 78-79; 81-82; oraz mocno wyróżniający się pod tym względem Ps 80, który ma ich aż 9. Tak więc gdyby nie Ps 80, można by uznać, że choć psalmy asafowe nie tworzą jednolitej grupy, pod względem ilości czasowników w formie Hifil imperativus, to jednak można je podzielić na dwie, niemal równe co do ilości utworów, podgrupy.

Imperativus w obrębie osnowy Hifil		Ps
0%	0	50
0%	0	73
25%	2	74
0%	0	75
0%	0	76
0%	0	77
4%	2	78
60%	3	79
69%	9	80
30%	3	81
100%	2	82
0%	0	83

Jeśli zestawimy dane wszystkich utworów z Księgi Psalmów, na temat ilości występowania czasowników w formie Hifil imperativus, zobaczymy, że utwory asafowe nieco różnią się od nieasafowych. Najpopularniejszym bowiem, dla psalmów nieasafowych, biorąc pod uwagę te utwory, gdzie w ogóle taka forma czasownika występuje, jest przedział 1-2 czasowników, natomiast dla psalmów asafowych 2-3. Nie jest to jednak na tyle duża różnica, by móc uznać, że psalmy asafowe wyróżniają się pod tym względem na tle całej księgi.

Czasowniki Hifil imperativus	Ilość Psalmów nieasafowych
18	1
6	2
5	5
4	6
3	5
2	15
1	31
0	59

1.1.3.4 Infinitivus constructus

Na podstawie ogólnego zestawienia przedstawiającego procentową zawartość infinitivus constructus w obrębie osnowy Hifil, możemy zauważyć, że psalmy asafowe mieszczą się w przedziale 29-0%. Taka zawartość tej formy w obrębie Hifil jest również najczęstsza wśród utworów nieasafowych, choć możemy zobaczyć, że 9 psalmów ma wyższą zawartość infinitivus constructus przy czym 3 spośród nich zawierają w Hifil czasowniki jedynie w tej formie.

Czasowniki w infinitivus constructus w obrębie Hifil	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	3	0
59-50%	3	0
49-40%	1	0
39-30%	2	0
29-20%	8	2
19-10%	12	1
9-1%	6	1
0%	101	8

Pod względem ilościowej zawartości czasowników w formie Hifil infinitivus constructus, psalmy asafowe, które zawierają tego typu czasowniki, są dość niejednorodną grupą.

Infinitivus constructus w obrębie osnowy Hifil		Ps
0%	0	50
25%	2	73
0%	0	74
10%	1	75
25%	1	76
0%	0	77
6%	3	78
0%	0	79
0%	0	80
0%	0	81
0%	0	82
0%	0	83

W przypadku psalmów nieasafowych, widzimy podobne ilości czasowników w Hifil infinitivus constructus, co w przypadku utworów asafowych. Również i tutaj zauważalna jest nieznaczna różnorodność, wśród ilości występowania tej formy, jednak trzeba brać pod uwagę, że analiza ta dotyczy kilkakrotnie większej grupy niż psalmy asafowe. Jeśli weźmiemy pod uwagę tą dysproporcję porównywanych grup, możemy przyjąć, że pod względem ilości występowania czasowników, w omawianej przez nas formie, są one dość zbliżone.

Czasowniki Hifil infinitivus constructus	Ilość Psalmów nieasafowych
7	1
3	2
2	5
1	23
0	100

1.1.3.5. Participium

Psalmy asafowe, pod względem procentowej zawartości participium w obrębie osnowy Hifil, stanowią w miarę jednolitą grupę, 9 z nich nie zawiera wcale tej formy, natomiast trzy mieszczą się w przedziale 19-10%. W przypadku utworów nieasafowych, również najwięcej utworów nie zawiera w ogóle tej formy lub mieści się ona w 19-10% wszystkich czasowników w Hifil. Jednak istnieje spora grupa psalmów nieasafowych które znajdują się w innych przedziałach procentowych, a nawet takie, które posiadają w Hifil jedynie formę participium. Z tego względu, psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi.

Czasowniki w participium w obrębie osnowy Hifil	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	3	0
89-80%	1	0
69-60%	2	0
59-50%	1	0
49-40%	2	0
39-30%	6	0
29-20%	7	0
19-10%	12	3
9-1%	4	0
0%	98	9

Jednolitość psalmów asafowych, pod względem występowania w nich czasowników w Hifil participium, jest jeszcze bardziej widoczna w statystykach ilościowych. Trzy utwory, w których występuje ta forma, zawierają tylko po jednym czasowniku tego typu.

Czasowniki w Hifil participium		Ps
10%	1	50
0%	0	73
13%	1	74
0%	0	75
0%	0	76
0%	0	77
0%	0	78
0%	0	79
0%	0	80
10%	1	81
0%	0	82
0%	0	83

Również odrębność psalmów asafowych od pozostałych utworów Księgi Psalmów, jest widoczna z perspektywy ilościowej zawartości omawianej tutaj formy czasownika.

Czasowniki w Hifil participium	Ilość Psalmów nieasafowych
5	1
4	3
3	4
2	6
1	21
0	89

1.1.4. Pual

Czasowniki w osnowie Pual stanowią niewielki procent w obrębie danego psalmu, a w przypadku większości, w ogóle nie występują. Taka tendencja jest zauważalna nie tylko w psalmach asafowych, ale w całej Księdze Psalmów, w której tylko 3 utwory zawierają więcej niż 9% czasowników w osnowie Pual.

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	0	0
59-50%	0	0
49-40%	0	0
39-30%	0	0
29-20%	0	0
19-10%	3	0
9-1%	29	2
0%	118	10

Większość psalmów, w których występuje osnowa Pual, posiada tylko jeden czasownik w tej koniugacji, w tym także tak długie psalmy jak 78, który zawiera 175 czasowników czy Ps 119, który ma ich aż 343. Jedynie 5 utworów, wśród których żaden nie należy do grupy psalmów asafowych, zawiera więcej niż jeden czasownik w osnowie Pual. Widzimy więc, że również pod względem ilościowym psalmy asafowe mieszczą się w przedziale charakterystycznym dla całej Księgi Psalmów.

Ps	Pual/V	Ps	Pual/V	Ps	Pual/V	Ps	Pual/V
144	4/34	31	1/73	64	1/30	96	1/31
88	3/45	36	1/24	65	1/35	112	1/25
139	3/61	41	1/41	72	1/41	118	1/62
37	2/111	48	1/26	73	1/53	119	1/343
113	2/16	52	1/26	78	1/175	122	1/16
12	1/20	55	1/58	80	1/49	128	1/7
18	1/124	58	1/29	87	1/14	132	1/36
22	1/82	62	1/23	91	1/34	145	1/37

1.1.4.1. Perfectum

W 2 z 3 psalmów asafowych, w których występuje osnowa Pual, czasowniki te występują jedynie w formie perfectum, jednak w tej sytuacji zestawienie procentowe może dawać mylne postrzeganie tych danych, ponieważ w każdym z psalmów asafowych, w którym występuje ta koniugacja, znajduje się w niej tylko po jednym czasowniku. Sytuacja ta nieznacznie różni się w przypadku psalmów nieasafowych, wśród których wszystkie, oprócz Ps 139, posiadają również tylko po jednym czasowniku w osnowie Pual, jednak Ps 139 posiada 3 takie czasowniki i wszystkie one są w formie perfectum.

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Pual	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
--	----------------------	-------------------------

100%	8	2
0%	44	1

1.1.4.2. Imperfectum

Tak jak zostało to przedstawione powyżej, tabele odnoszące się do psalmów asafowych, przedstawiające statystyki osnowy Pual mogą sprawiać nieco mylne wrażenie co do ilości występowania danej formy, dlatego trzeba mieć na uwadze, podane na początku, statystyki ilościowe występowania czasowników w osnowie Pual w poszczególnych psalmach. W poniższej tabeli mamy do czynienia z sytuacją gdzie jedno z psalmów asafowych, a dokładnie Ps 73, został zaklasyfikowany do rubryki opisanej wartością 100%, natomiast dwa pozostałe, którymi są Ps 78; 80, do rubryki opisanej jako 0% zawartości imperfectum w Pual. Wynika stąd, że w psalmach asafowych w Pual występują jedynie czasowniki w formie perfectum (Ps 78 i Ps 80) oraz w imperfectum (Ps 73). Mając na uwadze, że statystyki te dotyczą łącznie 3 czasowników, nie można na tej podstawie wyciągnąć wniosków na temat jednolitości, lub jej braku, w obrębie tej grupy czy odnośnie jej odrębności od pozostałych utworów. Jednak jeśli przyjrzymy się kolejnym statystyką dotyczącym tej osnowy, zaprezentowanym w poniższych podpunktach, zobaczymy, że psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi pod względem form występujących w obrębie osnowy Pual.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Pual	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	8	1
39-30%	1	0
0%	23	2

1.1.4.3 Infinitivus constructus

Forma Pual infinitivus constructus w całej Księdze Psalmów występuje tylko raz, w Ps 132, ponadto jest to również jedyne wystąpienie takiej formy czasownika w całej Biblii Hebrajskiej. Wyraźnie więc widzimy, że psalmy asafowe nie wyróżniają się na tle Księgi Psalmów przez brak czasowników w formie Pual infinitivus constructus.

1.1.4.5. Participium

Również Pual participium należy do form czasownika, niewystępujących w psalmach asafowych, pojawia się natomiast w 15 innych psalmach.

Czasowniki Pual participium w obrębie osnowy Pual	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	14	0
69-60%	1	0
0%	17	3

Dla prawie połowy psalmów nieasafowych, które zawierają czasowniki w osnowie Pual, participium stanowi 100%. Ze względu jednak na to, że sama osnowa Pual jest rzadka, przyjrzyjmy się jak kwestia ta wygląda w zestawieniu ilościowym.

Ps	Pual	Participium
144	4	4
37	2	2
88	3	2
113	2	2
12	1	1
18	1	1
31	1	1
48	1	1
52	1	1
55	1	1
58	1	1
64	1	1
87	1	1
96	1	1
145	1	1

Powyższa tabelka, pokazuje jeszcze wyraźniej, że wśród psalmów nieasafowych forma Pual participium, jest częsta. Można by tu mówić o pewnego rodzaju wyjątkowości psalmów asafowych jednak trzeba przy tym pamiętać, że jest jeszcze 14 innych, nieasafowych psalmów, które również, spośród czasowników w osnowie Pual nie mają, żadnego w formie participium, i wszystkie one, oprócz Ps 139, posiadają tylko po jednym czasowniku w osnowie Pual, tak samo jak psalmy asafowe.

1.1.5. Hofal

Żaden z psalmów asafowych nie posiada czasowników w osnowie Hofal. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że na przestrzeni całej Księgi Psalmów, czasowniki w Hofal należą do rzadkości, dlatego trzeba raczej uznać, że psalmy asafowe wpisują się w ogólny trend występujący w całej księdze.

Informacje, na temat występowania osnowy Hofal w Księdze Psalmów, zostały tutaj przytoczone ze względu na to, że koniugacja ta jest uznawana jako jedna z głównych. Natomiast z powodu tego, że żaden z psalmów asafowych nie zawiera czasowników w tej osnowie, nie będziemy poświęcać jej więcej miejsca w naszej pracy.

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	0	0
59-50%	0	0
49-40%	0	0
39-30%	0	0
29-20%	0	0
19-10%	1	0
9-1%	4	0
0%	145	12

1.1.6. Nifal

Czasowniki w osnowie Nifal nie stanowią w poszczególnych psalmach asafowych więcej niż 29% wszystkich czasowników. Jednak taka sama sytuacja widoczna jest również w utworach nieasafowych, wśród których jedynie Ps 93 zawiera 33%. Ponadto psalmy asafowe, tak samo jak pozostałe utwory Księgi Psalmów, najczęściej zawierają 1-9% czasowników w Nifal.

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	0	0
59-50%	0	0
49-40%	0	0
39-30%	1	0
29-20%	3	1
19-10%	25	2
9-1%	78	8
0%	43	1

Dokładne zestawienie procentowej zawartości osnowy Nifal w poszczególnych psalmach asafowych ukazuje, że grupa ta, choć w niewielkim stopniu, jest różnorodna a ponadto nie przejawia zależności między ogólną ilością czasowników a zawartością procentową osnowy Nifal.

Ps	V	Nifal	
76	23	5	22%
83	35	5	14%
82	19	2	11%
77	49	4	8%
75	29	2	7%
80	49	3	6%
78	175	10	6%
74	52	2	4%
79	30	1	3%
73	53	1	2%
50	56	1	2%
81	37	0	0%

Pod względem ilościowym, spośród psalmów asafowych, wyróżnia się Ps 78, który zawiera 10 czasowników w osnowie Nifal, podczas gdy pozostałe psalmy z tej grupy mieszczą się w przedziale od 0 do 5. Jednak na tle całej księgi nie stanowi on wyjątku. Wpisuje się w ogólną tendencję, jeśli chodzi o psalmy zawierające dużą ilość czasowników w ogóle, co widoczne jest w poniższej tabeli.

Warto również zwrócić uwagę na Ps 76 i Ps 83, które zawierają po 5 czasowników w Nifal. Wyróżniają się one znacząco spośród utworów posiadających taką ilość tej formy, ponieważ mają one ogółem 23 oraz 35 czasowników, natomiast pozostałe, nieasafowe utwory, od 81 do 124. Podobna sytuacja nie jest jednak widoczna w przypadku pozostałych psalmów asafowych, dlatego kwestie pozostawimy bez dalszej analizy, gdyż na obecny moment naszych badań zdaje się być mało istotna.

Ps	Nifal./V	Ps	Nifal./V	Ps	Nifal./V	Ps	Nifal./V	Ps	Nifal./V
37	12/111	39	4/37	24	2/16	94	2/51	58	1/29
89	11/96	48	4/26	26	2/27	97	2/26	59	1/54
78	10/175	49	4/46	28	2/22	101	2/25	60	1/34
106	10/113	51	4/53	30	2/32	108	2/25	73	1/53
119	10/343	71	4/65	34	2/55	110	2/12	79	1/30
38	8/52	77	4/49	44	2/61	132	2/36	86	1/40
109	8/78	93	4/12	45	2/33	145	2/37	92	1/29
19	7/31	96	4/31	46	2/27	148	2/21	95	1/23
69	7/103	6	3/26	57	2/32	5	1/35	98	1/20
102	7/66	33	3/40	62	2/23	7	1/49	99	1/24
9	6/55	40	3/64	63	2/26	11	1/17	118	1/62
139	6/61	47	3/17	65	2/35	13	1/13	125	1/9
18	5/124	80	3/49	66	2/51	14	1/23	126	1/20

68	5/81	88	3/45	70	2/20	16	1/22	129	1/20
76	5/23	90	3/38	72	2/41	17	1/43	130	1/13
83	5/35	105	3/91	74	2/52	21	1/29	131	1/9
104	5/84	111	3/18	75	2/29	32	1/31	136	1/22
107	5/93	112	3/25	82	2/19	42	1/33	140	1/24
15	4/18	124	3/16	84	2/27	50	1/56	143	1/36
22	4/82	141	3/28	85	2/29	53	1/27	147	1/43
31	4/73	2	2/30	87	2/14	55	1/58	149	1/17
35	4/75	10	2/53						

1.1.6.1. Perfectum

Ponad połowa psalmów asafowych nie zawiera czasowników w formie Nifal perfectum. Jednak tego typu trend jest także widoczny pośród pozostałych utworów Księgi Psalmów. Brak wyróżniania się pod tym względem psalmów asafowych potwierdza dodatkowo procent, jaki stanowią tego typu utwory w obrębie psalmów posiadających w ogóle czasowniki w Nifal. W przypadku psalmów asafowych 64% z nich nie zawiera Nifal perfectum, natomiast w przypadku utworów nieasafowych jest to 52%.

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Nifal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	13	1
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	3	1
69-60%	6	1
59-50%	14	0
49-40%	4	1
39-30%	4	0
29-20%	6	0
19-10%	1	0
9-1%	0	0
0%	56	7

Znacznie inaczej sytuacja w psalmach asafowych wygląda, gdy uwzględnimy ilościową zawartość Nifal perfectum. Ps 50 mieszczący się w przedziale 100% ma bowiem tylko jeden czasownik w Nifal. Mimo, że w statystykach procentowych przejawia największą zawartość perfectum w obrębie osnowy Nifal, to jednak kiedy uwzględnimy ilościową zawartość, to posiada ich najmniej, nie wliczając w to czasowników, które w ogóle nie posiadają Nifal perfectum. Natomiast odwrotną sytuację widzimy w przypadku Ps 78, który zawiera, pod względem procentowym, najmniej czasowników perfectum w obrębie Nifal, nie biorąc pod uwagę psalmów z zakresu 0%. Jednocześnie ilościowo ma ich najwięcej spośród wszystkich psalmów asafowych.

Czasowniki Nifal perfectum		Ps
100%	1	50
0%	0	73
0%	0	74
0%	0	75
0%	0	76
75%	3	77
40%	4	78
0%	0	79
0%	0	80
0%	0	81
0%	0	82
60%	3	83

Mimo iż pod względem procentowym psalmy asafowe mniej więcej pokrywały się ze statystykami odnoszącymi się do utworów spoza tej grupy, to w przypadku zestawienia ilościowego, widzimy, że psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi. Wśród psalmów asafowych, w których znajdują się czasowniki w Nifal perfectum, tendencja jest do występowania 3-4 takich czasowników w obrębie utworu, natomiast w przypadku psalmów nieasafowych jest to 1-2 czasowników. Trzeba jednak pamiętać, że porównywane tutaj grupy nie są zbliżone pod względem ilości utworów, stąd nie można wyciągać w tym miejscu jednoznacznych wniosków na podstawie tej pojedynczej formy, ale uwzględnić należy całokształt przedstawianych w tej pracy informacji., tym bardziej, że zaprezentowana tutaj różnica jest niewielka.

Czasowniki Nifal perfectum	Ilość Psalmów nieasafowych
6	1
5	1
4	3
3	4
2	16
1	22
0	49

W obrębie osnowy Nifal występują również czasowniki, które mimo formy imperfectum, należy rozumieć jako perfectum z racji posiadanego przez nie waw consecutive. Sytuacja taka dotyczy 4 utworów Księdze Psalmów, w tym jednego asafowego. Psalmy asafowe wybijają się na tle pozostałych psalmów zawierających takie formy czasownika ich małą ilością. Jednak trzeba tutaj pamiętać, że analizie podlegają jedynie 4 utwory.

waw consecutive + imperfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
6	1	0
2	1	0
1	2	1

1.1.6.2. Imperfectum

W przypadku danych na temat procentowej zawartości formy imperfectum w obrębie czasowników w osnowie Nifal, widzimy, że zarówno utwory asafowe jak i nieasafowe przejawiają, jako grupy, dużą różnorodność pod względem procentowej zawartości czasowników w formie imperfectum w obrębie osnowy Nifal.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Nifal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	21	3
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	1	0
59-50%	17	2
49-40%	2	1
39-30%	9	0
29-20%	5	0
19-10%	2	1
9-1%	0	0
0%	50	4

Pod względem ilościowego występowania czasowników w Nifal perfectum, psalmy asafowe nie tworzą aż tak różnorodnej grupy jak widać to w przypadku powyższego zestawienia procentowego.

Czasowniki Nifal imperfectum	Ps
0%	50
100%	73
50%	74
0%	75
0%	76
0%	77
10%	78
100%	79
100%	80
0%	81
50%	82
40%	83

Tak samo jak pod względem procentowej zawartości, również i ze względu na ilość występowania czasowników w Nifal imperfectum w poszczególnych utworach, psalmy asafowe przejawiają podobne tendencje jak utwory nieasafowe.

Czasowniki Nifal imperfectum	Ilość Psalmów nieasafowych
5	1

4	3
3	2
2	10
1	34
0	46

1.1.6.3. Imperativus

Imperativus wśród czasowników w osnowie Nifal nie występuje w żadnym spośród psalmów asafowych. Jednakże nie wyróżniają się one pod tym względem na tle całej księgi, ponieważ Księga Psalmów zawiera jedynie 5 utworów posiadających czasowniki w Nifal imperativus.

Czasowniki imperativus w obrębie osnowy Nifal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	1	0
59-50%	3	0
39-30%	1	0
0%	102	11

1.1.6.4. Infinitivus constructus

Forma infinitivus constructus w obrębie czasowników w osnowie Nifal, występuje tylko w jednym psalmie asafowym oraz 6 nieasafowych. Ze względu na to psalmy asafowe wpisują się w pewnego rodzaju ogólną tendencję dla całej Księgi Psalmów.

Czasowniki infinitivus constructus w obrębie osnowy Nifal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	1	0
49-40%	1	0
29-20%	2	1
19-10%	3	0
0%	100	10

Dokładniejsza analiza utworów zawierających czasowniki w Nifal infinitivus constructus, pokazuje jeszcze bardziej, że psalmy asafowe nie wyróżniają się na tle całej księgi, pod względem występowania tej formy. Zwróćmy bowiem uwagę, że większość z psalmów zawiera tylko jeden czasownik w Nifal infinitivus constructus, tak samo jak Ps 77. Ponadto Ps 31 posiada nie tylko tą samą ilość tego typu czasowników, ale również stanowią one ten sam procent spośród wszystkich czasowników w osnowie Nifal, co w przypadku Ps 77.

Czasowniki infinitivus constructus w obrębie osnowy Nifal	Ps
40%	68
17%	37
100%	92

25%	1	31
25%	1	77
14%	1	102
13%	1	109

1.1.6.5. Participium

Pod względem procentowej zawartości formy participium w obrębie osnowy Nifal, psalmy asafowe można podzielić na trzy grupy: psalmy, które nie posiadają czasowników w tej formie (Ps 50; 73;77; 79-81; 83); psalmy, których około połowa czasowników w osnowie Nifal występuje w participium (Ps 74; 78; 82); psalmy, w których wszystkie czasowniki w Nifal są w formie participium (Ps 75-76). W przypadku utworów nieasafowych istnieje o wiele większe zróżnicowanie procentowej zawartości tej formy w obrębie osnowy Nifal, dlatego można uznać, że pod tym względem psalmy asafowe jako grupa w pewien sposób wyróżniają się na tle całej Księgi Psalmów, choć ze względu na to, że w przedziałach procentowych, w których znajdują się psalmy asafowe, mieści się też wiele nieasafowych utworów, to nie jest to znacząca odrębność, a raczej pewnego rodzaju cecha, który potwierdza wewnętrzną spójność grupy, czego kontrastem jest większe zróżnicowanie procentowe utworów nieasafowych.

Czasowniki participium w obrębie osnowy Nifal	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	18	2
89-80%	1	0
69-60%	1	0
59-50%	13	2
49-40%	3	1
39-30%	8	0
29-20%	6	0
19-10%	4	0
9-1%	1	0
0%	52	6

W przypadku gdy pod uwagę weźmiemy ilościową zawartość Nifal participium wśród psalmów asafowych, widzimy, że różnorodność pod tym względem, wśród tych utworów, gdzie forma ta w ogóle występuje, jest duża. Prawie każdy z nich, posiada inną ilość tego typu czasowników.

Czasowniki Nifal participium	Ps
0%	50
0%	73
50%	74
100%	75
100%	76
0%	77

40%	4	78
0%	0	79
0%	0	80
0%	0	81
50%	1	82
0%	0	83

Tak jak w przypadku zestawienia procentowego, psalmy asafowe charakteryzowały się znacznie mniejszą różnorodnością niż utwory nieasafowe, tak w danych związanych z ilościową zawartością Nifal participium mamy sytuację odwrotną. Psalmy asafowe charakteryzują się dużym zróżnicowaniem, natomiast w przypadku utworów nieasafowych, tylko nieliczne psalmy zawierają inną ilość czasowników tego typu niż 1 lub 2. Ze względu na to, można przyjąć, że zróżnicowanie ilościowe psalmów asafowych może wbrew pozorom świadczyć o ich spójności i odrębności od pozostałej części utworów. Jest to jednak bardzo ostrożnie stawiany wniosek, który wymagałby głębszego zbadania.

Czasowniki Nifal participium	Ilość Psalmów nieasafowych
6	1
5	1
4	3
3	2
2	11
1	32
0	46

1.1.7. Hitpael

Pod względem występowania czasowników w osnowie Hitpael, psalmy asafowe w sposób wyraźny wpisują się w tendencję charakteryzującą całą Księgę Psalmów, która mieści się w wąskim przedziale procentowym od 0% do 9%.

Procent jaki dana osnowa stanowi w Psalmie	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	0	0
99-90%	0	0
89-80%	0	0
79-70%	0	0
69-60%	0	0
59-50%	0	0
49-40%	0	0
39-30%	0	0
29-20%	0	0
19-10%	0	0
9-1%	49	5
0%	101	7

Jeszcze bardziej jest to widoczne, gdy spojrzymy na bardziej szczegółowe dane dotyczące psalmów asafowych, w których widać, że zakres procentowy w przypadku tych utworów mieści się w przedziale od 0% do 5%.

Ps	V	Hitpael	
82	19	1	5%
77	49	2	4%
83	35	1	3%
73	53	1	2%
78	175	3	2%

Różnorodność ta, jest jednak trochę większa w przypadku danych na temat ilościowej zawartości czasowników w Hitpael w poszczególnych psalmach, w tym również wśród psalmów asafowych. Ponadto warto zwrócić uwagę na fakt, że wszystkie 3 wystąpienia w Ps 78 dotyczą tego samego rdzenia, jednak tego typu problematyka zostanie szerzej omówiona w dalszej części naszej pracy.

Ps	Hitpael/V	Ps	Hitpael/V	Ps	Hitpael/V	Ps	Hitpael/V
18	6/124	2	1/30	43	1/15	83	1/35
37	6/111	8	1/15	44	1/61	89	1/96
106	4/113	12	1/20	45	1/33	92	1/29
78	3/175	22	1/82	49	1/46	93	1/12
105	3/91	26	1/27	52	1/26	97	1/26
107	3/93	30	1/32	54	1/19	101	1/25
5	2/35	32	1/31	55	1/58	103	1/39
68	2/81	34	1/55	56	1/34	116	1/32
72	2/41	35	1/75	58	1/29	135	1/33
77	2/49	36	1/24	63	1/26	143	1/36
94	2/51	39	1/37	64	1/30		
119	2/343	41	1/41	73	1/53		
142	2/25	42	1/33	82	1/19		

1.1.7.1. Perfectum

Forma perfectum w obrębie osnowy Hitpael występuje jedynie w 5 psalmach, w tym tylko w jednym asafowym. W przypadku utworów nie asafowych wystąpienia te stanowią 100% wszystkich czasowników w Hitpael w danym psalmie, natomiast w przypadku Ps 78 jest to 33%.

Czasowniki perfectum w obrębie osnowy Hitpael	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
---	----------------------	-------------------------

100%	4	0
39-30%	1	1
0%	44	4

Sytuacja ta wygląda jednak inaczej, jeśli spojrzymy na ilość czasowników w Hitpael perfectum w obrębie wspomnianych powyżej 5 psalmach.

Czasowniki Hitpael perfectum	Ps
1	22
1	35
1	78
1	89
1	93

Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku znaczenia, wszystkie 3 czasowniki w Ps 78 należy rozumieć jako formę dokonaną, ponieważ pozostałe 2 czasowniki w tym utworze, mimo iż występują wizualnie w formie imperfectum to posiadają tak zwany waw consecutive, tak więc po względem znaczeniowym należy je rozumieć tak samo jak czasownik w perfectum. Sytuacja taka ma miejsce również w kilku innych, nieasafowych, utworach.

waw consecutive + imperfectum	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
2	3	1
1	3	0

1.1.7.2. Imperfectum

Większość czasowników w psalmach asafowych, które występują w osnowie Hitpael, zapisane są w formie imperfectum. Wyjątek stanowi Ps 78, którym nie posiada tej formy żadnego czasownika, pomimo, że łącznie ma 3 czasowniki o osnowie Hitpael, z racji na waw consecutive, czasowniki z Ps 78 nie zostały przez nas wzięte pod uwagę w badaniach nad imperfectum. W przypadku psalmów nieasafowych również duża część utworów posiada czasowniki w formie Hitpael imperfectum, w tym wiele z nich posiada wyłącznie czasowniki w imperfectum, jeśli chodzi o osnowę Hitpael. Mimo tego, że psalmy asafowe, pod tym względem wpisują się w tendencje widoczne również w utworach nieasafowych, to trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt dysproporcji między ilością takich utworów w obrębie tych dwóch grup. W przypadku psalmów asafowych 80% utworów zawierających czasowniki w osnowie Hitpael, posiada je jedynie w formie imperfectum. Natomiast w przypadku utworów nieasafowych jest to 59%. Trzeba jednak pamiętać, że grupy te różnią się znacząco między sobą ilością utworów oraz, że wśród psalmów nieasafowych istnieją również inne grupy jak na przykład psalmy dawidowe. Z tego

powodu, problematyka tutaj przedstawiona, wymaga bardziej szczegółowej analizy, na którą nie ma miejsc w naszej pracy.

Czasowniki imperfectum w obrębie osnowy Hitpael	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	30	4
69-60%	1	0
59-50%	3	0
0%	15	1

Pod względem ilościowym również psalmy asafowe przejawiają w miarę jednolity obraz występowania imperfectum w obrębie osnowy Hitpael. Tym bardziej obraz ten jest jednolity, jeśli weźmiemy pod uwagę, fakt, że w Ps 78 występują 2 czasowniki w formie imperfectum, które jednak nie zostały uwzględnione z racji tego, że zawierają one waw consecutive.

Czasowniki w Hitpael imperfectum		Ps
100%	1	73
100%	2	77
0%	0	78
100%	1	82
100%	1	83

Ilość czasowników w Hitpael imperfectum w psalmach asafowych mieści się w ogólnym trendzie widocznym w całej Księdze Psalmów.

Czasowniki w Hitpael imperfectum	Ilość Psalmów nieasafowych
4	1
3	2
2	3
1	24
0	14

1.1.7.3. Imperativus

W psalmach asafowych nie występuje żaden czasownik w Hitpael imperativus. Tego typu forma jednak w całej Księdze Psalmów znajduje się tylko w Ps 37 i Ps 105, a ponadto w każdym z nich występuje tylko jeden czasownik w takiej formie. Jeśli spojrzymy na całą Biblię Hebrajską to forma ta pojawia się również niezbyt często, ponieważ zaledwie 62 razy.

Czasowniki Hitpael imperativus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
39-30%	1	0
19-10%	1	0
0%	47	5

1.1.7.4 Infinitivus constructus

Również forma Hitpael infinitivus constructus nie występuje ani razu w psalmach asafowych, przy czym pojawia się ona w 4 innych psalmach, z czego w jednym z nich dwa razy, w pozostałych tylko raz, tak więc procentowe zestawienie w tym przypadku, może dawać mylne wrażenie co do ilości tej formy w danych utworach. Patrząc więc na małą ilość psalmów, w których występuje Hitpael infinitivus constructus, oraz to, że ilość takich czasowników w tych psalmach łącznie wynosi 5, możemy stwierdzić, że brak występowania Hitpael infinitivus constructus w psalmach asafowych, nie wyróżnia ich na tle całości księgi tak samo jak powyżej omawianej formy imperativus.

Czasowniki Hitpael infinitivus constructus	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	1	0
59-50%	2	0
39-30%	1	0
0%	45	5

1.1.7.5. Participium

Hitpael participium jest kolejną formą czasownika, która nie występuje w psalmach asafowych. Pojawia się ona natomiast w 6 innych psalmach. W Ps 8; 37; 44; 54; 97, które zawierają po jednym czasowniku w omawianej tu formie oraz w Ps 68, który zawiera 2 takie czasowniki. Natomiast w całej Biblii Hebrajskiej forma Hitpael participium pojawia się 122 razy.

Czasowniki Hitpael participium	Ilość Psalmów ogółem	Ilość Psalmów Asafowych
100%	5	0
19-10%	1	0
0%	43	5

1.1.8. Pozostałe osnowy

Przyjrzyjmy się teraz pozostałym osnowom, które rzadziej występują w obrębie całej Biblii Hebrajskiej, niż te, które zostały przez nas omówione powyżej. W naszej pracy pominiemy kilka koniugacji, które nie występują w całej Księdze Psalmów. Jednak przedstawimy tutaj nie tylko te koniugacje, które występują w psalmach asafowych, ale również inne, które znajdują się jedynie nieasafowych utworach. Ma to na celu przeanalizowanie, czy ten brak jest jakiegoś rodzaju wyróżnikiem na tle całej księgi.

1.1.8.1. Osnowy występujące w psalmach asafowych

1.1.8.1.1. Polal

W całej Biblii Hebrajskiej występuje 12 czasowników w koniugacji Polal, w tym 3 w Księdze Psalmów. Jeden spośród psalmów asafowych również zawiera czasownik w osnowie Polal, występuje on w formie imperfectum, co odróżnia go od pozostałych 2 czasowników, znajdujących się w psalmach nieasafowych, które występują w formie perfectum. Warto również zaznaczyć, że w całej Biblii Hebrajskiej znajdują się jeszcze tylko dwa czasowniki w Polal imperfectum (Hi 26,5; Iz 16,10).

Ps	Polal	Forma
37	1	perfectum
51	1	perfectum
75	1	imperfectum

1.1.8.1.2. Poel

Osnowa Poel występuje w 2 psalmach asafowych, w których znajduje się po jednym czasowniku w tej koniugacji, każdy z nich w formie perfectum. W Księdze Psalmów jest jeszcze 13 utworów posiadających czasowniki w Poel, które występują w następujących formach: perfectum (3 razy), imperfectum (9 razy), participium (3 razy). Natomiast w całej Biblii Hebrajskiej występują 83 czasowniki w osnowie Poel, z czego 12 w formie perfectum, widzimy więc, że psalmy asafowe stosują dość rzadką formę czasownika, która poza 2 psalmami asafowymi i 1 nieasafowym występuje jeszcze w 1 Księdze Samuela (1 Sm 21,3), Księdze Hioba (Hi 16,15; 26,13), Księdze Izajasza (Iz 10,13; 23,13; 40,24), Lamentacjach (Lm 1,22; 2,20; 3,51).

Ps	Poel	Forma
7	1	imperefectum
26	1	imperefectum
32	2	imperefectum
		imperefectum
55	1	imperefectum
59	2	imperefectum
		imperefectum
60	1	participium
74	1	perfectum
77	1	perfectum
90	1	imperefectum
101	1	participium
102	1	imperefectum
108	1	participium
131	1	perfectum

1.1.8.1.3. Hisztafel

W osnowie Hisztafel występuje, w psalmach asafowych, tylko jeden czasownik, który znajduje się w Ps 81 w formie imperfectum. Taka sytuacja ma miejsce również w przypadku 7 psalmów nieasafowych. Jeśli pominiemy zmianę rozumienia wywołaną przez waw consecutive, to wszystkie czasowniki w osnowie Hisztafel, które występują w Księdze

Psalmów, znajdują się w formie imperfectum (11 razy) lub imperativus (6 razy). Wynika z tego, że Ps 81 wpisuje się w ogólną tendencję całej Księgi Psalmów.

Ps	Hisztafel	Forma
5	1	imperfectum
22	2	waw consecutive + imperfectum
		imperfectum
29	1	imperativus
45	1	imperativus
66	1	imperfectum
72	1	imperfectum
81	1	imperfectum
86	1	imperfectum
95	1	imperfectum
96	1	imperativus
97	1	imperativus
99	2	imperativus
		imperativus
106	1	waw consecutive + imperfectum
132	1	imperfectum
138	1	imperfectum

1.1.8.2. Osnowy nie występujące w psalmach asafowych

1.1.8.2.1. Hitpalpel

W całej Biblii Hebrajskiej występuje 21 czasowników w osnowie Hitpalpel, z czego 3 z nich znajdują się w Księdze Psalmów, wszystkie w Ps 119. W tym miejscu warto również zaznaczyć że prawie połowa, bo aż 9 spośród nich, pochodzi od rdzenia הִתְפַּלֵּל , w tym jedno znajduje się w Ps 119. Pozostałe dwa wystąpienia czasownika w Hitpalpel w Księdze Psalmów, dotyczą rdzenia שָׁעַל , który w tej osnowie występuje jeszcze w Iz 29,9.

Ps	Hitpalpel	Forma
119	3	imperfectum
		imperfectum
		perfectum

1.1.8.2.2. Pealal

W całej Biblii Hebrajskiej występuje 5 czasowników w osnowie Pealal, z czego 2 znajduje się w Księdze Psalmów. Warto zwrócić uwagę, że wszystkie czasowniki w Pealal występujące poza Księgą Psalmów, posiadają rdzeń הִמַּר , natomiast w przypadku Ps 38 jest to סָהַר a Ps 45 rdzeń יָפַה .

Ps	Pealal	Forma
38	1	perfectum
45	1	perfectum

1.1.8.2.3. Pilel

W całej Biblii Hebrajskiej występuje 3 czasowników w koniugacji Pilel, z czego tylko jeden w Księdze Psalmów. Każde z tych wystąpień posiada inny rdzeń i formę gramatyczną.

Ps	Pilel	Forma
88	1	perfectum

1.1.8.2.4. Pilpel

W całej Biblii Hebrajskiej występuje 50 czasowników w koniugacji Pilpel, w tym 4 w Księdze Psalmów. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że 24 razy koniugacja ta zastosowana jest do rdzenia כּוּל, w tym dwa razy w Księdze Psalmów, pozostałe 2 przypadki z tej księgi dotyczą natomiast rdzenia לָעַו, który w całej Biblii Hebrajskiej w osnowie Pilpel występuje jeszcze tylko w Iz 11,8.

Ps	Pilpel	Forma
55	1	Imperfectum
94	1	Imperfectum
112	1	Imperfectum
119	1	Perfectum

1.1.8.2.5. Poal

W koniugacji Poal, w całej Biblii Hebrajskiej, występuje 8 czasowników tym tylko jeden w Księdze Psalmów. Dla lepszego zobrazowania tego zagadnienia warto zaznaczyć, że każde z tych 8 wystąpień znajduje się w innej księdze biblijnej. Pokazuje, to, że zarówno brak występowania czasownika w tej osnowie, jak to, że znajduje się tylko jeden taki czasownik w całej Księdze Psalmów, nie jest niczym wyjątkowym.

Ps	Poal	Forma
120	1	Participle

1.2. Rdzenie

Kolejną rzeczą, którą przeanalizujemy będą rdzenie czasowników występujących w psalmach asafowych. Nie będziemy się jednak skupiać w tym miejscu na ich znaczeniu, tym zajmiemy się dopiero w kolejnym rozdziale naszej pracy. Tutaj przeanalizujemy rdzenie pod względem statystycznym oraz przyjrzymy się ich formom. Badania te mają na celu sprawdzenie, czy możemy mówić o jakiejś puli rdzeni lub ich form, charakterystycznych dla psalmów asafowych.

1.2.1. Osnowy

W tym punkcie skupimy się po raz kolejny na osnowach, jednak badania w tym miejscu będą ukierunkowane nie na same osnowy, ale na rdzenie w nich występujące. Badania tutaj zaprezentowane oparte są na tabeli zamieszczonej w aneksie, której objętość sprawia, że zamieszczenie jej w tekście zburzyłaby jedność pracy, dlatego będziemy się tu jedynie do niej odwoływać lub zamieszczać jej wybrane fragmenty. Ze względu na ilość analizowanych tutaj danych, punkt ten został podzielony, na pomniejszych podpunkty, pod względem ilości różnych osnów w jakich występuje dany rdzeń w psalmach asafowych.

1.2.1.1. Rdzenie występujące w 1 osnowie

Spośród 272 rdzeni czasowników, występujących w psalmach asafowych, aż 184 występują w utworach tej grupy jedynie w jednej osnowie. W przydatku 99 rdzeni tą jedyną koniugacją jest Qal, 33 rdzenie występują jedynie w Piel, 39 w Hifil, 9 w Nifal, natomiast w Poel są to tylko 2 rdzenie, a w Hisztafel i Hitpael po jednym.

1.2.1.1.1. Qal

Spośród 99 rdzeni, które występują w psalmach asafowych jedynie w koniugacji Qal, 62 występuje tylko w tej osnowie w całej Księdze Psalmów, a 16 w całej Biblii Hebrajskiej, co obrazują tabele zamieszczone w aneksie (tab. 4 i 5). Dla naszej pracy, której celem jest sprawdzenie czy psalmy asafowe mają jakieś cechy czyniące z nich grupę oraz czy wyróżniają się na tle całej księgi, najważniejsze będą te rdzenie, które występują w psalmach nieasafowych również w innych osnowach niż Qal. Zebrane zostały one w poniższej tabeli,

w której dodatkowo zostały wyróżnione 3 rdzenie, które występują w osnowie Qal, w obrębie Księgi Psalmów, jedynie w utworach asafowych.

Rdzeń	ilość czasowników w Qal/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
	Ps as	Ps c	BH	
תמם	1/1	6/7	53/62	73
מצא	1/1	17/19	307/455	76
נשק	1/1	2/3	29/35	78
שאל	1/1	9/10	162/171	78
בטח	1/1	44/45	113/118	78
עול	1/1	1/2	5/7	78
פוג	1/1	1/2	3/4	77
פקד	1/1	7/9	235/303	80
ענה	1/1	41/54	331/414	81
בזה	1/1	6/8	32/42	73
שנן	1/1	4/5	7/9	73
פעל	1/1	26/26	57/57	74
יצר	1/1	6/7	41/44	74
זור	1/1	2/3	7/10	78
בנה	1/1	11/12	345/375	78
יסד	1/1	7/10	20/44	78
רעש	1/1	5/6	22/30	77
עזר	1/1	16/17	75/81	79
צפן	1/1	6/7	25/31	83
ירש	1/1	10/11	161/231	83

בוש	1/1	29/34	95/127	83
כרת	2/2	4/14	134/288	50; 83
שקט	2/2	2/3	31/41	76; 83
פתח	2/2	14/18	97/144	78^{x^2}
חטא	2/2	8/9	181/237	78^{x^2}
מאס	2/2	7/9	71/76	78^{x^2}
בין	3/3	12/26	62/169	50; 73; 82
אבד	3/3	21/26	117/184	73; 80; 83
הרג	3/3	8/9	162/167	78^{x^3}
שיח	3/3	13/14	18/20	77^{x^3}
נשא	4/4	45/49	598/655	50; 81; 82; 83
ישב	4/4	53/59	1030/1078	50; 75; 80; 83
שפך	4/4	10/12	101/115	73; 79^{x^3}
עשה	5/5	108/110	2527/2629	50; 77; 78^{x^2} ; 83
שכח	6/6	31/33	86/102	50; 74^{x^2} ; 77; 78^{x^2}
שפט	7/7	29/32	185/203	50; 75^{x^2} ; 82^{x^4}
אמר	14/14	99/101	5284/5309	50^{x^2} ; 73^{x^2} ; 74; 75; 77^{x^2} ; 78^{x^2} ; 79; 82; 83^{x^2}

Pierwszą bardzo widoczną cechą przedstawionych tutaj rdzeni, jest to, że również w psalmach nieasafowych oraz innych księgach biblijnych, w większości występują one w osnowie Qal. Pokazuje to, że rdzenie te ogólnie, a nie tylko w psalmach asafowych, mają tendencję do występowania w tej koniugacji, co powoduje, że nie możemy mówić w tym miejscu o mocnych dowodach przemawiających, za tym, że Ps 50; 73-83 tworzą pod tych względem grupę wyróżniającą się na tle całej Księgi Psalmów. Dodatkowo fakt, że w większości rdzenie te pojedynczo występują w całej grupie psalmów asafowych, nie można mówić o jakiejś spójności grupy, ze względu na to, że dane przedstawione w powyższej tabeli pokazują, że rdzenie te w większości występują tylko w jednym spośród tych

psalmów, co od razu wyklucza możliwość badania spójności tej grupy na ich podstawie. Również pod względem ilości, takich pojedynczo występujących rdzeni, psalmy asafowe zdają się nie tworzyć jednolitej grupy, ponieważ tego typu rdzeni w Ps 73 jest 3, tak samo jak w Ps 83; w Ps 74; 77 są po 2 tego typu rdzenie; w Ps 75 tak samo jak i Ps 82, nie występuje rdzeń tego typu; w Ps 76; 79-81 jest po jednym rdzeniu tego typu; natomiast w najdłuższym psalmie asafowym jakim jest Ps 78 jest 7 takich rdzeni. Warto w tym miejscu również zwrócić uwagę na fakt, że w przypadku pozostałych 11 rdzeni, Ps 78 zawiera jedynie 3 z nich. Co dodatkowo przemawia za jego odrębnością od grupy psalmów asafowych.

W powyższej tabeli znajduje się także kilka rdzeni występujących w psalmach asafowych kilka razy. Trzeba jednak przeanalizować ich występowanie w poszczególnych psalmach asafowych by sprawdzić, czy mogą być one brane pod uwagę w badaniu spójności grupy psalmów asafowych. Możliwe jest bowiem, że tak, jak w przypadku rdzeni występujących tylko raz, nie mamy do czynienia z sytuacją gdzie badania spójności tej grupy są niemożliwe, ze względu na małą ilość danych.

W przypadku 5 rdzeni, mimo, że występują w psalmach asafowych kilkakrotnie, to jednak wszystkie wystąpienia danego rdzenia mają miejsce w obrębie tylko jednego spośród 12 psalmów asafowych. Warto zwrócić uwagę, że sytuacja ta w 4 przypadkach dotyczy Ps 78. Widzimy więc, że rdzenie te zaświadczały bardziej o pewnej odrębności Ps 78 od pozostałych utworów asafowych niż o spójności tej grupy. Jednak również dwa inne psalmy asafowe, na podstawie tych danych, wyróżniają się spośród grupy. Możemy bowiem zobaczyć, że zdecydowanie więcej rdzeni tego typu występuje w Ps 50 i Ps 83. Natomiast przeciwną sytuację znajdujemy w Ps 76 i Ps 81, gdzie występuje tylko po jednym rdzeniu tego typu. Trzeba również mieć na uwadze wcześniej podane rdzenie, występujące tylko raz w obrębie psalmów asafowych, które zapisane zostały w osnowie Qal, również i w tamtym przypadku te dwa psalmy zawierały jedynie po jednym rdzeniu tego typu.

	50	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83
כרת	x											x
שקט					x							x
בין	x	x									x	
אבד		x							x			x

נשא	x									x	x	x
ישב	x			x					x			x
שפך		x						xxx				
עשה	x					x	xx					x
שכח	x		xx			x	xx					
שפט	x			xx							xxxx	
אמר	xx	xx	x	x		xx	xx	x			x	xx

1.2.1.1.2. Hifil

Spośród 39 rdzeni czasowników, które występują tylko w osnowie Hifil, 15 nie występuje w żadnej innej koniugacji w całej Księdze Psalmów, 2 w Biblii Hebrajskiej, co zostało przedstawione w dwóch tabelach zamieszczonych aneksie (tab. 8 i 9). Natomiast wszystkie te rdzenie, które w psalmach nieasafowych występują również w innych osnowach zostały przedstawione w tabeli poniżej, ponieważ na ich podstawie będziemy teraz analizować spójność grupy psalmów asafowych oraz ich odrębność od pozostałych psalmów.

Rdzeń	ilość czasowników w Hifil/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
	Ps as	Ps	BH	
שלך	1/1	9/10	112/125	50
צמד	1/1	1/2	1/5	50
שגה	1/1	1/4	1/4	73
צמת	1/1	9/11	10/15	73
רעע	1/1	14/16	68/104	74
יבש	1/1	1/6	15/59	74
יבל	1/1	4/6	7/18	76

ירד	1/1	4/24	67/380	78
כרע	1/1	3/7	6/36	78
רבה	1/1	3/8	111/174	78
עצב	1/1	1/2	2/17	78
כעס	1/1	2/3	46/54	78
שמם	1/1	1/4	17/91	79
יתר	1/1	1/2	25/106	79
שרש	1/1	1/2	3/8	80
רנן	1/1	3/25	5/53	81
רוע	1/1	9/12	40/44	81
סור	1/1	5/13	133/298	81
כנע	1/1	2/3	11/36	81
עוד	2/2	2/6	39/44	50; 81
נצל	3/3	43/45	191/213	50; 79; 82
נכה	3/3	13/14	481/500	78 ^{x3}
סגר	3/3	4/5	30/82	78 ^{x3}

Wiele rdzeni, które zostały przedstawione w tabeli powyżej, występują tylko raz w obrębie całej grupy psalmów asafowych. Takich rdzeni jest 19, po 1 w Ps 76; 80, po 2 w Ps 50; 73; 74; 79, oraz 4 w Ps 81 i 5 w Ps 78. Widzimy więc, że po raz kolejny w grupie asafowej wyróżnia się Ps 78. Dodatkowo, jeśli przeanalizujemy dane dotyczące rdzeni umieszczonych w powyższej tabeli, zobaczymy, że w 2 z nich sytuacja dotyczy jedynie wystąpień w tym psalmie. Ponadto, tak samo jak w przypadku osnowy Qal, widzimy, że choć psalm ten przejawia tendencję do posiadania rdzeni nie występujących w innych osnowach w obrębie psalmów asafowych, to jednak rdzenie te wówczas nie występują w innych utworach asafowych. Jeśli dany rdzeń bowiem, którego dotyczy omawiana przez nas

problematyka, występuje w kilku psalmach asafowych, to wśród tych utworów zazwyczaj nie pojawia się Ps 78.

Grupa psalmów asafowych, pod względem występowania przedstawionych powyżej rdzeni, zdają się raczej przejawiać ogólne tendencję dla całej Księgi Psalmów lub nawet ogólnie Biblii Hebrajskiej. Możemy bowiem zobaczyć, że również w psalmach nieasafowych, bardzo rzadko rdzenie te występują w innej osnowie niż Hifil.

Na koniec warto jeszcze zwrócić uwagę, że kilka spośród podanych przez nas rdzeni, w osnowie Hifil występuje w Księdze Psalmów, a w dwóch przypadkach w całej Biblii Hebrajskiej, jedynie w utworach asafowych. Są one więc argumentami za odrębnością psalmów asafowych od utworów nieasafowych. Jednak kwestia ta wymagałaby dalszego i bardziej dogłębnego badania, na które nie możemy sobie pozwolić w naszej pracy.

1.2.1.1.3. Piel

Z 33 rdzeni, które w psalmach asafowych występują tylko w koniugacji Piel, 15 nie występuje w innych osnowach również w psalmach nieasafowych, a 4 w całej Biblii Hebrajskiej, co obrazują tabele zamieszczone w aneksie (tab.6 i 5). Tak jak zostało to jednak zaznaczone już wcześniej, dla naszych badań bardziej znaczące będą pozostałe rdzenie występujące w psalmach asafowych jedynie w odnowie Piel, które przedstawia poniższa tabela.

Rdzeń	ilość czasowników w Piel/ ilość czasowników w ogóle			
	Ps as	Ps c	BH	
דמה	1/1	2/7	14/45	50
זכה	1/1	2/3	3/8	73
כזב	1/1	2/3	12/16	78
חפש	1/1	1/3	8/23	77
טמא	1/1	1/2	50/162	79
מהר	1/1	5/6	77/84	79
כחש	1/1	3/4	19/22	81
להט	1/1	3/5	9/11	83

שלם	2/2	15/17	89/116	50; 76
חליץ	2/2	10/12	14/44	50; 81
כבד	2/2	7/11	38/113	50 ^{x2}
חשב	2/2	4/18	16/112	73; 77
נאץ	2/2	4/5	15/24	74 ^{x2}
שבר	2/2	8/21	36/168	74; 76
אמץ	2/2	3/7	19/41	80 ^{x2}
חרף	3/3	10/12	35/41	74 ^{x2} ; 79
דבר	8/8	46/59	1090/1142	50 ^{x4} ; 73 ^{x2} ; 75; 77; 78 ^{x2} ; 79
ספר	8/8	30/36	67/107	50; 73 ^{x2} ; 75; 78 ^{x3} ; 79

W powyższej tabeli, przedstawiającej rdzenie, które występują jedynie w osnowie Piel w psalmach asafowych, mimo że w innych utworach tej księgi pojawiają się również w innych osnowach, większości nie stanowią rdzenie pojedynczo występujące w obrębie grupy asafowej, tak jak było to w przypadku osnowy Qal i Hifil. Jednak w przypadku kilku rdzeni mamy ponownie do czynienia z sytuacją, że mimo kilkukrotnego wystąpienia w psalmach asafowych, w rzeczywistości rdzeń ten znajduje się w obrębie tylko jednego spośród psalmów tej grupy. Z tej racji bardzo trudno jest wyciągnąć jakiegokolwiek wnioski dotyczące spójności psalmów asafowych jako grupy.

Trudno tutaj dostrzec również dane, które wyraźnie przemawiałyby za odrębnością psalmów asafowych od pozostałych utworów Księgi Psalmów. Spośród przedstawionych powyżej rdzeni, tylko 2 w osnowie Piel występują w obrębie Księgi Psalmów tylko w utworach asafowych. Dodatkowo w przypadku większości rdzeni osnowa Piel jest dominująca w obrębie całej księgi, co w połączeniu z małą ilością wystąpień danych rdzeni w obrębie psalmów asafowych nie daje przesłanek by określić ich odrębność od utworów nieasafowych. Jednakże nie wykluczone jest, że bardziej dogłębne badania tego zagadnienia dałyby odmienne wnioski.

1.2.1.1.4. Nifal

W psalmach asafowych występuje 9 rdzeni czasowników, które nie występują w żadnej innej osnowie niż Nifal.

Rdzeń	ilość czasowników w Nifal/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
	Ps as	Ps c	BH	
שָׁעַר	1/1	1/2	1/8	50
כָּלַם	1/1	5/6	26/38	74
יָלַד	1/1	2/9	37/492	78
נָחַם	1/1	4/12	48/108	77
מוֹט	1/1	16/26	22/40	82
שָׁמַד	1/1	3/6	21/90	83
מוֹג	1/1	1/4	8/17	75
לוֹה	1/1	1/4	11/26	83
פָּלַא	4/4	30/32	57/73	75; 78 ^{x3}

W przypadku Nifal, prawie wszystkie analizowane przez nas rdzenie występują tylko raz w obrębie psalmów asafowych. Dodatkowo jedyny rdzeń, który występuje kilkakrotnie, w 3 na 4 wystąpieniach znajduje się w obrębie Ps 78. Z tej racji naszym zdaniem, nie ma jak na podstawie tych danych wyciągnąć wniosków na temat spójności grupy psalmów asafowych. Ponadto rdzenie, przedstawione w powyższej tabeli, niezbyt licznie występują również w utworach nieasafowych, przy czym ich wystąpienia w większości stanowią również czasowniki w Nifal. Jedynie 2 z omawianych rdzeni, występują w Nifal, jedynie w utworach asafowych w obrębie całej Księgi Psalmów. Trzeba także zwrócić uwagę na to, że każdy z tych rdzeni został w Księdze Psalmów użyty jedynie po 4 razy. Z tego względu zdaje się niemożliwym wyciąganie wniosków również na temat odrębności lub jej braku, psalmów asafowych od utworów nieasafowych.

1.2.1.1.5. Poel

W psalmach asafowych są dwa rdzenie, które występują w nich jedynie w osnowie Poel. Jednocześnie żaden z tych rdzeni nie występuje w tej koniugacji nigdzie indziej w całej Biblii Hebrajskiej. Jednak ze względu na to, że analizowane są tu jedynie dwa rdzenie, w dodatku oba występujące tylko raz w obrębie psalmów asafowych oraz nie wiele więcej razy w całej Księdze Psalmów czy nawet Biblii Hebrajskiej, trudno uznać to jako mocny dowód za odrębnością psalmów asafowych od pozostałych utworów znajdujących się w Księdze Psalmów. Zagadnienie to, tak samo jak w przypadku wcześniej omawianych koniugacji, wymaga bardziej szczegółowej analizy, ponieważ dane przez nas przedstawione nie są znacząco różne w przypadku psalmów asafowych i nieasafowych, by można było na ich podstawie wyciągnąć jednoznaczne i pewne wnioski.

	ilość czasowników w Poel/ ilość czasowników w ogóle			
Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Ps as
פרר	1/1	1/4	1/51	74
זרם	1/1	1/2	1/2	77

1.2.1.1.6. Hitpael

W psalmach asafowych występuje tylko jeden rdzeń, który nie pojawia się w tych psalmach w żadnej innej osnowie oprócz Hitpael, ponadto rdzeń ten występuje w tych psalmach tylko raz oraz niewiele więcej razy w całej Biblii Hebrajskiej. Mamy więc tutaj bardzo podobną sytuację co w omówionej powyżej osnowie Poel.

	ilość czasowników w Hitpael/ ilość czasowników w ogóle			
Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Ps as
חמץ	1/1	1/2	1/5	73

1.2.1.1.7. Hisztafel

W psalmach asafowych występuje tylko jeden rdzeń w koniugacji Hisztafel, który nie występuje w tych utworach, w żadnej innej osnowie. Jednak rdzeń ten, jak możemy

zobaczyć na podstawie poniższej tabeli, rzadko kiedy występuje w innej koniugacji niż Hisztafel, w obrębie całej Biblii Hebrajskiej.

	ilość czasowników w Hisztafel/ ilość czasowników w ogóle			
Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Ps as
חזה	1/1	17/18	170/176	81

1.2.1.2. Rdzenie występujące w 2 osnowach

W psalmach asafowych 34, spośród 273 rdzeni, występują w dwóch różnych osnowach, widzimy więc, że jest to znacząca różnica w porównaniu z ilością rdzeni, których czasowniki występują tylko w jednej koniugacji.

1.2.1.2.1. Qal i Hifil

Spośród 34 rdzeni czasowników występujących w psalmach asafowych w dwóch różnych osnowach, najliczniejszą grupę stanowią te rdzenie, które występują w Qal i Hifil. Jest ich 12 i zostały zestawione w poniższej tabeli, w której dla lepszego zobrazowania tego zagadnienia zaznaczyliśmy te rdzenie, które również w psalmach nieasafowych lub nawet w całej Biblii Hebrajskiej, również występują tylko w tych dwóch koniugacjach.

		ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			
Rdzeń	Osnowa	Ps as	Ps c	BH	Ps as
בוא	Qal	4/8	70/79	1984/2555	50; 73; 79 ^{x2}
	Hifil	4/8	8/79	547/2555	74; 78 ^{x3}
חרש	Qal	2/3	8/10	31/74	50; 83
	Hifil	1/3	2/10	40/74	50
אכל	Qal	8/10	28/30	740/810	50 ^{x2} ; 78 ^{x5} ; 79
	Hifil	2/10	2/30	20/810	80; 81
שמע	Qal	9/10	71/79	1051/1159	50; 78 ^{x3} ; 81 ^{x5}
	Hifil	1/10	6/79	63/1159	76

ראה	Qal	6/8	87/100	1127/1300	50; 73; 74; 77 ^{x2} ; 80
	Hifil	2/8	8/100	62/1300	50; 78
נטה	Qal	1/2	14/29	135/214	73
	Hifil	1/2	15/29	76/214	78
יצא	Qal	2/3	17/34	784/1067	73; 81
	Hifil	1/3	17/34	278/1067	78
שוב	Qal	5/13	42/72	686/1057	74; 78 ^{x3} ; 80
	Hifil	8/13	28/72	355/1057	73; 74; 78; 79; 80 ^{x3} ; 81
נפל	Qal	2/5	21/29	367/434	78; 82
	Hifil	3/5	8/29	61/434	73; 78 ^{x2}
נחה	Qal	1/5	6/18	12/40	77
	Hifil	4/5	12/18	28/40	73; 78 ^{x3}
קום	Qal	5/6	40/51	459/627	74 ^{x2} ; 76; 78; 82
	Hifil	1/6	7/51	146/627	78
מרה	Qal	1/4	3/10	22/44	78
	Hifil	3/4	7/10	22/44	78 ^{x3}

Spośród przedstawionych powyżej rdzeni, dwa występują jedynie w osnowie Qal i Hifil, w obrębie całej Biblii Hebrajskiej. Poza nimi jest jeszcze 5 innych rdzeni, które w Księdze Psalmów, w utworach asafowych jak i nieasafowych, użyte zostały jedynie w osnowie Qal i Hifil. Proporcje w jakich rdzenie te występują w osnowie Qal i Hifil są zbliżone w utworach asafowych i nieasafowych. Biorąc to pod uwagę, oraz fakt, że wszystkie 7 rdzeni występuje w obrębie Biblii Hebrajskiej, a tym bardziej samej tylko Księgi Psalmów rzadko, trudno jest tutaj wyciągnąć jednoznaczne wnioski dotyczące psalmów asafowych jako grupy. Naszym zdaniem, zaprezentowane dane nie przemawiają za odrębnością tych utworów od pozostałych psalmów zawartych w Biblii Hebrajskiej, choć bardziej dogłębna analiza tego zagadnienia może doprowadzić do wyciągnięcia całkowicie

odmiennych wniosków. Zwróćmy jeszcze uwagę na to, w jakich utworach z grupy asafowej występują te rdzenie. W przypadku מרה wszystkie użycia znajdują się w obrębie Ps 78, tak samo jak większość wystąpień w osnowie Hifil rdzenia גהה. Ponadto w przypadku rdzeni, które występują w obrębie Księgi Psalmów jedynie w osnowie Qal i Hifil, a w innych księgach biblijnych są użyte w innych osnowach, najczęściej spotykamy wystąpienia w Ps 78, sumując bowiem zastosowania tych 5 rdzeni, Ps 78 zawiera ich 10 na 23 pochodzących od nich czasowników w obrębie psalmów asafowych.

W przypadku pozostałych rdzeni, przedstawionych w powyższej tabeli, możemy zobaczyć, że mimo iż rdzenie te w psalmach nieasafowych występują również w innych osnowach, to jest to bardzo rzadka sytuacja. Z tego względu, psalmy asafowe odróżniają się od nich jedynie nieznacznie. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że potrzeba jest bardziej dogłębnej analizy, która mogłaby wykazać, czy może jednak to nie tyle psalmy asafowe wyróżniają się pod względem zastosowania do tych rdzeni jedynie osnowy Qal i Hifil, co jakieś inne psalmy odznaczają się używaniem w przypadku tych rdzeni osnów innych niż tutaj omawiane.

1.2.1.2.2. Qal i Piel

W obrębie psalmów asafowych 5 rdzeni występuje jedynie w osnowie Qal i Piel.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
שנא	Qal	1/3	32/41	129/146	50
	Piel	2/3	9/41	15/146	81; 83
שלח	Qal	2/7	24/33	564/847	50; 78
	Piel	5/7	9/33	267/847	74; 78 ^{x2} ; 80; 81
חלל	Qal	1/2	2/7	2/143	77
	Piel	1/2	5/7	68/143	74
בקע	Qal	2/3	3/4	16/51	74; 78
	Piel	1/3	1/4	12/51	78

נהג	Qal	1/3	1/4	20/31	80
	Piel	2/3	3/4	11/31	78 ^{x2}

Jak widzimy na podstawie powyższej tabeli, rdzenie, które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Piel i Qal, nie wyróżniają tych psalmów na tle całej księgi, ponieważ wszystkie te rdzenie, również w psalmach nieasafowych występują tylko w tych dwóch koniugacjach, przy czym w przypadku rdzenia נהג w całej Biblii Hebrajskiej nie znajdujemy żadnego wystąpienia w innej koniugacji.

1.2.1.2.3. Qal i Nifal

W psalmach asafowych występują 4 rdzenie, na podstawie których budowane są czasowniki w osnowie Qal i Nifal, warto zwrócić uwagę, że wszystkie również w psalmach nieasafowych występują jedynie w tych dwóch koniugacjach. Sprawia to, że nie możemy uznać, tych rdzeni, za wyróżniające psalmy Asafa spośród innych utworów Księgi Psalmów. Ponadto ze względu na małą ilość wystąpień tych rdzeni w obrębie psalmów asafowych, trudne do wyciągnięcia są również wnioski dotyczące spójności tej grupy psalmów. Tym bardziej jeśli weźmiemy pod uwagę, że wszystkie wystąpienia czasowników od rdzenia ארא znajdują się w Ps 76, natomiast od rdzenia הפך w Ps 78.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
מצה	Qal	1/2	1/2	4/64	75
	Nifal	1/2	1/2	3/64	73
ירא	Qal	1/3	29/45	268/318	76
	Nifal	2/3	16/45	45/318	76 ^{x2}
הפך	Qal	2/3	8/10	55/94	78 ^{x2}
	Nifal	1/3	2/10	34/94	78
סוג	Qal	1/2	2/8	4/25	80

	Nifal	1/2	6/8	14/25	78
--	-------	-----	-----	-------	----

1.2.1.2.4. Qal i Pual

W psalmach asafowych jest jeden rdzeń, który występuje tylko w osnowie Qal i Pual. Z racji jednak na to, że wystąpienia tego rdzenia nie są liczne zarówno wśród psalmów asafowych jak i nieasafowych, trudno tutaj wyciągać wnioski na temat spójności psalmów asafowych oraz ich odrębności od pozostałych utworów zawartych w Księdze Psalmów, tym bardziej, że obydwa wystąpienia tego rdzenia w obrębie psalmów asafowych znajdują się w Ps 73. Możemy jednak stwierdzić, że Ps 73 pod względem występowania tego rdzenia w pewien sposób wyróżnia się na tle całej Biblii Hebrajskiej. Wynika to z faktu, że w Ps 73 znajduje się jedyne wystąpienie rdzenia עלל w osnowie Pual w obrębie całej Biblii Hebrajskiej.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			
		Ps as	Ps c	BH	Ps as
עלל	Qal	1/2	4/8	107/150	73
	Pual	1/2	1/8	1/150	73

1.2.1.2.5. Qal i Hitpael

W psalmach asafowych występuje jeden rdzeń, który został użyty jedynie w osnowie Qal i Hitpael. Rdzeń ten jednak nie pojawia się w innych osnowach również w utworach nieasafowych, natomiast analizując wszystkie jego wystąpienia w Biblii Hebrajskiej zobaczymy, że został jeszcze zapisany po jednym razie w osnowie Hifil (Rdz 30,42) i Nifal (Lm 2,11). Warto również zwrócić uwagę, że w każdej z trzech kategorii, w której rdzeń ten jest analizowany w tabeli poniżej, zachowany jest równy podział na czasowniki zapisane w osnowie Qal i Hitpael. Tak więc ze względu na wszystkie podane przez nas obserwacje, trudno mówić w tym miejscu o jakiejś odrębności psalmów asafowych. Ponadto z racji na to, że rdzeń ten w obrębie całej Biblii Hebrajskiej, a tym bardziej psalmów asafowych, występuje niezwykle rzadko, nie można na jego podstawie wyciągnąć wniosków dotyczących spójności tej grupy.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
עטף	Qal	1/2	4/8	6/14	73
	Hitpael	1/2	4/8	6/14	77

1.2.1.2.6. Hifil i Nifal

W psalmach asafowych występuje 5 rdzeni, które są zapisane jedynie w formie Hifil i Nifal. Jednak w przypadku 4 z nich taka sama sytuacja ma miejsce również w utworach nieasafowych, co pokazuje, że jest to ogólna tendencja Księgi Psalmów a nie tylko grupy asafowej.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
כון	Hifil	3/4	15/52	110/218	74; 78 ^{x2}
	Nifal	1/4	18/52	67/218	78
נצב	Hifil	2/3	3/7	21/74	74; 78
	Nifal	1/3	4/7	50/74	82
נגר	Hifil	1/2	2/3	5/9	75
	Nifal	1/2	1/3	3/9	77
אור	Hifil	4/5	15/16	34/42	77; 80 ^{x3}
	Nifal	1/5	1/16	2/42	76
אמן	Hifil	2/4	7/15	51/105	78 ^{x2}
	Nifal	2/4	8/15	46/105	78 ^{x2}

Trudno również na podstawie danych przedstawionych w tabeli powyżej, wyciągnąć wnioski na temat spójności psalmów asafowych jako grupy. Wynika to z małej liczby wystąpień tych rdzeni oraz tego, że niejednokrotnie dany rdzeń został kilka razy użyty w

obrębie jednego utworu. Trudno więc wyciągać wnioski na temat spójności 12 utworów jako grupy, na podstawie rdzeni, które występują w 1-3 psalmów przynależnych do tej grupy.

1.2.1.2.7. Hifil i Polel

Wśród psalmów asafowych jeden z rdzeni został użyty jedynie w osnowie Hifil i Polel. W psalmach nieasafowych natomiast, ten sam rdzeń występuje również 6 razy w koniugacji Qal. Ze względu na to, że 6 na 9 wystąpień tego rdzenia w obrębie psalmów nieasafowych stanowi osnowa Qal, która w przypadku tego rdzenia nie została ani razu zastosowana w psalmach asafowych oraz faktu, że rdzeń ten w Polel występuje w Księdze Psalmów jedynie w Ps 80, można uznać, że pod tym względem psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej Księgi Psalmów. Trzeba jednak pamiętać, że rdzeń ten nie występuje zbyt często w obrębie tej księgi, a nawet całej Biblii Hebrajskiej, dlatego wniosek wyciągnięty na jego podstawie nie stanowi mocnego dowodu na odrębność grupy asafowej od pozostałych utworów zawartych w Księdze Psalmów.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
עור	Hifil	2/3	5/12	33/85	73; 78
	Polel	1/3	1/12	14/85	80

1.2.1.2.8. Hifil i Piel

Wśród psalmów asafowych występują 2 rdzenie, które zostały przez autora użyte jedynie w osnowie Hifil i Piel. W przypadku jednego z nich taka sytuacja ma miejsce w obrębie całej Biblii Hebrajskiej.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Psc	BH	
קנא	Piel	1/2	3/4	30/34	73
	Hifil	1/2	1/4	4/34	78
כזד	Piel	1/2	2/5	15/32	78
	Hifil	1/2	1/5	6/32	83

Kolejną rzeczą, na którą trzeba zwrócić uwagę, jest fakt, iż oba te rdzenie w osnowie Hifil występują w obrębie Księgi Psalmów jedynie w utworach asafowych. Widzimy więc, że pod pewnymi względami rdzenie te wyróżniają psalmy asafowe od utworów nieasafowych. Trzeba jednak mieć przy tym na uwadze małą liczbę wystąpień tych rdzeni zarówno w Księdze Psalmów jak i pozostałych księgach biblijnych.

1.2.1.2.9. Piel i Nifal

W obrębie psalmów asafowych występuje jeden rdzeń, który został zapisany jedynie w osnowie Piel i Nifal. Oba jego wystąpienia znajdują się jednak w Ps 83, co sprawia, że niemożliwym jest wciągnięcie na jego podstawie jakichkolwiek wniosków dotyczących spójności grupy asafowej. Dodatkowo, z racji na to, że również w utworach nieasafowych występuje on jedynie w tych dwóch koniugacjach oraz ze względu na ogólnie małą liczbę wystąpień rdzenia **בהל** w obrębie całej Biblii Hebrajskiej, niemożliwym jest mówienie o jakiejś odrębności Ps 83, a tym bardziej grupy psalmów asafowych, od psalmów nieasafowych

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
בהל	Piel	1/2	2/10	9/37	83
	Nifal	1/2	8/10	24/37	83

1.2.1.2.10 Piel i Pual

W psalmach asafowych znajduje się jeden rdzeń, który został użyty wyłącznie w osnowie Piel oraz Pual. Trzeba tu wrócić uwagę na fakt, że w osnowie Pual nie występuje

on w utworach nieasafowych. Dodatkowo mamy tutaj do czynienia z tą samą sytuacją co w przypadku rdzenia עור, którego wystąpienie w osnowie Polel również znajduje się jedynie w Ps 80 czy rdzenia נהג w osnowie Qal.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			
		Ps as	Ps c	BH	Ps as
כסה	Piel	1/2	15/17	131/152	78
	Pual	1/2	1/17	7/152	80

1.2.1.2.11. Nifal i Hitpael

W psalmach asafowych znajduje się jeden rdzeń, który występuje jedynie w osnowie Hitpael oraz Nifal. Oba jego wystąpienia znajdują się jednak, tak samo jak było to w przypadku rdzenia בהל, w obrębie Ps 83. Ponadto rdzeń יעץ w Hitpael nie występuje w żadnym innym miejscu Biblii Hebrajskiej, natomiast w przypadku osnowy Nifal, choć w obrębie Biblii Hebrajskiej łącznie mamy 22 czasowniki tego typu, to wśród psalmów zarówno asafowych jak i nieasafowych jest to po jednym czasowniku. Możemy więc stwierdzić, że pod pewnymi względami Ps 83 wyróżnia się na tle całej księgi. Ze względu jednak na ogólną małą liczbę wystąpień tego rdzenia, Ps 83 nie odróżnia się znacząco od innych utworów zawierających ten rdzeń. Ponadto trzeba mieć także na uwadze, że to odróżnienie się Ps 83 nie jest tylko względem psalmów nieasafowych, ale również asafowych.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			
		Ps as	Ps c	BH	Ps as
יעץ	Hitpael	1/2	1/6	1/57	83
	Nifal	1/2	2/6	22/57	83

1.2.1.3. Rdzenie występujące w 3 osnowach

W obrębie psalmów asafowych znajduje się 6 rdzeni, które występują w 3 osnowach.

Rdzeń	Osnowa	ilość czasowników w danej osnowie/ ilość czasowników w ogóle			Ps as
		Ps as	Ps c	BH	
ידע	Qal	11/17	66/93	818/944	50; 73 ^{x3} ; 74; 78 ^{x2} ; 79; 81; 82; 83
	Hifil	2/17	16/93	71/944	77; 78
	Nifal	4/17	7/93	41/944	74; 76; 77; 79
הלל	Qal	3/5	4/94	4/165	73; 75 ^{x2}
	Piel	1/5	75/94	113/165	74
	Pual	1/5	6/94	10/165	78
הלך	Qal	6/9	38/68	1413/1548	73; 78 ^{x2} ; 80; 81; 83
	Hitpael	2/9	14/68	64/1548	77; 82
	Piel	1/9	12/68	25/1548	81
זכר	Qal	10/12	43/52	170/222	74 ^{x3} ; 77 ^{x3} ; 78 ^{x3} ; 79
	Hifil	1/12	7/52	32/222	77
	Nifal	1/12	2/52	20/222	83
שכן	Qal	1/3	20/23	111/129	74
	Hifil	1/3	2/23	6/129	78
	Piel	1/3	1/23	12/129	78
רום	Qal	1/7	22/50	68/191	78
	Hifil	5/7	14/50	92/191	74; 75 ^{x4}
	Polal	1/7	1/50	2/191	75

Pierwszą rzeczą, którą możemy zaobserwować na podstawie powyższej tabeli jest to, że w przypadku 2 rdzeni mamy do czynienia z zestawieniem trzech tych samych osnów jakimi są Qal, Hifil i Nifal, jednak proporcje występowania tych koniugacji, w przypadku rdzeni ידע oraz זכר, są różne.

Kolejną kwestią, na którą trzeba zwrócić uwagę jest fakt, że w przypadku rdzenia זכר, występuje on jedynie w osnowach Qal, Hifil i Nifal, również wśród psalmów nieasafowych, natomiast rdzeń שכן tylko w osnowach Qal, Hifil, Piel występuje w całej Biblii Hebrajskiej. Przy czym w przypadku rdzenia שכן jego jedyne wystąpienie w Piel w obrębie Księgi Psalmów znajduje się w Ps 78.

1.2.2. Hapax legomenon danych form czasownika

W psalmach asafowych występuje wiele czasowników, które ze względu na swoją formę, możemy określić jako hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów lub całej Biblii Hebrajskiej.

1.2.2.1. W obrębie Biblii Hebrajskiej

Pełna lista czasowników, które wraz z uwzględnieniem występujących z nimi zaimków, przyimków, spójników, możemy określić jako hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej znajduje się w aneksie (zobacz tab. 12). Tego typu czasowników w psalmach asafowych znajduje się 179, natomiast jeśli w analizie pominiemy przyłączone do nich części mowy, będziemy mogli wymienić 99 czasowników będących hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej. Trzeba jednak zaznaczyć, że pozostałe 80 czasowników, które są hapax legomenon z uwzględnieniem zaimków, przyimków oraz spójników, ale bez nich występują również w innych miejscach, w większości występują bardzo rzadko w Biblii Hebrajskiej, co zostało przedstawione w tabeli poniżej.

Ilość wystąpień w całej BH	Ilość czasowników
2	27
3	14
4	11
5	6
6	1
8	5
9	1
10	1
11	1

13	2
14	1
17	2
21	1
22	1
25	1
26	1
28	1
37	1
40	1
64	1

Dla dokładniejszego obrazu podanych powyżej danych trzeba dodać, że w przypadku 11 czasowników występujących w Biblii Hebrajskiej 2 razy, wszystkie wystąpienia danego czasownika znajdują się w Księdze Psalmów. Podobna sytuacja dotyczy również 4 czasowników występujących w Biblii Hebrajskiej po 3 razy. Dodatkowo spośród czasowników występujących po 3 razy w Biblii Hebrajskiej 4 posiadają po 2 z tych wystąpień w psalmach asafowych.

Widzimy więc, że tego typu wyjątkowych form wśród psalmów asafowych jest dużo, jednak, aby móc pod tym względem porównać psalmy asafowe w sposób bardziej dokładny z psalmami nieasafowymi, trzeba by również sporządzić podobny wykaz czasowników tego typu w utworach nieasafowych, na co nie pozwala ograniczoność naszych badań. Przyjrzyjmy się jednak jeszcze, jak przedstawione przez nas czasowniki rozmieszczone są w obrębie psalmów asafowych, by móc sprawdzić, czy jest to zjawisko równomiernie rozłożone w obrębie całej grupy. Dane dotyczące tego zagadnienia zostały ujęte w poniższej tabeli, która przedstawia zawartości ilościową i procentową czasowników w psalmach asafowych, które z uwzględnieniem przylegających do nich części mowy, są w obrębie Biblii Hebrajskiej hapax legomenon

Ps as	Czasowniki hapax legomenon		Ilość czasowników
	Ilość	Procent	
80	20	41%	49
73	20	38%	53
76	8	35%	23
50	18	32%	56
74	16	31%	52
77	15	31%	49
83	10	29%	35
75	8	28%	29
79	8	27%	30
81	10	27%	37
82	5	26%	19
78	41	23%	175

Rozmieszczenie czasowników, ujętych w tabeli powyżej, w psalmach asafowych pod względem ilościowym nie jest równomierne, utwory zawierają ich od 5 do 41. Jednak, jeśli te dane przełoży się na procentową zawartość w odniesieniu do wszystkich czasowników w danym utworze, psalmy asafowe są w miarę spójną grupą. Naszym zdaniem, w przypadku zjawiska hapax legomenon rozpiętość procentowa między 41% a 23% jest potwierdzeniem spójności grupy psalmów asafowych. Jednakże mamy na uwadze, że badania te wymagałyby przeanalizowania również psalmów nieasafowych, by zobaczyć, czy taki przedział procentowy zawartości czasowników tego typu, nie jest ogólnie charakterystyczny dla całej Księgi Psalmów.

1.2.2.2. W obrębie Księgi Psalmów

Pełen wykaz czasowników zawartych w psalmach asafowych, które możemy określić jako hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, został zamieszczony w aneksie (zob. tab. 13). Możemy bowiem wyliczyć aż 147 tego typu czasowników, jeśli uwzględnimy również doczepione do nich różnego rodzaju części mowy. Jeśli natomiast weźmiemy pod uwagę jedynie formę czasowników, pomijając występujące z czasownikami zaimki, spójniki czy przyimki, pozostanie 108 czasowników, które są hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów. Jednak trzeba zaznaczyć, że również pozostałe czasowniki, bez uwzględnienia dołączonych do nich części mowy, nie występują zbyt licznie w obrębie Księgi Psalmów, co obrazuje poniższa tabela.

Ilość wystąpień w Księdze Psalmów	Ilość czasowników
2	17
3	5
4	6
5	3
6	2
8	2
9	1
12	1
18	1

Do przedstawionych w powyższej tabeli danych trzeba dodać jeszcze, że w przypadku czasowników, które zostały zaklasyfikowane, jako występujące 2 razy w obrębie Księgi Psalmów 3 zawierają jedynie wystąpienia w psalmach asafowych. Widzimy więc, że czasowniki te, nawet jeśli zostaną pozbawione przyczepionych do nich różnego rodzaju części mowy, stanowią rzadkość w Księdze Psalmów, a co za tym idzie w pewien sposób wyróżniają psalmy asafowe. Jednakże tak samo jak w przypadku czasowników będących

hapax legomenon w obrębie całej Biblii Hebrajskiej, aby uzyskać pełniejszy i bardziej dokładny obraz tego zjawiska, należałoby również przeanalizować, ile tego typu czasowników występuje w psalmach nieasafowych, co jednak przekracza możliwości przeprowadzanych przez nas badań.

W przypadku analizy rozmieszczenia w obrębie psalmów asafowych czasowników, które w danej formie, z uwzględnieniem dołączonych do nich części mowy, stanowią hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, sytuacja wygląda podobnie jak czasowników tego typu, ale odnoszonych do całej Biblii Hebrajskiej. W przypadku występowania ilościowego rozbieżność pomiędzy poszczególnymi utworami jest bardzo duża, ponieważ Ps 78 zawiera ich 56 natomiast Ps 83 tylko 4. Jednak, jeśli weźmiemy pod uwagę przedział procentowy, to jak na tego typu zjawisko, naszym zdaniem, jest on niewielki, ponieważ wynosi od 11% do 32%.

Ps as	Czasowniki hapax legomenon		Ilość czasowników
	Ilość	Procent	
78	56	32%	175
82	6	32%	19
50	16	29%	56
79	8	27%	30
76	6	26%	23
74	13	25%	52
81	9	24%	37
77	9	18%	49
75	5	17%	29
73	8	15%	53
80	7	14%	49
83	4	11%	35

Oprócz czasowników znajdujących się w psalmach asafowych, które możemy określić jako hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, warto tutaj zwrócić uwagę na czasowniki, które choć w obrębie Księgi Psalmów występują kilkakrotnie, to wszystkie ich wystąpienia znajdują się w obrębie psalmów asafowych. Możemy wymienić 22 czasowników tego typu. Ponadto 3 z nich, również nie występuje w utworach nieasafowych, jeśli brana będzie pod uwagę jedynie forma bez doczepionych do czasownika spójników, zaimków czy przyimków. Lista tego typu czasowników, została uwzględniona w aneksie w tab. 13.

1.2.3 Hapax legomenon rdzenie

W psalmach asafowych, oprócz konkretnych form czasowników, które są hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów lub całej Biblii Hebrajskiej, występują również rdzenie, które możemy jako takie uznać. Zostały one przedstawione w poniższej tabeli, w której znajdują się również te rdzenie, które choć zostały użyte kilkakrotnie, to jednak wszystkie ich wystąpienia są w obrębie psalmów asafowych. W tabeli zostały również zawarte informacje o tym, w których psalmach asafowych występuje dany rdzeń, dzięki czemu możliwe będzie przeanalizowanie rozmieszczenia tego typu rdzeni w grupie asafowej.

Rdzeń	Ps	Ilość wystąpień w BH
מוק	73	1
ערם	83	7
כרסם	80	1
אפס	77	5
קבר	79	133
ארה	80	2
כסח	80	2
סוף	73	7
שלל	76	16
אבה	81	54
נסע	78 ^{x2} ; 80	146
מאן	77; 78	46
מצה	73; 75	64

Rozmieszczenie tego typu rdzeni nie jest równomierne w obrębie psalmów asafowych zarówno, jeśli weźmiemy pod uwagę jedynie ilość wystąpień powyżej przedstawionych rdzeni, jak i kiedy odniesiemy je do wszystkich czasowników w danym utworze. Dobrze widać to na przykładzie Ps 78, który choć najdłuższy spośród utworów asafowych, nie zawiera żadnego rdzenia będącego hapax legomenon w Księdze Psalmów, znajduje się w nim jedynie rdzeń נסע, który w Księdze Psalmów występuje tylko w psalmach asafowych. Żaden rdzeń będący hapax legomenon nie znajduje się również w Ps 50; 74; 75; 82. Tak więc prawie połowa utworów zaliczanych o grupy asafowej, nie posiada tego typu

rdzeni. Natomiast Ps 80 ma 3 a Ps 73 posiada 2 tego typu rdzenie. Pokazuje to, że psalmy asafowe nie są jednolitą grupą pod względem zawartości rdzeni będących hapax legomenon.

2. Przymiotniki

W obrębie psalmów asafowych występuje 35 różnych rdzeni przymiotników, których pełna lista wraz z ilością ich występowania w psalmach asafowych, Księdze Psalmów oraz Biblii Hebrajskiej został zamieszczony w aneksie (tab. 11). Natomiast łączna ilość użytych przymiotników jako pojedynczych słów, w Księdze Psalmów wynosi 825, z czego 67 znajduje się w psalmach asafowych. Ponadto 9 nieasafowych psalmów nie zawiera ani jednego przymiotnika.

Zawartość przymiotników	Ilość psalmów ogólnie	Ilość psalmów asafowych
13%	1	0
10%	3	0
9%	4	1
8%	4	1
7%	7	0
6%	13	1
5%	9	0
4%	17	1
3%	22	2
2%	33	2
1%	26	4
0%	11	0

Psalmy asafowe, tak jak większość utworów w Księdze Psalmów, charakteryzuje się zawartością przymiotników w przedziale 1-6%. Pod tym względem nie wyróżniają się więc na tle całej księgi. Jednocześnie możemy stwierdzić, że utwory asafowe tworzą w miarę jednolitą grupę, ponieważ 10 z nich mieści się w wąskim przedziale 1-4%. Jednakże pod względem ilościowego występowania przymiotników, psalmy asafowe nie są jednolite, gdyż zawierają od 1 do 16 przymiotników.

Ps	Przymiotniki		Słowa
82	7	9%	79
73	16	6%	257
74	9	4%	239
76	4	3%	121
50	6	3%	227
78	14	2%	782
81	3	2%	168
77	3	1%	205
79	2	1%	166
83	2	1%	172
80	1	1%	

2.1. Hapax legomenon i terminy własne danej formy przymiotnika

W psalmach asafowych znajduje się 15 przymiotników, które z uwzględnieniem formy oraz dołączonych do nich zaimków, spójników oraz przyimków, stanowią hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, przy czym 6 z nich możemy jako takie określić także w odniesieniu do całego tekstu Biblii Hebrajskiej. Przy czym również pozostałe z przedstawionych tu przymiotników, nie występują licznie w tekstach biblijnych, co możemy zobaczyć w tabeli poniżej.

Przymiotnik	Ps	Ilość w BH
קסידִי	50,5	1
לעֲלִיּוֹן	50,14	2
בְּעֲלִיּוֹן	73,11	1
וְלִרְשָׁע	50,16	2
וְלִרְשָׁעִים	75,5	1
וְזָה	75,8	51
מְזָה	75,9	65
רְעִים	78,49	39
אֵימָן	74,15	12
דָּךְ	74,21	1

וְקָרֹב	75,2	4
וּקְדוֹשׁ	78,41	2
כְּיֶשֶׁן	78,65	1
רְאִשָּׁנִים	79,8	41
נְדִיבָמוֹ	83,12	1

Pod względem omawianych tutaj przymiotników, psalmy asafowe nie tworzą spójnej grupy. Widzimy bowiem, że w przypadku Ps 76; 77; 80; 81 autor, nie użyła ani razu przymiotnika, który w swojej formie byłby hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów. W pozostałych psalmach asafowych ich ilość waha się natomiast od 1 do 4.

Jeśli natomiast w naszych badaniach nie uwzględnimy doczepionych do przymiotników części mowy takich jak na przykład spójnik, wówczas możemy wyróżnić 7 przymiotników będących hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów. Spośród nich połowa stanowi także hapax legomenon w odniesieniu do całej Biblii Hebrajskiej.

Fakt, że 4 z tego typu przymiotników znajdują się w obrębie Ps 73 powoduje, że możemy tutaj bardziej mówić o jakiegoś rodzaju odrębności Ps 73 od psalmów zarówno nieasafowych jak i asafowych, niż spójności badanej przez nas grupy utworów.

Przymiotnik	Ps	Ilość w BH	Forma
בַּר	73	1	masculine plural construct
בְּרִיא	73	2	masculine singular absolute
נְשָׁלוּ	73	1	masculine plural construct
רְחֹק	73	1	masculine plural construct
עָנָו	76	4	masculine plural construct
יֶשֶׁן	78	8	masculine singular absolute
אֵיטָן	74	14	masculine singular absolute

2.2. Hapax legomenon i terminy własne niezależnie od formy przymiotnika

Przedstawiliśmy już hapax legomenon konkretnych form przymiotników, jednak w psalmach asafowych występuje również kilka przymiotników, które stanowią hapax

legomenon w Księdze Psalmów niezależnie od formy w jakiej zostały użyte. Ponadto jeden z nich stanowi hapax legomenon również w obrębie całej Biblii Hebrajskiej.

Przymiotnik	Ps	BH
בָּרִיאַ	73	14
נִשְׁלֹו	73	8
רָסַק	73	1
אֵיטֹן	74	14
יִשָּׁן	78	14

Spośród 5 przymiotników tego typu, 3 występują w Ps 73, tak więc jest to bardziej fakt przemawiający za wyjątkowością tego pojedynczego psalmu niż całej grupy asafowej, w której jeszcze tylko Ps 74 i Ps 78 posiadają po jednym przymiotniku, który niezależnie od swojej formy stanowi hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów.

2.3. Liczba i rodzaj

Pod względem odmiany przymiotników przez rodzaj i liczbę, psalmy asafowe wpisują się w ogólną tendencję Księgi Psalmów. W większości, zarówno w liczbie pojedynczej jak i mnogiej przeważa forma męska, natomiast żeńska nie została ani razu użyta w psalmach asafowych w liczbie mnogiej. Ta forma jest jednak bardzo rzadka również w psalmach nieasafowych, wśród których pojawia się jedynie 18 przymiotników w rodzaju żeńskim liczbie mnogiej w obrębie 13 psalmów, natomiast w całej Biblii Hebrajskiej znajduje się 271 tego typu przymiotników, co również nie jest dużą liczbą, jeśli weźmiemy pod uwagę, że w Biblii Hebrajskiej występuje łącznie 9463 przymiotników. Oznacza to, że przymiotniki będące w formie żeńskiej liczby mnogiej, w Księdze Psalmów stanowią 2% wszystkich przymiotników a w Biblii Hebrajskiej niecałe 3%. Z tej perspektywy, brak występowania przymiotników w tej formie w psalmach asafowych nie wyróżnia tej grupy utworów na tle całej Księgi Psalmów. Tym bardziej, że na 138 utworów nieasafowych jedynie 13 z nich zawiera taką formę przymiotnika.

	m. sing ¹⁰⁹		f. sing		m. plur		f. plur	
	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as
100%	25	1	3	1	11	1	2	0
99-90%	0	0	0	0	0	0	0	0
89-80%	8	0	0	0	3	0	0	0
79-70%	6	3	0	0	1	0	0	0
69-60%	24	2	2	0	6	0	0	0
59-50%	29	3	2	0	16	2	1	0
49-40%	3	0	0	0	12	0	0	0
39-30%	18	1	10	0	25	4	1	0
29-20%	6	0	3	0	13	1	5	0
19-10%	2	0	15	3	11	2	3	0
9-1%	0	0	8	1	1	0	1	0
0%	20	2	97	7	42	2	128	12

2.4. *Status constructus i absolutus.*

Również pod względem zawartości przymiotników w status constructus i absolutus, psalmy asafowe wpisują się w ogólną tendencję Księgi Psalmów. Ze względu na to nie można stwierdzić, by psalmy asafowe wyróżniały się na tle Księgi Psalmów pod względem procentowej zawartości przymiotników w status constructus lub absolutus.

	s. constructus		s. absolutus	
	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as
100%	4	0	63	4
99-90%	0	0	6	1
89-80%	0	0	26	4
79-70%	1	0	7	0
69-60%	4	0	13	0
59-50%	14	3	17	3
49-40%	5	0	0	0

¹⁰⁹ W tabeli nie zostało uwzględnionych 10 psalmów nieasafowych, w których nie występuje ani jeden przymiotnik.

39-30%	11	0	4	0
29-20%	12	0	1	0
19-10%	22	4	0	0
9-1%	5	1	0	0
0%	63	4	4	0

Jeśli przyjrzymy się natomiast bardziej szczegółowym statystykom prezentującym procentową i ilościową zawartość przymiotników w status constructus i absolutus w poszczególnych utworach asafowych, zobaczymy, że jedynie pod względem ilościowej zawartości przymiotników w status constructus, psalmy te tworzą w miarę jednolitą grupę, gdyż przedział tego typu przymiotników w poszczególnych utworach wynosi od 0 do 3. W przypadku jednak zakresu procentowego, występowania tej formy jest to od 0% do 50%. Również procentowa zawartość przymiotników w status absolutus jest bardzo różna pomiędzy poszczególnymi psalmami asafowymi gdyż wynosi od 50% do 100%. Tak samo, jeśli weźmiemy pod uwagę ilościową zawartość tej formy, pokazuje ona niejednorodność grupy asafowej, ponieważ wynosi od 0 do 13.

Ps	Cons		Abso	
50	1	17%	5	83%
73	3	19%	13	81%
74	1	11%	8	89%
75	1	11%	8	89%
76	2	50%	2	50%
77	0	0%	3	100%
78	1	7%	13	93%
79	1	50%	1	50%
80	0	0%	1	100%
81	0	0%	3	100%
82	0	0%	7	100%
83	1	50%	1	50%

3. Rzeczowniki

W Księdze Psalmów występuje 9441 rzeczowników, z czego 982 w psalmach asafowych. Natomiast poszczególnych rdzeni rzeczownikowych w obrębie grupy asafowej znajduje się 370, których pełen wykaz znajduje się w aneksie (zob. tab. 10).

3.1 Statystyki ilościowe

Ze względu na dużą ilość rzeczowników, w obrębie psalmów asafowych, podzielimy je na 4 grupy: 1. rzeczowniki najczęściej występujące w psalmach asafowych; 2. rzeczowniki, które w tych utworach występują od 10 do 19 razy; 3. rzeczowniki, które zostały w psalmach asafowych użyte od 2 do 9 razy, jednak ze względu na ich ilość nie będą omówione w sposób szczegółowy; 4. rzeczowniki będące hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, które zostaną przeanalizowane w osobnym punkcie naszej pracy.

Najliczniejszymi rzeczownikami w psalmach asafowych są אֱלֹהִים, כָּל, oraz אֶרֶץ, są one jednak również liczne w obrębie całej Księgi Psalmów oraz Biblii Hebrajskiej.

Rzeczownik	Ps as	Ps c	BH
אֱלֹהִים	56	365	2602
כָּל	26	350	5414
אֶרֶץ	24	190	2505

Ich rozmieszczenie w psalmach asafowych, pod względem ilościowym jest w miarę równomierne, choć jeśli weźmiemy pod uwagę procentową zawartość danych rzeczowników w obrębie pojedynczego utworu, to psalm asafowe nie tworzą na ich podstawie jednolitej grupy.

Psalmy asafowe				
Ps	אֱלֹהִים	כָּל	אֶרֶץ	ilość rzeczowników
78	8 (3,1%)	4 (1,5%)	2 (0,7%)	261
74	4 (4%)	4 (4%)	5 (5%)	100
77	6 (7,3%)	1 (1,2%)	1 (1,2%)	82

73	3 (3,8%)	3 (3,8%)	2 (2,5%)	79
50	8 (10,3%)	2 (2,6%)	2 (2,6%)	78
80	5 (6,9%)	1 (1,4%)	1 (1,4%)	73
79	3 (4,4%)	0	1 (1,5%)	68
83	3 (4,6%)	2 (3%)	1 (1,5%)	66
81	4 (6,4%)	0	2 (3,2%)	63
76	4 (7,7%)	3 (5,8%)	3 (5,8%)	52
75	3 (9,1%)	3 (9,1%)	2 (6,1%)	33
82	4 (14,8%)	3 (11,1%)	2 (7,4%)	27

W celu sprawdzenia czy psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej Księgi Psalmów, pod względem zawartości ilościowej i procentowej, omawianych tu rzeczowników w poszczególnych utworach, wybraliśmy spośród psalmów nieasafowych grupę kontrolną, do której odniesiemy powyżej przedstawione dane na temat psalmów asafowych. Utwory nieasafowe zostały dobrane tak, by miały podobną zawartość rzeczowników, co poszczególne psalmy asafowe, które dla lepszej czytelności porównywanych tu danych zostały im przypisane w poniższej tabeli.

Ps	אלהים	כל	ארץ	ilość rzeczowników
89	1 (0,5%)	7 (3,5%)	4 (2,0%)	200
18	6 (3,2%)	3 (1,6%)	1 (0,5%)	190
68	26 (13,7%)	0	2 (1,1%)	190
78	8 (3,1%)	4 (1,5%)	2 (0,7%)	261
45	4 (3,9%)	4 (3,9%)	1 (1,0%)	103
135	2 (2,0%)	6 (6,0%)	3 (3,0%)	100
37	1 (1,0%)	1 (1,0%)	6 (6,1%)	98
74	4 (4%)	4 (4%)	5 (5%)	100
71	9 (10,7%)	5 (6,0%)	1 (1,2%)	84
9	1 (1,3%)	4 (5,1%)	0	78
49	2 (2,6%)	3 (3,9%)	0	77
50	8 (10,3%)	2 (2,6%)	2 (2,6%)	78
73	3 (3,8%)	3 (3,8%)	2 (2,5%)	79
77	6 (7,3%)	1 (1,2%)	1 (1,2%)	82

66	8 (11,0%)	3 (4,1%)	2 (2,7%)	73
90	2 (2,7%)	2 (2,7%)	1 (1,4%)	73
147	3 (4,1%)	2 (2,7%)	3 (4,1%)	73
80	5 (6,9%)	1 (1,4%)	1 (1,4%)	73
10	2 (2,9%)	3 (4,4%)	2 (2,9%)	68
51	6 (8,8%)	1 (1,5%)	0	68
116	1 (1,5%)	4 (5,9%)	1 (1,5%)	68
139	0	3 (4,4%)	1 (1,5%)	68
79	2 (4,4%)	0	1 (1,5%)	68
29	0	1 (1,5%)	0	66
34	0	8 (12,1%)	1 (1,5%)	66
38	2 (3,0%)	3 (4,5%)	0	66
42	10 (15,2%)	3 (4,5%)	1 (1,5%)	66
88	1 (1,5%)	3 (4,5%)	1 (1,5%)	66
83	3 (4,6%)	2 (3%)	1 (1,5%)	66
7	5 (7,9%)	2 (3,2%)	1 (1,6%)	63
84	7 (11,1%)	0	0	63
81	4 (6,4%)	0	2 (3,2%)	63
60	5 (9,6%)	0	1	52
92	1 (1,9%)	2 (3,8%)	0	52
76	4 (7,7%)	3 (5,8%)	3 (5,8%)	52
11	0	0	0	34
12	0	1 (2,9%)	1 (2,9%)	34
101	0	2 (5,9%)	2 (5,9%)	34
137	0	0	0	34
75	3 (9,1%)	3 (9,1%)	2 (6,1%)	33
54	4 (14,8%)	1 (3,7%)	0	27
87	1 (3,7%)	2 (7,4%)	0	27
124	0	0	1 (3,7%)	27
127	0	0	0	27
142	0	0	1 (3,7%)	27
82	4 (14,8%)	3 (11,1%)	2 (7,4%)	27

Zestawienie psalmów asafowych z próbą kontrolną utworów nieasafowych, pokazuje, że pod względem zawartości rzeczowników אֱלֹהִים, כָּל, אֶרֶץ, psalmy asafowe w większości nie wyróżniają się zarówno pod względem ich zawartości procentowej jak i ilościowej, jedynie kilka miejsc w powyższej tabeli sugeruje, że utwory asafowe mogą wyróżniać się na tle całej Księgi Psalmów. Ze względu na to, sprawdźmy czy również w innych psalmach nieasafowych, o zbliżonej zawartości rzeczowników, możemy zobaczyć tego typu tendencje.

Pierwszą rzeczą, która wymaga dokładniejszego sprawdzenia, jest występowanie terminu אֱלֹהִים, w psalmach zawierających ilość rzeczowników podobną jak w Ps 75 i Ps 82. W tym celu zestawiliśmy ze sobą 32 psalmy, w tym 2 asafowe, które zawierają od 24 do 37 rzeczowników, by zobaczyć czy psalmy asafowe wyróżniają się na tle tej grupy.

Ilość אֱלֹהִים	Ilość ps k	Ps as
7	2	-
6	1	-
4	1	82
3	3	75
2	1	-
1	5	-
0	17	-

Na podstawie powyższej tabeli, możemy zobaczyć, że również w zestawieniu większej ilości psalmów, posiadających zbliżoną ilość rzeczowników co Ps 75 i Ps 82, te dwa asafowe utwory nieznacznie odróżniają się od psalmów nieasafowych. W większości bowiem psalmów z badanej tu grupy nie występuje ani razu termin אֱלֹהִים.

Bardziej szczegółowej analizie, powyżej przedstawiona grupa psalmów, wymaga również pod względem występowania w niej terminu כָּל oraz אֶרֶץ, ze względu na to, że również te dwa rzeczowniki, w tabeli zestawiającej psalmy asafowe z grupą kontrolną, wykazywały, że Ps 75 i Ps 82 mogą się wyróżniać pod względem ich zawartości.

Ilość כָּל	Ilość ps k	Ps as
4	1	-
3	2	75; 82
2	4	-
1	12	-
0	11	-

ilość אָרְיָ	ilość ps k	Ps as
4	1	-
2	1	75; 82
1	8	-
0	20	-

Zarówno w przypadku rzeczownika פֶּל jak i אָרְיָ mamy taką samą sytuację co przy dokładniejszej analizie אֱלֵהִים. Także tutaj możemy zobaczyć, że wyróżnianie się Ps 75 i Ps 82 na tle nieasafowych psalmów mających podobną co one ilość rzeczowników, pod względem ilościowej zawartości פֶּל oraz אָרְיָ, potwierdzają również bardziej szczegółowe analizy.

Kolejną rzeczą, na której konieczność bardziej obszernej analizy wskazuje tabela zestawiająca psalmy asafowe i grupę kontrolną psalmów nieasafowych pod względem występowania אֱלֵהִים, פֶּל, אָרְיָ, jest użycie rzeczownika אָרְיָ w psalmach zawierających podobną ilość rzeczowników co Ps 50; 73; 77. W tym celu zestawiliśmy dane dotyczące tych 3 psalmów asafowych, jak również Ps 80, który zawiera zbliżoną do nich ilość rzeczowników, wraz 15 z utworami nieasafowymi zawierającymi od 72 do 88 rzeczowników. W tym przypadku jednak, wbrew temu co można było przypuszczać na podstawie próby kontrolnej, psalmy asafowe zdają się nie wyróżniać.

ilość אָרְיָ	ilość ps k	Ps as
4	1	-
3	2	-
2	3	50; 73
1	3	77; 80
0	6	-

Ostatnią rzeczą, którą w sposób bardziej obszerny przeanalizujemy, jest występowanie terminu פֶּל w obrębie utworów posiadających zbliżoną zawartość rzeczowników co Ps 79. W tym celu zestawiliśmy Ps 79 oraz Ps 83; 80, które mają zbliżoną ilość rzeczowników co Ps 79, wraz 24 utworami nieasafowymi zawierającymi od 64 do 74 rzeczowników.

ilość פֶּל	ilość ps k	Ps as
10	1	-
9	1	-
8	1	-
7	1	-

5	1	-
4	1	-
3	5	-
2	4	83
1	7	80
0	2	79

Na podstawie powyższej tabeli, możemy zaobserwować, że chociaż przy obszerniejszej analizie Ps 79, tak samo jak w zestawieniu z grupą kontrolną, odróżnia się pod względem braku zawartości terminu פֶּל w obrębie psalmów nieasafowych z podobną co on ilością rzeczowników. Jednak, gdy uwzględnimy również Ps 80; 83, które zawierają podobną ilość rzeczowników co Ps 79, wówczas zobaczymy, że różnice istnieją także w obrębie samych psalmów asafowych. Ponadto Ps 80 i Ps 83 nie wyróżniają się, na tle przedstawionej tutaj grupy psalmów, pod względem zawartości rzeczownika פֶּל.

Kolejna grupa rzeczowników które pragniemy przedstawić w tej części naszej pracy, to takie, które w psalmach asafowych występują od 19 do 10 razu.

Rzeczownik	Ps as	Ps c	BH
אֵל	19	77	241
עַם	19	120	1868
יִשְׂרָאֵל	16	62	2507
יְהוָה	14	695	6828
פְּנָה	13	134	2158
נֶשֶׁם	13	109	881
אֶסְרָה	12	12	52
מִים	11	53	583
יָד	11	94	1627
נְשָׁמִים	10	74	421
יוֹם	10	115	2304

W przypadku występowania tych rzeczowników w Księdze Psalmów, największą różnicę możemy zobaczyć w odniesieniu do terminu יְהוָה, który znacznie rzadziej wstępuje w obrębie grupy asafowej niż w psalmach nieasafowych. W przypadku natomiast עַם, פְּנָה, נֶשֶׁם, יוֹם, możemy zaobserwować, podobne proporcje występowania tych rzeczowników w psalmach asafowych względem Księgi Psalmów jak i Biblii Hebrajskiej.

Pod względem zawartości poszczególnych rzeczowników tutaj omawianych, na tle psalmów asafowych wybija się Ps 78, jednak, jeśli weźmiemy pod uwagę jego długość, to będziemy mogli uznać, że nie wyróżnia się on na tle całości grupy asafowej.

Ps	אֵל	עַם	יִשְׂרָאֵל	יְהוָה	פְּנֵה	שָׁם	מִים	דָּ	שָׁמַיִם	יּוֹם
50	1	2	1	1	1	0	0	0	2	1
73	2	1	1	1	0	0	1	1	2	1
74	1	2	0	1	0	4	1	1	0	2
75	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0
76	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0
77	3	3	0	0	0	0	4	2	0	2
78	7	5	7	1	1	0	3	2	3	3
79	0	1	0	1	1	3	1	0	1	0
80	1	1	1	2	4	1	0	1	1	0
81	2	3	4	2	0	0	1	1	0	1
82	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0
83	1	1	1	2	2	3	0	0	0	0

Przejdźmy teraz do zestawienia danych dotyczących występowania tych rzeczowników w psalmach asafowych z próbą kontrolną, stanowiącą utwory nieasafowe o podobnej zawartości rzeczowników w obrębie utworu.

Ps	אֵל	עַם	יִשְׂרָאֵל	יְהוָה	פְּנֵה	שָׁם	מִים	דָּ	שָׁמַיִם	יּוֹם
89	3	3	1	10	3	3	0	4	4	3
18	4	4	0	19	2	1	3	4	2	1
68	5	4	4	3	8	2	0	0	3	2
78	7	5	7	1	1	0	3	2	3	3
45	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0
135	0	2	3	15	0	3	0	1	1	0
37	0	0	0	15	0	0	0	2	0	4
74	1	2	0	1	0	4	1	1	0	2
71	0	0	1	3	0	0	0	1	0	3
9	0	1	0	8	2	3	0	0	0	0
49	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1
50	1	2	1	1	1	0	0	0	2	1
73	2	1	1	1	0	0	1	1	2	1
77	3	3	0	0	0	0	4	2	0	2
66	0	1	0	0	0	2	1	0	0	0

90	1	0	0	1	1	0	0	2	0	6
147	0	0	2	5	1	1	1	0	1	0
80	1	1	1	2	4	1	0	1	1	0
10	2	0	0	5	1	0	0	2	0	0
51	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
116	0	2	0	15	1	3	0	0	0	1
139	1	0	0	3	1	0	0	1	1	2
79	0	1	0	1	1	3	1	0	1	0
29	2	2	0	18	0	1	2	0	0	0
34	0	0	0	16	3	1	0	0	0	1
38	0	1	0	3	3	0	0	1	0	2
42	3	0	0	1	3	0	1	0	0	1
88	0	0	0	4	2	0	1	1	0	3
83	1	1	1	2	2	3	0	0	0	0
7	1	1	0	8	0	1	0	0	0	1
84	1	0	0	7	1	0	0	0	0	1
81	2	3	4	2	0	0	1	1	0	1
60	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
92	0	0	0	7	0	1	0	1	0	1
76	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0
11	0	0	0	5	1	0	0	0	1	0
12	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0
101	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
137	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1
75	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0
54	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0
87	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0
124	0	0	1	4	0	1	2	0	1	0
127	0	0	0	3	0	0	0	1	0	0
142	0	0	0	3	2	1	0	0	0	0
82	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0

Ogólna analiza występowania przedstawionych powyżej rzeczowników, nie ukazuje żadnych wyrazistych tendencji w obrębie psalmów nie asafowych, do których można

odnieść statystyki wystąpień tych terminów w psalmach asafowych. Możliwe, że w bardziej szczegółowej analizie, która uwzględniałaby również formy gramatyczne podanych rzeczowników czy ich osadzenie w kontekście innych słów, można by dostrzec jakiegoś rodzaju tendencje, w które wpisałyby się psalmy asafowe, bądź odróżniały się nimi od utworów nieasafowych. Ograniczoność naszych badań nie pozwala jednak na przeprowadzenie tak obszernej analizy tego zagadnienia.

W psalmach asafowych występują jeszcze 122 rzeczowniki, które w obrębie całej tej grupy zostały użyte od 9 do 2 razy, ze względu na ich ilość nie przedstawimy tutaj ich pełnego wykazuj, jest on jednak zawarty w tabeli 10, która znajduje się w aneksie. Ponadto, z racji na ilość rzeczowników zawartych w tej grupie oraz to, że z racji na ich nieliczne wystąpienia w psalmach asafowych wymagałoby porównywania na płaszczyźnie już konkretnych form, pominiemy w naszej pracy analizę większości z nich, skupiając się jedynie na niewielkim wycinku tej grupy.

W obrębie wyżej wspomnianych rzeczowników znajduje się 10, których wystąpienia w psalmach asafowych stanowią ponad 50% użycia danego rzeczownika w obrębie Księgi Psalmów. W tym przypadku dysproporcja porównywanych grup, psalmy asafowe zawierają 12 utworów a nieasafowe 138, sprawia, że grupa asafowa, pod względem omawianych tu rzeczowników, jeszcze mocniej wybija się na tle całej Księgi Psalmów.

Rzeczownik	Ps as	Ps n
עוֹף	50; 78; 79	104
יוֹסֵף	77; 78; 80	105
עֲתוּד	50 ^{x2}	66
מֵאֲכָל	74; 79	44
רַעַם	77; 81	104
בְּחוּר	78 ^{x2}	148
מִקְדָּשׁ	73; 74; 78	68; 96
מוֹעֵד	74 ^{x2} ; 75	102; 104
אֲפָרַיִם	78 ^{x2} ; 80	60; 108
גִּבּוֹן	78; 80 ^{x2}	105; 128

Na podstawie powyższej tabeli możemy zobaczyć, że przedstawione w niej rzeczowniki koncentrują się niejako w 2 grupach w obrębie Księgi Psalmów: 1. psalmy asafowe oraz znajdujące się blisko nich Ps 44; 60; 66; 68 oraz 2. którą stanowią Ps 102; 104-

105; 108 oraz oddalone od nich Ps 128; 148, przy czym w Ps 104 występują 3 a w Ps 105 2 rzeczowniki przez nas omawiane. W przypadku natomiast samej grupy psalmów asafowych możemy zobaczyć, że rzeczowniki te skoncentrowane są głównie w Ps 78 (8 razy); Ps 74; 80 (po 4 razy). Mniejsza ich ilość zawarta jest natomiast w Ps 50 (3 razy); Ps 77; 79 (2 razy) oraz pojedyncze wystąpienia w Ps 73; 75; 81. W pozostałych 3 psalmach asafowych nie występuje żaden z powyżej wymienionych rzeczowników.

3.2. *Hapax legomenon i terminy własne*

W Psalmach asafowych występują 83 rzeczowniki, które niezależnie od swojej formy, nie zostały użyte w utworach nieasafowych. Warto jednak zwrócić uwagę, że wszystkie one, oprócz rzeczownika מְקַלָּם, również w obrębie psalmów asafowych nie są częste. Większość z nich, bo aż 75, występuje w utworach asafowych jedyni raz, 6 zostało użytych po 2 razy, natomiast 3 razy zastosowany został jeden ze wspomnianych tu rzeczowników. Kolejną rzeczą, na którą warto tu zwrócić uwagę to fakt, że niektóre spośród tych rzeczowników nie występują również w innych księgach biblijnych. Jest ich 8, wszystkie występują w psalmach asafowych tylko raz, a więc można je określić jako hapaks legomenon.

3.2.1. W obrębie Biblii Hebrajskiej

Na początku naszych badań nad problematyką hapax legomenon rzeczowników z psalmów asafowych przeanalizujemy te formy, które nie występują w żadnym innym miejscu w Biblii Hebrajskiej jak tylko w utworach asafowych.

Rzeczownik	Ps as	Werset
מְקַלָּל	1	50,2
דָּפִי	1	50,20
אוֹל	1	73,4
כְּשִׁיל	1	74,6
כִּילָה	1	74,6
תְּנַמֵּל	1	78,47

Na podstawie powyższej tabeli, możemy zobaczyć, że rzeczowników tego typu jest niewiele. Ze względu na to, że są to pojedyncze wystąpienia w obrębie dwunastopsalmowej grupy, którą badamy, nie są to dane, które mogą w jakikolwiek sposób potwierdzić spójność psalmów asafowych jako jednolitej grupy, jednak jest to pewnego rodzaju argument za ich odrębnością od pozostałych utworów zebranych w Księdze Psalmów. Jednak by jednoznacznie to stwierdzić, trzeba by przebadać pod tym względem wszystkie 150 utworów znajdujących się w Księdze Psalmów.

3.2.2. W obrębie Księgi Psalmów

W psalmach asafowych znajdują się również takie rzeczowniki, które choć w Biblii Hebrajskiej występują wielokrotnie, to jednak w obrębie Księgi Psalmów znajdują się jedynie w utworach asafowych. Takiego typu rzeczowników możemy znaleźć w grupie asafowej 72. Natomiast 65 z nich, ze względu na to, że występuje jedynie raz w Księdze Psalmów, można określić jako hapax legomenon w obrębie tej księgi. Ich pełen wykaz został zamieszczony w aneksie (zob. tab. 16).

Przyjrzyjmy się teraz, jak wygląda zawartość w psalmach asafowych tego typu rzeczowników. Na początku przeanalizujemy jak rozmieszczone są te rzeczowniki, które występują w omawianej przez nas grupie, po kilka razy. Następnie pokażemy występowanie tych, które zostały użyte jedynie raz w utworach asafowych, by sprawdzić, czy wszystkie psalmy asafowe charakteryzują się występowaniem czasowników hapax legomenon czy raczej możemy mówić o jakiś konkretnych psalmach w tej grupie, które posiadają taką cechę.

Rzeczownik	Ps as
אָסַף	50,1; 73,1; 74,1; 75,1; 76,1; 77,1; 78,1; 79,1; 80,1; 81,1; 82,1; 83,1
אָסַר	73,26; 78, 20. 27
מִקְלָא	50,9; 78,70
יָי	50,11; 80,14
רָשָׁף	76,4; 78,48
גִּלְגָּל	77,19; 83,14
צֵעַן	78,12. 43

Na podstawie powyższej tabeli, widzimy, że tylko rzeczownik $\eta\delta\kappa$, od którego występowania grupa omawianych przez nas psalmów bierze swoją nazwę, jest jedynym rzeczownikiem występującym w każdym psalmie tej grupy. Ponadto nie wszystkie psalmy asafowe zawierają rzeczowniki będące hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, nie uwzględniając przy tym rzeczownika $\eta\delta\kappa$, są to Ps 74, 75, 79, 81, 82. Przyjrzyjmy się jednak jak wygląda rozmieszczenie rzeczowników będących hapax legomenon z uwzględnieniem również tych, które w samym obrębie psalmów asafowych występują kilkakrotnie, czyli będących terminami własnymi dla tej grupy. W tych danych uwzględnione zostanie również jaki procent rzeczowników w danym psalmie stanowią te, które nie występują w psalmach nieasafowych.

Ps	Hapax legomenon, terminy własne	
50	6	7,7%
73	11	13,9%
74	7	7,0%
75	3	9,1%
76	5	9,6%
77	3	3,7%
78	21	8,0%
79	4	5,9%
80	10	13,7%
81	4	6,3%
82	1	3,7%
83	22	33,3%

Również pod tym względem widzimy jednak rozbieżność pomiędzy poszczególnymi utworami asafowymi, zarówno kiedy zestawimy ze sobą ilościową jak i procentową zawartość omawianych w tabeli powyżej rzeczowników.

3.3. Hapax legomenon i terminy własne konkretnych form rzeczowników

Oprócz przedstawionych powyżej rzeczowników, w zbiorze psalmów asafowych, możemy znaleźć również bardzo dużą grupę rzeczowników, które są unikatowe w obrębie

Księgi Psalmów, jak również w niektórych przypadkach także całej Biblii Hebrajskiej, w konkretnej formie gramatycznej.

3.3.1. W Biblii Hebrajskiej

Uwzględniając również doczepione do rzeczowników części mowy, takie jak na przykład zaimki, w psalmach asafowych występuje 124 rzeczowników, które w obrębie całej Biblii Hebrajskiej możemy uznać za hapax legomenon. Ich pełna lista została zawarta w aneksie (zob. tab. 14).

Rozmieszczenie tego typu rzeczowników w obrębie psalmów asafowych jest bardzo nierównomierne, co wyraźnie wskazuje na brak spójności tej grupy. Między innymi jest to mocno widoczne na przykładzie Ps 79 oraz Ps 83, gdzie różnica między zawartością przymiotników wynosi 2, natomiast między hapax legomenon, jest to różnica 15 rzeczowników, przy czym większa zawartość hapax legomenon znajduje się w Ps 83, który ogólnie zawiera mniej rzeczowników niż Ps 79. Również jeśli porównamy ze sobą Ps 50 oraz Ps 73, między którymi istnieje różnica jedynie 1 rzeczownika, to w przypadku hapax legomenon Ps 78 zawiera prawie dwa razy tyle tego typu rzeczowników co Ps 50.

Ps as	Ilość hapax legomenon	Ilość rzeczowników
50	4	78
73	7	79
74	17	100
75	3	33
76	2	52
77	7	82
78	40	261
79	3	68
80	9	73
81	8	63
82	1	27
83	18	66

Jeżeli od podanych powyżej form rzeczowników, odłączone zostaną części mowy, wówczas w psalmach asafowych będziemy mogli wyliczyć 20 rzeczowników, które w

swojej formie stanowią hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej. Zostały one uwzględnione w aneksie w tab. 14. Na jej podstawie możemy zobaczyć, że również pozostałe z rzeczowników, które wraz z doczepionymi do nich częściami mowy stanowią hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej, bez uwzględnienia dodanych do nich zaimków, przyimków czy spójników, również nie występują w większości zbyt licznie w Biblii Hebrajskiej. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na trzy rzeczowniki, które wszystkie swoje wystąpienia posiadają jedynie w obrębie Księgi Psalmów, z czego 2 wyłącznie w psalmach asafowych.

			Bez uwzględnienia przyimków, zaimków, spójników			
Forma	Ps as	BH	Forma	Ps as	Ps	BH
כְּתֹהֲמוֹת	78	1	common both plural construct	7	2	2
מִמְּכָלְאֲתִיקָי	50	1	common feminine plural construct	50; 78	2	2
מִמְּכָלְאֵת	78	1	common feminine plural construct	50; 78	2	2

Rozmieszczenie w grupie psalmów asafowych, rzeczowników, które bez uwzględnienia doczepionych do nich części mowy stanowią hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej, zaprzecza spójności tej grupy psalmów tak samo jak było to w przypadku wcześniej omówionych rzeczowników z uwzględnieniem dołączonych do nich, w sposób ścisły, części mowy, co możemy zaobserwować na podstawie poniższej tabeli.

Ps	Ilość hapax legomenon	Ilość rzeczowników
50	2	78
73	1	79
74	5	100
75	0	33
76	0	52
77	1	82
78	4	261
79	0	68
80	3	73
81	1	63
82	0	27
83	3	66

3.3.2. W Księdze Psalmów

W psalmach asafowych występuje 19 rzeczowników, które ze względu na swoją formę, uwzględniając przy tym ściśle doczepione do nich części mowy, stanowią hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, jednak jako takie nie mogą być określone w odniesieniu do wszystkich tekstów Biblii Hebrajskiej. Pełna lista tego typu rzeczowników została zawarta w aneksie (zob. tab. 15). Natomiast jeśli uwzględnimy rzeczowniki w formie odczepionymi od nich częściami mowy, które zostały wraz z tymi rzeczownikami zapisane w sposób ścisły, uzyskamy 49 rzeczowników, które stanowią hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, przy jednoczesnym występowaniu w innych księgach Biblii Hebrajskiej. Rzeczowniki te zostały zawarte również w tab. 15 znajdującej się w aneksie dołączonym do naszej pracy.

Ps	Ilość hapax legomenon z częściami mowy	Ilość rzeczowników
50	3	78
73	1	79
74	0	100
75	2	33
76	2	52
77	0	82
78	5	261
79	2	68
80	2	73
81	1	63
82	0	27
83	1	66

Pod względem rozmieszczenia w psalmach asafowych rzeczowników, które wraz z dołączonymi do nich spójnikami, przymkami i zaimkami, stanowią hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, grupa asafowa nie przejawia aż tak dużego zróżnicowania jak było to widoczne w przypadku rzeczowników stanowiących hapax legomenon w obrębie całej Biblii Hebrajskiej. Jednak, jeśli spojrzymy na tabelę, poniżej, która przedstawia rozmieszczenie rzeczowników bez uwzględnienia dołączonych do nich części mowy, które

w takiej formie są hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, zobaczymy bardzo dużą rozbieżność między ich ilością w poszczególnych utworach grupy asafowej.

Ps	Ilość hapax legomenon bez części mowy	Ilość rzeczowników
50	1	78
73	4	79
74	5	100
75	3	33
76	3	52
77	1	82
78	11	261
79	1	68
80	4	73
81	3	63
82	0	27
83	13	66

Na koniec warto zwrócić uwagę, że aż 3 z 4 tabel ukazujących rozmieszczenie różnego rodzaju hapax legomenon rzeczowników, ukazują mocną niespójność grupy asafowej. Trzeba ponadto pamiętać, że również w przypadku hapax legomenon czasowników i przymiotników psalmy asafowe w większości zestawień prezentowały się jako niespójna grupa. Jednakże tego typu zestawienia wymagają oczywiście głębszej i dokładniejszej analizy.

3.5. Liczba i rodzaj

Pod względem procentowej zawartości rzeczowników w konkretnym rodzaju i liczbie, psalmy asafowe bardzo mocno wpisują się w ogólną tendencję całej Księgi Psalmów, co możemy zaobserwować na podstawie poniższej tabeli.

	M sing		F sing		M plur		f plur		M dual.		F dual.	
	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as	Ps c	Ps as
69-60%	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
59-50%	27	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
49-40%	53	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
39-30%	51	4	4	0	4	1	0	0	0	0	0	0
29-20%	13	2	24	2	40	5	0	0	0	0	0	0
19-10%	3	0	83	10	79	6	4	0	0	0	0	0
9-1%	0	0	37	0	21	0	122	11	10	0	63	5
0%	0	0	0	0	3	0	24	1	140	12	87	7

4. Partykuły

Na koniec przedstawimy dane dotyczące różnego rodzaju partykuł w psalmach asafowych oraz odniesiemy je pozostałych utworów Księgi Psalmów.

4.1. Partykuły wykrzyknikowe

W Księdze Psalmów znajduje się 9 rodzaje partykuł wykrzyknikowych, z czego 2 nie występują w żadnym psalmie asafowym. Ponadto partykuła הַלֵּל w Księdze Psalmów występuje jedynie raz, w Ps 73, natomiast w całej Biblii Hebrajskiej została użyta 17 razy.

Partykuła	Ilość	Ilość partykuł w psalmie					
		0	1	2	3	4	5
סֶלָה	Ps c	111	17	14	7	1	0
	Ps as	5	5	1	1	0	0
הַבְּהָה	Ps c	124	22	3	1	0	0
	Ps as	10	1	0	1	0	0
בָּה	Ps c	140	7	2	0	0	1
	Ps as	10	2	0	0	0	0

סו	Ps c	146	3	1	0	0	0
	Ps as	11	1	0	0	0	0
איך	Ps c	147	3	0	0	0	0
	Ps as	11	1	0	0	0	0
איכה	Ps c	149	1	0	0	0	0
	Ps as	11	1	0	0	0	0
אשרי	Ps c	129	14	6	1	0	0
	Ps as	11	1	0	0	0	0
אנא	Ps c	148	0	2	0	0	0
	Ps as	12	0	0	0	0	0
האָה	Ps c	147	0	2	1	0	0
	Ps as	12	0	0	0	0	0

Na podstawie tabeli, która przedstawia rozmieszczenie partykuł wykrzyknikowych w psalmach asafowych, możemy zobaczyć, że Ps 73 wybija się na tle pozostałych utworów tej grupy. Nie zawiera on bowiem, żadnej partykuły, która występowałaby w innym psalmie asafowym, natomiast zostały w nim użyte אֵיךְ, אֵיכָה, אֲשֶׁרִי, których nie znajdujemy w innych utworach asafowych.

Warto w tym miejscu również zwrócić uwagę na zawartość w utworach asafowych terminu סָלָה, który jak przedstawiliśmy w poprzednim punkcie, najprawdopodobniej oznaczał moment, w którym podczas wykonywania psalmu, robiono jakiś gest lub zmieniano dynamikę wykonywania utworu. Ze względu na to, jego nierównomierne rozmieszczenie w psalmach asafowych, nawet pomimo ogólnej na małej ilości wystąpień, wskazuje na niespójność grupy. Jednak zagadnienie to wymagałoby dokładniejszego zbadania, które uwzględniłoby między innymi przeznaczenie utworu oraz jego tematykę jak również samo położenie tego słowa w psalmach asafowych, które zostało przedstawione przez nas w bardzo ogólny sposób w pierwszym rozdziale.

Ps	סָלָה	הִגָּה	נָא	הֵן	אֵיךְ	אֵיכָה	אֲשֶׁרִי
50	1	0	1	0	0	0	0
73	0	0	0	0	1	1	1
74	0	0	0	0	0	0	0
75	1	0	0	0	0	0	0
76	2	0	0	0	0	0	0
77	3	0	0	0	0	0	0
78	0	0	0	1	0	0	0
79	0	0	0	0	0	0	0
80	0	0	1	0	0	0	0
81	1	0	0	0	0	0	0
82	1	0	0	0	0	0	0
83	1	1	0	0	0	0	0

Pod względem ilości występujących w psalmach asafowych partykuł jest to przedział między 0-3, co ukazuje niewielkie zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi psalmami tej grupy, jednakże jeśli zestawimy to z liczbą słów, które występują w poszczególnych psalmach, zobaczymy, że różnice te są większe pomiędzy poszczególnymi utworami asafowymi.

Ps	Partykuły	Słowa
73	3	257
77	3	205
50	2	227
76	2	121
83	2	172
75	1	114
78	1	782
80	1	184
81	1	168
82	1	79
74	0	239
79	0	166

4.2. Partykuła אֵל

W Księdze Psalmów partykuła אֵל występuje 337 razy, z czego 46 razy w psalmach asafowych. Ani razu partykuła ta nie występuje w 55 utworach z czego jedynie w jednym asafowym (Ps 82). Z tego względu psalmy asafowe wyróżniają się na tle całej księgi, ponieważ w 92% z nich występuje אֵל, natomiast w przypadku utworów nieasafowych jest to 61%. Jednak psalmy asafowe, które zawierają אֵל, mieszczą się w ogólnym dla całej Księgi Psalmów, trendzie ilości אֵל w poszczególnych utworach.

Ilość partykuły w psalmie	Ilość psalmów ogólnie	Ps as
23	1	-
22	1	78
11	2	-
10	1	-
9	1	-
8	2	-
7	5	-
6	3	-
5	4	81
4	7	77
3	21	70; 73
2	22	74; 75; 79
1	25	76; 80; 83
0	55	82

4.3. Partykuła אִשָּׁר

W całej Księdze Psalmów אִשָּׁר występuje 102 razy, z czego 12 w utworach asafowych. Jednak jego rozmieszczenie w tej grupie jest bardzo nierównomierne, co możemy zaobserwować na podstawie poniższej tabeli.

Ilość x w danym utworze	Ilość psalmów ogólnie	Ps as
8	1	-
7	1	78
4	2	-
3	6	79
2	15	-
1	30	80; 83

5. Posumowanie

Analiza słownictwa oraz form gramatycznych, występujących w psalmach asafowych, ukazuje, że możemy mówić bardziej o pewnych tendencjach występujących w obrębie całego Psalterza aniżeli samej grupy asafowej. Niemniej jednak liczne terminy własne lub nawet hapax legomenon, zarówno w obrębie Psalterza jak i całej Biblii Hebrajskiej, ukazują konieczność dogłębniejszego przebadania tego zagadnienia. Trzeba tutaj mieć ponadto na uwadze, skazania ewentualnych późniejszych redakcji, które mogły doprowadzić do zjawiska ujednolicenia gramatycznego całej księgi.

Rozdział IV

Wybrane zagadnienia teologiczne

Niniejszy rozdział poświęcony jest wybranym zagadnieniom dotyczącym zarówno samego Boga jak i człowieka w relacji do Niego. Pierwsza jego część, dotyczyć będzie kwestii związanych z Bogiem, takich jak niektóre, występujące w tekstach asafowych, tytuły Boga czy jego przymioty oraz pełnione przez Niego funkcje względem ludzi i świata. Druga część tego rozdziału będzie natomiast poświęcona człowiekowi w relacji do Boga. Obejmie ona zarówno negatywne jak i pozytywne postawy ludzkie.

Szczególny nacisk w tej części naszej pracy zostanie położony na występowanie w utworach asafowych danego słownictwa oraz wybranych idei. Uwzględnione przy tym zostanie ilościowe występowanie pewnych terminów w utworach asafowych oraz całej Księdze Psalmów jak i sposób ich użycia przez autorów oraz kontekst w jakim się pojawiają.

Z racji na bardzo duży zakres badanego materiału, w niniejszym rozdziale zajmować się będziemy jedynie wybranymi zagadnieniami teologicznymi. Każdy z podpunktów, tej części naszej pracy, będzie jedynie zaznaczeniem pewnej problematyki i ukazaniem drogi dalszych badań nad psalmami asafowymi. Wiele z zagadnień tu przedstawianych będzie rozpatrywanych jedynie pod wybranym kontem i nie zawsze w oparciu o wszystkie utwory asafowe. Część zagadnień zostanie jednak odniesiona również do psalmów nieasafowych,

aby ukazać możliwość pewnej odrębności lub jej braku między psalmami z grupy asafowej a pozostałymi utworami zawartymi w Księdze Psalmów.

1. Obraz Boga

Wszystkie utwory znajdujące się w psalterzu, niezależnie od tego do jakiej grupy należą, kiedy zostały napisane lub w jakim miejscu, koncentrują się na Bogu. Wielbią Go, wołają do Niego o pomoc, składają Mu dziękczynienie, przekazują ludziom Jego pouczenia oraz ukazują skutki podążania według nich i ich odrzucania. Bóg stanowi centrum wszystkich utworów zebranych w Psalterzu, dlatego nasz rozdział, na temat teologii psalmów asafowych, zaczniemy od Jego obrazu, ukazanego w utworach należących do tej grupy.

1.1. Tytuły Boga

Autorzy psalmów, w tym również należących do grupy asafowej, tytułują Swego Boga za pomocą różnych terminów a czasem i całych zwrotów, jak na przykład יהוה אלהים צבאות. W tej części naszej pracy, przedstawimy kilka, naszym zdaniem najważniejszych, spośród nich, którymi posługuje się autor, bądź autorzy, psalmów należących do grupy asafowej.

1.1.1. אלהים

Rzeczownik אלהים jest liczba mnogą od אלה będącego prawdopodobnie rozszerzeniem אל. We fragmentach, gdzie termin ten jest odnoszony do pogańskich bóstw, jego forma w liczbie mnogiej wydaje się być naturalna. Inaczej jest jednak w przypadku tych fragmentów, w których odnosi się on do jedyne Boga. Prawdopodobnie jest to zaznaczenie przez izraelitów potęgi i doskonałości Boga, który zastępuje w ten sposób liczne

bóstwa pogańskich narodów¹. Mówić tu więc należy o tak zwanej formie *pluralis maiestatis*².

1.1.1.1. Rozmieszczenie w psalmach asafowych

Termin אֱלֹהִים jest najliczniej używanym rzeczownikiem w tekstach asafowych, występuje w nich 56 razy. Ponadto, został zastosowany w każdym spośród 12 psalmów tej grupy, co prezentuje poniższa tabela ukazująca ilość wystąpień, tego rzeczownika, w poszczególnych psalmach oraz procent jaki stanowi w odniesieniu do wszystkich rzeczowników danego utworu).

Ps	אֱלֹהִים
50	9 (10,3%)
73	3 (3,8%)
74	4 (4%)
75	3 (9,1%)
76	4 (7,7%)
77	6 (7,3%)
78	8 (3,1%)
79	3 (4,4%)
80	5 (6,9%)
81	4 (6,4%)
82	4 (14,8%)
83	3 (4,6%)

Na jej podstawie, możemy zaobserwować, że poszczególne psalmy asafowe zawierają od 3 do 9 wystąpień אֱלֹהִים. W większości utworów są to jednak między 3 a 4 wystąpienia. Jednak z racji na dużą rozpiętość, w długości poszczególnych utworów, najkrótszy z nich zawiera 8 wersetów a najdłuższy 72, trzeba również zwrócić uwagę na procentowe rozmieszczenie tego terminu. Zawiera się ono między 3,1% a 14,8% wszystkich rzeczowników danego utworu. Na tej podstawie, widzimy więc, że pod względem

¹ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996, s. 107-108.

² *Imiona Boga w Biblii Hebrajskiej*, J. A. Emerton, [w:] Metzger B. M., Coogan M. D. (red.), *Słownik Wiedzy Biblijnej*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2004, s. 242.

ilościowym tytuł Boży אֱלֹהִים pojawia się w miarę regularnie w utworach asafowych, jednak procentowo możemy mówić o większym jego zróżnicowaniu.

Kolejna tabela, przedstawia natomiast rozmieszczenie poszczególnych form אֱלֹהִים, oraz wybranych sformułowań, zawierających ten termin, które występują w psalmach asafowych oraz ich ilość w całej Księdze Psalmów oraz Biblii Hebrajskiej.

Forma			Ps as	Ps	BH
אֱלֹהִים	status absolutus	łącznie	43	296	1331
		אֱלֹהִים	33	242	1178
		כִּי-אֱלֹהִים	3	11	16
		לֵאלֹהִים	2	18	79
		וְאֱלֹהִים	1	1	5
		אֶל-אֱלֹהִים	2 ³	6	12
		כְּאֱלֹהִים	1	1	3
		כַּאֲלֹהִים	3	14	31
		אֶת-אֱלֹהִים	1	3	7
אֱלֹהֵי	status constructus	łącznie	11	212	2310
		אֱלֹהֵי	2	123	1424
		לֵאלֹהֵי	3	7	20
		אֱלֹהֵינוּ	1	26	174
		אֱלֹהֵיךָ	2	8	340
		אֱלֹהֵיכֶם	1	1	162
		אֱלֹהֵיהֶם	1	2	71
		אֱלֹהֵי	1	45	119

W całej Biblii Hebrajskiej przeważa אֱלֹהֵי w formie *status constructus*, której znajduje się prawie dwukrotnie więcej niż *status absolutus*. W Księdze Psalmów, widzimy natomiast, że popularniejszy jest termin אֱלֹהִים w formie *status absolutus*. Jest to jeszcze

³ Trzy razy, jeśli policzymy fragment Ps 50,1 gdzie również אֱלֹהִים występuje z אֶל, ale bez użycia makkef.

bardziej widoczne w przypadku psalmów asafowych, gdzie rzeczownik ten w *status absolutus* występuje prawie cztery razy częściej niż w *status constructus*.

1.1.1.2. Kontekst użycia terminu

W Starym Testamencie termin **אלהים** jest używany nie tylko na oznaczenie Jedyne Boga Izraela, ale również za jego pomocą określa się obce bóstwa⁴. Takie fragmenty występują również w Księdze Psalmów: *Albowiem Pan (אל) jest wielkim Bogiem (יהוה) i wielkim Królem ponad wszystkimi bogami (אלהים)* (Ps 95,3); *Bo wielki jest Pan (יהוה) i godzien wszelkiej chwały, wzbudza On większy lęk niż wszystkie bóstwa (אלהים)* (Ps 96,4); *Niech się zawstydzą wszyscy, którzy czczą posągi i chlubią się bożkami (בפגלילים); wszyscy bogowie (פגל-אלהים) niech hold Mu oddają [...] Tyś bowiem, Panie (יהוה), wywyższony – ponad całą ziemię i niezmiernie górujesz nad wszystkimi bogami (פגל-אלהים)* (Ps 97,7.9). Pragnąc uzyskać bardziej dokładny obraz tej problematyki przeanalizowaliśmy wszystkie psalmy pod względem użytego w nich terminu **אלהים**, co zostało przedstawione w poniższej tabeli.

Ps	Bóg	bożki	Ps	Bóg	bożki	Ps	Bóg	bożki	Ps	Bóg	bożki
1	-	-	39	-	-	77	6	0	115	2	0
2	-	-	40	4	0	78	8	0	116	1	0
3	2	0	41	1	0	79	3	0	117	-	-
4	1	0	42	10	0	80	5	0	118	1	0
5	2	0	43	7	0	81	4	0	119	1	0
6	-	-	44	5	0	82	2	2	120	-	-
7	5	0	45	4	0	83	3	0	121	-	-
8	0	1	46	7	0	84	6	1	122	1	0
9	1	0	47	8	0	85	1	0	123	1	0
10	2	0	48	8	0	86	4	1	124	-	-
11	-	-	49	2	0	87	1	0	125	-	-
12	-	-	50	8	1	88	1	0	126	-	-
13	1	0	51	6	0	89	1	0	127	-	-
14	3	0	52	3	0	90	2	0	128	-	-
15	-	-	53	7	0	91	1	0	129	-	-
16	-	-	54	4	0	92	1	0	130	-	-
17	-	-	55	5	0	93	-	-	131	-	-

⁴ S. Łach, *W Ps 82 mowa o bogach czy o sędziach?*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 21/1 (1974), s. 26.

18	6	0	56	9	0	94	3	0	132	-	-
19	-	-	57	6	0	95	1	1	133	-	-
20	3	0	58	2	0	96	0	2	134	-	-
21	-	-	59	9	0	97	0	2	135	1	1
22	1	0	60	5	0	98	1	0	136	1	1
23	-	-	61	3	0	99	4	0	137	-	-
24	1	0	62	7	0	100	1	0	138	1	0
25	3	0	63	2	0	101	-	-	139	-	-
26	-	-	64	3	0	102	-	-	140	-	-
27	1	0	65	3	0	103	-	-	141	-	-
28	-	-	66	8	0	104	2	0	142	-	-
29	-	-	67	6	0	105	1	0	143	1	0
30	2	0	68	26	0	106	2	0	144	2	0
31	1	0	69	9	0	107	-	-	145	1	0
32	-	-	70	3	0	108	6	0	146	3	0
33	1	0	71	9	0	109	2	0	147	3	0
34	-	-	72	3	0	110	-	-	148	-	-
35	2	0	73	3	0	111	-	-	149	-	-
36	2	0	74	4	0	112	-	-	150	-	-
37	1	0	75	3	0	113	1	0			
38	2	0	76	4	0	114	-	-			

W 102 psalmach został, przynajmniej raz, użyty termin אֱלֹהִים, z czego w 10 możemy przypuszczać, że zastosowano go w odniesieniu do obcych bóstw, jakiegoś rodzaju zgromadzenia bogów. W psalmach asafowych jedynie w Ps 50 i 82, mamy sytuację, gdzie אֱלֹהִים nie odnosi się do Jedyne Boga Izraela, przy czym jak zostanie to przedstawione poniżej, nie jest pewne do kogo należy odnieść termin אֱלֹהִים w tych dwóch utworach. Trzeba również zwrócić uwagę na fakt, iż jedynie w Ps 8; 96-97 mamy sytuację, gdzie אֱלֹהִים rozumiane jest w całym utworze jako pewnego rodzaju zgromadzenie bóstw, natomiast w pozostałych psalmach termin ten jest używany naprzemiennie, w jednym miejscu oznaczając Jedyne Boga Izraela a już w innym użyty zostaje na wyrażenie obcych bóstw.

Jak już zaznaczyliśmy powyżej, nie zawsze zastosowanie przez autorów natchnionych, terminu אֱלֹהִים, jest jednoznaczne. Pierwszy z takich przypadków, pośród psalmów asafowych, pojawia się już w Ps 50,1: *Psalm. Asafowy. Przemówił Pan, Bóg nad bogami (אֱלֹהִים יְהוָה), i zaważwał ziemię od wschodu do zachodu słońca.* Polski przekład

V wydania Biblii Tysiąclecia, sugeruje, że w wersecie termin אֱלֹהִים należałoby rozumieć jako użyty w odniesieniu do jakiegoś rodzaju grupy bóstw. Prezentuje on więc obraz henoteizmu, gdzie jedno bóstwo stoi nad grupą innych bóstw. Sam jednak tekst hebrajski nie wymusza takiego rozumienia. Przyjrzyjmy się jeszcze jak ten fragment został przetłumaczony w innych przekładach:

Psalm Asafa. Bóg, Bóg JHWH przemówił I zaważwał ziemię Od wschodnich ej krańców po najdalszy zachód⁵.

Psalm Asafowi. Bóg nad bogi, Pan mówił i przyzwał ziemię od słońca wschodu aż do zachodu⁶.

Pieśń Asafowa. Bóg nad bogami, Pan mówił i wezwał wszystkie ziemie, od wschodu słońca aż do zachodu jej⁷.

Psalm Asafa. Bóg nad istotami boskimi, Wiekuisty przemawia i wzywa ziemię od wschodu słońca do jego zachodu⁸.

Psalm Asafa. Bóg nad bogami, Pan, przemówił i wezwał ziemię od wschodu do zachodu słońca⁹.

Psalm Asafa. Jahwe, Bóg nad bogami, przemówił i zaważwał ziemię od wschodu słońca aż do jego zachodu¹⁰.

Psalm Asafa. Bóg możny Pan, mówił i wezwał ziemię od wschodu słońca aż do zachodu jego¹¹.

Psalm Asafa. - Pan nad Pany, Bóg przemawia i wzywa ziemię od wschodu słońca do zachodu jego¹².

Śpiew Asafa. Wszepochotęgą Bóg Jehowa, słowo rzekł a skrzyknął ziemię od słońca wschodu do jego zachodu¹³.

Psalm Asafa. Bóg Najwyższy, Pan, przemówił i wezwał ziemię od wschodu słońca aż do zachodu jego¹⁴.

Psalm. Asafowy. Przemówił Pan Bóg i zaważwał ziemię od wschodu do zachodu słońca¹⁵.

⁵ *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza. Przekład z języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego*, Poznań 2019.

⁶ *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, Frankowski J. (red.), Warszawa 2013.

⁷ *Biblia Brzeska 1563*, Krolikowski P. (red.), Kraków 2013: Collegium Columbinum.

⁸ *Biblia czyli Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza (Testamentu)*, Katowice 2018.

⁹ *Biblia Ekumeniczna to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych*, Warszawa 2017.

¹⁰ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*, Opracował zespół pod reakcją Michała Petera (Stary Testament), Mariana Wolniewicza (Nowy Testament), Poznań 2009.

¹¹ *Księga Psalmów z uwzględnieniem najlepszych tłumaczeń wydana przez Ks. Bolesława Götze*, Warszawa 1937.

¹² *Psalmy*, tłumaczył i objaśnił Dr. J. Cylkow. Warszawa 1883.

¹³ *Chwała Boża: Psalterz Dawidowy (Psalmy 42-150)*, Z hebrajskiego przełożył, wstępem i uwagami zaopatrzył Dr. Fryderyk T. Aszkenazy, Lwów 1930.

¹⁴ *Amos prorok i prorocstwo. Jan Szeruda. Rocznik Teologiczny. Tom 3 [1938]. Księga Psalmów. Z hebrajskiego przełożył ks. Jan Szeruda*. Warszawa, Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, Warszawa 1957.

¹⁵ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benredyktynów Tynieckich, Poznań 1965.

Kolejnym fragmentem jest Ps 82,1: *Psalm. Asafowy. Bóg (אֱלֹהִים) powstaje w zgromadzeniu boskim (בְּעֵדֹת־ל) ¹⁶, pośrodku bogów (אֱלֹהִים) sąd odbywa. Patrząc na całość psalmu, nie jest jasne czy jego autor mówi o bożkach w dosłownym tego słowa znaczeniu, nad którymi stałby Bóg Izraela, czy może jest tutaj mowa o ludziach, którzy są sędziami i nie wypełnili należycie swego obowiązku, za co zostaną osądzeni przez Boga. Zdania egzegetów na ten temat są podzielone ¹⁷. W wersecie tym, można by również zastosować tłumaczenie terminu אֱלֹהִים jako *istot niebieskich*, które zostało zastosowane w V wydaniu Biblii Tysiąclecia w innym psalmie: *Uczyniłeś go niewiele mniejszym od istot niebieskich (מַלְאָכִים), chwałą i czią go uwieńczyłeś* (Ps 8,6). Za takim określeniem mógłby przemawiać również tekst Septuaginty, który w Ps 138,1 termin אֱלֹהִים oddaje za pomocą greckiego ὀγγελοϛ, za którą idzie również Wulgata używając terminu *angelorum*. Także w polskich przekładach biblijnych werset ten jest tłumaczony poprzez różne określenia:*

*Psalm Asafa. Bóg wstaje w zgromadzeniu bożym I pośród bogów rozpoczyna sąd*¹⁸.

*Psalm Asafowi. Bóg stanął w zgromadzeniu bogów, a w pośrodku Bogi sądzi*¹⁹.

*Psalm Asafów. W zebraniu bogów stanął Bóg; a w pośrodku sądzi bogi*²⁰.

*Pieśń Asafa. Bóg stanął na zgromadzeniu mocarzy, sądzi pośród sędziów*²¹.

*Psalm Asafa. Bóg występuje w zgromadzeniu Bożym, sprawuje sąd pośród bogów*²².

*Psalm Asafa. Bóg staje na zgromadzeniu Bożym, sprawuje sąd pośród bogów*²³.

*Psalm Asafa. Bóg stoi w zgromadzeniu Bożem; w pośród bogów sprawuje sąd*²⁴.

*Pieśń Asafa. Pan stanął w wiecu mocarzy, w pośród sędziów sądzi*²⁵.

*Śpiew Asafa. Bóg postawion w tajnej bożych sił gromadzie, we wnętrzu Bóg sądzić będzie*²⁶.

*Psalm Asafa. Bóg wstaje w zgromadzeniu Bożym, pośród bogów sprawuje sąd*²⁷.

*Psalm. Asafowy. Bóg powstaje w zgromadzeniu bogów, w pośrodku nich sprawuje sąd*²⁸.

*Psalm Asafa. Powstaje nasz Bóg na zgromadzeniu bogów i sądy sprawuje pośród obcych bożków*²⁹.

¹⁶ עֵדֹת – zebranie; tłum; banda; narodowe, prawne i kultyczne wspólnoty; zgromadzenie (WSHP t. 1, s. 739).

¹⁷ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 25.

¹⁸ *Biblia to...*, dz. cyt., Poznań 2019.

¹⁹ *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka...*, dz. cyt., Warszawa 2013.

²⁰ *Biblia Brzeska...*, dz. cyt., Kraków 2013.

²¹ *Biblia czyli...*, dz. cyt., Katowice 2018.

²² *Biblia Ekumeniczna...*, dz. cyt., Warszawa 2017.

²³ *Pismo Święte...*, dz. cyt., Poznań 2009.

²⁴ *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Warszawa 1937.

²⁵ *Psalmy...*, dz.cyt., Warszawa 1883.

²⁶ *Chwała Boża...*, dz. cyt., Lwów 1930.

²⁷ *Amos...*, dz. cyt., Warszawa 1957.

²⁸ *Pismo Święte...*, dz. cyt., Poznań 1965.

²⁹ „*Biblia warszawsko-praska*” w przekładzie z języków oryginalnych opracował Kazimierz Romaniuk pierwszy biskup warszawsko-praski, wyd. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1997.

Argumentacja, za tym, że אֱלֹהִים w Ps 82, nie oznacza boskich istot, a jedynie ludzkich sędziów, oparta jest na innych testach biblijnych: *wówczas zaprowadzi go pan przed Boga (אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים) i zawiedzie do drzwi albo do bramy, i przekłuje mu jego pan ucho szydłem, i będzie niewolnikiem jego na zawsze (Wj 21,6); Jeśliby nie wykryto złodzieja, wówczas stawia się właściciel domu przed Bogiem (אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים) [i przysięgnie], że nie wyciągnął ręki po dobro drugiego (Wj 22,7).* Fragmenty te zachowałyby swoją logiczność również w sytuacji, gdyby termin אֱלֹהִים został przetłumaczony jako *sędziowie*. Ponadto inne teksty biblijne, takie jak na przykład Wj 18,13-26 i Pwt 1,9-17, pokazują boski aspekt wykonywania przez sędziów swojej funkcji oraz powiązania Boga z wydawaniem wyroków: *Nazajutrz zasiadł Mojżesz, aby sądzić lud. I stał tłum przed Mojżeszem od rana do wieczora. Gdy teść Mojżesza widział to wszystko, co czynił on dla ludu, powiedział do niego: «Czemu ty sam się zajmujesz sprawami ludu? Dlaczego sam zasiadasz, a cały lud musi stać przed tobą od rana do wieczora?» Mojżesz odpowiedział swemu teściowi: «Lud przychodzi do mnie, aby się poradzić Boga (אֱלֹהִים). Jeśli mają spór, to przychodzą do mnie i ja rozstrzygam pomiędzy stronami, oznajmiam prawa i przepisy Boże (הָאֱלֹהִים)». Wtedy teść Mojżesza powiedział do niego: «Nie jest dobre to, co czynisz. Zmęczysz siebie i lud, który przy tobie stoi, gdyż taka praca jest dla ciebie za ciężka, i sam jej nie możesz podolać. Teraz posłuchaj mnie, dam ci radę, a Bóg (אֱלֹהִים) niechaj będzie z tobą: Sam bądź przedstawicielem swego ludu przed Bogiem (הָאֱלֹהִים) i przedkładaj Bogu (הָאֱלֹהִים) jego sprawy. Pouczaj lud dokładnie o przepisach i prawach i wskazuj mu drogę, jaką winien chodzić, i uczynki, jakie winien spełniać. A wyszukaj sobie z całego ludu dzielnych, bogobojnych i nieprzekupnych mężów, którzy się brzydzą niesprawiedliwym zyskiem, i ustanów ich przełożonymi (שָׂרִי)³⁰ już to nad tysiącem, (שָׂרִי) już to nad setką, (שָׂרִי) już to nad pięćdziesiątką i (שָׂרִי) nad dziesiątką, aby mogli sądzić lud w każdym czasie. Ważniejsze sprawy winni tobie przedkładać, sprawy jednak mniejszej wagi sami winni załatwiać. Będziesz w ten sposób odciążony, gdyż z tobą poniosą ciężar. Jeśli tak uczynisz, a Bóg (אֱלֹהִים) ci to nakaże, podolasz, a także lud ten zadowolony powróci do siebie». Mojżesz usłuchał rady swego teścia i uczynił wszystko, co mu powiedział. Wybrał sobie Mojżesz z całego Izraela mężów dzielnych i ustanowił ich zwierzchnikami ludu (וַיִּתֵּן אֹתָם רְאִשִׁים עַל־)*

³⁰ שָׂרִי – reprezentant króla, urzędnik, dowódca, przywódca (lider) grupy lub okręgu, głowa, pierwszy, wyższa istota, anioł stróż, przełożony (WSHP t. 2, s. 371-372).

הָעַם)³¹, przelożonymi (שָׂרִי) nad tysiącem, (שָׂרִי) nad stoma, (שָׂרִי) nad pięćdziesięcioma i (וְשָׂרִי) nad dziesięcioma, aby wyroki wydawali ludowi w każdym czasie, a tylko ważniejsze sprawy przedkładali Mojżeszowi, wszystkie lżejsze natomiast sami rozstrzygali (Wj 18,13-26); I rzekłem wam w owym czasie: Ja sam nie mogę już nosić ciężaru was wszystkich. Pan (יְהוָה), wasz Bóg (אֱלֹהֵיכֶם), rozmnożył was: dziś jesteście liczni niby gwiazdy na niebie. A Pan (יְהוָה), Bóg (אֱלֹהֵי) ojców waszych, niech was jeszcze tysiąckrotnie pomnoży i błogosławi wam, jak to obiecał. Jak zdołam sam udźwignąć wasz ciężar, wasze brzemię i wasze spory? Wybierzcie sobie w waszych pokoleniach mężów rozumnych, mądrych i szanowanych, abym ich postawił wam na czele. Odpowiedzieliście mi: Dobrze jest, co zamierzasz uczynić. Wtedy wybrałem spośród głów waszych pokoleń mężów mądrych, szanowanych i dałem wam ich za waszych przewodników (וְאֶתְּנֶן אֹתָם רְאִשִׁים עֲלֵיכֶם): naczelników (שָׂרִי) nad tysiącami i naczelników (וְשָׂרִי) nad setkami, naczelników (וְשָׂרִי) nad pięćdziesięcioma i naczelników (וְשָׂרִי) nad dziesięcioma jako zwierzchników (וְשֹׁטְרִים)³² nad waszymi pokoleniami. Wtedy to rozkazałem waszym sędziom (שֹׁפְטֵיכֶם)³³: Przesłuchujcie braci waszych, rozstrzygajcie sprawiedliwie spór każdego ze swym bratem czy też z przybyszem. W sądzie unikajcie stronniczości, wysłuchujcie małego i wielkiego, nie lękajcie się nikogo, gdyż jest to sąd Boży (הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים). Gdyby wam sprawa wydawała się za trudna, mnie ją przedstawcie, abym ją wysłuchał (Pwt 1,9-17)³⁴. Nie dają one jednak, ostatecznej odpowiedzi na to, czy zarówno we fragmencie Wj 21,6; 22,7 jak i w tekście Ps 82 można pod אֱלֹהִים podstawić tłumaczenie sędzia w znaczeniu osoby ludzkiej. Fragmenty te stosują, kilka różnych od אֱלֹהִים terminów, by określić osoby, których zadaniem będzie sądownictwo ludu jednocześnie samo określenie אֱלֹהִים, odnoszą jedynie do Boga.

Jeżeli אֱלֹהִים, w Ps 82, oznaczaliby ludzkich sędziów, wówczas podkreślone byłoby przez tą nazwę ich działanie w imieniu Boga i z Jego upoważnienia. Sędziowie, będący

³¹ ראש – głowa, włosy na głowie, jednostka (jedna spośród licznych osób), osoba, głowa, wysokość, szczyt, czubek, początek, najważniejszy, najwyższy, najlepszy, lider, wódz, tytuł naczelnego kapłana, wartość, całkowita ilość, suma, właściwa ilość (WSHP t. 2, s. 220-222).

³² שוטר – urzędnik cywilny, sprawujący urząd, urzędnik, administrator, zwierzchnik nad ludem (WSHP t. 2, s. 440-441).

³³ שפט – decydować między, rozstrzygać, wydać sąd, wymierzać sprawiedliwość, decydować, rozstrzygać, ogłosić werdykt, rządzić, mieć władzę, sądzić, rozsądzić, wydać wyrok, pomóc w przyznaniu praw (na przykład dla ubogich), skarżyć się w sądzie, wystąpić w obronie, spierać się, wszcząć z kimś spór (WSHP t. 2, s. 577-580)

³⁴ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 29-30.

Bożymi namiestnikami, ucieleśnialiby w sobie majestat Prawa, będąc wyrazicielami Boskich atrybutów prawa, sprawiedliwości, miłosierdzia i bezstronności. Określenie ich mianem מַלְאָכֵי הַיְהוָה mogło mieć więc na celu, wyrażenie bliskości między nimi a Bogiem, co łączy się z obrazem przedstawionym w Ps 8,5: *czym jest człowiek, że o nim pamiętasz, i czym syn człowieczy, że się nim zajmujesz?* Ponadto, podkreślałoby to, że to tak naprawdę Bóg, poprzez nich, sądzi a nie oni samo od siebie wydają wyroki. Taki obraz byłby zgodny z innymi tekstami starotestamentalnymi, jak na przykład: *W sądzeniu unikajcie stronniczości, wysłuchujcie małego i wielkiego, nie lękajcie się nikogo, gdyż jest to sąd Boży. Gdyby wam sprawa wydawała się za trudna, mnie ją przedstawcie, abym ją wysłuchał* (Pwt 1,17); *Mojżesz odpowiedział swemu teściowi: «Lud przychodzi do mnie, aby się poradzić Boga* (Wj 18,15)³⁵.

Zdaniem D. O. McClellan pierwotnie egzegeci uznawali, że sądzeni w tym psalmie bogowie są tak naprawdę ludzkimi sędziami, jednak późniejsze odkrycia tekstualne i towarzyszące im postęp leksykograficzny, w połączeniu z bardziej krytyczną metodologią, w znacznym stopniu podważyły taką interpretację. Tak więc, według D. O. McClellan, należy uznać, że od połowy XX wieku powszechnie przyjmuje się, że chodzi tu o boskie zgromadzenie³⁶.

1.1.1.3. מַלְאָכֵי הַיְהוָה

W Biblii Hebrajskiej spotykamy nie tylko termin מַלְאָכֵי הַיְהוָה będący *pluralis maiestatis*, ale również jego wersję w liczbie pojedynczej, od której pochodzi, czyli מַלְאָכֵי הַיְהוָה. W porównaniu jednak z מַלְאָכֵי הַיְהוָה, które w Starym Testamencie zostało użyte 379 razy, forma מַלְאָכֵי הַיְהוָה jest rzadsza. Została zastosowana jedynie 58 razy. W większości występuje w Księdze Hioba (45 razy), natomiast pozostałe wystąpienia מַלְאָכֵי הַיְהוָה znajduje się w: Księdze Powtórzonego Prawa (2 razy), 2 Księdze Królewskiej (1 razy), 2 Księdze Kronik (1 raz), Księdze Nehemiasza (1 raz), Księdze Psalmów (4 razy, w tym 1 raz w zbiorze psalmów asafowych), Księga Przysłów (1 raz), Księga Izajasza (1 raz), Księga Daniela (4 razy), Księga Habakuka (2 razy).

³⁵ J. J. S. Perowne, *The Book Psalms. A new translation, with explanatory notes for English readers*, t 2 (Psalms 73-150), Wenham 2007, s. 105.

³⁶ D. O. McClellan, *An exegetical reading of Psalm*, s. 2.

1.1.2. יהוה

Najczyściej spotykanym imieniem Boga w Księdze Psalmów jest יהוה. Według elohistycznej i kapłańskiej tradycji, imię to zostało objawione Mojżeszowi w czasie teofanii przy gorejącym krzewie³⁷: *Mojżesz zaś rzekł Bogu (אלהים): «Oto pójdę do Izraelitów i powiem im: Bóg ojców (אלהינו) naszych posłał mnie do was. Lecz gdy oni mnie zapytają, jakie jest Jego imię, cóż im mam powiedzieć?» Odpowiedział Bóg (אלהים) Mojżeszowi: «JESTEM, KTÓRY JESTEM (אשר אהיה)».* i dodał: *«Tak powiesz synom Izraela: JESTEM posłał mnie do was».* Mówił dalej Bóg (אלהים) do Mojżesza: *«Tak powiesz Izraelitom: PAN (יהוה), Bóg (אלהינו) ojców waszych, Bóg (אלהינו) Abrahama, Bóg (אלהינו) Izaaka i Bóg (אלהינו) Jakuba posłał mnie do was. To jest imię moje na wieki i to jest moje zawołanie na najdalsze pokolenia (Wj 3,13-15).* Znajdujące się w tekście słowo יהוה w V wydaniu Biblii Tysiąclecia, zostało przetłumaczone jako *Pan*, jednak może być oddane, w tym miejscu, również jako czasownik *być* w formie *jiqtol*, co oznaczałoby *ON JEST*. W takim znaczeniu Boże imię יהוה wyrażałoby ideę Boga obecnego w narodzie izraelskim, aby nim kierować według Swoich zamysłów³⁸.

1.1.2.1. Rozmieszczenie w psalmach asafowych

יהוה występuje w tekstach asafowych znacznie rzadziej niż אלהים. Został w nich użyty jedynie 14 razy, przy czym w Ps 77 i 82 nie występuje on ani razu.

Ps	יהוה
50	1
73	1
74	1
75	1
76	1
77	0
78	1
79	1

³⁷ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 108.

³⁸ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 109.

80	2
81	2
82	0
83	2

Na podstawie poniższej tabeli, możemy zaobserwować, że pod względem ilości występowania terminu יהוה, grupa asafowa znacząco odznacza się na tle całej księgi. Różnicę tą widać jeszcze wyraźniej, gdy spojrzymy na kolejną tabelę. Na jej podstawie

widać, że rzadziej występujący w Psalterzu, jak i całej Biblii Hebrajskiej termin אלהים, jest znacznie częściej używany na określenie Boga w grupie asafowej niż יהוה.

Forma	Ps as	Ps	BH
יהוה	12	695	6828
בְּיְהוָה	1	1	8
לַיהוָה	1	62	577

Forma	Ps as	Ps	BH
אלהים	43	296	1331
אלהי	11	212	2310

1.1.2.2. Kontekst użycia terminu

W Ps 80, termin יהוה za każdym razem łączy się z tytułem אלהים צבאות: *Panie, Boże Zastępów* (יהוה אלהים צבאות), *jak długo gniewać się będziesz, choć lud Twój się modli?* [...] *Panie, Boże Zastępów* (יהוה אלהים צבאות), *odnów nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia* (Ps 80,5.20). Powiązanie to jest jednostronne, ponieważ w dwóch innych miejscach autor zapisuje אלהים צבאות bez poprzedzenia tego zwrotu przez יהוה: *Boże Zastępów* (אלהים צבאות), *odnów nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia* [...] *Powróć, o Boże Zastępów* (אלהים צבאות)! *Wejrzyj z nieba, zobacz i nawiedz tę winorośl* (Ps 80,8.15). Warto przy tym zwrócić uwagę, że teksty wersetów Ps 80,4.8.20, są prawie

identyczne, różnica między nimi występuje tak właściwie w obrębie tytułu Boga, który stopniowo zostaje rozwinięty:

וְנֹשְׁעָה	פְּנִיָּה	וְהָאֵר	הַשִּׁיבְנוּ		אֱלֹהִים		w. 4
וְנֹשְׁעָה	פְּנִיָּה	וְהָאֵר	הַשִּׁיבְנוּ	צְבָאוֹת	אֱלֹהִים		w. 8
וְנֹשְׁעָה	פְּנִיָּה	הָאֵר	הַשִּׁיבְנוּ	צְבָאוֹת	אֱלֹהִים	יְהוָה	w. 20

Taka sytuacja, połączenia יהוה z צבאות אלהים, nie jest wyjątkiem w Księdze Psalmów, jednak znacznie częściej יהוה połączone jest jedynie z יהוה:

Tytuł	Ilość	Ps
יהוה צבאות	6	24,10; 46,18.12; 48,9; 84,2.13
יהוה-אלהים צבאות אלהי ישראל	1	59,6
אלני יהוה צבאות	1	69,7
יהוה אלהים צבאות	3	80,5.20; 84,9
אלהים צבאות	2	80,8.15
יהוה צבאות מלכי האלהי	1	84,8
יהוה אלהי צבאות	1	89,9

Kolejną kwestią jest występowanie w psalmach, zawierających termin יהוה, również określenia אלהים. W przypadku 118 nieasafowych psalmów, które używają יהוה na określenie Boga, 72 stosuje w tym celu również termin אלהים. Natomiast spośród 9 psalmów asafowych zawierających określenie יהוה, wszystkie zawierają terminu אלהים. Wśród psalmów nieasafowych 18 zawiera אלהים a nie stosuje יהוה, w przypadku psalmów asafowych taka sytuacja dotyczy 2 utworów. Natomiast 43 psalmów nieasafowych używa יהוה nie stosując równocześnie terminu אלהים, wśród utworów asafowych taka sytuacja nie ma miejsca.

Analizując wystąpienia terminu יהוה w psalmach asafowych, warto zwrócić uwagę na Ps 50. Jest on bowiem jedynym utworem, w całej Księdze Psalmów, który zawiera termin יהוה i jest otoczony przez utwory niezawierające tego Bożego tytułu. Wszystkie inne psalmy, które zawierają יהוה są zgrupowane: Ps 1 – 42 | 46 – 48 | 50 | 54 – 55 | 58 – 59 | 68 – 75 | 78 – 81 | 83 – 113 | 115 – 135 | 137 – 149. Ten fakt, jeszcze bardziej zwraca uwagę na pytanie, odnośnie tego: czemu utwór ten oddzielony jest od pozostałych psalmów asafowych?

1.1.3. אל

Etymologia rzeczownika אל jest niepewna. Według jednej z teorii, pochodzi on od czasownika אלל (*wiązać*), co wskazuje, że jest to istota, która nakłada na ludzi obowiązki religijne oraz moralne w sposób wiążący. Inna teoria łączy natomiast אל z אל (*do, ku*). W takiej sytuacji byłaby to istota do której człowieka się udaje, w stronę której się kieruje, aby

oddać jej liturgiczny kult. Najczęściej jednak przyjmuje się, że לָאֵל wywodzi się od czasownika לָאֵל (*być mocnym, być na przedzie*). Tego typu rozumowanie ukazuje לָאֵל jako istotę potężną, silną³⁹.

1.1.3.1. Rozmieszczenie w psalmach asafowych

W psalmach, należących do grupy asafowej, Bożego tytułu לָאֵל, jest rozmieszczony w sposób bardzo nierównomierny, co wyraźnie widać na podstawie poniższej tabeli.

Ps	לָאֵל
50	1
73	2
74	1
75	0
76	0
77	3
78	7
79	0
80	1
81	2
82	1
83	1

Pod względem, zastosowania różnych form i zwrotów z użyciem לָאֵל, psalmy asafowe zdają się wpisywać w ogólną tendencję zarówno Księgi Psalmów jak i całej Biblii Hebrajskiej.

Forma			Ps as	Ps	BH
לָאֵל	status absolutus	łącznie	17	63	232
		אֵל	13	53	195
		מִי-אֵל	1	1	4
		הָאֵל	1	7	29
		אֵת-אֵל	1	1	1
		וְאֵל	1	1	3

³⁹ Tamże, s. 107.

לָאֵל	status constructus	לָאֵל	2	28	57
		לָאֵל	1	22	41
		לָאֵלִים	1	6	16

1.1.3.2. Kontekst użycia terminu

W przypadku Ps 82 użycie terminu לָאֵל odnosi się do zgromadzenia boskiego a nie do Boga Izraela jako Jedyne Boga: *Psalm. Asafowy. Bóg (אֱלֹהִים) powstaje w zgromadzeniu boskim (בְּעֵדֹת־אֱלֹהִים), pośrodku bogów (אֱלֹהִים) sąd odbywa* (Ps 82,1). Określenie עֵדֹת־אֱלֹהִים jest hapax legomenon⁴⁰, co pokazuje pewną wyjątkowość tego tekstu i myśli autora natchnionego. Fakt ten wyróżnia Ps 82 nie tylko na tle psalmów nieasafowych, ale również grupy asafowej, ponieważ również w pozostałych tekstach tego zbioru, nie występuje określenie עֵדֹת־אֱלֹהִים.

J.H. Kraus uważa, że tego typu idea, Boga zasiadającego nad zgromadzeniem jakiegoś rodzaju bożków, jest archaiczna i mitologiczna. A w przyszłości ewoluowała ona do obrazu Boga zasiadającego nad wszystkimi narodami⁴¹. Stanowiłoby to wówczas przejście od henoteizmu, gdzie Bóg Izraela stoi nad bóstwami innych narodów, do monoteizmu, w którym odrzucono wiarę w inne bóstwa, a Bóg Izraela pozostał, jako sędzia wszystkich narodów. Ideę tę możemy próbować zestawić z *radą Pana: Kto bowiem stał w radzie Pana (בְּסוּד יְהוָה), widział i słyszał Jego słowa? Kto nasłuchiwał Jego słowa i usłyszał je? [...] Nie posłałem tych proroków, lecz oni biegają; nie mówiłem do nich, lecz oni prorokują. Gdyby stali w mojej radzie (בְּסוּדִי), głosiliby moje słowa mojemu narodowi i nawróciliby go ze złej drogi oraz z przewrotnego postępowania* (Jr 23,18.21-22). Tekst z Księgi Jeremiasza sugeruje, że w radzie Bożej zasiadają sprawiedliwi prorocy, którzy idą zgodnie ze swoim posłannictwem⁴². Jednakże fragment ten może odnosić się również do zupełnie innego rozumienia zgromadzenia, niż to wyrażane przez psalmistę za pomocą עֵדֹת־אֱלֹהִים. Innymi tekstami, które mogą nawiązywać do tego typu boskiej grupy, są fragmenty biblijne, w których Bóg używa względem siebie liczby mnogiej⁴³, jak na przykład Rdz 3,22:

⁴⁰ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 26.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

Po czym Pan Bóg rzekł: «Oto człowiek stał się jak jeden z Nas (כְּאַחַד מִמֶּנּוּ): zna dobro i zło; niechaj teraz nie wyciągnie przypadkiem ręki, aby zerwać owoc także z drzewa życia, zjeść go i żyć na wieki». S. Łach zwraca jednak uwagę, że zarówno Rdz 3,22 jak również inne tego typu teksty⁴⁴, należy rozumieć raczej jako zabieg mający na celu zwrócenie uwagi, że Bóg swoje działania podejmuje z rozważą, a nie jako należenie Boga do jakiejś boskiej grupy⁴⁵.

Sam termin טִוַּח znajdujemy również w Księdze Psalmów. Został użyty 6 razy, w tym raz w obrębie psalmów asafowych. Zastosowanie w טִוַּח w Psalterzu jest bardzo różnorodne. W przypadku psalmu asafowego oznacza zebranie się jakiegoś wrogiego zgromadzenia przeciw ludowi Bożemu: *Knują spisek (יַעֲרִימוּ טִוַּח) przeciwko Twojemu ludowi (עַל-עַמֶּךָ), zmagają się przeciw tym, których strzeżesz (Ps 83,4)*. Podobne, negatywne użycie tego terminu, znajduje się w Ps 64,3: *Chroń mnie przed gromadą (מִטִּוַּח) złoczyńców i przed zgrają występnych*. W pozostałych fragmentach z Księgi Psalmów termin ten jednak odnosi się do pozytywnej zbiorowości, na przykład w Ps 55,14-15: *Lecz to jesteś ty, równy mi, przyjaciel, mój zaufany, z którym byłem w słodkiej zażyłości (בְּמִתְיָק טִוַּח), chodziliśmy po domu Bożym w orszaku świątecznym*. Ponadto spotykamy również użycie tego terminu, które sugerujące, rozumienie go jako jakiegoś rodzaju boskie zgromadzenie, które odnosi się niekoniecznie do ludzi: *Bóg w radzie świętych (בְּסוּד־קִדְשֵׁימ) przejmuje bojaźnią, wielki jest i straszny – ponad wszystkich wokół Niego (Ps 89,8)*. Zgromadzenie to, składała się z synów Bożych: *Bo któż na obłokach będzie równy Panu, któż wśród synów Bożych (בְּבָנַי אֱלֹהִים) będzie do Pana podobny? (Ps 89,7)*, czyli członków niebiańskiego dworu, którzy w wizji politeistycznej byli bogami niższego rzędu, poddanymi najwyższej woli, władcy panteonu. Schemat ten, przypominał radę koronną, w której uczestniczyli członkowie rodziny królewskiej i podczas której podejmowane były znaczące decyzje. Przedstawienie to nawiązuje do ugaryckich teksów, jednak wprowadzając odpowiednie zmiany. Niższe bóstwa zostają jeszcze bardziej zdegradowane, tak, że uzyskują miano *synów Bożych*, stając się jedynie prostymi aniołami, posłańcami⁴⁶.

Zdaniem D. O. McClellan, występujący w Ps 82,1 zwrot עֲדַת-אֱלֹהִים, prawdopodobnie wskazuje na אֱלֹהֵי הַיָּם. Co nawiązywałoby do dalszej części wersetu. Gdzie indziej

⁴⁴ Rdz 1,26; 11,7; Iz 6,8.

⁴⁵ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 26.

⁴⁶ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 843-844.

natomiast, podobny do niego zwrot יהוה יְצַדֵּק jest używany w odniesieniu do Izraela, a nie do boskiego zgromadzenia, na przykład w tekstach z Księgi Liczb: «O Panie, Boże duchów wszelkiego ciała, wyznacz do kierowania społecznością męża, który by na jej czele wychodził i wracał, wyprowadzał ich i przyprowadzał, by społeczność Pana (יהוה יְצַדֵּק) nie była jak stado bez pasterza» (Lb 27,16-17); One to za radą Balaama spowodowały, że Izraelici ze względu na Peora dopuścili się niewierności wobec Pana. Sprowadziło to plagę na społeczność Pana (בְּצַדֵּקת יהוה) (Lb 31,16)⁴⁷.

1.1.4. אֱלֹהֵי יַעֲקֹב

Określenie *Bóg Izraela*⁴⁸, *Bóg Abrahama*⁴⁹ czy *Bóg Jakuba*, wraca uwagę na powiązanie Go z historią ludzi, wejście z nimi w relację, poprzez Swoje samoobjawienie, przemawiając i działając względem konkretnych ludzi. Objawia się On, w ten sposób jako Bóg będący Panem historii⁵⁰.

1.1.4.1. Rozmieszczenie w psalmach asafowych

Samo imię Jakub, w Biblii Hebrajskiej występuje 349 razy, z czego 34 razy w Księdze Psalmów, w tym 9 razy w psalmach asafowych⁵¹. Natomiast w rozwinięciu *Bóg Jakuba* w Księdze Psalmów zostało użyte 10 razy⁵², z czego prawie połowę wystąpień znajduje się w psalmach asafowych.

⁴⁷ D. O. McClellan, *An exegetical...*, dz. cyt., s. 4-5.

⁴⁸ Ps 41,14; 59,6; 68,9; 106,49.

⁴⁹ Ps 47,10.

⁵⁰ Kraus H. J., *Theology of the Psalms*, Minneapolis 1992, s. 24.

⁵¹ Ps 75,10; 76,7; 77,16; 78,5.21.71; 79,7; 81,2.5

⁵² Ps 20,2; 46,8.12; 75,10; 76,7; 81,2.5 84,9; 94,7; 114,7.

Ps	אלהי יַעֲקֹב
50	0
73	0
74	0
75	1
76	1
77	0
78	0
79	0
80	0
81	2
82	0
83	0

1.1.4.2. Kontekst użycia terminu

W dwóch, spośród czterech, wystąpień tytułu אלהי יַעֲקֹב, w psalmach asafowych, znajduje się obraz radosnego uwielbiana Boga: *Ja zaś będę się radował (אָגִיד)⁵³ na wieki, zaśpiewam (אֶזְמְרָה)⁵⁴ Bogu Jakuba (Ps 75,10); Radośnie śpiewajcie (הִרְנִינוּ) Bogu, naszej Mocy, wykrzykujcie (הִרְיֵעוּ) Bogu Jakuba! (Ps 81,2).* Tego typu sytuacja, nie ma miejsca w żadnym spośród psalmów nieasafowych.

Większość natomiast utworów zawierających tytuł אלהי יַעֲקֹב, podkreśla Bożą moc i potęgę: *Niech Pan cię wysłucha w dniu utrapienia, niech ciebie chroni (יִשְׁגְּבֶךָ)⁵⁵ imię Boga Jakuba (Ps 20,2); Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest dla nas obroną (מְשַׁגְּבֵ-לָנוּ)⁵⁶ [...] Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest dla nas obroną (מְשַׁגְּבֵ-לָנוּ) (Ps 46,8.12); Zadrżij (חִילִי)⁵⁷, ziemio, przed obliczem Pana całej ziemi, przed obliczem Boga Jakubowego*

⁵³ נָגַד – przedłożyć, powiadomić, oznajmić, zaświadczyć, być powiadomionym (WSHP t. 1, s. 626).

⁵⁴ זָמַר – śpiewać, chwalić, grać na instrumencie (WSHP t. 1, s. 260).

⁵⁵ שָׁגַב – być za wysokim, być za silnym dla, być wysokim, być nieprzystępnym, być wychwalanym, uczynić trudno dostępnym, wzbudzać wrogów przeciwko komuś, być chronionym, pokazywać się wielkim (WSHP t. 2, s. 333-334).

⁵⁶ מְשַׁגְּבֵ – wysokości (jako schronienie), Bóg (jako ucieczka) (WSHP t. 1, s. 602).

⁵⁷ חִיל – rodzić, skręcać się, powodować bóle rodzenia, wydać na świat, być wydanym na świat, być wprawionym w drżenie, powodować drżenie, być wydanym na świat w bólach porodowych, być opanowanym przez lęk (WSHP t. 1, s. 295).

(Ps 114,7). Tego typu obraz widoczny jest również wśród psalmów asaflowych: *Od Twojej groźby* (מַגְעַרְתָּהּ)⁵⁸, *Boże Jakuba, zdrętwiały rydwany i konie* (Ps 76,7); *Radośnie śpiewajcie Bogu, naszej Mocy* (עוֹנֵנוּ)⁵⁹, *wykrzykujcie Bogu Jakuba!* (Ps 81,2).

Przyjrzyjmy się jeszcze dokładniej dwóm spośród psalmów używających tytuł אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, a mianowicie Ps 46 oraz Ps 76, które zdaniem G. Ravasiego stanowią bratnie utwory⁶⁰. W tym miejscu nie będziemy jednak przedstawiać porównania całej teologii tych utworów. Zwrócimy jedynie uwagę na zawarte w nich określenie אֱלֹהֵי יַעֲקֹב.

W przypadku Ps 46 określenie אֱלֹהֵי יַעֲקֹב występuje dwukrotnie, jednak z racji na to, że pojawia się ono w refrenie psalmu, niektóre z przekładów dodają trzecie wystąpienie tego tytułu, poprzez dodanie refrenu do w. 4:

*Niech wody jego burzą się i kipią, niech góry się chwieją pod jego naporem, <Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest dla nas obroną>. Sela*⁶¹.

*Niech wody jego burzą się i huczą, niech nawet góry zadrżą od jego nawałnic - (Jahwe Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba twierdzą naszą)*⁶².

Natomiast w tekście Biblia Hebraica Stuttgartensia⁶³ znajdują się jedynie dwa wystąpienia אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, w identycznych wersetach 8 i 12: *Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest dla nas obroną*.

Ps 76, nie posiada refrenu, tak jak jest to wyraźnie widoczne w Ps 46. Jednak i w tym psalmie אֱלֹהֵי יַעֲקֹב zdaje się być w sposób szczególny podkreślone przez psalmistę. Sformułowanie אֱלֹהֵי יַעֲקֹב znajduje się w centralnym wersecie tego utworu, którą dodatkowo podkreślają wstawki w postaci סֶלָה, tworząc schemat: w.1-3+w.4 (סֶלָה)+w.5-6+w.7+w.8-9+ w.10 (סֶלָה)+w.11-13. Natomiast następujący po nim werset zawiera centralne sformułowanie tego psalmu, zgodnie ze schematem 40+אֱתָהּ+נִוְרָא+אֱתָהּ+40, które jest ściśle powiązane z wcześniejszym werselem: *Od Twojej groźby, Boże Jakuba, zdrętwiały rydwany i konie. Jesteś straszliwy (אֱתָהּ נִוְרָא אֱתָהּ) i któż się ostoje w obliczu Twego zagniewania?* (Ps 76,7-8)⁶⁴. Uwagę w Ps 76 zwraca również rozmieszczenie Bożych imion,

⁵⁸ מַגְעַרְתָּהּ – upomnieć, karcić, grozić, zagrażać (WSHP t. 1, s. 189).

⁵⁹ עוֹנֵנוּ – potęga, siła, mocny, wał obronny, fortyfikacje miasta, potęga Boga (WSHP t. 1, s. 753).

⁶⁰ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 577.

⁶¹ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2000.

⁶² *Pismo Święte...*, dz.cyt., Poznań 2009.

⁶³ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Elliger K., Rudolph W. (red.), Stuttgart 1975.

⁶⁴ C. J. Labuschagne C. J., *Psalm 76...*, dz. cyt., (30.03.2023 21:50).

wśród których jednak **אלהי יעקב** nie stanowi centrum: **אלהיכם+אלהים | אלהי יעקב+אלהים** **להנה**.

Zdaje się więc, że dla obydwu autorów, określenie Boga jako **אלהי יעקב** było znaczące i chcieli je w jakiś sposób podkreślić, jednak wykonane to zostało na różne sposoby. W przypadku Ps 46 poprzez użycie tego tytułu w refrenie, a w Ps 76 za pomocą umieszczenia go idealnie w centrum utworu. Zdaje się więc, że obaj autorzy mieli podobny zamysł podczas pisania swoich pieśni, ale wykonanie w jaki go zrealizowali, naszym zdaniem, potwierdza, że były to dwie różne osoby lub szkoły. Można by więc, za G. Ravasim, nazwać Ps 76, na poziomie tematycznym, asaficką wersję psalmu 46⁶⁵.

1.1.6. **אלהים צבאות**

Rzeczownik **צבא**, od którego pochodzi liczba mnoga **צבאות**, oznacza *szlachtę wojskową, wyprawę wojenną, ciała niebieskie, niebieskie otoczenie Boga*⁶⁶. W polskich przekładach zwrot ten jest tłumaczony jako *Pan Zastępów* lub w dłuższej formie jako *Pan Bóg Zastępów*. Według niektórych biblistów, określenie **צבא** należy odnosić do wojsk Izraela powołując się przy tym na fragment 1 Sm 17,45: *Dawid odrzekł Filistynowi: «Ty idziesz na mnie z mieczem, dzidą i zakrzywionym nożem, ja zaś idę na ciebie w imię Pana Zastępów, Boga wojsk izraelskich, którym urągałeś*. Do takiego jednak rozumowaniu, przypisującemu określenie **צבאות** przy imieniu Bożym jako oznaczającego wojska ziemskie, nie pasują słowa z wersetu Iz 1,24: *Przeto [taka jest] wyrocznia Pana, Boga Zastępów, Wszchemocnego u Izraela: «Ach! uraduję się kosztem moich wrogów, pomszczę się na mych nieprzyjaciolach*. Termin **צבאות** należałoby więc odnieść do jakiegoś rodzaju wojsk niebiańskich lub aniołów⁶⁷.

1.1.6.1. **Rozmieszczenie w psalmach asafowych**

Sam rzeczownik **צבא** pojawia się w Księdze Psalmów 23 razy, w tym 4 razy w psalmach asafowych, a konkretnie w Ps 80, gdzie tak jak w większości utworów, został użyty w liczbie

⁶⁵ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 577.

⁶⁶ WSHP t. 2, s. 75-76.

⁶⁷ *Imiona Boga w Biblii Hebrajskiej*, J. A. Emerton, [w:] Metzger B. M., Coogan M. D. (red.), *Słownik Wiedzy...*, dz. cyt., Warszawa 2004, s. 241-242.

mnożej. Jedynie w pięciu wersetach, termin ten, nie został odniesiony do Boga i istot Mu poddanych: *A jednak odrzuciłeś nas i zawstydzileś, i nie wyruszasz już z naszymi wojskami* (בַּצְבָּאוֹתֵינוּ) (Ps 40,10); *Czyż nie Ty, Boże, który nas odrzuciłeś i już nie wychodzisz, Boże, z naszymi wojskami* (בַּצְבָּאוֹתֵינוּ)? (Ps 60,12); *Pan wypowiada słowo pomyślnych nowin: «Ogromne jest wojsko (צָבָא)». «Uciekają królowie zastępów (צְבָאוֹת), uciekają; a mieszkanka domu dzieli łupy* (Ps 68,12.13)⁶⁸; *Czyż nie Ty, Boże, który nas odrzuciłeś i już nie wychodzisz, Boże, z naszymi wojskami* (בַּצְבָּאוֹתֵינוּ)? (Ps 108,12).

W Księdze Psalmów możemy wyróżnić kilka tytułów Boga zawierających ten rzeczownik. Krótsze formy to: הַהֵוָה צְבָאוֹת, które występuje w Księdze Psalmów 7 razy⁶⁹ oraz הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת użyte 2 razy⁷⁰. W Psalterzu występują również bardziej rozwinięte tytuły, zawierające termin צָבָא: הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (1 raz)⁷¹; אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (1 raz)⁷²; הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת (3 razy)⁷³; הַהֵוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת (1 raz)⁷⁴. Dodatkowo, w trzech utworach, rzeczownik צָבָא odniesiony jest do jakiegoś rodzaju istotni niebieskich, będących we władzy Boga, jednak nie stanowi on części Bożego tytułu. Warto zwrócić uwagę, na fakt, że w tej sytuacji rzeczownik צָבָא zawsze połączony jest z כֹּל: *Przez słowo Pana powstały niebiosy i wszystkie ich zastępy (כֹּל-צְבָאָם) przez tchnienie ust Jego* (Ps 33,6); *Błogosławcie Pana, wszystkie Jego zastępy (כֹּל-צְבָאָיו), służycy Jego, pełniący Jego wolę!* (Ps 203,21); *Chwalcie Go, wszyscy Jego aniołowie, chwalcie Go, wszystkie Jego zastępy (כֹּל-צְבָאוֹ)!* (148,2).

Spośród tych wszystkich Bożych tytułów, zawierających w sobie rzeczownik צָבָא, tylko הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת oraz הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת występują w Ps 80. Każdy z nich został użyty dwukrotnie tworząc schemat: הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת+הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת+הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת. Ponadto tytuł הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת nie występuje w żadnym innym psalmie a הַהֵוָה אֱלֹהֵים צְבָאוֹת znajduje się jeszcze tylko w jednym utworze Psalterza, a mianowicie w Ps 84.

⁶⁸ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 317.

⁶⁹ Ps 24,10; 46,8.12; 48,9; 84,2.4.13.

⁷⁰ Ps 80,8.15.

⁷¹ Ps 59,6.

⁷² Ps 69,7.

⁷³ Ps 80,5.20; 84,9.

⁷⁴ Ps 89,9.

Ps	אֱלֹהִים צְבָאוֹת
50	0
73	0
74	0
75	0
76	0
77	0
78	0
79	0
80	4
81	0
82	0
83	0

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że żaden z tytułów występujących w Ps 80, który zawiera rzeczownik צְבָא, nie występuje poza Księgą Psalmów. W innych księgach starotestamentalnych, spotykamy zazwyczaj tytuł יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, który jak przedstawiliśmy powyżej, jest również najczęściej stosowany przez psalmistów. Ani razu jednak nie pojawia się wśród psalmów asafowych.

Froma	Ps as	Ps	BH
אֱלֹהִים צְבָאוֹת	2	2	2
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ	2	3	2

1.1.6.2. Kontekst użycia terminu

Występujące w Ps 80 Boże tytuły אֱלֹהֵינוּ oraz יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, znajdują się w wersach, które są określane jako antyfona-refren tego utworu. Nie jest to jednak kwestia bezsporna. Możemy spotkać się z opiniami, że refren w Ps 80 powinien być zrekonstruowany również po w. 11 oraz z teorią nieuznającą jego obecności w ww. 15-17⁷⁵. Ponadto, według wielu badaczy, to nie w. 5 stanowi pierwszą antyfonę, ale w. 4⁷⁶. G. Ravasi zwraca uwagę na fakt, że werset ten wykazuje brak określenia צְבָא, będącego charakterystycznym elementem pozostałych refrenów. Jego zdaniem jednak, pierwsza

⁷⁵ H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s. 719.

⁷⁶ Tamże; Ravasi G., *Psalmen. Psalmen 72 – 103 (wybór) część 3*, (Zgłębiać Biblię), Kraków 2008, s. 154; H. Hupfeld, *Die Psalmen*, t. 3 (51 – 89), Gotha 1870, s. 412-413.

antyfona wymagała by uzupełnienia ją o ten rzeczownik, a jego brak może być powiązany z tym, że określenie to pojawia się w następnym wersecie⁷⁷. Tytuł *Pan Zastępów*, użyty natomiast w ww. 5.8, tworzy inkluzję do strofy Ps 80,5-8⁷⁸. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że jeśli uznamy za refren ww. 4.8.20, wówczas Boży tytuł będzie z każdym kolejnym werselem ulegał rozwinięciu: אֱלֹהֵינוּ (w. 4), אֱלֹהֵינוּ צְבָאוֹת (w. 8), אֱלֹהֵינוּ צְבָאוֹת (w. 20)⁷⁹. Analizując tekst Ps 80, możemy mieć więc wrażenie jakby tekst był w pewien sposób pomieszany. Antyfona zawarta w w.8 jest identyczna z tą z w. 20, natomiast tekst w. 4 jest prawie identyczny do w. 8.20 z wyjątkiem tytułu *Pan Zastępów*, który został użyty dopiero w następnym wersecie. Dodatkowo refren z w. 15 całkowicie różni się od pozostałych, a według G. Ravasiego powinien być za taki uznawany wraz z dwoma kolejnymi wersetami⁸⁰.

Tytuł *Pan Zastępów* (אֱלֹהֵינוּ צְבָאוֹת), jako refren widoczny jest również w Ps 46. Utwór ten oprócz dwóch antyfon (ww. 8.12), zawiera terminy אֱלֹהֵינוּ, które sygnalizują, że żydowska tradycja dzieliła go na trzy części: ww. 2-4; 5-8; 9-12. Zdaniem wielu egzegetów, należałoby więc zrekonstruować, prawdopodobnie przypadkowo usunięty, refren po w. 4. Dałoby to strukturę, dzielącą psalm, zarówno przez refren jak i termin אֱלֹהֵינוּ, w tych samych miejscach. Jednak nawet bez wprowadzenia tej zmiany, Ps 46 może być podzielony na dwie części, według refreny w ww.8.12, i na 3 części według אֱלֹהֵינוּ, bez jakiegokolwiek sprzeczności w tych podziałach pod względem zawartej w nich treści⁸¹. Nie można więc wykluczyć tego, że tekst jedynie z dwoma antyfonami jest wersją prawidłową.

Widzimy więc, że zastosowanie tytułu *Pan Zastępów* w Ps 46 jest bardzo podobny do Ps 80. Psalmi te zawierają jednak znaczącą różnicę w samej strukturze refrenów. W przypadku Ps 46 antyfona jest identyczna w obydwu miejscach, natomiast w Ps 80 ulega on zmianom.

Możliwe jest również, że w Ps 84, tytuł *Pan Zastępów* stanowi antyfonę mającą dzielić utwór na kilka części⁸². W tym przypadku byłoby to jeszcze bardziej zbliżone, niż w Ps 46, zastosowanie tego Bożego tytułu, do tego, które widzimy w Ps 80. Wynika to z faktu, że zarówno w Ps 80 jak i Ps 84, w przeciwieństwie do Ps 46, w obrębie danego utworu posiadają refreny zróżnicowane pod względem użytego w nich słownictwa. Dodatkowo w

⁷⁷ Ravasi G., *Psalmi...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 154.

⁷⁸ Tamże, s. 147.

⁷⁹ H. Hupfeld, *Die Psalmen...*, dz. cyt., Gotha 1870, s. 413.

⁸⁰ Ravasi G., *Psalmi...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 148.

⁸¹ G. Ravasi, *Il libro...*, dz. cyt., t. 1, Bologna 1983, s. 827.

⁸² Ravasi G., *Psalmi...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 182-184.

obydwu tych utworach znajdują się po 4 antyfony-refreny, w przeciwieństwie do Ps 46, zawierającego 3, z czego tylko 2 antyfony stosują tytuł *Pan Zastępów*. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że Ps 80 jako jedyny, spośród tych trzech utworów, nie stosuje terminu סְלָה.

Ps 46		
I strofa		ww. 2-4
Antyfona	w. 4	סְלָה יְהִמוּ יַחְמְרוּ מִיָּמִיו יִרְעָשׁוּ-הָרִים בְּגִאֲוָתוֹ
		<i>Sela</i> Niech wody jego burzą się i kipią, niech góry się chwieją pod jego naporem, (Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest naszą obroną).
II strofa		ww. 4-7
Antyfona	w. 8	סְלָה יְהוָה צָבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׁגֵּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
		<i>Sela</i> Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest naszą obroną.
III strofa		ww. 8-12
Antyfona	w. 12	סְלָה יְהוָה צָבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׁגֵּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
		<i>Sela</i> Pan Zastępów jest z nami, Bóg Jakuba jest naszą obroną.
Ps 80		
I strofa		ww. 2-4
Antyfona	w. 4	אֱלֹהִים הַשִּׁיבֵנוּ וְהָאֵר פְּנֵיךָ וְנִוְשָׁעָה
	(lub) w. 5	יְהוָה אֱלֹהִים צָבָאוֹת עַד־מַתִּי עֲשֵׂנָהּ בַּתְּפִלַּת עַמֶּךָ
		<i>O Boże, odnow nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia.</i> <i>Panie, Boże Zastępów, jak długo gniewać się będziesz, choć lud Twój się modli?</i>
II strofa		ww. 5-8
Antyfona	w. 8	אֱלֹהִים צָבָאוֹת הַשִּׁיבֵנוּ וְהָאֵר פְּנֵיךָ וְנִוְשָׁעָה
		<i>Boże Zastępów, odnow nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia.</i>
III strofa		ww. 9-12
IV strofa		ww. 13-17
Antyfona	w. 15-17	אֱלֹהִים צָבָאוֹת שׁוּב־נָא הִבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גְּפֹן זֹאת: וּכְנֹה אֲשֶׁר־
		נִטְעָה יְמִינֶךָ וְעַל־בֵּן אִמְצָתָה לָּךְ: שִׁרְפָה בְּאֵשׁ כְּסוּחָהּ מִגְּעֵרַת פְּנֵיךָ יֶאֱבֹדוּ
		<i>Powróć, o Boże Zastępów! Wejrzyj z nieba, zobacz i nawiedź tę winorośl; i chroń tę, którą zasadziła Twa prawica, (latorośl, którą umocniłeś dla siebie). Ci, którzy ją spalili w ogniu i wycieli, niech zginą od grozy Twojego oblicza!</i>
Zakończenie		ww. 18-20
Antyfona	w. 20	יְהוָה אֱלֹהִים צָבָאוֹת הַשִּׁיבֵנוּ הָאֵר פְּנֵיךָ וְנִוְשָׁעָה:
		<i>Panie, Boże Zastępów, odnow nas i rozjaśnij swe oblicze, abyśmy doznali zbawienia.</i>
Ps 84		
Antyfona	w. 2	מֵה־יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צָבָאוֹת
		<i>Jak miłe są przybytki Twoje, Panie Zastępów!</i>
I strofa		ww. 2-4

Antyfona	w. 4	גַּם-צְפוּר מְצָאָה בֵּית וּדְרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר-שָׁתָה אֶפְרָחֶיהָ אֶת-מִזְבְּחֹתֶיהָ יְהוָה צָבָאוֹת מִלְּפִי וְאֵלֶּהִי	
		<i>Nawet wróbel dom sobie znajskieduje i jaskółka gniazdo, gdzie złoży swe pisklęta – przy Twoich ołtarzach, Panie Zastępów, mój Królu i mój Boże!</i>	
II strofa		סֵלָה (w.5)	ww. 5-9
Antyfona	w. 9	סֵלָה	יְהוָה אֱלֹהִים צָבָאוֹת שְׁמֵעָה תְּפִלָּתִי הָאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
		<i>Sela</i>	
III strofa		ww. 10-13	
Antyfona	w. 13	יְהוָה צָבָאוֹת אֲשֶׁר־י אָדָם בְּטֹחַ בָּךְ	
		<i>Panie Zastępów, szczęśliwy człowiek, który ufa Tobie!</i>	

1.1.6.3. Istoty niebiańskie w psalmach asafowych

Na koniec omawiania tytułu *Pan Zastępów*, przyjrzyjmy się jeszcze samemu tematowi istot niebiańskich w psalmach asafowych. Psalmiści, tak samo jak autorzy innych ksiąg starotestamentalnych, wierzyli, że Bóg posiada niebiański dwór, który przedstawiali na wzór ziemskich dworów królewskich, czyli jako składający się z poddanych Bogu istot, które Mu służą⁸³. Na określenie tego typu istot, Biblia Hebrajska posługuje się przede wszystkim terminem מַלְאָךְ (*posłaniec, anioł*)⁸⁴. W Księdze Psalmów jest on użyty zaledwie 8 razy, z czego tylko jedno wystąpienie znajduje się wśród utworów asafowych: *Zesłał na nich żar swojego gniewu: oburzenie, zapalczywość i udrękę – orszak zwiastunów* (מַלְאָכָי) *klęski* (Ps 78,49). Przedstawiony tutaj מַלְאָךְ pełni misję posłańca nieszczęścia. Zdaniem G. Ravasiego, nie jest wykluczone, że autor psalmu, przypisuje mu demoniczne konotacje. Możliwe jest również, że jest to pewnego rodzaju personifikacja przedstawiająca anioła plag egipskich⁸⁵.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wyjątkowość formy jakiej używa ten utwór, w porównaniu do tych jakie stosują psalmy nieasafowe. Pod tym względem, można stwierdzić, że Ps 78 stanowi swego rodzaju centrum występowania terminu מַלְאָךְ w Psalterzu, co zostało ujęte w poniższej tabeli.

⁸³ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 165.

⁸⁴ Tamże; WSHP t. 1, s. 551.

⁸⁵ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 643-644.

Ps 34,8	מְלֹאֲדֵי־יְהוָה
Ps 35,5	וּמְלֹאֲדֵי יְהוָה
Ps 35,6	
Ps 78,49	מְלֹאֲכֵי
Ps 91,11	מְלֹאֲכָיו
Ps 103,20	
Ps 104,4	
Ps 148,2	

W dwóch utworach Księgi Psalmów, w tym jednym asafowym, możemy znaleźć również określenie Boga jako siedzącego na cherubach: *Posłuchaj, Pasterzu Izraela, Ty, co jak trzodę wiedziesz ród Józefa. Ty, który zasiadasz na cherubach* (יָשָׁב הַכְּרוּבִים)⁸⁶, *zabłyśnij* (Ps 80,2); *Pan króluje, drżą narody; zasiada na cherubach* (יָשָׁב כְּרוּבִים), *a ziemia się trzęsie* (Ps 99,1). Oprócz tych wystąpień, w Psalterzu jeszcze tylko raz pojawia się termin כְּרוּב: *Lecąc, cwałował na cherubie* (וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב)⁸⁷, *a skrzydła wiatru Go niosły* (Ps 18,11). Ps 80, przynależny do grupy asafowej, wpisuje się więc w pewną tendencję przedstawiania cherubów w całej Księdze Psalmów. Widoczne jest to pod względem połączenia rzeczownika כְּרוּב z czasownikiem יָשָׁב, czy szerzej ujmując, uwzględniając również Ps 18, z czasownikiem określającym znajdowanie się Boga na cherubach lub jednym z nich. Jak również pod względem ukazania w tych scenach Boga jako potężnego. Choć w przypadku Ps 80 zostało ujęte to w zdecydowanie krótszy i łagodniejszy sposób: *Zatrzęsła się i zadrżała ziemia, góry poruszyły się w posiadach, zatrzęsły się, bo On zapłonął gniewem. Uniósł się dym z Jego nozdrzy, a z Jego ust – pochłaniający ogień, od niego zapaliły się węgle. Nagiął On niebiosa i zstąpił, a czarna chmura była pod Jego stopami. Lecąc, cwałował na cherubie, a skrzydła wiatru Go niosły* (Ps 18,8-11); *Posłuchaj, Pasterzu Izraela, Ty, co jak trzodę wiedziesz ród Józefa. Ty, który zasiadasz na cherubach, zabłyśnij, przed Efraimem, Beniaminem i Manassesem! Wzbudź Twą potęgę i przyjdź nam na pomoc!* (Ps 80,2-3); *Pan króluje, drżą narody; zasiada na cherubach, a ziemia się trzęsie. Wielki jest Pan na Syjonie i wyniesiony ponad wszystkie ludy. Niech wielbią imię Twoje wielkie i straszliwe ono jest*

⁸⁶ יָשָׁב – usiąść, siedzieć, pozostać na miejscu, mieszkać, być zamieszkanym, pozwolić usiąść, posadzić, osiedlić, być zamieszkałym (WSHP t. 1, s. 419-420).

⁸⁷ וַיִּרְכַּב – jechać, dosiąść (WSHP t. 2, s. 273-275).

święte. Królem jest Potężny, co kocha sprawiedliwość. Ty ustanowiłeś to, co jest słuszne, prawo i sprawiedliwość w Jakubie Ty ustanowiłeś (Ps 99,1-4).

Zasiadanie na cherubinach, stanowi nawiązanie do Bożej arki: *Lud posłał więc do Szilo i przywieziono stamtąd Arkę Przymierza Pana Zastępów (יְהוָה צְבָאוֹת), który zasiada na cherubach (יֵשֵׁב הַכְּרֻבִים).* Przy Arce Przymierza Bożego byli tam dwaj synowie Helego: Chofni i Pinchas (1 Sm 4,4); Dawid i wszyscy ludzie towarzyszący mu, powstawszy, udali się w kierunku judzkiej Baali, aby sprowadzić stamtąd Arkę Boga, który nosi imię: Pan Zastępów spoczywający na cherubach (שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֵשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו) (2 Sm 6,2)⁸⁸. W tekstach tych występuje określenie Boga jako יְהוָה צְבָאוֹת. Tego typu tytuł widoczny jest również w tekstach zarówno psalmów asafowych jak i nie należących do tej grupy. Jednak nie występuje w żadnym z psalmów zawierających termin כְּרוֹב.

1.1.8. עֵלְיוֹן

Tytuł עֵלְיוֹן pochodzi od określenia jakiegoś nieizraelskiego bóstwa, stojącego na czele panteonu. Bóg ten, najprawdopodobniej był powszechnie znany w Kanaanie. Możliwe jest również, że *Eljon* nie był jednym z bóstw, a jedynie określenie boga, który w danym miejscu i czasie pełnił nadrzędną rolę w boskiej hierarchii⁸⁹. Takie określenie Boga Izraela ukazuje Go w roli nie jakiegoś plemiennego, narodowego bóstwa, dotyczącego tylko danej społeczności, ale jako Boga, który stoi nad innymi narodami, wywyższa się ponad obrane tam bóstwa⁹⁰.

1.1.8.1. Rozmieszczenie w psalmach asafowych

Przymiotnik עֵלְיוֹן w Biblii Hebrajskiej występuje 53 razy, jednak nie zawsze na oznaczenie Boga: *W koszu, który był na wierzchu (הָעֵלְיוֹן), znajdowało się wszelkie pieczywo, jakie wyrabia piekarz dla faraona. A ptactwo wydziobywało je z tego kosza, który był na mojej głowie* (Rdz 40,17). Tego typu użycie, nie odnoszące się do Boga, w Księdze Psalmów występuje jedynie w Ps 89,28, gdzie przymiotnik ten został użyty w stosunku do

⁸⁸ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 167.

⁸⁹ T. Brzegowy, *"Miasto Boże"...*, dz. cyt., Kraków 1989, s. 101-102.

⁹⁰ É. Dhorme, *Le nom du Dieu d'Israël*, *Revue de l'histoire des religions* 141/1 (1952), s. 6-7.

Dawida: *Znalazłem Dawida, sługę mojego, namaściłem go świętym olejem moim [...] A Ja go ustanowię pierworodnym, największym (עָלִיּוֹן) wśród królów ziemi (Ps 89,21.28).*

Natomiast w miejscach, w których עָלִיּוֹן stanowi tytuł Boga, bardzo często występuje on w połączeniu z jakimś innym lub nawet kilkoma określeniami Boga: אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן (4 razy, z czego 3 razy w Księdze Rodzaju i 1 raz w psalmie asafowym), אֱלֹהֵי יְהוָה אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן (1 raz, w Księdze Rodzaju), אֱלֹהֵי יְהוָה אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן (1 raz, w Księdze Powtórzonego Prawa), אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן (1 raz w psalmie asafowym), אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן (1 raz, w Księdze Psalmów), יְהוָה אֱלֹהֵי עָלִיּוֹן (5 razy, z czego 4 razy w Księdze Psalmów, ale ani razu wśród psalmów asafowych). Sam termin עָלִיּוֹן, bez żadnych innych określeń związanych z Bogiem, występuje w 19 tekstach Biblii Hebrajskiej, z czego 14 razy w Księdze Psalmów, w tym 6 razy w psalmach asafowych.

Ps	עָלִיּוֹן
50	1
73	1
74	0
75	0
76	0
77	1
78	3
79	0
80	0
81	0
82	1
83	1

Na podstawie poniższej tabeli, możemy zobaczyć, że warianty עָלִיּוֹן, zastosowane w psalmach asafowych, wyróżniają tę grupę, zarówno na tle Psalterza jak i całej Biblii Hebrajskiej.

Forma	Ps as	Ps	BH
עָלִיּוֹן	6	22	32
לְעָלִיּוֹן	1	1	2
בְּעָלִיּוֹן	1	1	1

1.1.8.2. Kontekst użycia terminu

W Ps 82,6 został użyty zwrot **בְּנֵי עֲלִיּוֹן** (*synowie Najwyższego*), który w całej Biblii Hebrajskiej występuje tylko w tym miejscu⁹¹. Przy interpretacji tego fragmentu, trzeba pamiętać o całej problematyce związanej z Bożą radą i tego kogo ona dotyczy, co został przez nas szerzej opisane w punktach dotyczącym **אֱלֹהִים** i **אֱלֹהִים**.

Werset Ps 82,6 zdaje się zrównywać termin **בְּנֵי עֲלִיּוֹן** z **אֱלֹהִים**: *Ja rzekłem: Jesteście bogami (אֱלֹהִים) i wszyscy – synami Najwyższego (בְּנֵי עֲלִיּוֹן)*. Zdaniem S. Łacha, mimo że **בְּנֵי עֲלִיּוֹן** nie pojawia się w innych tekstach biblijnych, można go utożsamić z takim określeniem jak **בְּנֵי אֱלֹהִים**, które pojawia się w nieasafowych tekstach Księgi Psalmów: *Psalm. Dawidowy. Przyznajcie Panu (לַיהוָה), synowie Boży (בְּנֵי אֱלֹהִים), przyznajcie Panu (לַיהוָה) chwałę i potęgę! (Ps 29,1); Bo któż na obłokach będzie równy Panu, któż wśród synów Bożych (בְּבָנֵי אֱלֹהִים) będzie do Pana (לַיהוָה) podobny? (Ps 89,7)*. Te fragmenty, zdaniem S. Łacha należy, odnieść do obcych bóstw i przedstawienia ich niższość względem Jedyne Boga Izraela⁹². Z drugiej jednak strony, jeden ze wspomnianych tutaj tekstów, fragment Ps 29, można zestawić z innymi miejscami w Biblii Hebrajskiej, które mówią nie tyle o obcych bogach co o aniołach służących Bogu i oddających Mu chwałę⁹³.

Zwróćmy jeszcze uwagę na Ps 78. Jest on najdłuższym utworem asafowym oraz jedynym, który kilkakrotnie używa tytułu **עֲלִיּוֹן**. Liczba słów zawartych w Ps 78 wynosi 528, centrum arytmetyczne stanowi więc 10 słów, według schematu: 259 + 10 + 259. Środek psalmu obejmuje więc ww. 34-35a: *Gdy się zabijali, szukali Go, nawracali się i znów szukali Boga. I przypominali sobie, że Bóg jest dla nich opoką*. Zadaniem C. J. Labuschagna, choć słowa te same w sobie są znaczące, nie stanowią świadomie zaprojektowanego centrum. Należałoby więc zwrócić uwagę na strukturę na poziomie wersetów⁹⁴. W tej perspektywie centrum utworu stanowi cały w. 35: *I przypominali sobie, że Bóg jest dla nich opoką, że Bóg Najwyższy (אֱלֹהֵי עֲלִיּוֹן) ich wybawicielem*. Werset ten staje się jeszcze bardziej kluczowy, kiedy założymy, że Ps 50 nie należy do grupy asafowej, co może sugerować, że jest on późniejszym dodatkiem do grupy lub mylnie określony jako asafowy. Jeśli bowiem nie zostanie uwzględnione, w wyliczeniach, **עֲלִיּוֹן** w Ps 50,14, wówczas Ps 78,35 stanowi

⁹¹ D. O. McClellan, *An exegetical...*, dz. cyt., s.7.

⁹² S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 27-28.

⁹³ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 197.

⁹⁴ C. J. Labuschagne C. J., *Psalm 78...*, dz. cyt.

centrum wystąpień tego tytułu w grupie asafowej, wedle schematu 4+1+4. Ponadto same wystąpienia עָלֵינוּ Ps 78, brane pod uwagę jako jeden ciąg, i otaczające je użycia וְעָלֵינוּ w innych utworach asafowych, podkreślają centralną rolę samego Ps 78 w tej grupie, tworzą bowiem schemat: 2+3+2⁹⁵.

Pod względem centralnego wersetu, również w środku Ps 77 znajduje się werset zawierający Boży tytuł עָלֵינוּ: *I mówię: «To dla mnie bolesne, że się odwróciła prawica Najwyższego (עָלֵינוּ)»* (Ps 77,11). Jednak nie tylko asafowe psalmy, w swoim centrum posiadają tytuł עָלֵינוּ. Również w Ps 21 jest on ulokowany w wersecie stanowiącym środek utworu, zarówno pod względem rozmieszczenia wersetów (6+1+6): *Król bowiem w Panu pokłada nadzieję i z łaski Najwyższego (עָלֵינוּ) się nie zachwieje* (Ps 21,8), jak i kolonów (13+1+13): *i z łaski Najwyższego (עָלֵינוּ) się nie zachwieje* (Ps 21,8b)⁹⁶.

1.1.9. אֲדָנָי

Hebrajski tytuł אֲדָנָי (*władca, pan, Bóg*)⁹⁷, stosowany jest nie tylko w odniesieniu do Boga, ale również do ludzi, na przykład ziemskich władców: *Wówczas rzekł: «Ujrzałem całego Izraela rozproszonego po górach, jak owce bez pasterza, i Pan (אֲדָנָי) rzekł: Nie ma nad nimi pana (אֲדָנָי). Niech każdy wróci w pokoju do swego domu»* (1 Krl 22,17), *Zatem mnie wyście mnie tu posłali, lecz Bóg, który też mnie uczynił doradcą faraona, panem (אֲדָנָי) całego jego domu i zarządcą całego Egiptu* (Rdz 45,8); właścicieli niewolników: *niech dziewczyna, której powiem: Nachyl mi dzban twój, abym się mógł napić, a ona mi odpowie: Pij, a i wielbłądy twoje napoję, będzie tą, którą przeznaczyłeś dla sługi swego, Izaaka: wtedy poznam, że jesteś łaskaw dla mego pana (אֲדָנָי)»* [...] *A ona powiedziała: «Pij, panie mój (אֲדָנָי)» - i szybko pochyliła swój dzban, i dała mu pić* (Rdz 24,14.18); mężów: *Uśmiechnęła się więc do siebie i pomyślała: «Teraz, gdy przekwitłam, , mam doznawać rozkoszy, i mój stary mąż (אֲדָנָי)?»* (Rdz 18,12)⁹⁸. Najczęściej, termin ten, występuje w

⁹⁵ P. van der Lugt, *Cantos...*, dz. cyt., Boston 2010, s. 523-524; C. J. Labuschagne C. J., *Psalm 78...*, dz. cyt., (03.04.2023, 17:13).

⁹⁶ Tamże, s. 523-524; C. J. Labuschagne C. J., *Psalm 78...*, dz. cyt.

⁹⁷ WSHP t. 1, s. 13-14.

⁹⁸ *Pan* [w:] F. Rienecker, G. Maier, *Leksykon Biblijny*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2001, s. 589.

formie יְהוָה, która nie znajduje się w innej literaturze starożytnej oprócz Biblii Hebrajskiej i dziełach na niej bazujących⁹⁹.

1.1.9.1. Rozmieszczenie w psalmach asafowych

W Biblii Hebrajskiej יְהוָה w różnych formach występuje 774 razy, z czego 67 razy w Księdze Psalmów. Najczęściej spotykamy z form יְהוָה, która w całej Biblii Hebrajskiej została użyta 601, natomiast w samej Księdze Psalmów 50 razy, z czego 5 razy wśród utworów zaliczanych do grupy asafowej. Natomiast spośród 137 psalmów nieasafowych, Boże imię יְהוָה zawiera 27 i w większości, tak samo jak psalmy asafowe, posiadają one pojedyncze występowanie tego terminu. Natomiast forma יְהוָה występuje jedynie 4 razy w Psalterzu i znajduje się jedynie w psalmach nieasafowych.

Ps	יְהוָה
50	0
73	1
74	0
75	0
76	0
77	2
78	1
79	1
80	0
81	0
82	0
83	0

1.1.9.2. Kontekst użycia terminu

W Ps 73 imię Boże יְהוָה, zostaje użyte w kontekście powstania Boga z pewnego rodzaju snu: *Jak snem (חֲלוֹם)¹⁰⁰ po przebudzeniu (קִרְיָה)¹⁰¹, Panie (יְהוָה), powstając, wzgardzisz ich obrazem (Ps 73,20)*. Werset ten zawiera w sobie grę słów, która odnosi się w

⁹⁹ Ahlström [w:] G. J. Botterweck, H. Ringgren (red.), *Theological and Dictionary of the Old Testament*, t. 1, Grand Rapids 1977, s. 59.

¹⁰⁰ חֲלוֹם – sen (WSHP t. 1, s. 301).

¹⁰¹ קִרְיָה – obudzić się, obudzić osobę ze snu, obudzić kogoś z choroby, obudzić ze śmierci (WSHP t. 2, s. 164).

rzeczywistości do dwóch rodzajów snu. Jednym z nich jest iluzyjny sen grzeszników, z którego przebudzenie jest bardzo gorzkie i brutalne. Ich pomyślność i brak cierpień, czyli stan w jakim do tej pory żyli, zostaje zdruzgotany. Z drugiego rodzaju snu budzi się Bóg, określany w tym wersecie jako יָאֲדָנָה . Wydawał się on spać, ze względu na to, że milczał wobec grzeszników, którzy bezkarnie dopuszczali się swoich czynów, nawet szydząc z samego Boga i tego, że ich nie karze. Jednak teraz Bóg budzi się z całą swoją mocą, by ich osądzić¹⁰². Warto w tym miejscu, w kontekście naszych badań, zwrócić uwagę, że sen, z którego Bóg budzi się w Ps 73, stanowi hapax legomenon dla Księgi Psalmów. Sam natomiast czasownik קָיָץ , który wyraża to przebudzenie, znajduje się w Psalterzu zaledwie 7 razy, oprócz tutaj omawianego wersetu z Ps 73, wszystkie jego wystąpienia znajdują się w psalmach nieasafowych. Spośród tych 6 miejsc, w psalmach nieasafowych, połowa dotyczy przebudzenia się Boga, przy czym w 2 powiązane jest to z Bożym imieniem יְהוָה : *Przebudź się* (הִתְעַרְבָה)¹⁰³, *wystąp* (וְהִקְיָצָה) *w obronie mego prawa, w mojej sprawie, mój Boże i Panie* (וְאֲדָנָי) (Ps 35,23); *Ocknij się* (עוֹרָה)! *Dlaczego śpisz, Panie* (יְהוָה)? *Przebudź się* (הִתְעַרְבָה)! *Nie odrzucaj na zawsze!* (Ps 44,24). Jednak w przytoczonych tu psalmach nieasafowych, w odróżnieniu od Ps 73, zostaje użyte powtórzenie bliskoznacznych czasowników, do opisanego przebudzenia Boga, czyli nie tylko קָיָץ ale również עוֹר .

Również w przypadku Ps 78, widzimy, że יָאֲדָנָה zostało osadzone w kontekście przebudzenia się Boga ze snu, jednak przy użyciu innych terminów: *Lecz Pan* (יְהוָה) *się ocknął* (וַיִּקְיָץ)¹⁰⁴ *jak ze snu* (כְּפִי־שֵׁן)¹⁰⁵, *jak wojownik winem zmożony* (Ps 78,65). Zastosowany w tym wersecie czasownik קָיָץ stanowi w Księdze Psalmów hapax legomenon, natomiast w całej Biblii Hebrajskiej występuje jeszcze tylko 10 razy, głównie w Księdze Rodzaju, ale jedynie w Ps 78 zostaje on odniesiony do Boga¹⁰⁶. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku

¹⁰² Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 116-117.

¹⁰³ עוֹר – *oślepić, być owiniętym, być zasłoniętym, mieć zasłonięte oczy, być ślepym, obudzić się, być zdenerwowanym, być pobudzonym, obudzić kogoś, być czuwającym, być wzruszonym, być przebudzonym, ruszyć się, zacząć dźwigać się, wstrząsnąć, niepokoić, wprawiać w ruch, machać, pobudzić, zacząć pracować, powstać* (WSHP t. 1, s. 750-751; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew & Chaldee Lexicon to the Old Testament*, London 1867, s. 1028-1030).

¹⁰⁴ קָיָץ – *poruszać się, powstać, obudzić się, powstać ze snu, obudzić* (WSHP t. 1, s. 408; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 600).

¹⁰⁵ יָשָׁן – *we śnie, sen śmierci, zmarli, zapaść się, pogryźć się, upaść ze zmęczenia, opadać z sił, osunąć się ze znużenia, być ospałym, być nieaktywnym, być znużonym* (WSHP t. 1, s. 423; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 619).

¹⁰⁶ Rdz 9,24; 28,16; 41,4.7.21; Sdz 16,14.20; 1 Krl 3,15; 18,27; Ha 2,7.

przymiotnika קָדָשׁ. Także i on stanowi w Księdze Psalmów hapax legomenon, natomiast w całej Biblii Hebrajskiej został użyty jeszcze w 7 innych fragmentach¹⁰⁷. Oprócz Ps 78 jeszcze tylko w jednym miejscu, odnosi się on do postaci nie będącej człowiekiem. Jest to jednak przypadek, w którym Eliasz szydzi z pogańskich bóstw, tak więc i w tym miejscu, nie jest on zastosowany względem Boga: *Kiedy zaś nastalo południe, Eliasz szydził z nich, mówiąc: «Wolajcie głośnie, bo to bóg! Więć może jest zamysłony albo zajęty, albo udaje się w drogę. Może on śpi, więc niech się obudzi!»* (1 Krl 18,27).

1.2. Przymioty Boga

1.2.1. Święty

Autorzy psalmów byli przekonani o świętości swego Boga. Zauważyć to możemy również w utworach asafowych, choć jest to prawie niezauważalne pod względem słownictwa. Wyrażone zostało to między innymi przez przymiotnik קָדָשׁ, który został w nich użyty 1 raz, a w całej Księdze Psalmów 15 razy, natomiast rzeczownik קְדוֹשׁ 4 razy, a w całej Księdze Psalmów 46 razy. Na podstawie poniższej tabeli zaobserwować można, że jego rozmieszczenie w grupie asafowej nie jest równomierne.

Ps	קָדָשׁ	קְדוֹשׁ
50	0	0
73	0	0
74	1	0
75	0	0
76	0	0
77	1	0
78	1	1
79	1	0
80	0	0
81	0	0
82	0	0
83	0	0

¹⁰⁷ 1 Sm 26,7,12; 1 Krl 3,20; 18,27; Pnp 5,2; 7,10; Oz 7,6.

Jedynie trzy psalmy asafowe używają tej terminologii, a tylko w Ps 78,41 zostaje on dosłownie odniesiony do Boga, stając się wręcz Jego imieniem: *I ponownie Boga wystawili na próbę, gniewali Świętego Izraela* (יְקֹדֵשׁ יִשְׂרָאֵל). Tego typu tytułowanie Boga, należy do rzadkości w Psalterzu. Oprócz Ps 78, יְקֹדֵשׁ יִשְׂרָאֵל pojawia się jeszcze tylko w dwóch psalmach: *A ja będę Cię wielbić na harfie – Twoją wierność, mój Boże! Będę Ci grał na cytrze, Święty Izraela* (יְקֹדֵשׁ יִשְׂרָאֵל)! (Ps 71,22); *Bo puklerz nasz należy do Pana, a król nasz – do Świętego Izraela* (יְקֹדֵשׁ יִשְׂרָאֵל) (Ps 89,19). Określenie Boga w ten sposób, może stanowić wskazówkę przy dacie utworów je zawierających, uważane jest bowiem za charakterystyczne dla wielkich proroków VIII w. przed Chr. i kultu jerozolimskiego¹⁰⁸. W całej Biblii Hebrajskiej יְקֹדֵשׁ יִשְׂרָאֵל pojawia się 31 razy, z czego tylko 6 razy poza Księgą Izajasza¹⁰⁹. Pokazuje to jeszcze wyraźniej, że zastosowanie tego określenia w Ps 78 jest czymś wyjątkowym.

1.2.2. Potężny

Jednym ze sposobów w jaki psalmiści ukazują Bożą potęgę jest panowanie Boga nad przyrodą¹¹⁰. Nie inaczej jest w utworach asafowych. Również w tej grupie, zauważalne jest posługiwanie się obrazami zjawisk przyrodniczych by przedstawić, że Bóg Izraela jest potężny: *Bóg nasz przybył i nie milczy; przed Nim ogień trawiący, wokół Niego szaleje nawałnica* (Ps 50,3). Autorzy natchnienie zaznaczają przy tym niejednokrotnie również fakt, że jest On Stwórcą tego świata, a nie tylko mocnym Bogiem Izraela: *Ty ujarzmiłeś morze swą potęgą* (תִּבְּרָךְ), *skruszyłeś głowy smoków na morzu. Ty zmiażdżyłeś łby Lewiatana, wydałeś go na żer potworom morskim. Ty otworzyłeś źródła i strumienie; Ty wysuszyłeś rzeki stale płynące. Twoim jest dzień i noc jest Twoja; Ty światło i słońce utwierdziłeś. Ty ustanowiłeś wszystkie granice ziemi; lato i zimę Ty obmyśliłeś* (Ps 74,13-17). Bóg jest tu ukazany jako potężny i odwieczny król, który zwyciężył wodnego potwora¹¹¹. Jest to nawiązanie do dawnej tradycji, która w tym konkretnym utworze może być przesłaniem, że

¹⁰⁸ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 640.

¹⁰⁹ 2 Krł 19,22; Ps 71,22; 78,44; 89,19; Iz 1,4; 5,19.24; 10,20; 12,6; 17,7; 29,19; 30,11.12.15; 31,1; 37,23; 41,14.16.20; 43,3.14; 45,11; 47,4; 48,17; 49,7; 54,4.5; 60,9.14; Jr 50,29; 51,5.

¹¹⁰ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 114.

¹¹¹ J. H. Walton, V. H. Matthews, M. W. Chavalas, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2014, s. 612.

wraz ze zniszczeniem świątyni, siedziby tego odwiecznego króla, istnieje ryzyko ponownego nastania chaosu¹¹². Boża potęga ujarzmiła dawniej, to co złe i straszliwe. Jednak wraz z odsunięciem się Boga, a nawet jak się zdaje psalmiście, pałaniem przez Niego gniewem wobec ludu, znowu pozostają oni bezbronni i zaczyna doświadczać licznych udręk i niepokoi: *Dlaczego, Boże, wciąż stoisz daleko, płoniesz gniewem przeciw owcom z Twego pastwiska? [...] Czemu cofasz swą rękę i trzymasz swą prawicę w zanadrzu? (Ps 74,1.11)*. Tego typu lamentację psalmista przeplata z opisem zrujnowanej świątyni. Klęska jakiejś doświadcza lud łączona jest z Bożym milczeniem, ukryciem się, co również ukazuje wiarę w to, że Bóg jest potężny. Gdyby Pan działał, nie był zagniewany na Swoją lud, to wrogowie byłiby pokonani, ponieważ jak pisze psalmista: *Bóg jednak od początku jest moim królem, który na ziemi sprawia ocalenie (Ps 74,12)*¹¹³. W kontekście naszych badań nad grupą asafową, warto w tym miejscu zwrócić uwagę na padające, w przytoczonych powyżej wersetych Ps 74,1.11, pytanie לָמָּה . Wśród psalmów asafowych występuje ono jeszcze 2 razy, zawsze, tak samo jak w Ps 74, jest ono użyte w kontekście doświadczenia jakiegoś rodzaju ucisku ze strony pogan i idącego za tym przeświadczenia, że skoro tak jest, to znaczy, że Bóg odsunął się od swego ludu ze swoją potęgą. Psalmista pyta więc, *dlaczego Bóg jest bierny, co do tego doprowadziło*¹¹⁴: *Dlaczego (לָמָּה) mają mówić poganie: «Gdzie jest ich Bóg?» Niech na naszych oczach rozejdzie się wśród pogan wieść o pomście za przelaną krew Twoich sług. Niech jęk pojmanych dojdzie do Ciebie; mocą Twego ramienia oszczędź na śmierć skazanych. I odplac sąsiadom naszym siedmiokrotnie w ich zanadrze za zniewagę, którą Tobie, Panie, wyrządzili (Ps 79,10-12); Dlaczego (לָמָּה) jej mury zburzyłeś, tak że zrywa z niej grona każdy, kto przechodzi drogą, że ją niszczy dzik leśny, a polne zwierzęta obgryzają? Powróć, o Boże Zastępów! Wejrzyj z nieba, zobacz i nawiedź tę winorośl; i chroń tę, którą zasadziła Twa prawica, (latorośl, którą umocniłeś dla siebie) (Ps 80,13-16)*. Tak więc również w tych dwóch fragmentach, ukazana jest wiara, że lud zawdzięcza wszystko Bogu i tylko dzięki Jego łasce jest on w stanie się podźwignąć, po upadku czy zburzeniu świątyni. Jest to więc wyznanie wiary w to, że lud wybrany, sam z siebie, nie ma siły pokonać wroga, potrzebna jest mu łaska potężnego Boga¹¹⁵.

¹¹² C. C. Broyles, *Psalms*, (New International Biblical Commentary. Old Testament Series), Carlisle 2005, s. 307-308.

¹¹³ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 585; A. Fitzmyer, R. E. Brown, R. E. Murphy (red.), Brown R. E., Murphy R. E. (red.), *Katolicki Komentarz Biblijny*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2021, s. 503-504.

¹¹⁴ C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 306-307.

¹¹⁵ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 365.

Opisy zjawiska związane z naturą, żywiołami, czy przytoczone powyżej doświadczenia ucisku w sytuacji milczenia Boga, nie są jedynymi sposobami, za pomocą których wyrażana jest wiara w Bożą potęgę. Biblia Hebrajska posiada również kilka konkretnych terminów, za pomocą których wyrażą ten Boży przymiot. Przyjrzyjmy się teraz kilku spośród nich.

1.2.2.1. כְּבוֹד

Jednym z hebrajskich terminów, za pomocą którego psalmiści oddają ideę Bożej potęgi, jest rzeczownik כְּבוֹד. Świętość wyraża bowiem, Bożą wielkość przede wszystkim w stosunku do pogańskich bóstw, choć nie jest to idea pozbawiona również odniesienia względem ludzi¹¹⁶.

Termin כְּבוֹד można przetłumaczyć jako: ciężar, brzemień, bogactwo, ranga, chwała, wspaniałość, godność, zaszczyt, uznanie, chluba, oddawanie chwały Bogu, Boża chwała, sława, doskonałość, splendor, szlachetny, najlepszy, ozdoba, uroda¹¹⁷. Natomiast większość polskich przekładach zgodnie oddaje ten termin za pomocą słowa *chwała*¹¹⁸:

Według rady Swojej prowadzisz mię, a potem do wspaniałości przyjmiesz mię! (Ps 73,24)¹¹⁹

Pomóż nam Ty, Boże zbawienia naszego, dla czci imienia Twego i wybaw nas, a przebac nam grzechy nasze dla imienia Twego! (Ps 79,9)¹²⁰.

Wedle postanowienia Twojego prowadzisz mnie; i do chwały mnie powiedzisz (Ps 73,24)¹²¹.

Wspomóż nas Panie zbawienia naszego, gwoli chwale imienia Twojego, i ocal nas, i odpuść grzechy nasze przez wzgląd na imię Twoje (Ps 79,9)¹²².

Poprowadzisz mnie podług swej rady, a potem przyjmiesz mnie do chwały (Ps 73,24)¹²³.

Wspomóż nas, Boże zbawienia naszego, dla chwały imienia swego, wybaw nas i odpuść grzechy nasze dla imienia swego! (Ps 79,9)¹²⁴.

będziesz prowadził mię radą swoją i przyjmiesz mię na koniec do chwały (Ps 73,24)¹²⁵.

Wspomóż nas, Boże zbawienia naszego, dla chwały Twego imienia, i wyzwól nas, i odpuść nasze grzechy dla imienia Twego (Ps 79,9)¹²⁶.

¹¹⁶ W. M. Stabryła, *Któż taki jak JHWH? Analiza porównawcza tekstów Wj 15 i Ps 77*, (Seria Biblica Paulina), Częstochowa 2007, s. 284.

¹¹⁷ WSHP t. 1, s. 432-433; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 632-633.

¹¹⁸ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 115.

¹¹⁹ *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Warszawa 1937.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ *Psalmy...*, dz.cyt., Warszawa 1883.

¹²² Tamże.

¹²³ *Amos...*, dz. cyt., Warszawa 1957.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ *Pismo Święte...*, dz. cyt., Poznań 1965.

¹²⁶ Tamże.

prorowadzisz mnie według swego zamysłu i na koniec mnie przyjmiesz do chwały (Ps 73,24)¹²⁷.

Wspomóż nas, Boże, nasze zbawienie, przez wzgląd na chwałę Twójego imienia, i wyzwól nas, i odpuść nasze grzechy przez wzgląd na Twoje imię (Ps 79,9)¹²⁸.

Prowadzisz mnie według zamiarów Twoich i przyjmiesz mnie ostatecznie do Twojej chwały (Ps 73,24)¹²⁹.

Dla chwały Imienia Twójego wspomóż nas, o Boże Wybawicielu! Wybaw nas dla imienia Twójego i przebacznam nasze grzechy (Ps 79,9)¹³⁰.

Prowadzisz według swojej rady, A potem przyjmiesz mnie do chwały (Ps 73,24)¹³¹.

Pomóż nam, Boże naszego zbawienia, Wybaw nas dla chwały Twójego imienia, Dokonaj pojednania z powodu naszych grzechów – Ze względu na Twoje imię! (Ps 79,9)¹³².

Ująłeś mię za prawą rękę moją, a według wolej twojej prowadziłeś mię i przyjąłeś mię z chwałą (Ps 73,24)¹³³.

Wspomożysz nas, Boże, zbawicielu nasz, a dla sławy imienia twego, Panie, wybaw nas a bądź miłościw grzechom naszym dla imienia twego (Ps 79,9)¹³⁴.

Autorzy biblijni stosują ten termin nie tylko w odniesieniu do Boga, jak mogliśmy to zauważyć na podstawie powyższych cytatów, ale również w odniesieniu do poszczególnych ludzi: *Opowiedzcie memu ojcu o mojej wysokiej godności (אֶת-כָּל-כְּבוֹדִי) w Egipcie i o wszystkim, coście widzieli. I nie zwlekając, sprowadźcie tu mego ojca (Rdz 45,13).* Tego typu użycie terminu כְּבוֹד pojawia się również w Księdze Psalmów: *Wielka jest jego chwała (גָּדוֹל כְּבוֹדוֹ) dzięki Twojej pomocy, ozdobiłeś go blaskiem i dostojnością (Ps 21,6).* W psalmach asafowych jednak, obydwa użycia tego terminu odnoszą się do Boga: Boga: *prorowadzisz mnie według swego zamysłu i na koniec mnie przyjmiesz do chwały (כְּבוֹד) (Ps 73,24); Wspomóż nas, Boże, nasze zbawienie, przez wzgląd na chwałę Twójego imienia (כְּבוֹד-ךָ), i wyzwól nas, i odpuść nasze grzechy przez wzgląd na Twoje imię (Ps 79,9).*

Rzeczownik כְּבוֹד, obecny w Ps 73 jest przyczyną wielu dyskusji między badaczami Biblii. Według niektórych, zdaje się być uosobionym atrybutem Bożym, co powoduje, że sformułowanie *na koniec mnie przyjmiesz do chwały*, należałoby rozumieć jako przyjęcie do

¹²⁷ *Pismo Święte...*, dz. cyt., Poznań 2000.

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ „*Biblia warszawsko-praska*” ..., dz. cyt., Warszawa 1997.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ *Biblia to...*, dz. cyt., Poznań 2019.

¹³² Tamże.

¹³³ *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka...*, dz. cyt., Warszawa 2013.

¹³⁴ Tamże.

Siebie, do Boga¹³⁵. כְּבוֹד jest specyficznym atrybutem Boga, który wskazuje na świetliste promieniowanie Jego istoty. Jeżeli więc w tym fragmencie, będzie rozumiany jako sposób działania, wówczas będziemy mieli tu do czynienia z opisem sprawiedliwego, który zawsze ma przy sobie uosobienie chwały Bożej. W takiej sytuacji, można by stwierdzić, że כְּבוֹד jest paralełą do gestu wzięcia za rękę, który znajduje się we wcześniejszym wersecie: *Lecz ja zawsze będę z Tobą. Tyś ujął moją prawicę* (Ps 73,23). Według jednak innej interpretacji, כְּבוֹד byłby arką przymierza, towarzysząca modlącemu się. Termin ten może być rozumiany również jako określenie pewnego rodzaju miejsca, duchowej przestrzeni pokoju. W takim znaczeniu כְּבוֹד, pojawia się pytanie o to, czy psalmista mógłby w tym miejscu wyrażać ideę życia pozagrobowego. Zdaniem G. Ravasiego, trzeba pamiętać, że jest to tekst poetycki, który ze swej natury zawiera liczne aluzje, co sprawia, że poeta mógł chcieć wyrazić tego typu ideę, jednocześnie nie używając bardziej jednoznacznych określeń. Dodatkowo, za tego typu rozumieniem fragmentu, przemawiałoby użycie w Ps 73,24, czasownika לָקַח, który zdaniem M. Dahooda, należy rozumieć jako specjalistyczny termin, oznaczający *prowadzenie do rajy*. Co widoczne miałyby być również w dwóch nieasafowych psalmach: *Wołam do ciebie z krańców ziemi, gdy słabnie moje serce: na skalę zbyt dla mnie wysoką wprowadź mnie* (תִּנְהַיֵנִי) (Ps 61,3); *i zobacz, czy nie podążam drogą nieprawości, a prowadź mnie* (וַיִּנְהַיֵנִי) *drogą odwieczną!* (Ps 139,24)¹³⁶. Zdaniem A. A. Andersona, biorąc pod uwagę to, że w czasach wyznaniowych, życie pozagrobowe zaczęło być rozumiane w znaczeniu pewnego rodzaju chwały, można dopuścić, że psalm ten przejawia pewne ślady rozumienia chwały w znaczeniu przyszłego życia. Podobnego zdania jest J. J. S. Perowne. Uważa on, że możliwe jest rozumienie tego fragmentu Ps 73 jako odnoszącego się do życia pozagrobowego¹³⁷. W rzeczywistości nie jest jednak pewne czy sformułowanie z Ps 73 należy rozumieć jako *z chwałą* w znaczeniu terażniejszości, czy może jako *w chwale* w rozumieniu przyszłego życia¹³⁸. Sam tekst grecki tłumaczy ten fragment jako: *i przyjeście mnie z chwałą*¹³⁹. Badacze, którzy opowiadają się za osadzeniem terminu כְּבוֹד w terażniejszości, twierdzą, że idea *chwały* w starotestamentalnych tekstach, nigdy nie jest

¹³⁵ T. Brzegowy, "Miasto Boże"..., dz. cyt., Kraków 1989, s. 184.

¹³⁶ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 123-126.

¹³⁷ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 563-564.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ Tamże, s. 551.

rozumiana w znaczeniu nieba czy królewska niebiańskiego. Z tego względu, ich zdaniem, psalmista mówi tutaj o doczesnym życiu, pełnym błogosławieństwa Bożego¹⁴⁰.

1.2.2.2. נוֹרָא

Kolejnym terminem jest נוֹרָא, czyli participium w osnowie Nif'al od czasownika יִרָא. Czasownik ten oznacza *bać się, obawiać się*, natomiast w formie נוֹרָא wyraża *budzący lęk, budzący postrach*¹⁴¹. W całej Biblii Hebrajskiej נוֹרָא został zastosowany 44 razy, w tym 15 razy w Księdze Psalmów z czego 2 razy w grupie asafowej.

W niektórych tekstach biblijnych, także w psalmach jest on stosowany paralelnie do przymiotnika קָדוֹשׁ (*święty*): *Zesłał odkupienie swojemu ludowi, ustanowił na wieki swoje przymierze; a imię Jego jest święte* (קָדוֹשׁ) i *lęk wzbudza* (נוֹרָא) (Ps 111,9); גָּדוֹל (*wielki*): *Niech wielbią imię Twoje wielkie* (גָּדוֹל) i *straszliwe* (נוֹרָא): *ono jest święte* (קָדוֹשׁ) (Ps 99,3); נִעְרָץ (*budzący grozę*), forma Nif'al participium czasownika עָרַץ: *Bóg w radzie świętych przejmując bojaźnią* (נִעְרָץ), *wielki jest i straszny* (נוֹרָא) – *ponad wszystkich wokół Niego* (Ps 89,8)¹⁴². Taka sytuacja nie występuje jednak w Ps 76, który zawiera obydwie wystąpienia נוֹרָא, ponadto ani razu w utworze tym nie zostaje użyte określenie קָדוֹשׁ.

Jak już wspomnieliśmy obydwie użycia czasownika יִרָא w formie participium, w obrębie grupy asafowej, znajdują się w Ps 76: *Jesteś straszliwy* (נוֹרָא) i *któż się ostoje w obliczu Twego zagniewania? [...] Temu, który poskramia ducha książąt, który sieje postrach* (נוֹרָא) *wśród królów ziemi* (Ps 76,8.13). Psalm ten określany jest jako Pieśń Syjonu. Wychwala Bożą ochronę świątyni jak i całej świętej góry Syjon. Ukazuje Boga, który z tego miejsca rozciąga swoją potęgę i rządzi i jest przywódcą Izraela¹⁴³.

Przytoczone powyżej wersety, nie są jedynymi miejscami, w których psalmista ukazuje potęgę Swego Boga. Cały utwór jest poprzeplatany różnymi określeniami i obrazami, które mają na celu ukazać Bożą wielkość i moc: *Bóg dał się poznać w Judzie, wielkie jest imię Jego* (גָּדוֹל וְשֵׁמוֹ)¹⁴⁴ *w Izraelu [...] Jesteś pełen światła – potężniejszy*

¹⁴⁰ Tamże, s. 563-564.

¹⁴¹ WSHP t.1, s. 409.

¹⁴² J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 115.

¹⁴³ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 344-345; C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 312.

¹⁴⁴ גָּדוֹל – *wielki, stary, liczny, potężny* (WSHP t. 1, s. 168).

(אָדיר)¹⁴⁵ *niż góry odwieczne* [...] *Od Twojej grozy* (מִנְעִרְתֶּךָ)¹⁴⁶, *Boże Jakuba, zdrętwiały rydwany i konie* [...] *Ogłosiłeś z nieba swój wyrok, przeleżała się ziemia* (הָאָרֶץ יָרְאָה)¹⁴⁷, *zamilkła* [...] *Złóżcie śluby i wypełnijcie je przed Panem, Bogiem waszym, niech całe otoczenie niesie dary Straszliwemu* (לְמוֹרָא)¹⁴⁸ (Ps 76,2.5.7.9.12). Potęga Boga jest tak ogromna, że nie musi On nawet schodzić z wysokości by sądzić wrogów Swego ludu, a słysząc Jego wyroki ziemia drży z przerażenia. Osąd ten jest pozytywny dla tych, którzy są Bogu wierni, postępują w sposób prawy. Jednak ci, którzy grzeszą i postępują niegodziwie są przerażeni widząc Bożą potęgę i słysząc wyrok, który zapada przeciwko nim. W obliczy tej mocy wręcz milkną¹⁴⁹. Ponadto potęga i wszechmoc ukazanego tutaj Boga, domaga się *by całe otoczenie* (כָּל־סְבִיבָיו)¹⁵⁰ złożyło Mu dary, a nie jedynie Jego wyznawcy¹⁵¹. Bóg zostaje więc ukazany jako nie tylko władca Swego ludu, ale całej ziemi, która jest Mu poddana, składa mu daniny i drży na wieść o Jego sądzie¹⁵².

1.2.2.3. זָלַ

Kolejnym tego typu terminem jest זָלַ, który możemy przetłumaczyć jako: *sila, potęga, moc, przemoc, odwaga, ochrona, schronienie, obrona, wyzwolenie, osłona, sława, majestat, splendor, zwycięstwo, energia*¹⁵³. W Księdze Psalmów występuje 44 razy, z czego 5 razy wśród utworów asafowych.

¹⁴⁵ אָדיר – *potężny, wspaniały, możny* (WSHP t. 1, s. 14).

¹⁴⁶ מִנְעִרְתֶּךָ – *upominać, karać, grozić, zagrażać* (WSHP t. 1, s. 189).

¹⁴⁷ יָרְאָה – *bać się, bać się Boga, obawiać się, budzić lęk, być honorowanym, budzić postrach, budzić grozę, zastraszyć, przestraszyć* (WSHP t. 1, s. 409-410).

¹⁴⁸ מוֹרָא – *lęk, groza* (WSHP t. 1, s. 527).

¹⁴⁹ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 346; H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s. 691.

¹⁵⁰ סְבִיב – *okolica, wszystkie strony, wokół, sąsiedztwo, obwód, okrąg* (WSHP t. 1, s. 694).

¹⁵¹ C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 313.

¹⁵² H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s.691.

¹⁵³ WSHP t. 1, s. 752; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 1032.

Froma	Ps as	Ps	BH
בְּעֲזָרָתְךָ	1 (Ps 74,13)	2	3
עֲזָרְךָ	1 (Ps 77,15)	9	13
בְּעֲזָרְךָ	1 (Ps 78,26)	1	1
עֲזָרְךָ	1 (Ps 78,61)	3	7
עֲזָרְךָ	1 (Ps 81,2)	1	1

Pierwsze z wystąpień עֲזָרָה, wśród psalmów asafowych, znajduje się w Ps 74,13: *Ty ujarzmiłeś morze swą potęgą (בְּעֲזָרָתְךָ), skruszyłeś głowy smoków na morzu.* Werset ten znajduje się w początkowej części większego fragmentu, który poświęcony jest ukazaniu Boga jako potężnego władcy: *Bóg jednak od początku jest moim królem, który na ziemi sprawia ocalenie. Ty ujarzmiłeś morze swą potęgą, skruszyłeś głowy smoków na morzu. Ty zmiażdżyłeś lby Lewiatana, wydałeś go na żer potworom morskim. Ty otworzyłeś źródła i strumienie; Ty wysuszyłeś rzeki stale płynące. Twoim jest dzień i noc jest Twoja; Ty światło i słońce utwierdziłeś. Ty ustanowiłeś wszystkie granice ziemi; lato i zimę Ty obmyśliłeś (Ps 73,12-17)*¹⁵⁴.

Na podstawie tej wiary, psalmista opiera swoją nadzieję w to, że nawet teraz, w obliczu tragedii jaka dotknęła lud, Bóg przyjdzie z pomocą. Jego potęga jest w stanie przywrócić ludowi siły, podźwignąć go z ruin. Ten, który dawniej Swą potęgą pokonał morskie potwory, jest tym bardziej w stanie zwyciężyć ludzkich ciemżycieli Swego ludu, dlatego psalmista woła do Niego by przestał milczeć i wspomógł, tych z którymi zawarł przymierze: *Wejrzyj na Twe przymierze, bo się napelniły zakątki kraju jękiem i przemocą (Ps 74,20)*¹⁵⁵.

Następne wystąpienie עֲזָרָה, znajduje się w Ps 77,15: *Ty jesteś Bogiem działającym cuda, objawiłeś ludowi swą potęgę (עֲזָרָתְךָ).* Również i w tym przypadku, werset zawierający ten rzeczownik, znajduje się w większym fragmencie wychwalającym Bożą potęgę: *Boże, Twoja droga jest święta; który bóg dorówna wielkością naszemu Bogu? Ty jesteś Bogiem działającym cuda, objawiłeś ludowi swą potęgę. Ramieniem swoim lud Twój wybawiłeś,*

¹⁵⁴ C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 307-308.

¹⁵⁵ A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 585; J. H. Walton, V. H. Matthews, M. W. Chavalas, *Komentarz...*, dz. cyt., Warszawa 2014, s. 612; C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 306-308.

synów Jakuba i Józefa. Bożę, ujrzały Cię wody, ujrzały Cię wody: zadrżały, o odmęty się poruszyły. Chmury wylały wody, wydały głos chmury i poleciały Twoje strzały. Głos Twego grzmotu wśród terkotu kół, pioruny świat rozjaśniły, poruszyła się i zatrzęsa ziemia (Ps 77,14-19).

Ps 77 można podzielić na dwie części, pierwszą z nich stanowi lamentacja (ww. 1-10), natomiast drugą hymn wysławiający wielkie dzieła Boga (ww. 11-20)¹⁵⁶. Również pod tym względem jest on podobny do omówionego powyżej Ps 74, który także składa się z lamentacji, choć określanej raczej jako lamentacja narodowa¹⁵⁷ a nie jak w przypadku Ps 77 indywidualna¹⁵⁸, oraz hymnu przypominającego o wielkości Boga ukazanego w Jego działaniu¹⁵⁹.

Tak samo jak w Ps 74, jest tutaj ukazana Boża potęga, która nieporównywalna jest z ludzką siłą i mocą sprawczą. W obydwu utworach jest ona wspominana w kontekście doświadczenia wielkiej tragedii. W tej trudnej sytuacji psalmista wyraża swoją obawę, że Bóg odrzucił Swój lud, dlatego wrogowie mogli go zniszczyć: «Czy Bóg odrzuca na wieki nie jest już laskawy? Czy Jego laskawość ustala na zawsze, a słowo umilkło na pokolenia? Czy Bóg zapomniał o litości, czy w gniewie powstrzymał swoje miłosierdzie?» I mówię: «To dla mnie bolesne, że się odwróciła prawica Najwyższego» (Ps 77,8-11)¹⁶⁰.

Podobne do Ps 77 idee, możemy odnaleźć również w utworach nie asafowych. W początkowej części hymnu, autor Ps 77, głosi, że nikt nie jest w stanie dorównać jego Bogu. Tego typu wyznanie spotykamy również w nieasafowym Ps 89. Różnice w używanej terminologii, między tymi dwoma utworami, a w szczególności między Bożymi imionami, wskazują jednak, na odrębność tych dwóch utworów, przynajmniej pod względem ich autorstwa lub szkoły, w jakiej powstały lub zostały zredagowane: *Boże, Twoja droga jest święta; który bóg dorówna wielkością naszemu Bogu* (מִי־אֵל גָּדוֹל כְּאַלֹהִים) (Ps 77,14); *Bo któż na obłokach będzie równy Panu* (כִּי מִי בַשָּׁמַיִם יַעֲרֹף לַיהוָה), *któż wśród synów Bożych będzie do Pana podobny* (יִדְמֶה לַיהוָה בְּבָנָי אֱלֹהִים)? *Bóg w radzie świętych przejmuje bojaźnią, wielki jest i straszny* (גָּדוֹל וְיָרֵא) – *ponad wszystkich wokół Niego* (עַל־כָּל־סִבְיָיו) (Ps 89,7-8). W tym fragmencie Ps 89 możemy jednak zobaczyć również podobieństwa do niektórych

¹⁵⁶ Tamże, s. 348.

¹⁵⁷ Tamże, s. 339.

¹⁵⁸ Tamże, s. 348.

¹⁵⁹ Tamże, s. 339.

¹⁶⁰ Tamże, s. 348-349; P. Graham, *Psalm 77: A Study in Faith and History*, *Restoration Quarterly* 18/3 (1975), s. 154.

miejsce, wychwalającego Bożą potęgę, z innego psalmu należącego do grupy asafowej. W tym przypadku zbieżność dotyczy także terminologii hebrajskiej użytej w obydwu utworach: *Jesteś straszliwy (נֹרָא) i kto się ostoje w obliczu Twego zagniewania? [...] Złóżcie śluby i wypełnijcie je przed Panem, Bogiem waszym, niech całe otoczenie (כָּל־סְבִיבָיו) niesie dary Straszliwemu (Ps 76,8.12). Tego typu podobieństwo występuje również w przypadku starotestamentalnych tekstów występujących poza Psalterzem, jak na przykład Wj 15,11¹⁶¹: *Któż jest pośród bogów równy Tobie, Panie (מִי־כְמוֹכָה בְּאֱלֹהֵי הַנְּהַ), w blasku świętości, któż Ci jest podobny, straszliwy (נֹרָא) w czynach, cuda działający!**

Dalsza część hymnu, zawartego w Ps 77, podobna jest natomiast do asyryjskich i babilońskich hymnów mówiących o Adadzie, co zostało ukazane przez H. Witczyka w następującym zestawieniu¹⁶²:

Obraz	Ps 77	Teksty pozabiblijne
W grzmocie rozbrzmiewa głos Boga/bóstwa.	w. 19	CML 4, VII, 29
Bóg/bóstwo posługuje się piorunami jak strzałami.	ww. 18-19	CML 4, V, 71
Bóg/bogowie objawiają się w burzy.	ww. 18-19	CTBT XV, 15-16
Na głos Boga/bóstwa drży ziemia.	w. 19	CML 4, VII, 31n
Bóg/bóstwa poruszają otchłanie.	w. 17	STC II, 75n

Podobieństwo to jest widoczne również na płaszczyźnie Księgi Psalmów. W nieasafowym opisie teofanii zawartym w Ps 18,8-18, znajduje się 52% słownictwa występującego w Ps 77,17-20. Ponadto z 13 znaczących terminów, którymi posługuje się ten fragment, aż 8 zostało również użytych przez autora Ps 18¹⁶³:

מַיִם (woda) ¹⁶⁴	<i>Bożę, ujrzały Cię wody (מַיִם), ujrzały Cię wody (מַיִם): zadrżały, o odmetry się poruszyły. Chmury wylały wody (מַיִם), wydały głos chmury i poleciały Twoje strzały (Ps 77, 17-18)</i>
	<i>On wyciąga rękę z wysoka i chwytą mnie, wydobywa mnie z toni ognistej (מַיִם) (Ps 18,17).</i>
קוֹל (głos, hałas, zgiełk, odgłos) ¹⁶⁵	<i>Chmury wylały wody, wydały głos (קוֹל) chmury i poleciały Twoje strzały. Głos (קוֹל) Twego grzmotu wśród terkotu kół, pioruny świat rozjaśniły, poruszyła się i zatrzęsła ziemia (Ps 77, 18-19).</i>
	<i>Pan odezwał się z nieba grzmotem, to głos swój (קוֹל) dał usłyszeć Najwyższy (Ps 18,14).</i>

¹⁶¹ Tamże.

¹⁶² W. M. Stabryła, *Któż...*, dz. cyt., Częstochowa 2007, s. 289-290.

¹⁶³ W. M., Stabryła, „Ślady Twe nie były widoczne” (Ps 77, 20c). *Teofania w Psalmie 77*, *Collectanea Theologica* 79/1 (2009), s. 10.

¹⁶⁴ WSHP t. 1 s. 543.

¹⁶⁵ WSHP t. 2, s. 151-153.

קָוָה (strzala) ¹⁶⁶	Chmury wylały wody, wydały głos chmury i poleciały Twoje strzały (אֲרָבִים וְצִנּוֹת וַיִּזְרְקוּ מִן הַשָּׁמַיִם) (Ps 77, 18)
	wypuścił swe strzały (וַיִּזְרְקוּ) i rozproszył wrogów, cisnął błyskawice i zamęt wśród nich wprowadził (Ps 18,15).
רָעַם (grzmot, huk) ¹⁶⁷	Głos Twego grzmotu (רָעַם) wśród terkotu kół, pioruny świat rozjaśniły, poruszyła się i zatrzęsała ziemia (Ps 77, 19).
	Pan odezwał się z nieba grzmotem (וַיִּרְעַם), to głos swój dał usłyszeć Najwyższy (Ps 18,14).
בְּרָק (błyskawica, grzmot i błyskawica) ¹⁶⁸	Głos Twego grzmotu wśród terkotu kół, pioruny (בְּרָקִים) świat rozjaśniły, poruszyła się i zatrzęsała ziemia (Ps 77, 19).
	wypuścił swe strzały i rozproszył wrogów, cisnął błyskawice (וַיִּזְרְקוּ) i zamęt wśród nich wprowadził (Ps 18,15).
רָגַז (zatrząść, zadrzeć z niepokoju, dygotać, ekscytować się, emocjonować się, poruszyć, niepokoić, rozszłościć) ¹⁶⁹	Bożę, ujrzały Cię wody, ujrzały Cię wody: zadrzały, o odmetry się poruszyły (וַיִּרְגַּזוּ) [...]Głos Twego grzmotu wśród terkotu kół, pioruny świat rozjaśniły, poruszyła się (וַיִּרְגַּזוּ) i zatrzęsała ziemia (Ps 77, 17.19).
	Zatrzęsała się i zadrzała ziemia, góry poruszyły się (וַיִּרְגַּזוּ) w posadach, zatrzęsała się, bo On zapłonął gniewem (Ps 18,8).
רָעַשׁ (drzeć, trząść się) ¹⁷⁰	Głos Twego grzmotu wśród terkotu kół, pioruny świat rozjaśniły, poruszyła się i zatrzęsała (וַתִּרְעַשׂ) ziemia (Ps 77, 19).
	Zatrzęsała się i zadrzała (וַתִּרְעַשׂ) ziemia, góry poruszyły się w posadach, zatrzęsała się, bo On zapłonął gniewem (Ps 18,8).

Dodatkowo, możemy zobaczyć, że oba te utwory zawierają bardzo podobne sformułowania¹⁷¹:

Sformułowanie		Ps 77	Ps 18
קול + נתן (קול וְנָתַן) ¹⁷² / קולו ¹⁷³	dać + głos	w. 18	w. 14
וַתִּרְעַשׂ הָאָרֶץ	zatrzęsała się ziemia	w. 19	w. 8
מֵיִם רַבִּים	wielkie wody	w. 20	w. 17
וַיִּרְאוּ אֲפִיקֵי מַיִם / רְאוּהֶם מַיִם) ראה. ¹⁷⁴ + מַיִם	widzieć + wody	w. 17	w. 16

¹⁶⁶ WSHP t. 1, s. 325.

¹⁶⁷ WSHP t. 1, s. 302-303.

¹⁶⁸ WSHP t. 1, s. 153.

¹⁶⁹ WSHP t. 2, s. 234-235.

¹⁷⁰ WSHP t. 2, s. 305-306.

¹⁷¹ W. M., Stabryła, „Ślady...”, dz. cyt., s. 10.

¹⁷² Ps 77,18

¹⁷³ Ps 18,14.

¹⁷⁴ Dwa razy w Ps 77,17.

¹⁷⁵ Ps 18,16.

Podobieństwo widoczne jest również między Ps 77, a nieasafowym Ps 86¹⁷⁶:

Ps 77	Ps 86
Głos mój się wznosi do Boga (קוֹלִי אֶל־אֱלֹהִים) i wołam, głos mój – do Boga (קוֹלִי אֶל־אֱלֹהִים), by mnie usłyszał (וְהִשְׁמַעֲנִי אֱלֹהִים) ¹⁷⁷ (w. 2)	Wysłucha, Panie (הִשְׁמַעֲנִי יְהוָה), modlitwę moją i zważ na głos mojej prośby (בְּקוֹלִי)! (w. 6)
Szukam Pana w dzień mojej niedoli (בְּיָוֶם צָרָתִי) ¹⁷⁸ . Moja ręka w nocy niestrudzenie wyciągnięta, moja dusza odmawia przyjęcia pociechy (w. 3)	Wołam do Ciebie w dniu mego utrapienia (בְּיָוֶם צָרָתִי), by Ty mnie wysłuchujesz (w. 7)
Czy Jego łaskawość (חַסְדּוֹ) ¹⁷⁹ ustala na zawsze, a słowo umilkło na pokolenia? Czy Bóg zapomniał o litości (חַנּוּת) ¹⁸⁰ , czy w gniewie (בְּאַף) ¹⁸¹ powstrzymał swoje miłosierdzie (רַחֲמָיו) ¹⁸² ? (ww. 9-10)	Ale Ty, Panie, jesteś Bogiem miłosiernym (אֱלֹהֵי רַחֲוּם) ¹⁸³ i łagodnym (וְחַנּוּן) ¹⁸⁴ , nieskorym do gniewu (אֶפְאֵם), bogatym w łaskę (דַּבָּר) i wierność (w. 15)
który bóg dorówna wielkością naszemu Bogu (מִי־אֵל גָּדוֹל כְּאֱלֹהִים)? Ty jesteś Bogiem działającym cuda (עֲשֵׂה פִלְאֹת) ¹⁸⁵ (ww. 14b-15a)	Boś Ty jest wielki (בְּיַגְדוֹל) i działasz cuda (וְעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת) ¹⁸⁶ , tylko Ty jesteś Bogiem (w. 10)
objawiłeś ludom swą potęgę (עֲזָתְךָ) (w. 15b)	Zwróć się ku mnie i zmiłuj się nade mną; udziel Twej siły (תְּנֵה עֲזָתְךָ) słudze swojemu i ocal syna swej służebnicy! (w. 16)

Ponadto możemy również zaobserwować podobieństwo Ps 77 do innych fragmentów biblijnych spoza Psalterza, jak na przykład Ha 3,6-16¹⁸⁷:

מַיִם (woda) ¹⁸⁸	Bożę, ujrzały Cię wody (מַיִם), ujrzały Cię wody (מַיִם): zadrzały, o odmęty się poruszyły. Chmury wylały wody (מַיִם), wydały głos chmury i poleciały Twoje strzały (Ps 77, 17-18).
	Ujrzały cię góry, zadrzały. Trąba wodna (מַיִם) się przewaliła. Wielka zaryczyła Otchłań, wysoko uniosła swe ręce [...] W morze wdeptałeś jego konie, w kipiącą topiel wód (מַיִם) mnogich (Ha 3,10.15).
	Chmury wylały wody, wydały głos (קוֹל נִתְנַו) chmury i poleciały Twoje strzały (Ps 77,18).

¹⁷⁶ J. S. Kselman, *Psalm 77 and the Book of Exodus*, JANES 15 (1983), s. 54.

¹⁷⁷ אָזַן – słuchać, wysłuchać (WSHP t. 1, s. 27-28).

¹⁷⁸ צָרָה – wrogość (WSHP t. 2, s. 126).

¹⁷⁹ חֶסֶד - wspólny obowiązek, lojalność, wierność, dowody miłosierdzia Bożego (WSHP t. 1, s. 319-320).

¹⁸⁰ חַנּוּת – zanikać, obozować, oblegać coś, (WSHP t. 1, s. 315-316).

¹⁸¹ אַף – także, nawet, nos, gniew, nozdrza, twarz, przed, (WSHP t. 1, s. 73-74).

¹⁸² רַחֲמָיו - uczucie miłości, miłosierdzie (WSHP t. 2, s. 263-264).

¹⁸³ רַחוּם – kochać czule, lubić, pieścić, kochający, czuły, sympatia, współczucie łaskawość i troskliwość Boga (WSHP t. 2, s. 260).

¹⁸⁴ חַנּוּן – miłosierny, życzliwy, łaskawy (WSHP t. 1, s. 316).

¹⁸⁵ עֲשֵׂה – zrobić, zasadzić, stworzyć, pracować, harować, działać, uczynić, traktować (WSHP t. 1, s. 826-829);

פִּלְאָה – coś niezwykłego, cud (WSHP t. 2, s. 20).

¹⁸⁶ פִּלְאָה – być zbyt trudnym, być niezwykle cudownym, cudowne czyny, zrobić coś cudownego ujawnić zdumiewającą potęgę (WSHP t. 2, s. 19-20).

¹⁸⁷ W. M., Stabryła, „Ślady...”, dz. cyt., s. 11.

¹⁸⁸ WSHP t. 1, s. 543.

<p>קול (głos, hałas, zgiełk, odgłos)¹⁸⁹ + נתן (rozlać się, wylać się, wylać, dać, oddać, podarować, przekazywać, pozwolić, poddać się, postawić, umieścić, położyć, podnieść głos, być danym, zostać wydanym)¹⁹⁰</p>	<p>Ujrzały cię góry, zadrzały. Trąba wodna się przewalila. Wielka zaryczała Otchłań (גַּתַּן תְּהוֹם קוֹלוֹ), wysoko uniosła swe ręce (Ha 3,10).</p>
<p>ראה (widzieć, odkryć, patrzeć na, badać, doglądać, zobaczyć, wybrać, pojawić się, pokazać komuś, pozwolić zobaczyć, ukazać się, widziany)¹⁹¹</p>	<p>Bożę, ujrzały Cię (אֲרָאָךְ) wody, ujrzały Cię (אֲרָאָךְ) wody: zadrzały, o odmęty się poruszyły (Ps 77,17). Stanął i porozdzielał ziemię, spojrział (רָאָה) i sprawił, że zadrzały narody; rozpadają się góry prastare, zapadają pagórki odwieczne, te ścieżki Jego od pradawnych czasów. Widziałem (רָאִיתִי) klęską dotknięte mieszkania Kuszana, chwiejące się namioty na ziemi Madian [...] Ujrzały cię (אֲרָאָךְ) góry, zadrzały. Trąba wodna się przewalila. Wielka zaryczała Otchłań, wysoko uniosła swe ręce (Ha 3,6-7.10).</p>
<p>חיל (rodzić, skręcać się, powodować bóle rodzenia, wydać na świat, powodować drżenie, być wydanym na świat w bólach porodowych, być opanowanym przez lęk)¹⁹²</p>	<p>Bożę, ujrzały Cię wody, ujrzały Cię wody: zadrzały (יִחַלְוּ), o odmęty się poruszyły (Ps 77,17). Ujrzały cię góry, zadrzały (יִחַלְוּ). Trąba wodna się przewalila. Wielka zaryczała Otchłań, wysoko uniosła swe ręce (Ha 3,10).</p>
<p>רגז (zatrząść, zadrzeć z niepokoju, dygotać, ekscytować się, emocjonować się, poruszyć, niepokoić, rozżłościć)¹⁹³</p>	<p>Bożę, ujrzały Cię wody, ujrzały Cię wody: zadrzały, o odmęty się poruszyły (יִרְגְּזוּ) (Ps 77,17). Widziałem klęską dotknięte mieszkania Kuszana, chwiejące się (יִרְגְּזוּ) namioty na ziemi Madian [...] Usłyszałem, i łono moje zadrzało (וַיִּתְרַגַּז), na głos ten zadrzały me wargi, przeniknęła trwoga me kości, kroki się moje zachwiały (וַיִּתְרַגַּז). W spokoju jednak wyglądam dnia utrapienia, który nadchodzi na lud, co nas gnębi (Ha 3,7.16).</p>
<p>זרם (zakończyć życie, wyladować, wylać)¹⁹⁴ + מים</p>	<p>Chmury wylały (וַיִּזְרְמוּ מַיִם) wody, wydały głos chmury i poleciały Twoje strzały (Ps 77,18). Ujrzały cię góry, zadrzały. Trąba wodna się przewalila (וַיִּזְרְמוּ מַיִם). Wielka zaryczała Otchłań, wysoko uniosła swe ręce (Ha 3,10).</p>
<p>ץ (strzała)¹⁹⁵ + הלך (iść, kroczyć, zachowywać się, odejść, umrzeć, płynąć, prowadzić, przechadzać się, rozejść się, rozproszyc)¹⁹⁶</p>	<p>Chmury wylały wody, wydały głos chmury i poleciały Twoje strzały (צַדִּיקֵי אֱתֵרֵי הַשָּׁמַיִם) (Ps 77,18). Słońce i księżyc stoją w swoim miejscu z powodu blasku lecących Twych strzał (וַיִּלְכְּוּ הַיָּרֵךְ הַיָּמִינִי) i jasnego lśnienia Twej dzidy (Ha 3,11).</p>

¹⁸⁹ WSHP t. 2, s. 151-153.

¹⁹⁰ WSHP t. 2, s. 687-690.

¹⁹¹ WSHP t. 2, s. 214-218.

¹⁹² WSHP t. 1, s. 295.

¹⁹³ WSHP t. 2, s. 234-235.

¹⁹⁴ WSHP t. 1, s. 268.

¹⁹⁵ WSHP t. 1, s. 325.

¹⁹⁶ WSHP t. 1, s. 235-236.

1.2.3. Mądry, wszechwiedzący

Autorzy Biblijni nie posiadali słowa, które mogłoby oznaczać *wszechwiedzę* Boga. Jednak z niektórych opisów, również tych zawartych w psalmach, widać, że tego typu idea była im znana. Nie jest ona jednak charakterystyczna dla grupy asafowej. Tego typu myślenie zdaje się wyrażać jedynie Ps 50 w słowach, które autor natchniony zapisuje jako wypowiedziane przez Boga: *Znam (ׁנִפְּתָר) całe ptactwo powietrzne, i do mnie należy to, co się porusza na polu (Ps 50,11)*¹⁹⁷.

W Ps 50 użyty został czasownik *נִפְּתָר*, który oznacza *zauważyć, usłyszeć o czymś, dowiedzieć się czegoś, poznać, troszczyć się o, odbyć stosunek seksualny* (dosłownie *poznać seksualnie*), *wiedzieć, mieć zrozumienie*¹⁹⁸. W całej Księdze Psalmów występuje on 93 razy, z czego 17 razy wśród psalmów asafowych. Jednak w pozostałych 16 wystąpieniach, został użyty na określenie wiedzy lub jej braku przez ludzi, albo w kontekście drwiny z Boga, który zdaniem grzeszników nie posiada wiedzy o ich występkach. Ten ostatni przypadek, naszym zdaniem, można by jednak przypisać jako pewne zaświadczenie przez psalmistę, że Bóg jest, wbrew temu co mówią grzesznicy, tym, który jednak posiada wiedzę, a jedynie jej nie ujawnia swoim postępowaniem, przynajmniej w danym czasie: *I mówią: «Jakże Bóg może wiedzieć (לֹא־עֵדָה), czyż Najwyższy ma wiedzę (הֲעֵדָה שֶׁיֵּי)?» (Ps 73,11)*.

W wersecie Ps 73,11, oprócz czasownika *נִפְּתָר*, został użyty także rzeczownik *עֵדָה*, który możemy przetłumaczyć jako *mądrość, wiedza*¹⁹⁹. Termin ten nie występuje w żadnym innym miejscu Księgi Psalmów. Nie jest on jednak często używany również w całej Biblii Hebrajskiej, gdyż pojawia się w niej zaledwie 6 razy. W wersecie tym, dwukrotnie zostaje przez grzeszników wykpione posiadanie przez Boga wiedzy. Choć w rzeczywistości, zostaje w ten sposób zanegowana cała osoba Boska, a nie tylko aspekt posiadania przez Niego wiedzy, na temat danych postępowań ludzi²⁰⁰.

¹⁹⁷ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 116-117.

¹⁹⁸ WSHP t. 1, s. 370-371.

¹⁹⁹ WSHP t. 1, s.217.

²⁰⁰ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 102.

1.2.4. Miłosierny

W Księdze Psalmów częstym wątkiem jest przekonanie o Bożej dobroci, miłosierdziu czy łaskawości względem ludzi. Również w grupie psalmów asafowych, spotykamy taki obraz Boga. Mimo, że częściej tego typu obraz Boga widoczny jest na podstawie większego tekstu, aniżeli konkretnych pojęć. Postaramy się w tej części naszej pracy przedstawić kilka hebrajskich terminów, którymi autor lub autorzy psalmów asafowych, próbują ukazać Boga właśnie jako osobę pełną dobroci i łaskawości.

Termin **מִיָּדְוָה** wyraża przywiązanie jednej osoby do drugiej, uczucie miłości, miłosierdzia. Pochodzi od rzeczownika **דָּוָה** oznaczającego *lono*, co wynika z faktu semickiego wierzenia, że siedzibą tego typu uczucia jest wewnątrz ludzkiego ciała²⁰¹. Sam termin **מִיָּדְוָה** może być przetłumaczony jako *uczucie miłości, miłosierdzie*²⁰². W odróżnieniu od **דָּוָה** jest to miłość niczym niezasłużona, nie wynikająca z żadnego prawa ani pokrewieństwa między stronami, tak jak to ma miejsce w niżej omówionym terminie **דָּוָה**. Jednak **מִיָּדְוָה** jest przyczyną **דָּוָה**, ponieważ dzięki **מִיָּדְוָה**, Bóg zawiera z ludem przymierze, w wyniku którego wiąże się z Izraelem, które niejako narzuca mu trwanie w **דָּוָה**, względem ludu²⁰³.

Termin **דָּוָה** możemy przetłumaczyć jako: *wspólny obowiązek, lojalność, wierność, dowody miłosierdzia Bożego*²⁰⁴. Określa pewien rodzaj postępowania zarówno w stosunkach międzyludzkich jak i pomiędzy Bogiem a człowiekiem. Wskazuje na wzajemne prawa i obowiązki osób związanych ze sobą pokrewieństwem lub jakąś umową. Takiego rodzaju umową jest przymierze, określane za pomocą hebrajskiego terminu **בְּרִית**. Nie jest to dobrowolnie okazywana łaska, pomoc, ale obowiązkiem związanych ze sobą stron. Obrazem tego typu łaskawości, Boga względem Izraela, jest Boże prowadzenie Swego ludu jako jego ojciec i pasterz. Termin ten, zawiera w sobie ponadto, element wzajemnej wierności i miłości²⁰⁵.

²⁰¹ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 118-119; WSHP t. 2, s. 263-264.

²⁰² WSHP t. 2, s. 263-264.

²⁰³ A. Dreja, *Bóg w lamentacjach narodu*, [w:] Eckmann A., Łach S., Tronina A. (red.), *Obraz Boga w Psalterzu*, (Studia Teologiczne t. 3), Lublin 1982, s. 21.

²⁰⁴ WSHP t. 1, s. 319-320.

²⁰⁵ A. Dreja, *Bóg...*, dz. cyt., Lublin 1982, s. 19-20.

W Księdze Psalmów מִיָּמִיָּן występuje zaledwie 11 razy, z czego tylko 2 razy wśród psalmów asafowych. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w 5 miejscach מִיָּמִיָּן występuje w tym samym wersecie co דָּוָה. Mimo, że takie zestawienie stanowi prawie połowę przypadków występowania מִיָּמִיָּן w Księdze Psalmów, to jednak ani razu terminy מִיָּמִיָּן i דָּוָה nie zostały użyte, w jednym wersecie, przez autora czy autorów psalmów asafowych. Choć w przypadku Ps 77 דָּוָה występuje w wersecie poprzedzającym ten, w którym znajduje się מִיָּמִיָּן. Można więc, naszym zdaniem, zaliczyć go do tej tendencji: *Czy Jego łaskawość (דָּוָה) ustala na zawsze, a słowo umilkło na pokolenia? Czy Bóg zapomniał o litości (חַנּוּן), czy w gniewie powstrzymał swoje miłosierdzie (רַחֲמֵי) (Ps 77,9-10)*. Podobna sytuacja występuje także w Ps 106, 119, 145. Jeśli uwzględnimy więc również takie przypadki, wówczas, jedynie w Ps 119,156 i Ps 79,8 termin מִיָּמִיָּן nie występuje w bliskim położeniu z דָּוָה. Tym co jednak odróżnia Ps 78 od Ps 119, jest fakt, iż w całym Ps 78 nie został użyty termin דָּוָה, natomiast w przypadku Ps 119 występuje on 7 razy. Widzimy więc, że Ps 78 nie wpisuje się w pewną tendencję widoczną w Księdze Psalmów. Z racji jednak na to, że inny psalm asafowy, używa מִיָּמִיָּן i דָּוָה w sąsiadujących ze sobą wersetach, nie powoduje to, by cała grupa asafowa wyróżniała się na tle Księgi Psalmów, pod tym względem. Tym bardziej, jeśli weźmie się pod uwagę ogólnie małą liczbę wystąpień מִיָּמִיָּן w psalmach asafowych.

Innym, bardzo bliskim do מִיָּמִיָּן terminem jest רַחֲמֵ. Tak samo jak מִיָּמִיָּן pochodzi on od rzeczownika דָּוָה oznaczającego *łono, wnętrzości*²⁰⁶. Sam natomiast termin רַחֲמֵ możemy przetłumaczyć jako: *kochać czule, lubić, pieścić, kochający, czuły, sympatia, współczucie łaskawość i troskliwość Boga*²⁰⁷. W Księdze Psalmów występuje jedynie 6 razy z czego wśród psalmów asafowych tylko w Ps 78,38: *On jednak, litując się (רַחֲמֵ), odpuszczał winę, a nie wytracał ich, często powściągał swój gniew, i nie pobudzał całej swej zapalczywości*.

Boże miłosierdzie, w tym wersecie, ukazane jest jako, to które znajduje się nad Bożą sprawiedliwością, następujący po nim zwrot יִכַּפֵּר עוֹן, zwraca uwagę dosłownie na zakrycie

²⁰⁶ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 118-119; G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 639; WSHP t. 2, s. 260, 263-264.

²⁰⁷ WSHP t. 2, s. 260.

grzechów, poprzez typowy dla liturgii, na przykład podczas Jom Kippur, czasownik כפר²⁰⁸. Bóg nie chce tu wzbudzić całego swojego gniewu, w pewien sposób wycofuje swój gniew ze względu na swe miłosierdzie²⁰⁹.

1.2.5. Sprawiedliwy

Bóg wielokrotnie przedstawiany jest w Biblii Hebrajskiej, w tym również w Księdze Psalmów jako sprawiedliwy. Przejawia się to na różne sposoby. Atrybut ten przypisywany jest Mu, na przykład, gdy mowa jest o Bożym działaniu zgodnym z Jego świętością, co wiąże się z niepopelnianiem przez Niego nieprawości. Bóg jawi się jako ten, który karze zło, nagradza dobro, czyniąc to zgodnie ze swoim miłosierdziem przez co lituje się nad grzesznikiem, wybawia naród, usprawiedliwia grzeszącego. Obraz sprawiedliwego Boga przedstawiany jest więc gdy nie dopuszcza się nieprawości: *Pan sprawiedliwy jest w jego środku, nie czyni niesprawiedliwości. Każdego rana wydaje wyrok, o świcie On nie zawiedzie. Ale nikczemnik nie zna wstydu* (So 3,5); wyświadcza dobrodziejstwo: *Niech przekazują pamięć o Twojej wielkiej dobroci i niech się radują Twą sprawiedliwością* (אֱתֵרְךָ צַדִּיק) (Ps 145,7); nie pozwala zginąć sprawiedliwemu wraz z grzesznikiem: *O, nie dopuść do tego, aby zginęli sprawiedliwi, z bezbożnymi, aby stało się sprawiedliwemu to samo, co bezbożnemu! O, nie dopuść do tego! Czyż Ten, który jest sędzią nad całą ziemią, mógłby postąpić niesprawiedliwie?* (Rdz 18,25); karze za grzechy oraz przebacza: *Od krwi uwolnij mnie, Boże, mój Zbawco, niech mój język sławi Twoją sprawiedliwość* (אֱתֵרְךָ צַדִּיק)! (Ps 51,16); okazuje łaskę, pomaga uciśnionym: *wyrwij mnie i wyzwól w Twej sprawiedliwości* (אֱתֵרְךָ צַדִּיק), *nakłoń ku mnie swe ucho i ocal mnie!* (Ps 71,2)²¹⁰.

W przytoczonych powyżej fragmentach z Księgi Psalmów został użyty rzeczownik אֱתֵרְךָ צַדִּיק. Pomimo tego, że w całej księdze pojawia się on 34 razy, to jednak ani razu nie spotykamy go w obrębie grupy asafowej. W psalmach asafowych pojawia się natomiast, choć tylko jeden raz, rzeczownik אֱתֵרְךָ צַדִּיק. Widzimy więc, że sama terminologia określająca Boga jako sprawiedliwego, należy do rzadkości w utworach asafowych. Jednak, jeśli

²⁰⁸ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 639.

²⁰⁹ J. A. Alexander, *The Psalms*, t. 2 (Ps 50 – 100), New York 1850, s. 202.

²¹⁰ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 121.

odniesiemy psalmy asafowe do ogółu psalmów nieasafowych, zobaczymy, że wiele spośród nich również, nie porusza tematyki Bożej sprawiedliwości.

W Księdze Psalmów rzeczownik קִדְּשׁ występuje 49 razy z czego tylko raz wśród psalmów asafowych, gdzie odniesiony został bezpośrednio do Boga: *Niebiosa zwiastują Jego sprawiedliwość* (יְקִדְּשׁ), *albowiem sam Bóg jest sędzią* (Ps 50,6). Bóg przez swoją sprawiedliwość, karze Swój lud z powodu popełnianych przez nich występków. Poprzez dogłębną znajomość Izraela, Bóg wie, że pomimo licznych ofiar, które Mu składają, ich życie pełne jest grzesznych czynów. Bóg w Swojej sprawiedliwości nie daje się więc oszukać przez ofiary i przestrzeganie liturgicznych przepisów, w obliczu nieprzestrzegania przez lud Dekalogu. Bóg wiedząc jak długa i poważna jest lista grzesznych postępowań Izraela postępuje sprawiedliwie w swym sądzie, nie patrząc na pewnego rodzaju próby przekupienia Go, za pomocą składanych ofiar²¹¹. Przez ludzi zostało bowiem zapomniane, że w centrum ich relacji z Bogiem nie stoją ofiary, ale zawarte z Nim przymierze²¹².

Werset ten, kończy pierwszą część Ps 50, będącą teofanią *Boga nad bogami*, przywołując pojawienie się Boga na Synaju. Zanim zacznie sędzić w swej sprawiedliwości, objawia kim jest, a mianowicie potężnym i strasliwym sędzią. A sąd, który za chwilę ma się odbyć będzie czymś bardzo znaczącym, ponieważ na jego świadków zostaje wezwana cała ziemia i niebo²¹³.

Użycie קִדְּשׁ , w kontekście Bożego sądu, nie stanowi jednak niczego wyróżniającego Ps 50, na tle całej księgi. Tego typu użycie, widzimy również w utworach nieasafowych, jak na przykład: *Boś Ty przeprowadził mój sąd i wyrok, zasiadając na tronie – Sędzio sprawiedliwy* (קִדְּשׁ) [...] *Sam będzie sędził świat sprawiedliwie* (קִדְּשׁ), *wyda narodom bezstronny wyrok* (Ps 9,5.9); *Osądź mnie, Panie, Boże mój, w Twej sprawiedliwości* (קִדְּשׁ); *niech się nie cieszą oni nade mną* (Ps 35,24); *Będę Ci dziękował szczerym sercem, gdy się zaprawię do wyroków Twej sprawiedliwości* (קִדְּשׁ) [...] *Wstaję o północy, aby Cię wielbić za słuszne* (קִדְּשׁ) *Twoje wyroki* [...] *Przysięgłem i postanawiam przestrzegać Twoich sprawiedliwych* (קִדְּשׁ) *wyroków* (Ps 119,7.62.106). Takie zestawienie Bożej

²¹¹ A. Kończak, *šēdāqāh Jahwe według Księgi Psalmów* [w:] Eckmann A., Łach S., Tronin A.(red.), *Obraz Boga w Psalterzu*, (Studia Teologiczne t. 3), Lublin 1982, s. 19-20.

²¹² A. Deissler, *Die Psalmen*, Düsseldorf 1964, s. 204.

²¹³ Tamże.

sprawiedliwości i pełnionej przez niego funkcji sędziego, wydającego wyroki, ukazuje, że dla autorów Psalterza, jest On w swoich działaniach bezstronny²¹⁴.

1.3. Funkcje pełnione przez Boga

1.3.1. Sędzia

Obraz Boga jako sędziego jest częsty w tekstach starotestamentalnych, co widoczne jest również w obszarze samego Psalterza²¹⁵. Przyjrzyjmy się teraz kilku wybranym zagadnieniom, z tym związanym, widocznych w psalmach asaofwych. Z racji na to, że tematyka ta jest bardzo rozległa w obrębie tej grupy, nie będziemy mogli jednak omówić tej problematyki w sposób wyczerpujący. Zostaną tutaj więc poruszone tylko niektóre jej aspekty.

1.3.1.1. Ps 82

W Ps 82,2 Bóg zwraca się do sądzonych przez niego poprzez formułę *עַד-מִתְּ*. Występuje ona w Księdze Psalmów jeszcze w kilku lamentacjach²¹⁶, jak również w innych tekstach biblijnych spoza Psalterza²¹⁷. W Psalterzu, Ps 82 jest jedynym miejscem, gdzie formuła ta zostaje przypisana Bożej wypowiedzi. W pozostałych utworach tej księgi, jest stosowana jak zwrot, wołających w czasie ucisku ludzi, w stronę milczącego Boga²¹⁸. Ma on skłonić adresata, którym w tym przypadku jest Bóg, do szybszego działania. Pytanie to zawsze pojawia się w negatywnym kontekście i nacechowane jest skrajną niecierpliwością i pewnego rodzaju protestem przeciwko trwającej już długi czas sytuacji²¹⁹. W Ps 82 spowodowana jest przez niesprawiedliwe wyroki wydawane przez bóstwa (lub jak uważają niektórzy badacze sędziów ludzkich) oraz okazywanie pobłażliwości przestępcom²²⁰: *Dokądże będziecie sądzić niegodziwie i trzymać stronę występnych?* (Ps 82,2).

²¹⁴ A. F. Kirkpatrick (red.), *The Book of Psalms (Psalms XVII-LXXXIX)*, (The Cambridge Bible for Schools and Colleges), Cambridge 1904, s. 280.

²¹⁵ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 33.

²¹⁶ Ps 6,4; 74,10; 80,5; 90,13; 94,3.

²¹⁷ Wj 10, 3; 16, 28; Lb 14, 11. 27.

²¹⁸ A. Deissler, *Die Psalmen*, Düsseldorf 1964, s. 311-312; C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 307.

²¹⁹ E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 1993, s. 69-70.

²²⁰ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 34.

Bóg, w Ps 82, domaga się w sposób szczególny prawego rozsądzania spraw pewnych grup ludzi: *Ujmijcie się za sierotą (לַדָל) i uciśnionym (יְתוֹם), wymierzcie sprawiedliwość nieszczęśliwemu (עָנִי) i ubogiemu (רֹשֵׁל)! Uwolnijcie uciśnionego (לַדָל) i nędzarza (אֶבְיֹן), wyrwicie go z ręki występnych!* (Ps 82,3-4). Ten tekst nie wpisuje się w pewnego rodzaju standardy łączenia ze sobą tego typu kategorii. Spośród wszystkich tekstów biblijnych jedynie w Ps 82 zostały obok siebie zestawione pojęcia לַדָל i יְתוֹם. W innych fragmentach לַדָל występuje w połączeniu z עָנִי (*biedny*)²²¹ albo z אֶבְיֹן (*ubogi*)²²². Ponadto w Ps 82 terminy עָנִי i אֶבְיֹן zostały od siebie oddzielone, podczas gdy w innych tekstach biblijnych bardzo często łączy się je ze sobą²²³. Mimo tych różnic, sama treść napomnień występujących w Ps 82, może być zestawiona z innymi fragmentami starotestamentalnymi, zarówno prawnymi²²⁴ jak i prorockimi²²⁵, mądrościowymi²²⁶ czy nawet z innymi psalmami²²⁷.

Mimo Bożych napomnień, oskarżani w Ps 82, nie zmieniają swojego sposobu sądzenia. Nadal postępują w swych sądach w sposób nieprawy: *Lecz oni nie pojmują i nie rozumieją, błąkają się w ciemnościach; cała ziemia chwieje się w posadach* (Ps 82,5). Gubią się podążając w ciemności, ponieważ brakuje im sprawiedliwości, która jest światłością oraz znajomości prawa. To sprawia, że ich sądy są nie tylko teraz nieprawe, ale również będą takimi w przyszłości, ponieważ brakuje im podstawy, przemienienia, które wyrwałoby ich z błędu. Sytuacja ta jawi się jako skrajnie niebezpieczna, co wyraża obraz chwiejącej się w swoich posadach ziemi. To sprawi, że Bóg musi podjąć interwencję wobec zaistniałej sytuacji, aby ocalić ziemię. Przypomnienie o prawdziwym porządku nie przyniosło skutków, potrzebne jest więc Boże działanie, mające na celu usunięcie nieprawych sędziów²²⁸.

Zachwianie się ziemi spotykamy również w innych tekstach starotestamentalnych, gdzie jest ono użyte w związku z opisem stworzenia²²⁹, sądu²³⁰, teofanii²³¹. W przypadku Ps 82,5 jest to związane z nadejściem Boga przychodzącego ogłosić wyrok nad bogami²³².

²²¹ Iz 10,2; 26,2; So 3,12; Hi 34,28; Prz 22,22

²²² 1 Sm 2,8; Ps 113,7; Iz 14,30; 25,4; Am 4,1; 8,6; Hi 5,15; Prz 14,3; Ps 72,13

²²³ Pwt 24,24; Iz 41,17; Jr 22,16; Ez 16,49; 18,12; 22,29; Ps 12,6; 35,10; 37,14; 40,18; 70,6; 72,4; 74,21; 86,1; 109,16.22; 140,13; Prz 31,9; Hi 24,4.14.

²²⁴ Wj 22,21; Kpł 19,15; 33; Pwt 1,17; 16,18; 24,17; 25,1; 27,19.

²²⁵ Iz 1,17. 23; 3,14-15; 5,23; 10,1-2; Jr 5,28; 21,12; 22,3; Ez 22,27.29; Am 5,7.10-12; Mi 3,1-3; So 3,3; Za 7,9.

²²⁶ Prz 4,31; 17,5; 18,5; 22,22-23; 29,7; 31,9; Jb 5,15-16; 24,3; 29,12-14; 31,16-17; 34,17. 28.

²²⁷ Ps 37,32-33; 94,6; 109,7; S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 34-35.

²²⁸ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000, s. 488.

²²⁹ Iz 40, 21; Jr 31, 37.

²³⁰ Iz 24, 18; Pwt 32, 22; Mi 6, 2.

²³¹ 2 Sm 22, 18.16; Ps 18, 8. 16.

²³² S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 35.

Również w Ps 18, przyjscie Boga objawia się poprzez zadrżenie się ziemi: *Zadrzęsła się i zadrżała ziemia, góry poruszyły się w posadach, zadrzęsły się, bo On zapłonął gniewem* (Ps 18,8). Jednak jest to dopiero początek długiego opisu Bożej teofanii ujętego w Ps 18, natomiast w Ps 82 nie rozwija się ono w tak barny opis przyjscia Boga. Dodatkowo w przypadku Ps 18 został użyty zupełnie inny czasownik niż w przypadku Ps 82. W utworze asafowym zastosowano czasownik מוט, który, poza tym wersetem, nie pojawia się w żadnym innym fragmencie psalmów asafowych. W przypadku natomiast utworów nieasafowych jest on użyty jedynie w nielicznych przypadkach w odniesieniu do ziemi: *Przeto się nie boimy, choćby walila się ziemia i góry zapadały* (ובַמֹּוֹט) *w otchłań morza* (Ps 46,3); *Wstrząsnąłeś i rozdarłeś ziemię: ulecz jej rozdarcia, albowiem się chwieje* (כִּי־מָטָה) (Ps 60,4); *Pan króluj, oblókł się w majestat, Pan przywdział potęgę i nią się przepasał: tak utwierdził świat, że się nie zachwieje* (בַּל־תִּמּוֹט) (Ps 93,1); *Mówcie wśród pogan: Pan jest królem. Umocnił świat, by się nie poruszył* (בַּל־תִּמּוֹט): *ze słusnością wymierza ludom sprawiedliwość* (Ps 96,10); *Umocniłeś ziemię w jej podstawach: na wieki wieków się nie zachwieje* (בַּל־תִּמּוֹט) (Ps 104,5); *Pieśń stopni. Ci, którzy Panu ufają, są jak góra Syjon, co się nie porusza, ale trwa na wieki* (Ps 125,1). Jednak w większości spośród tych fragmentów, czasownik מוט użyty jest z zaprzeczeniem, ukazując w ten sposób stabilność a nie, jak w przypadku Ps 82, zachwianie się ziemi jako przejaw nadejścia Boga. Ukazane w ten sposób, stworzone przez Boga dzieło, jawi się jako stabilne, mocno ugruntowane przez Bożą potęgę²³³, będąc w ten sposób metaforą dla innych rzeczywistości, o których wspominają autorzy natchnieni. To samo tyczy się Ps 125 przedstawiającego stabilność Bożej potęgi przejawiającej się poprzez Jego tron na Syjonie²³⁴. Natomiast w pozostałych fragmentach Psalterza, zawierających ten czasownik, mowa jest o zachwianiu się jakiejś osoby, na przykład Ps 16,8: *Stawiam sobie zawsze Pana przed oczy, nie zachwieję się* (לֹא־יִמּוֹט), *bo On jest po mojej prawicy*. Widzimy więc, że Ps 82 w pewien sposób wyróżnia się na tle innych psalmów, pod względem zastosowania czasownika מוט.

²³³ J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 237.

²³⁴ F. Delitzsch, *The Psalms*, (Commentary on the Old Testament, t. 5), Redinburgh 1871, s. 764; L. A. Schökel, C. Carniti, Carniti C., *Salmos II (Salmos 73 - 150). Traducción, introducciones y comentarios*, Estella 1993, s. 559-560.

1.3.1.1.1. Wyjątkowa postawa Boga na sądzie

Na samym początku sądowego procesu, przedstawionego w Ps 82, autor natchniony używa, do opisanego postawy Boga, czasownika נָצַב, który oznacza *ulożać się, zająć miejsce, stanąć, stać, pozostawać w pozycji stojącej, stanąć naprzeciw, być postawionym, umieścić, ustawić*²³⁵. Widzimy więc, że Bóg podczas odbywania sądu przybiera postawę stojącą wobec boskiego zgromadzenia: *Psalm. Asafowy. Bóg powstaje (אֱלֹהִים נָצַב) w zgromadzeniu boskim, pośrodku bogów sąd odbywa* (Ps 82,1). Czasownik נָצַב odniesiony w tej sytuacji do Boga, jest elementem wyróżniającym Ps 82, na tle innych sądowych zebrań przedstawionych w Biblii Hebrajskiej. Uczestnicy boskiego zgromadzenia stają zwykle przed organem przewodniczącym, w tej natomiast scenie sytuacja jest odwrotna²³⁶. Choć stojąca postawa uczestników boskiego zgromadzenia jest wspomniana również w innych fragmentach biblijnych: *Kto bowiem stał (עָמַד)*²³⁷ *w radzie Pana, widział i słyszał Jego słowo? Kto nadsluchiwał Jego słowa i usłyszał je?* (Jr 23,18); *Potem [Pan] ukazał mi arcykapłana Jozuego, który stał (עָמַד) przed aniołem Pańskim, a po jego prawicy stał szatan, oskarżając go. [...] A Jozue stojący przed aniołem, był odziany w brudne szaty. I zwrócił się [anioł] do tych, którzy stali (עָמַד) przed nim: «Zdejmijcie z niego brudne szaty!» Do niego zaś rzekł: «Patr – zdejmują z ciebie swoją winę i przyodziewają cię szata wspaniałą»* (Za 3,1.3); *Strumień ognia się rozlewał i wypływał od Niego. Tysiąc tysięcy służyło Mu, a dziesięć tysięcy razy dziesięć tysięcy stało (יִקְרְמוּן)*²³⁸ *przed Nim. Sąd zasiadł i otwarto księgi* (Dn 7,10). Jednak w Ps 82 to Bóg Izraela jest tym, który stoi na zgromadzeniu. Natomiast osoba przewodnicząca w boskim zgromadzeniu siedziała, a nie stała, podczas wydawania wyroku. Mogłoby to więc wskazywać, na fakt, że Bóg nie jest w tym zgromadzeniu suwerenem, a jednym z bóstw drugiego rzędu. W ramach tego typu procesu przewodniczący siedzi, dlatego stojąca postawa Boga może również wskazywać, że występuje on tutaj jako swego rodzaju powód, a nie jako przewodniczący²³⁹. Mimo przesłanek, że Bóg, występuje nie jako suweren, to nie zauważalna jest obecność jakiejś innej postaci, która obejmowałaby taką rolę. Ponadto,

²³⁵ WSHP t. 1, s. 671-672.

²³⁶ D. O. McClellan, *An exegetical...*, dz. cyt., s. 5.

²³⁷ עָמַד – *wejść przed, stanąć na pozycji, stać, pozostać stojąco, być nieruchomym, spowodować zatrzymanie, postawić, sprawić aby coś stało, przedstawić, ustanowić* (WSHP t.1, s. 783-784)

²³⁸ קָוַם – *podnieść się, wstawać, powstać, spełniać się, przetrwać, utwierdzić w cenie, podnieść, postawić, mianować, odbyć się* (WSHP t. 2, s. 153-156).

²³⁹ D. O. McClellan, *An exegetical...*, dz. cyt., s. 5.

orzeczenie o winie i wyrok wydają się pochodzić właśnie od Boga²⁴⁰. Ponadto Ps 82,1 przedstawia Boga jako stojącego pośród bogów (בְּקִרְבֵּי אֱלֹהִים). Gdzie termin בְּקִרְבֵּי oznacza *wnętrznosci, wewnętrzne części, siedlisko czegoś* (na przykład emocji), *pośrodku, pomiędzy, w obecności*²⁴¹. Wskazywałyoby więc to na fakt, że Bóg Izraela nie stoi na czele przedstawianego w Ps 82 zgromadzenia bóstw, a jedynie jest jego jakąś częścią. Co prawda w Biblii Hebrajskiej znajdujemy fragmenty, gdzie Bóg stoi podczas pełnienia funkcji sędziowskich, ale teksty te nie są związane z boskim zgromadzeniem: *Pan powstał* (נִצָּן), *by wszcząć rozprawę, stoi* (וַעֲמַד), *by toczyć spór ze swoim ludem* (Iz 3,13); *gdy Bóg na sąd się podniósł* (בְּקִרְבֵּי), *by ocalić wszystkich pokornych na ziemi* (Ps 76,10)²⁴². Jeden z tych tekstów, tak samo jak omawiany tu Ps 82, znajduje się w grupie asafowej. Może to więc przemawiać, za tym, że stojąca postawa podczas czynności sądowych jest charakterystyczna dla psalmów asafowych i nie uwzględnia ona hierarchiczności osób biorących udział w rozprawie.

Możliwe więc, że nie mamy tutaj do czynienia z sytuacją, gdzie Bóg nie stoi na czele zgromadzenia, z racji obranej przez niego pozycji stojącej, a jedynie jest to pewnego rodzaju specyficzny dobór słów autora. W takiej sytuacji, przemawiałoby to, za jakiegoś rodzaju odrębnością psalmów asafowych, a przynajmniej Ps 82, od myśli Biblii Hebrajskiej na tej płaszczyźnie.

1.3.1.2. Psalm 50

P. Bovati wyróżnia dwa rodzaje procesów sędziowskich, które mogły funkcjonować w tamtych czasach w Izraelu. Pierwszym z nich jest spór prawny, który był sformalizowanym procesem sądowym. Brali w nim udział również świadkowie i notariusz. Odbywał się on według schematu: 1. Oskarżenie wygłoszone przez oskarżyciela; 2. Odpowiedź oskarżonego na przedstawione mu zarzuty; 3. Pojednanie się obu stron sporu. Drugim jest rozprawa sądowa. Toczyła się ona na trzech etapach: 1. postępowanie przygotowawcze; 2. debata z oskarżeniem oraz obrona; 3. wyrok. Jej celem jest przywrócenie sprawiedliwości²⁴³. Najprawdopodobniej drugi typ procesu zawiera Ps 50, który wraz z 51, tworzy niejako dwa akty jednej liturgii pokutnej²⁴⁴. Na toczącej się w Ps 50

²⁴⁰ Tamże, s. 6-7.

²⁴¹ WSHP t. 2, s. 195-196.

²⁴² D. O. McClellan, *An exegetical...*, dz. cyt., s. 5.

²⁴³ L. A. Schökel, C. Carniti, Carniti C., *I Salmi, t. 1 (Sal 1 – 72)*, Roma 1992, s. 809.

²⁴⁴ Tamże, s. 808.

rozprawie, ludzie i Bóg są dwiema stronami sporu, które związane są ze sobą zobowiązaniami wynikającymi z zawartego przymierza²⁴⁵. Widoczne jest więc przekonanie, że Boże prawo do sądenia ludu, wynika z zawartego na Synaju przymierza²⁴⁶. Niebo i ziemia pełniom natomiast rolę świadków oraz notariusza, odbywającego się procesu²⁴⁷.

Sam Ps 50 dzieli się natomiast wyraźnie na trzy części: 1. wstęp z opisem teofanii (ww. 1-6); 2. pierwsze przemówienie Boga - na temat ofiar (ww. 7-15); 3. drugie przemówienie Boga - na temat indywidualnych przestępstw (ww. 16-23). Zastosowany w utworze podział na dwie mowy Boga, odpowiada dwom tablicom dekalogu: 1. kult (przykazania Boże); 2. ethos (przykazania społeczne)²⁴⁸.

Ps 50 zaczyna się od prologu, będącego opisem Bożej teofanii. Zanim więc zacznie odbywać się sąd nad grzesznym ludem, następuje przedstawienie Bożego majestatu i gniewu²⁴⁹: *Psalm. Asafowy. Przemówił Pan, Bóg nad bogami, i zawezwał ziemię od wschodu do zachodu słońca. Bóg zajaśniał z Syjonu, korony piękności. Bóg nasz przybył i nie milczy; przed Nim ogień trawiący, wokół Niego szaleje nawalnica. Wzywa on z góry niebo i ziemię, by lud swój sądzić. «Zgromadźcie Mi moich umiłowanych, którzy zawarli ze Mną przymierze przez ofiarę». Niebiosa zwiastują Jego sprawiedliwość, albowiem sam Bóg jest sędzią (Ps 50,1-6). Pana przybywa w całym swoim majestacie. Wzywa się świadków, którymi są niebo i ziemia oraz drugą stronę, rozpoczynającego się procesu, którą są ludzie. Po tym postępowaniu przygotowawczym następuje przemówienie lub oskarżenie ze strony Boga²⁵⁰.*

Samo Boże sądenie, zostaje w Ps 50,4 wyrażone za pomocą czasownika ׀׀7. Oznacza on *wydawanie w procesie autorytatywnym, wiążących wyroków*. Natomiast w Ps 50,7 zostaje użyty czasownik ׀׀7, który osnowie Hif'il, może być przetłumaczony jako *występowanie jako świadek w sądzie*²⁵¹.

W roli oskarżonego występuje Izrael. Zawinił on swoim formalizmem religijny oraz wykroczeniami na płaszczyźnie etyki społecznej²⁵². Położny jest tu mocny akcent na to, że tym który jest oskarżany jest lud będący w silnej relacji z oskarżającym go Bogiem: *Wzywa on z góry niebo i ziemię, by lud swój (׀׀7) sądzić. «Zgromadźcie Mi moich umiłowanych*

²⁴⁵ Tamże, s. 817; T. Brzegowy, "Miasto Boże"..., dz. cyt., Kraków 1989, s. 168.

²⁴⁶ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 141.

²⁴⁷ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 817.

²⁴⁸ E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 1993, s. 308.

²⁴⁹ T. Brzegowy, "Miasto Boże"..., dz. cyt., Kraków 1989, s. 168; L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 818.

²⁵⁰ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 817.

²⁵¹ T. Brzegowy, "Miasto Boże"..., dz. cyt., Kraków 1989, s. 168.

²⁵² Tamże

(יִדְּוִי), którzy zawarli ze Mną przymierze (יִבְרְתִּי בְּרִיתִי) przez ofiarę» (Ps 50,4-5). Użyty tutaj termin דְּוִי oznaczający *wierny, pobożny*²⁵³, należy łączyć ze wzmianką o zawarciu przymierza. W ten sposób Izrael ukazany jest jako Boży lud, który stał się nim dzięki dostąpieniu łaski (דְּוִי) przymierza z Bogiem. Jednak w dalszej części psalmu, nazewnictwo ulega zmianie, tak iż zdaje się jakoby adresatami Bożego oskarżenia była już inna grupa ludzi: *A do grzesznika (וְלִרְשָׁעִים) Bóg mówi: «Czemu wyliczasz moje przykazania i masz na ustach moje przymierze (Ps 50,16). Zostaje tu użyty przymiotnik רָשָׁע, który oznacza winny, niegodziwy*²⁵⁴. Przypuszcza się, że jest to wtórna glosa, która miała na celu wyłączenie Izraela spod przedstawionych w dalszej części utworu zarzutów²⁵⁵.

Werset Ps 50,5 zwraca ponadto uwagę, że oskarżany przez Boga lud, zawarł z Nim przymierze *przez ofiarę (עֲלֵי־זֶבַח)*. Krew ofiary podczas zawierania przymierza, była nie tylko symbolem wspólnoty kontrahentów, ale również kary, której podlegałaby strona dopuszczająca się zerwania owego przymierza. Na wzór przelanej krwi ofiary, miała być przelana krew tego, który dopuścił się naruszenia zawartych w umowie postanowień²⁵⁶.

Przyjrzyjmy się teraz mowom Boga, występującym w tym utworze. Pierwsza z nich dotyczy składania ofiar kultycznych (ww. 7-15). Ukazane zostaje w niej to, że składane ofiary nie są tak naprawdę potrzebne Bóg, ale ludziom. Nie dają Bogu czegoś, czego sam by nie posiadał: *bo do Mnie należy cała zwierzyna po lasach, tysiące zwierząt na moich górach. Znam całe ptactwo powietrzne, i do Mnie należy to, co się porusza na polu. Gdybym był głodny, nie musiałbym mówić tobie, bo mój jest świat i to, co go napętnia (Ps 50,10-12)*²⁵⁷. Po niej, następuje druga część Bożej mowy (ww. 16-23). Ton przemówienia zmienia się. W pierwszej części był on napominający i pouczający. Teraz zaś staje się oskarżający i ostrzegający. Ponadto część ta zdaje się rozdzielać lud. Nie ma tu już mowy o całej społeczności, ale o danych jednostkach dopuszczających się konkretnych grzechów²⁵⁸.

W Ps 50,18-20 zostaje przedstawiona, lista występków, których dopuszcza się lud: odejście od posłuszeństwa słowom Boga: *ty, co nienawidzisz karności i moje słowa rzuciłeś za siebie?* (Ps 50,17); kradzież i cudzołóstwo: *Ty, widząc złodzieja, razem z nim biegniesz i trzymasz z cudzołożnikami* (Ps 50,18); spiskowanie i fałszywe świadectwo: *W złym celu*

²⁵³ WSHP t. 1, s. 320.

²⁵⁴ WSHP t. 2, s. 324-325.

²⁵⁵ T. Brzegowy, "Miasto Boże"..., dz. cyt., Kraków 1989, s. 169.

²⁵⁶ Tamże.

²⁵⁷ Tamże.

²⁵⁸ E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 1993, s. 315.

otwierasz usta, a język twój knuje podstępny. Zasiadłszy, przemawiasz przeciw swemu bratu, znieważasz syna swojej matki (Ps 50,19-20). Choć są to konkretne czyny, sama lista zdaje się być wybiórcza. Przewinienia, w niej przedstawione, odnoszą się bezpośrednio lub pośrednio do dekalogu. Ponadto dotyczy dość rozległego obszaru ludzkiego życia, zwracając uwagę na takie obszary jak: życie rodzinne, kwestie majątkowe, prowadzenia biznesu czy ogólnie pojętego życia społecznego. Szczególny nacisk zostaje położony na kwestię grzechów związanych z językiem, co wpisuje się w ogólną tendencję Biblii Hebrajskiej²⁵⁹.

Na koniec, dana jest ludowi ostatnia szansa do zmiany i zwrócona zostaje uwaga, na to, że nie ma nikogo, kto wybawiłby lud, jeśli Bóg zacznie go karać: *Ty to czynisz, a Ja mam milczeć? Czy myślisz, że jestem podobny do ciebie? Skarcę ciebie i postawię ci to przed oczy. Zrozumcie to wy, co zapominacie o Bogu, bym nie rozerwał, a nie byłoby komu wybawić* (Ps 50,21-22)²⁶⁰.

Na koniec, przyjrzyjmy się jeszcze powiązaniu Ps 50 z nieasafowym Ps 52. Widzimy tutaj pewne podobieństwa między wysuwanymi oskarżeniami przeciw ludziom:

Ps 50,16-22	Ps 52,3-7
¹⁶ <i>A do grzesznika Bóg mówi: «Czemu wyliczasz moje przykazania i masz na ustach moje przymierze</i>	³ <i>Dlaczego, mocarzu, złem się chlubisz? Łaska Boża [trwa] przez cały dzień.</i>
¹⁷ <i>ty, co nienawidzisz karności i moje słowa rzuciłeś za siebie?</i>	⁵ <i>Miłujesz bardziej zło niż dobro, bardziej kłamstwo niż mowę sprawiedliwą.</i>
¹⁸ <i>Ty, widząc złodzieja, razem z nim biegniesz i trzymasz z cudzołożnikami.</i>	
¹⁹ <i>W złym celu otwierasz usta, a język twój knuje podstępny.</i>	⁴ <i>Zamyślasz zgubę, twój język jest jak ostra brzytwa, sprawco podstępu.</i>
²⁰ <i>Zasiadłszy, przemawiasz przeciw swemu bratu, znieważasz syna swojej matki.</i>	⁶ <i>Miłujesz wszelkie zgubne mowy, zwodniczy języku!</i>
²¹ <i>Ty to czynisz, a Ja mam milczeć? Czy myślisz, że jestem podobny do ciebie? Skarcę ciebie i postawię ci to przed oczy.</i>	⁷ <i>Dlatego zniszczy cię Bóg na wieki, pochwyci cię i usunie z twego namiotu, wyrwie cię z ziemi żyjących.</i>
²² <i>Zrozumcie to wy, co zapominacie o Bogu, bym nie rozerwał, a nie byłoby komu wybawić.</i>	

²⁵⁹ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 822.

²⁶⁰ J. Nawrot, „Prześladują biedaka i nieszczęśliwego”. *Niegodziwcy wobec sprawiedliwych w psalmach suplikacji*, (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny. Studia i materiały t. 96), Poznań 2007, s. 41.

1.3.2. Władca

W wielu miejscach psalmów asafowych, Bóg przedstawiony jest jako władca. W większości tych fragmentów nie jest On jednak określony dosłownie jako מֶלֶךְ, a jedynie ukazane są Jego cechy, postępowania czy ludzkie postrzeganie, które świadczy o pełnieniu przez Niego roli władcy.

1.3.2.1. מֶלֶךְ

Rzeczownik מֶלֶךְ (*król, władca, mający różny status*)²⁶¹, występuje w Księdze Psalmów 67 razy, z czego tylko 2 razy w psalmach asafowych: *Bóg jednak od początku jest moim królem* (וְאֵלֹהִים מֶלְכִי), *który na ziemi sprawia ocalenie* (Ps 74,12); *Temu, który poskramia ducha księżąt, który sieje postrach wśród królów ziemi* (לְמַלְכֵי־אֲרָץ) (Ps 76,13). W przypadku pierwszego wystąpienia, odnosi się do Boga. Natomiast w Ps 76 został użyty na oznaczeni ziemskich władców. Również w utworach nieasafowych termin ten stosowany jest jako określenie odnoszone zarówno do ludzi jak i Boga: *A teraz, królowie* (מְלָכִים), *zrozumcie, nauczcie się, sędziowie ziemi!* (Ps 2,10); *Bramy, podnieście swe szczyty i unieście się, prastare podwoje, aby mógł wkroczyć Król chwały* (מֶלֶךְ הַכְּבוֹד) (Ps 24,7); *przy graniu trąb i głosie rogu – radujcie się przed obliczem Pana, Króla!* (הַמֶּלֶךְ יְהוָה) (Ps 98,6).

Bóg, jako מֶלֶךְ w Ps 74 uznany jest za takiego, choć przybiera On postawę milczenia i pozornej nieobecności. Pierwsza część stanowi bowiem lamentację nad zburzoną świątynią, która rozciąga się od w. 1 do 11. Psalmista w kontekście tej wielkiej tragedii, rozważa, czy relacja między Bogiem a Jego ludem nie została zerwana. Lament ten spięty jest za pomocą dwóch pytań לָמָּה? (*dłaczego, czemu*)²⁶²: *Pieśń pouczająca. Asafowy. Dłaczego* (לָמָּה?), *Boże, wciąż stoisz daleko, płoniesz gniewem przeciw owcom z Twojego pastwiska? [...] Czemu* (לָמָּה?) *cofasz swą rękę i trzymasz swą prawicę w zanadrzu?* (Ps 74,1.11)²⁶³. Mimo pograżonej w ruinie świątyni, nastrój psalmisty radykalnie zmienia się w w. 12, który otwiera część hymniczną tego utworu, będąc niejako jej nagłówkiem. W ten sposób tragiczny obraz wydarzeń oraz smutek z tym związany i poczucie milczącego oraz

²⁶¹ WSHP t. 1, s. 556-557.

²⁶² WSHP t. 1, s. 519.

²⁶³ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000, s. 358-359; C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 306-307.

nieobecnego Boga, zostaje przeciwstawiony pochwalę tegoż Boga, jako wielkiego i potężnego króla²⁶⁴.

Bóg, którego psalmista prezentuje jako króla, jest prawdopodobnie nawiązaniem do odwiecznego władcy, który zwyciężył wodnego potwora²⁶⁵. Z tego względu, przez utwór ten może przemawiać również obawa, że jeśli siedziba owego króla, jaką jest świątynia, została zburzona, to świat na nowo pogrąży się w chaosie²⁶⁶. W tej sytuacji lament psalmisty z pierwszej części utworu, jest jeszcze bardziej uzasadniony.

Pomimo użytej formy מַלְכִי psalmista, przemawia tutaj prawdopodobnie nie od siebie, lecz zaświadcza w imieniu narodu, że אֱלֹהֵינוּ jest ich królem, tak samo jak w nieasafowym Ps 44: *Ty, o mój Boże, jesteś moim Królem (מַלְכִי), który Jakubowi zapewniałeś ocalenie (Ps 44,5)*²⁶⁷. W obydwu utworach, następuje to, w kontekście wyznania Boga jako króla, opisu Jego potęgi. W przypadku Ps 44 przejawia się to poprzez zwalczanie wrogich narodów: *Dzięki Tobie nacieramy na naszych wrogów i naszych napastników depczemy w imię Twoje. Bo nie zaufałem mojemu łukowi ani mój miecz mnie nie ocalił; lecz Ty nas wybawiłeś od wrogów i zawstydziliś tych, co nas nienawidzą (Ps 44,6-8)*. Natomiast w Ps 74 jest przedstawiona jako władza nad stworzeniami i naturą: *Ty ujarzmiłeś morze swą potęgą, skruszyłeś głowy smoków na morzu. Ty zmiażdżyłeś lby Lewiatana, wydałeś go na żer potworom morskim. Ty otworzyłeś źródła i strumienie; Ty wysuszyłeś rzeki stale płynące. Twoim jest dzień i noc jest Twoja; Ty światło i słońce utwierdziłeś. Ty ustanowiłeś wszystkie granice ziemi; lato i zimę Ty obmyśliłeś (Ps 74,13-17)*. W obydwu psalmach po tym opisie następuje obraz pewnego rodzaju porzucenia ludu przez Boga i związany z tym ucisk: *A jednak odrzuciłeś nas i zawstydziliś, i nie wyruszasz już z naszymi wojskami; sprawiliś, że ustępujemy przed wrogiem, a ci, co nas nienawidzą, łup sobie zdobyli. Na rzeź nas wydałeś jako owce i rozproszyłeś nas między pogan. Swój lud sprzedałeś za bezcen i niewiele zyskałeś na tej sprzedaży. Wystawiłeś nas na wzgardę sąsiadom, na śmiech i urąganie naszego otoczenia. Uczyniłeś nas przedmiotem przysłowia wśród pogan, ludy potrząsają głową nad nami. Wciąż przede mną jest moja zniewaga i wstyd mi twarz okrywa na głos miotającego obelgi i szyderstwa, wobec wroga i mściciela (Ps 44,10-17); Pamiętaj o tym: wróg Ci lży, Panie, a lud niemądry uwłacza Twojemu imieniu. Nie wydawaj na zatracenie duszy Twej synogarlicy; o życiu Twoich biedaków nie zapominaj na wieki! Wejrzyj na Twe przymierze,*

²⁶⁴ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000, s. 366-367.

²⁶⁵ J. H. Walton, V. H. Matthews, M. W. Chavalas, *Komentarz...*, dz. cyt., Warszawa 2014, s. 612.

²⁶⁶ C. C. Broyles, *Psalms...*, dz. cyt., Carlisle 2005, s. 307-308.

²⁶⁷ A. F. Kirkpatrick (red.), *The Book...*, dz. cyt., Cambridge 1904, s. 446.

bo się napełniły zakątki kraju jękiem i przemocą (Ps 74,18-20). Ponadto obydwie psalmy kończą się wezwaniem do Boga, aby nie pozostawał milczący na wyrządzone Jego ludowi zło: *Powstań, przyjdź nam z pomocą i wyzwól nas przez swą łaskawość!* (Ps 44,27); *Powstań, o Boże, prowadź swój spór; pamiętaj o zniewadze, którą co dnia wyrządza Ci głupiec* (Ps 74,22). Warto zwrócić również uwagę na fakt, że Boże dzieła przedstawione w Ps 44 jak i Ps 74, dokonywane były na oczach nie tylko ludu Bożego, ale w obliczu również pogan i wrogich ludów²⁶⁸. W przypadku Ps 74 są to jednak dzieła uczynione przez Boga jako władcę-stwórcę natomiast w Ps 44 akcent położony jest bardziej na Boga-władcę danego ludu, strzegącego go przed wrogimi narodami.

Widzimy więc, że Ps 74 pod względem układu treści jest bardzo zbliżony do Ps 44, nienależącego do grupy asafowej. Tak więc jedyny asafowy utwór zawierający tytuł מְלִיךָ w odniesieniu do Boga, nie wyróżnia się pod tym względem na tle całej księgi.

1.3.2.2. Prawodawca

Z rolą królewską wiąże się także pełnienie pewnych funkcji takich jak sądenie, czego liczne przykłady napotykamy wśród psalmów asafowych. Zostało to jednak szerzej opisane w innym punkcie naszej pracy. Z funkcji sędowniczych, wynika natomiast proszenie Boga o pomoc, ratunek. Co dodatkowo podkreśla rolę Boga jako władcę. W tym miejscu skupimy się natomiast na omówieniu innej roli pełnionej przez władcę, jaką jest bycie prawodawcą. W starotestamentalnych tekstach będące mocno powiązane z ideą przymierza między Bogiem a ludźmi²⁶⁹.

Przymierze, zawarte na Synaju, pełni dużą rolę w myśli całego Psalterza. Nawiązanie do tego wydarzenia znajdujemy również w kilku psalmach asafowych: *«Zgromadźcie Mi moich umiłowanych, którzy zawarli ze Mną przymierze przez ofiarę» [...] A do grzesznika Bóg mówi: «Czemu wyliczasz moje przykazania i masz na ustach moje przymierze (Ps 50,5.16); Wejrzyj na Twe przymierze, bo się napełniły zakątki kraju jękiem i przemocą (Ps 74,20); Nie zachowali przymierza z Bogiem i nie chcieli postępować według Jego Prawa [...] Ich serce nie trwało przy Nim, w przymierzu z Nim nie byli stali (Ps 78,10.37)»²⁷⁰.*

²⁶⁸ J. Nawrot, „Prześladowają...”, dz. cyt., Poznań 2007, s. 200.

²⁶⁹ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 130.

²⁷⁰ Tamże, s. 135-137.

W przypadku Ps 50, zawarte między Bogiem a ludźmi przymierze jest podstawą do osądzenia Izraela, który nie dochował przypisów z nim związanych²⁷¹. Izrael stał się ludem Bożym, określanym tutaj jako יְתִיבִים (*wierny, pobożny*), ze względu na łaskę (חַסְדִּים) jaką było przymierze²⁷². Jednak strona ludzka nie dochowała tej umowy, stąd Bóg wezwał na świadków niebo i ziemię, aby osądzić tych, którzy nie dotrzymali swoich zobowiązań²⁷³. Po wstępie przedstawiającym teofanię, następuje mowa Boga, podzielona na dwie części na wzór dwóch tablic dekalogu. Pierwsza z nich (ww. 7-15) dotyczy spraw kultu, druga (ww. 16-23) natomiast kwestii społecznych²⁷⁴. Każda z nich jest natomiast poprzedzona przez przypomnienie przez Boga, faktu zawarcia z nim przez lud wybrany przymierza (ww. 5.16).

Ps 74 prezentuje natomiast odwrotną sytuację. W obliczu ucisku psalmista woła w swej modlitwie o pomoc do Boga, powołując się przy tym na zawarte między jego ludem a Bogiem przymierze. Akcent pada więc tutaj na pewnego rodzaju zobowiązania jakich względem Izraela podjął się Bóg podczas zawierania z nim przymierza. Miał On być bowiem dla ludu schronieniem i wybawieniem²⁷⁵. Przymierze zawarte z Bogiem jest więc też tym, co podtrzymuje nadzieję na wybawienie w czasie nawet największego ucisku. Daje bowiem podporę ludowi wybranemu w potężnym Bogu²⁷⁶.

Ponadto, myśl o przymierzu synajskim, widoczna jest również w tych fragmentach psalmów, gdzie wspomina się, że Bóg wybrał dla siebie Jakuba, a Izrael jest Jego szczególną własnością. Takie wzmianki są widoczne zarówno w psalmach nieasafowych, na przykład *Pan bowiem wybrał sobie Jakuba, Izraela – na wyłączną swoją własność* (Ps 135,4), jak również w jednym z psalmów asafowych: *Pomnij na Twoją społeczność, którą dawno nabyłeś, na pokolenie, które wzięłeś w posiadanie, na górze Synaj, gdzie założyłeś sobie siedzibę* (Ps 74,2)²⁷⁷.

Czy też takie teksty, które w bardziej dosłowny sposób zwracają uwagę na zobowiązanie przestrzegania prawa i przykazań danych ludowi wybranemu przez Boga: *Albowiem nadał On w Jakubie przykazania i ustanowił Prawo w Izraelu, aby to, co zlecił naszym ojcom, przekazywali swym synom, aby to poznało przyszłe pokolenie, synowie, co*

²⁷¹ Tamże, s. 141.

²⁷² T. Brzegowy, "Miasto Boże"..., dz. cyt., Kraków 1989, s. 169.

²⁷³ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi*..., dz. cyt., Roma 1992, s. 817.

²⁷⁴ E. Zenger, *Die*..., dz. cyt., Würzburg 1993, s. 315.

²⁷⁵ J. J. S. Perowne, *The Book Psalms*..., dz. cyt., Wenham 2007, s. 31; G. Ravasi, *Il Libro dei*..., dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 555; C. A. Briggs, E. G. Briggs, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Psalms*, t. 2, (The international critical commentary), Redinburgh 1960, s. 156.

²⁷⁶ G. Ravasi, *Il Libro dei*..., dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 556.

²⁷⁷ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie*..., dz. cyt., Kraków 1996, s. 135-137.

się narodzą, że mają pokładać nadzieję w Bogu i nie zapominać dzieł Boga, lecz strzec Jego poleceń (Ps 78,5-7); Bo to jest ustawa w Izraelu, przykazanie Boga Jakubowego. To prawo ustanowił On dla Józefa, gdy wyruszył on z ziemi egipskiej (Ps 81,5-6)²⁷⁸.

2. Obraz człowieka

Pomimo, że Bóg znajduje się w centrum zainteresowania psalmistów, nie mogli oni przy tym pominąć również myśli związanych z człowiekiem. Tak samo jak w części poświęconej o Bogu, przedstawimy tutaj kilka wybranych zagadnień. Będą one dotyczyć człowieka jako tego, który jest Bożym stworzeniem i ma trwać w relacji z Bogiem oraz postępować według Jego przykazań.

2.1. Pokładający ufność w Bogu

Pokładanie ufności w Bogu, według Księgi Psalmów, zakłada jednocześnie niepokładanie jej w obcych bogach: *Do nich są podobni ci, którzy je robią, i każdy, kto im ufa* (בַּטֹּחַ)²⁷⁹ (Ps 115,8), czy zawodnych ludziach: *Szczęśliwy mąż, który złożył* (וַיִּשֶׁ)²⁸⁰ *swą nadzieję* (מִבְּטֹחַ)²⁸¹ *w Panu, a nie idzie za pyszałkami i za zwolennikami kłamstwa* (Ps 40,5). Jest to oczekiwanie od Boga pomocy w różnego rodzaju trudnych chwilach, zarówno osobistych jak i dotyczących całego narodu. Takich jak na przykład choroba: *Oto oko Pana nad tymi, którzy się Go boją, nad tymi, co ufają* (לְמַיְיָ לֵימִן)²⁸² *Jego łasce* (Ps 33,18); krzywdy doświadczanie ze strony nieprzyjaciół: *Bo ubogi nie pójdzie w zapomnienie na stałe, ufność*

²⁷⁸ Tamże, s. 137.

²⁷⁹ בַּטֹּחַ – ufać, być ufnym, niepodważający, spowodować że polega się na kimś/czymś, wzbudzać zaufanie (WSHP t.1, s. 116).

²⁸⁰ וַיִּשֶׁ – układać, ustalać, planować, kłaść, stawiać, nakładać, ustanawiać, kłaść, położyć, umieścić, zakładać, wznosić, potwierdzać (WSHP t. 2, s. 347-350).

²⁸¹ מִבְּטֹחַ – zaufanie, oparcie (WSHP t. 1, s. 510).

²⁸² לֵימִן – czekać, dać nadzieję (WSHP t. 1, s. 385-386).

(תקנה)²⁸³ *nieszczęśliwych nigdy nie zawiedzie* (Ps 9,19). Ufność Bogu zakłada również wiarę w to, że przebaczy On grzechy²⁸⁴.

Również w utworach asafowych, spotykamy tekst ukazujący ludzką ufność do Boga lub jej brak, jak na przykład: *Toteż gdy Pan usłyszał, zapalał gniewem, i ogień rozgorzał przeciw Jakubowi, i gniew jeszcze wezbrał przeciw Izraelowi, że nie uwierzyli (האמינו)²⁸⁵ Bogu i nie zaufali (בטחו) Jego pomocy* (Ps 78,21-22). We fragmencie tym został użyty, na oznaczenie ufności człowieka względem Boga, czasownik בטח, oznaczający *ufać, być ufnym, niepodejrzewający, spowodować, że polega się na kimś/czymś, wzbudzać zaufanie*²⁸⁶. W Księdze Psalmów występuje on 45 razy, z czego tylko raz wśród utworów asafowych. W powyżej przytoczonym wersecie został użyty z zaprzeczeniem ל. Tego typu sformułowanie występuje jeszcze w Ps 44,7 jednak nie odnosi się ono do braku ufności względem Boga: *Bo nie zaufałem mojemu lukowi (לא בקשתי אבטח) ani mój miecz mnie nie ocalił*. Natomiast w dwóch innych psalmach, czasownik בטח zastosowano z inną partykułą przeczącą: *Nie pokładajcie ufności (אלתבטחו) w przemocy ani się ludźcie na próżno rabunkiem; do bogactw, choćby rosły, serc nie przywiązuje* (Ps 62,11); *Nie pokładajcie ufności (אלתבטחו) w księżkach ani w człowieku, u którego nie ma wybawienia* (Ps 146,3).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na jeszcze jeden psalm. Nie wyraża on dosłownie braku ufności względem Boga, tak jak widzimy to w Ps 78, ale wyraźnie ją sugeruje: *«Oto człowiek, który nie uczynił Boga swoją twierdzą, ale zaufał wielkim swym bogactwom, a w siłę wzrósł przez swoje zbrodnie»* (Ps 52,9). Większość psalmów stosuje jednak czasownik בטח w pozytywnym znaczeniu jako wyrażenie lub nawoływanie do ufania Bogu, jak na przykład: *Złóżcie należne ofiary i miejcie w Panu nadzieję (והבטחו)!* (Ps 4,6); *ilekroć mnie trwoga ogarnie, w Tobie pokładam nadzieję (אבטח)* (Ps 56,4). Pod tym względem, myśl Ps 78, wyróżnia się na tle całości Psalterza, choć nie stanowi, jak to przedstawiliśmy, wyjątku. Nie jest to jednak znacząca przesłanka, wskazująca na jakiegoś rodzaju odrębnością psalmów asafowych od reszty utworów Księgi Psalmów, gdyż sytuacja ta dotyczy tylko jednego z dwunasty psalmów grupy asafowej.

²⁸³ תקנה – oczekiwanie, nadzieja, optymistyczny pogląd (WSHP t. 2, s. 698-699).

²⁸⁴ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 185.

²⁸⁵ אמך – dźwigany, być pewnym, być wiernym, być stałym, być trwałym, ostać się, wierny, pokładać ufność w, wierzyć, piastujący, być otaczanym opieką (WSHP t. 1, s. 62).

²⁸⁶ WSHP t. 1, s. 116.

2.3. Wychwalający Boga

Jednym z przejawów ludzkiej relacji z Bogiem, jest rodząca się w sercu człowieka chęć wychwalania Boga. Stan ten niejednokrotnie sprawia, że dana osoba chce niejako porwać do tego również innych. Przykładem takiej postawy jest Ps 81. Psalmista już na samym początku swojego utworu, wzywa innych by zaczęli chwalić Boga: *Radośnie śpiewajcie Bogu, naszej Mocy, wykrzykujcie Bogu Jakuba!* (Ps 81,2).

Uznaje się, że Psalm 81 należy do triady tak zwanych Psalmów Świątecznych, w skład której wchodzi jeszcze Ps 50, oraz nieasafowy Ps 95. Utwory te, ze względu na swoją strukturę, dzielą się na dwie części: 1. odniesienie do uroczystego zgromadzenia, kultycznego wydarzenia, poprzez zawarty w tej części opis teofanii lub wezwania do uwielbienia Boga; 2. krótka przemowa Boga²⁸⁷.

Z tej racji podobne wezwanie, do wspólnego wychwalania Boga, spotykamy również w Ps 95: *Przyjdźcie, radośnie śpiewajmy Panu, wznosmy okrzyki na cześć Opoki naszego zbawienia* (Ps 95,1). Oba psalmy wykorzystują w swoich wersetach, otwierających utwór, paralelną parę czasowników רנן i רוע:²⁸⁸

לְאֱלֹהֵי יִצְחָק	הָרִיעוּ	לְאֱלֹהִים עֹזָנוּ	הִרְנִינוּ	Ps 81,2
לְצֹר יִשְׁעָנוּ	נָרִיעָה	לִיהִנָּה	נָרְנָנָה	Ps 95,1

Czasownik רנן oznacza *wolać głośno, wolać przeraźliwie, pisać, unosić się radością, wolać, prowadzić do radości, powodować radość, zacząć śpiewać radośnie, pozdrawiać*²⁸⁹. Wyraża on atmosferę pewnego wzburzenia, sugeruje zewnętrzną radość, którą przynosiło branie udziału w liturgii, w której osadzone są te psalmy, stanowiącej jednocześnie pewnego rodzaju rozrywkę i manifestację swojej kultury, ludowości²⁹⁰. Natomiast רוע *wznieść okrzyk bojowy, krzyczeć, wywołać, wolać, radować się, wiwatować,*

²⁸⁷ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 2002, s. 475.

²⁸⁸ D. Emanuel, *An unrecognized voice: intra-textual and intertextual perspectives on Psalm 81*, *Hebrew Studies* 50 (2009), s.11.

²⁸⁹ WSHP t. 2, s. 287-288.

²⁹⁰ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 701.

wolać triumfalnie, krzyżeć z radości²⁹¹. Wyraża on chóralną i pełną entuzjazmu aklamację o konotacji militarnej, jest on bowiem jednocześnie określeniem okrzyku wojennego związanego z Arką Przymierza²⁹². Oprócz Ps 81 i 95, takie paralelne zestawienie tych czasowników, nie występuje w żadnym innym miejscu Księgi Psalmów²⁹³. Jest to więc struktura, która nie występuje również w innych psalmach asafowych poza Ps 81, w tym również, w należącym do wspomnianej powyżej triady, Ps 50. Jest to więc pewnego rodzaju argument za niespójnością grupy asafowej oraz ukazuje powiązanie z utworem spoza niej. Trzeba tutaj zwrócić również uwagę na jeszcze jedną rzecz, związaną z tym czasownikami, która odróżnia Ps 81 od pozostałych psalmów asafowych. Pomimo, że zarówno czasownik רָנַן jak i רָוַע występują oddzielnie jeszcze wielokrotnie w Księdze Psalmów, to w przypadku utworów asafowych, ich jedynym wystąpieniem jest właśnie Ps 81,2.

W nawoływaniu do wychwalania Boga w Ps 81 i 95, podobne są również określenia Boga. Jest on w obydwu tych fragmentach przedstawiony jako źródło schronienia i wybawienia. W przypadku Ps 95 oddane zostało to za pomocą sformułowania צוֹר יְשַׁעֵנִי , składającego się z dwóch rzeczowników: צוֹר (*skała, skaliste podłoże, głaz, wzgórze skaliste, góra*)²⁹⁴ oraz יְשַׁע (*pomoc, uwolnienie, zbawienie*)²⁹⁵. Natomiast w Ps 81 zostało to przedstawione za pomocą $\text{אֱלֹהִים לְעֹזְנִי}$ składającego się z Bożego imienia oraz rzeczownika עֹז (*schronienie, ochrona*)²⁹⁶ oraz אֱלֹהֵי יַעֲקֹב (*Bóg Jakuba*)²⁹⁷. W tym drugim określeniu Boga w Ps 81, zawiera się jednak element odróżniający go od Ps 95. Jakub reprezentuje tutaj całą idealną społeczność²⁹⁸. Tytuł ten pojawia się w informacji o Bogu patriarchów²⁹⁹, w obietnicy pielgrzymki dla ludów³⁰⁰, w psalmach Asafa³⁰¹ i Koracha³⁰², oraz w nienależących do żadnej z tych grup Ps 20 i 94³⁰³.

Kontynuując temat wznoszenia okrzyków na cześć Boga, autor Ps 81 rozwija to wezwanie, wyjaśniając, w jaki sposób lud powinien to czynić: *Zacznijcie śpiewać* (אַחַדְּכֶם)

²⁹¹ WSHP t. 2, s. 254.

²⁹² G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 701.

²⁹³ D. Emanuel, *An unrecognized...*, dz. cyt., s.11.

²⁹⁴ WSHP t. 2, s. 93-94.

²⁹⁵ WSHP t. 1, s. 423-424.

²⁹⁶ WSHP t. 1, s. 753.

²⁹⁷ D. Emanuel, *An unrecognized...*, dz. cyt., s.11.

²⁹⁸ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi, t. 2 (Sal 73 – 150)*, Roma 1993, s. 140.

²⁹⁹ Wj 3; 4,5.

³⁰⁰ Iz 2,3; Mi 4,2.

³⁰¹ Ps 75,10; 76,7.

³⁰² Ps 46,8.12; 84,9.

³⁰³ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000, s. 473.

הַזְמַרָה) i w bęben uderzcie (וּתְנוּ-תִּרְהָ), w harfę słodko dźwięczącą (כַּנּוֹר נְעִים) i w lirę (עֵם-נָבֶל)! Dmijcie (תִּקְעוּ) w róg (שׁוֹפָר) na nowiu, podczas pełni, w nasz dzień uroczysty! (Ps 81,3-4). Występujące w tym fragmencie wyrażenie הַזְמַרָה-אֵשׁ jest *hapex legomenon*. Jednak podobne sformułowania, w których czasownik נָשָׂא (*nosić, podnosić, wznosić, znosić, cierpieć, przynieść, sprowadzić, wziąć, zabrać, usunąć, wnieść się w górę, być wyniesionym, być niesionym, podtrzymywać, wywyższać*)³⁰⁴ występuje z rzeczownikiem wskazującym na dźwięk, są obecne również w innych tekstach biblijnych: *Głos! Twoi strażnicy podnoszą głos (נְשָׂאוּ קוֹל)*³⁰⁵, *razem wznoszą okrzyki radosne, bo oglądają na własne oczy powrót Pana na Syjon (Iz 52,8); Słuchajcie tej mowy, którą jako pieśń żalobną (קִינָה)*³⁰⁶ *o was zaśpiewam (נְשָׂא), domu Izraela! (Am 5,1); Ostrzyż swe włosy i odrzuć je, i podnieś (וַיִּשְׂאֵי) lament żalobny (קִינָה) na wyżynach, ponieważ Pan odrzucił i odepchnął pokolenie, które zasłużyło na Jego gniew (Jr 7,29); A ty śpiewaj (שָׂא) żal (קִינָה) nad władcami izraelskimi (Ez 19,1)*³⁰⁷. Jednak tego typu zestawienie jest prawie nieobecne w Księdze Psalmów. Jedynie w Ps 93 czasownik נָשָׂא połączony jest z odgłosami rzek: *Podnoszą rzeki, o Panie, rzeki swój głos (קוֹלָם) podnoszą (נְשָׂאוּ), rzeki swój szum (דְּבָרָם)*³⁰⁸ *podnoszą (יִשְׂאוּ)* (Ps 93,3).

W tekście Ps 81,3-4 zostaje wymienionych kilka instrumentów, które mają posłużyć do wychwalania Boga. Na liście tej znajduje się תִּרְהָ (*bębenek, tamburyn*)³⁰⁹, כַּנּוֹר (*cytra, harfa, lutnia, lira*)³¹⁰, נָבֶל (*harfa, lutnia, lira*)³¹¹, שׁוֹפָר (*róg*)³¹². Poza omawianym tutaj psalmem, תִּרְהָ pojawia się jeszcze tylko w dwa razy w Księdze Psalmów, zawsze w utworach nieasafowych. Każde z tych wystąpień, związane jest z wychwalaniem Boga. Natomiast znacznie częściej, w psalmach, zostaje przywołany כַּנּוֹר. Występuje on w Księdze Psalmów 14 razy, jednak oprócz Ps 81,3 nie został on wspomniany w żadnym innym utworze asafowym. W przeciwieństwie do תִּרְהָ, instrument określany jako כַּנּוֹר w jednym z psalmów

³⁰⁴ WSHP t. 1, s. 680-683.

³⁰⁵ קוֹל – *hałas, zgiełk, hałas wydawany przez zwierzęta, ludzki głos, głos Boga, orędzie, wiadomości, ogłoszenie* (WSHP t. 2, s. 151-153).

³⁰⁶ קִינָה – *pogrzeb, pieśń pogrzebowa, lament* (WSHP t. 2, s. 163-164).

³⁰⁷ D. Emanuel, *An unrecognized...*, dz cyt., s.12-13.

³⁰⁸ דְּבָרָם – *uderzenia (fal)* (WSHP t. 1, s. 211).

³⁰⁹ WSHP t. 2, s. 690-691.

³¹⁰ WSHP t. 1, s. 456; H. W. Górski, *Problematyka związana z tłumaczeniem hebrajskiego terminu כַּנּוֹר*, *Seminare* 42/2 (2021), s. 45-47.

³¹¹ WSHP t. 1, s. 625; J. A. Smith, *Music in Ancient Judaism and Early Christianity*, Farnham 2011, s. 53; B. Szczepanowicz, *Muzyka i taniec w Biblii*, Kraków 2016, s.121.

³¹² WSHP t. 2, s. 445-446.

przedstawiony jest również jako używany w innej sytuacji niż tylko wychwalanie Boga. W Ps 49 towarzyszy on wyjaśnianiu zagadki: *Nakłonię mego ucha ku przypowieści, przy dźwięku liry (כַּנּוֹר) wyjaśnię mą zagadkę* (Ps 49,5). Jednak pozostałe wystąpienia tego terminu w Księdze Psalmów mówią w sposób bezpośredni o używaniu כַּנּוֹר do wychwalania Boga, lub sugerują takie użycie, na przykład: *Na topolach tamtej krainy zawiesiliśmy nasze harfy (כַּנּוֹתֵינוּ) [...] Jakże możemy śpiewać pieśń Pańską w obcej krainie?* (Ps 137,2.4).

Kolejny instrument, jakim jest נָבֶל, poza Ps 81,3 występuje tylko w 7 utworach nieasafowych. Za każdym razem jest on przez Księgę Psalmów przedstawiany jako instrument biorący udział w wychwalaniu Boga. Natomiast wspomniany w kolejnym wersecie Ps 81 שׁוֹפָר występuje jedynie 4 razy w całej Księdze Psalmów, z czego w psalmach asafowych tylko w omawianym tutaj Ps 81. Za każdym razem, gdy któryś z psalmów, wspomina o grze na שׁוֹפָר, wiąże się to z wychwalaniem Boga. Jeśli więc uwzględnimy jak rzadko wymienione tutaj instrumenty, są wspomniane w całej Księdze Psalmów, należy stwierdzić, że pojawienie się ich jedynie w jednym spośród utworów asafowych, nie stanowi niczego wyjątkowego. Również okoliczności grania na nich w Ps 81, wpisują się w ogólną tendencję całości księgi.

2.4. Szukający Boga

Idea szukania Boga, w swoim znaczeniu, jest zbliżona do Jego znajomości oraz odczuwania strachu względem Boga. Ponadto odnosi się do szukania tego co dobre a nie złe lub wręcz nienawidzenia zła: *Tak mówi Pan do Izraela: Szukajcie Mnie (דַּרְשׁוּנִי), a żyć będziecie. Nie szukajcie (וְאַל־תִּדְרְשׁוּ) zaś Betel i do Gilgal nie chodźcie! [...] Szukajcie dobra, a nie zła (דַּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע), abyście żyli. Wtedy Pan, Bóg Zastępów, będzie z wami, tak jak to mówicie. Miejcie w nienawiści zło, a miłujcie dobro! Wymierzajcie w bramie sprawiedliwość! Może ulituje się Pan, Bóg Zastępów, nad Resztą pokolenia Józefa (Am 5,4-5.14-15)³¹³.*

W Księdze Psalmów widoczne jest przekonanie o tym, że ten kto szuka Boga, jest Mu wierny i postępuje zgodnie z Bożą wolą lub poprzez owo poszukiwanie może dostąpić

³¹³ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 184.

nawrócenia ku takiej postawie. Jest to widoczne zarówno w psalmach nieasafowych: *Ufaję Tobie znający Twe imię, bo nie opuszczasz, Panie, tych co Cię szukają* (לְרֹשְׁיָהּ) (Ps 9,11); *Niech się radują i weselą w Tobie wszyscy, co Ciebie szukają* (כָּל־מְבַקְשֵׁיךָ), *i niech zawsze mówią: «Pan jest wielki» ci, którzy pragną Twego wybawienia* (Ps 40,17); *Rozmyślajcie (דַּרְשׁוּ) o Panu i Jego potędze, szukajcie (בְּקִשׁוּ) zawsze Jego oblicza!* (Ps 105,4), jak również w utworach przynależących do grupy asafowej. Przy czym w ich przypadku, akcent położony jest na to, że dopiero w wyniku szukania Boga następuje nawrócenie i wierność wobec Boga, które z kolei poprzedzone jest przez Bożą karę: *Gdy ich zabijał, szukali (וַדַּרְשׁוּהוּ) Go, nawracali się i znów szukali (וַיִּשְׁתַּחֲוּ) Boga* (Ps 78,34); *Okryj hańbą ich oblicze, aby szukali (וַיִּבְקְשׁוּ) imienia Twego, Panie!* (Ps 83,17)³¹⁴.

Przytoczony powyżej Ps 78,34 należy do większego fragmentu tekstu jakim jest Ps 78,32-41. Ukazuje on ciągły bunt Izraela i bardzo surową pedagogikę Boga, która znana jest dobrze autorom całej Biblii Hebrajskiej³¹⁵. Opiera się ona na karze w postaci ucisku ze strony wrogich narodów i milczącej postawie Boga do czasu nawrócenia się ludu wybranego. Werset Ps 78,34, rozpoczyna fragment utworu, który opowiadają historię Izraela na sposób deuteronomistyczny, podobny do tego który możemy zobaczyć na przykład w Sdz 2³¹⁶. Przedstawiona zostaje w nim pewna schematyczna sytuacja. Przemienność kary i pomocy Bożej, grzeszności i nawracania się ludu, można zamknąć w następującym schemacie: niewierność ludu – kara za grzeszne postępowanie – nawrócenie się ludu – zbawcze działanie Boga – powrót do grzesznego życia. Zostaje ona niejako streszczona we fragmencie Ps 78,34-37³¹⁷. W tym przypadku lud wybrany grzeszy poprzez niewiarę w cudowne dzieła swego Boga, które uczynione były dla ich wybawienia³¹⁸, co jeszcze bardziej nadaje siły ich grzesznemu postępowaniu.

Również Ps 83,17, należy do większego fragmentu tekstu (ww. 10-19), nawiązującego do schematów widocznych w tekstach odnoszących się do Księgi Sędziów. Psalmista dosłownie wręcz przywołuje tamte historie. Przytacza zwycięstwo Izraela nad Sisera, wodzem króla kananejskiego Jabina, nad potokiem Kiszon: *i Pan wydał ich w ręce Jabina, króla Kanaanu, który panował w Chasor. Wodzem jego wojsk był Sisera, który*

³¹⁴ Tamże.

³¹⁵ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 638; S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 353.

³¹⁶ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000, s. 436; G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 638; S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 353.

³¹⁷ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 638.

³¹⁸ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 356.

mieszkał w Charoszet-Heggoim [...] Sisera, dowiedziawszy się, że Barak, syn Abinoama, wyruszył na górę Tabor, zebrał wszystkie swoje rydwany, dziewięćset żelaznych rydwanów i wszystkie oddziały, jakie posiadał. Poleciał im przybyć do Charoszet-Haggiom do potoku Kiszon. Wtedy rzekła Debora do Baraka: «Wstań, bo oto nadchodzi dzień, w którym Pan wyda w ręce twoje Siserę. Czyż Pan nie kroczy przed tobą?» Barak zszedł więc z góry Tabor, a dziesięć tysięcy ludzi za nim. Wówczas Pan poraził przed Barakiem ostrzem miecza Siserę, wszystkie jego rydwany i całe wojsko. Sisera, zeskoczywszy ze swego rydwanu, uciekł pieszo. Barak zaś ścigał rydwany i wojsko aż do Charoszet-Haggoim. Całe wojsko Sisery popadło pod ostrzem miecza i żaden z mężów nie uszedł [...] Lecz Jael, żona Chebera, wzięła palik od namiotu, uchwyciła młot w rękę i zbliżając się cicho do niego, przebiła jego skroń palikiem, tak że ten utkwiał w ziemi, Sisera spał bowiem głęboko. W ten sposób zginął (Sdz 4,2.12-16.21); Uczyń im jak Madianitom i Siserze, jak Jabinowi nad potokiem Kiszon (Ps 83,10) oraz Bożą pomoc w pokonaniu Madianitów, kiedy koło En-Dor, zginęli ich wodzone Oreb i Zeeb: Ujęli przy tym dwóch dowódców madianickich: Oreba i Zeeba. Oreba zabili na skale Oreba, a Zeeba przy tłoczni Zeeba. Ścigali nadal Madianitów, a głowy Oreba i Zeeba przynieśli Gedeonowi za Jordan [...] W ręce wasze wydał Bóg dowódców madianickich: Oreba i Zeeba. Cóż więcej mogłem uczynić w porównaniu z waszymi?» Na te słowa uspokoiło się ich oburzenie przeciwko niemu (Sdz 7,25; 8,1); którzy polegli pod Endor, stali się nawozem dla ziemi. Z ich książętami postąp jak z Orebem, jak z Zeebem, z Zebachem i z Salmuną, z wszystkimi ich przywódcami (Ps 83,11-12). Utwór ten, w nawiązaniu do wydarzeń przedstawionych w Księdze Psalmów, przytacza również imię Zabach i Salmunna, nawiązując w ten sposób do zwycięstwa Gedeona: Zebach i Salmunna byli w Karkor, przy czym wojsko ich wynosiło około piętnastu tysięcy mężów. Była to reszta wojska ludu ze wschodu. Liczba poległych dochodziła bowiem do stu dwudziestu tysięcy dobywających miecza. Drogą mieszkańców namiotów przeszedł Gedeon na wschód od Nobach i Jogbeha i uderzył na obóz, który czuł się bezpiecznie. Zebach i Salmunna uciekli, lecz on ich dopędził i pojmał obu królów madianickich, Zebacha i Salmunnę, a cały obóz zmusił do ucieczki [...] Potem dał rozkaz Jeterowi, pierworodnemu swemu synowi: «Wstań! Zabij ich!» Lecz młodzieniec nie dobył miecza, gdyż się bał; był bowiem jeszcze chłopcem. Wtedy rzekli Zebach i Salmunna: «Wstań ty i wymierz nam cios, gdyż jaki mąż, taka i jego siła». Powstał więc Gedeon i zabił Zebacha i Salmunnę, a następnie zabrał półksiężycę

wiszące na szczytach ich wielbłądów (Sdz 8,10-12.20-21) oraz wyżej przytoczony werset Ps 83,12³¹⁹.

Werset Ps 83,17 otwiera trzecią strofę zwrotki obejmującej ww. 10-19, która poświęcona jest moralno-historycznemu opisowi sądu Bożego. W przeciwieństwie do Ps 78, to nie Izrael przedstawiony jest tutaj jako ten, który ma poszukiwać Boga w czasie ucisku i nieszczęścia. Czasownik וְקָבַץ zostaje odniesiony do wrogów Izraela, nad których nadszedł straszliwy sąd Boży. W obliczu tej Bożej potęgi i kary, ludzie ci uświadamiają sobie istnienie Boga, który wydawał się im niemy i nieistniejący, stąd knuli oni przeciwko Izraelowi: *Knują spisek przeciwko Twemu ludowi, zmagają się przeciw tym, których strzeżesz. «Pójdźcie – mówią – wytrąćmy ich spośród narodów, by więcej nie wspomniano imienia Izraela»* (Ps 83,4-5). Tak więc wyrażenie dotyczące poszukiwania Boga, w tym fragmencie, odnosi się bardziej do przekonania się przez pogan, że Bóg Izraela naprawdę istnieje i jest potężny, co dodatkowo podkreśla użyty w ostatnim wersecie psalmu tytuł עֲלֵיוֹן עַל-כָּל-הָאֲרָצִים³²⁰.

Osoba szukająca Boga zabiega ponadto o Jego łaskę, liczy na Jego pomoc: *Szukałem (יְרִשְׁתִּי) Pana, a On mnie wysłuchał i uwolnił od wszelkiej trwogi* (Ps 34,5); *Szukam (יְרִשְׁתִּי) Pana w dzień mojej niedoli. Moja ręka w nocy niestrudzenie wyciągnięta, moja dusza odmawia przyjęcia pociechy* (Ps 77,3) i pokłada w Nim nadzieję: *Niech się radują i weselą w Tobie wszyscy, co Ciebie szukają (מְבַקְשִׁיךָ). Niech zawsze mówią: «Bóg jest wielki!» ci, którzy pragną Twego wybawienia* (Ps 70,5). Tego typu człowiek wyraża również tęsknotę za Bogiem: *O Tobie mówi moje serce: «Szukaj (בִּקְשֵׁנוּ) Jego oblicza!» Szukam (שִׁבְכָאֵנִי), o Panie, Twojego oblicza* (Ps 27,8)³²¹.

Sama więc postawa osoby szukającej Boga jest bardzo złożona. Choć jej obraz obecny jest w psalmach asafowych, to jednak ukazany zostaje tylko częściowo. Nie zawiera niektórych cech, człowieka szukającego Boga, które przedstawiają utwory nieasafowe. Trzeba jednak brać przy tym pod uwagę stosunek ilościowy utworów asafowych względni nieasafowych oraz to, że utwory nienależące do grupy psalmów asafowych pogrupowane są w jeszcze inne, pomniejsze grupy. Z tego względu może wynikać, że fałszywie zdaje się, że psalmy asafowe zawierają niepełny obraz, człowieka szukającego Boga, w przeciwieństwie do psalmów asafowych, stanowiąc w ten sposób jakiś mankament grupy asafowej.

³¹⁹ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 372.

³²⁰ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 736-737.

³²¹ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 184.

W powyżej przytoczonych fragmentach, występuje kilka różnych czasowników, które na język polski zostały przetłumaczone jako *szukać*. Jednym z nich jest שׁוֹרֵר który oznacza: *szukać troskliwie, troszczyć się, studiować, interpretować, pytać, prowadzić dochodzenie, domagać się* (czyjejs krwi, życia, relacji), *postanowić, zanosić prośby*³²². Występuje on w Księdze Psalmów 24 razy, z czego 2 razy wśród utworów asafowych: *Szukam (שׁוֹרֵרְךָ) Pana w dzień mojej niedoli. Moja ręka w nocy niestrudzenie wyciągnięta, moja dusza odmawia przyjęcia pociechy* (Ps 77,3); *Gdy ich zabijał, szukali Go (וַיִּשְׁׁרוּהוּ), nawracali się (וַיִּשְׁׁבוּ) i znów szukali Boga (וַיִּשְׁׁרוּהוּ-אֱלֹהִים)* (Ps 78,34). W przypadku obydwu psalmów, czasownik ten został użyty w znaczeniu szukania Boga. Jednak w niektórych psalmach nieasafowych jest on stosowany do wyrażenia pewnego rodzaju pomsty, czyhania by zrobić komuś krzywdę, jak na przykład w: *Dlaczego występny gardzi Bogiem, mówi w swym sercu: «Nie pomści (תִּדְרֹשׁ)»? [...] Skrusz ramię występnego i złego, pomścij (תִּדְרֹשׁ) jego nieprawość, by już go nie było* (Ps 10,13.15); *Ci, którzy czyhają na moje życie, zastawiają sidła, ci, którzy źle mi życzą (וַיִּדְרֹשׁוּ רַגְלֵי רָעִים), mówią przewrotnie i przez cały dzień obmyślają podstęp* (Ps 38,13). Takie rozumienie tego terminu, odnosi się do idei zniknięcia, przestania istnieć, aż do takiego stopnia, że to co zaginęło nie może być odnalezione, szukanie tego jest daremne. Wyraża więc ideę całkowitego i bezpowrotnego zniknięcia, nie pozostaje bowiem żaden ślad po jego istnieniu³²³.

Oprócz czasownik שׁוֹרֵר, w Ps 78,34 został użyty również termin שׁוֹרֵר, który możemy przetłumaczyć jako *czernieć, stawać się śniadą* (skóra), *palić się, rozjaśniać się, świecić, być ciemnym, być bardzo zabrudzonym, być czarnym, rozszczepiać, przecinać, przedzierać się, dzielić, oddzielać, dowodzić, badać, pragnąć, zabiegać, dążyć, szukać, szukać gorliwie*³²⁴. Termin ten ponadto, niesie ze sobą znaczenie pewnego rodzaju przywiązania religijnego³²⁵. W Całej Księdze Psalmów został użyty zaledwie 2 razy, natomiast w obrębie psalmów asafowych nie występuje już w żadnym innym miejscu, poza przytoczonym powyżej werselem Ps 78,34. Tak samo jak Ps 78, również nieasafowy Ps 63, stosuje ten czasownik do wyrażenia poszukiwania przez człowieka Boga: *Boże, Ty Boże mój, Ciebie*

³²² WSHP t. 1, s. 221-222.

³²³ Perowne J. J. S., *The Book Psalms. A new translation, with explanatory notes for English readers*, t. 1 (Psalms 1 – 72), Wenham 2006, s. 167-168.

³²⁴ WSHP t. 1, s. 459-460; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 1369-1370.

³²⁵ F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Freiburg 2000, s. 436.

szukam (אֶשְׁחַרְרֶךָ); *Ciebie pragnie moja dusza, za Tobą tęskni moje ciało, jak ziemia zeschła, spragniona, bez wody* (Ps 63,2).

Innym czasownikiem, służącym psalmistom na wyrażenie poszukiwania Boga przez ludzi, jest בָּקַשׁ. Może być przetłumaczony jako: *odkryć, znaleźć, próbować coś zrobić, żądać, wymagać, wzywać, radzić się, szukać, być poszukiwanym*³²⁶. W całej Księdze Psalmów został on użyty 27 razy, przy czym tylko jeden raz w obrębie psalmów asafowych. W omawianym już powyżej wersecie Ps 83,17, gdzie użyto go odnośnie do bezbożnych, którzy w obliczu Bożego sądu, zobaczyli, że Bóg Izraela prawdziwie istnieje a ponadto jest potężnym Władcą³²⁷. W utworach nieasafowych, służy on natomiast do wyrażania nie tylko poszukiwania Boga. Ma on bardziej ogólne zastosowanie, które wyraża poszukiwanie zarówno tego co złe: *Mężowie, dokąd chwała moja będzie w pogardzie? Czemu kochacie marność i szukacie (תִּבְקַשׁוּ) kłamstwa?* (Ps 4,3), jak i dobre: *Odstąp od złego, czyń dobro; szukaj (בִּקַּשׁ) pokoju, idź za nim!* (Ps 34,15). Jak również, tak jak w przypadku czasownika שָׂרַר, w znaczeniu czyhania na czyjeś życie, poszukiwania sposobności by kogoś zniszczyć, zabić: *Ci, którzy czyhają (מִבְקַשֵּׁי) na moje życie, zastawiają sidła, ci, którzy źle mi życzą, mówią przewrotnie i przez cały dzień obmyślają podstęp* (Ps 38,13); *Występny czatuje na sprawiedliwego i usiłuje go zabić (וּמִבְקַשׁ לְהַמִּיתוֹ)* (Ps 37,32).

2.6. Sprawiedliwy

Sprawiedliwymi Biblia Hebrajska określa ludzi, którzy są wierni Prawu, nienaganni w swoim postępowaniu: *Tak mówi Pan: «Zachowujcie Prawo i przestrzegajcie sprawiedliwości (צִדְקָה), bo moje zbawienie już wnet nadejdzie i moja sprawiedliwość (צִדְקָתִי) ma się objawić* (Iz 56,1), niewinni: *Cóż dopiero gdy złoczyńcy zamordowali sprawiedliwego (צִדִּיק) człowieka w jego domu, na jego łożu. Czy teraz nie zażądam od was odpowiedzialność za jego krew i nie zgładzę was z ziemi?* (2 Sm 4,11), pobożni: *Oto dzieje Noego. Noe, człowiek prawy (צִדִּיק), wyróżniał się nieskazitelnością wśród współczesnych sobie ludzi; w przyjaźni z Bogiem żył Noe* (Rdz 6,9), prawi: *Bóg Jakuba przemówił, mówił*

³²⁶ WSHP t. 1, s. 144.

³²⁷ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 736-737.

do mnie On – Skala Izraela: Kto sprawiedliwie (צַדִּיק) rządzi człowiekiem, kto rządzi w Bożej bojaźni (2 Sm 23,3), miłosierni: Występny pożyczca, ale nie zwraca, a sprawiedliwy (וְצַדִּיק) lituje się i obdarza (Ps 37,21); radujący się w Bogu i szukający w Nim schronienia: Sprawiedliwy (צַדִּיק) weseli się w Panu, do Niego się ucieka, a wszyscy prawego serca (יְשִׁירֵי־לֵב) Nim się chlubią (Ps 64,11), przemawiający w mądry sposób: Usta sprawiedliwego (צַדִּיק) głoszą mądrość i język jego mówi to, co słuszne (Ps 37,30). Sprawiedliwi są tymi, których miłuje Bóg: Pan przywraca wzrok niewidomym, Pan podnosi pochylonych, Pan miłuje sprawiedliwych (צַדִּיקִים) (Ps 146,8), wysłuchuje ich: Oczy Pan zwrócone są ku sprawiedliwym (צַדִּיקִים), a Jego uszy na ich wołanie (Ps 34,16). Nie opuszcza: Byłem dzieckiem i jestem już starcem, a nie widziałem sprawiedliwego (צַדִּיק) w opuszczeniu ani potomstwa jego, by o chleb żebralo (Ps 37,25), ale błogosławi im i otacza łaską: Bo Ty, Panie, będziesz błogosławił sprawiedliwemu (צַדִּיק), otoczysz go łaską jak tarczą (Ps 5,13), podtrzymuje: Niechaj ustanie nieprawość występnych, a sprawiedliwego (צַדִּיק) umocnij, Bożę sprawiedliwy (צַדִּיק), Ty, co przenikasz serca i nerki (Ps 7,10) i wybawia: Wiele nieszczęść spada na sprawiedliwego (צַדִּיק), lecz ze wszystkich Pan go wybawia (Ps 34,20). Los sprawiedliwych jest szczęśliwy: Lepsza jest odrobina, którą ma sprawiedliwy (לְצַדִּיק), niż wielkie bogactwo występnych (Ps 37,16), a ich życie przynosi owoc: Sprawiedliwy (צַדִּיק) zakwitnie jak palma, rozrośnie się jak cedr na Libanie (Ps 92,13). Doświadczają pomysłności, czego symbolem jest wschodzące dla nich światło: Światło wschodzi dla sprawiedliwego (לְצַדִּיק) i radość dla ludzi prawego serca (וְלִישִׁירֵי־לֵב) (Ps 97,11). Ponadto są tymi, którzy posiadają ziemię: Sprawiedliwi (צַדִּיקִים) posiadają ziemię i będą mieszkać na niej na zawsze (Ps 37,29) i będą się weselić w Bogu: Cieszcie się, sprawiedliwi (צַדִּיקִים), i weselcie w Panu, wszyscy prawego serca (יְשִׁירֵי־לֵב) wznóście radosne okrzyki! (Ps 32,11) oraz na zawsze będą w pamięci innych: N pewno się nie zachwieje; sprawiedliwy (צַדִּיק) pozostanie w wiecznej pamięci (Ps 112,6)³²⁸.

W Księdze Psalmów na określenie sprawiedliwości możemy znaleźć kilka terminów pochodzących od wspólnego rdzenia: צַדִּיק (niewinny, zgodny z prawdą, moralnie prawy,

³²⁸ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 187.

sprawiedliwy, prawy, pobożny, dobry, mający rację)³²⁹, קִדְּוָה (dokładność, słuszna rzecz, to co jest uczciwe, to co słuszne, lojalność wspólnotowa, zbawienie, pomyślność, coś słusznego, sprawiedliwego, właściwego, prawdziwego, słusznego, sprawiedliwość)³³⁰, הַקִּדְּוָה (sprawiedliwość, słuszność, uczciwość, lojalność wobec wspólnoty, upoważnienie, słuszny powód, dzieła sprawiedliwości, dzieła lojalności wobec wspólnoty lub przymierza)³³¹, oraz różne formy czasownika קִדְּוָה (być sprawiedliwym, czynić sprawiedliwości zadość, ukazać czyjąś niewinność, uznać się za sprawiedliwego, wymierzyć sprawiedliwość, udowodnić swoją niewinność)³³².

Wśród utworów asafowych tylko w jednym miejscu został zastosowany czasownik קִדְּוָה: *Ujmijcie się za sierotą i uciśnionym, wymierzcie sprawiedliwość (הַקִּדְּוָה) nieszczęśliwemu i ubogiemu!* (Ps 82,3). Jednak również w utworach nienależących do tej grupy, jest on bardzo rzadko stosowany, zaledwie 3 razy: *bojaźń Pańska szczerą, trwającą na wieki; sądy Pański prawdziwe, wszystkie razem są słuszne (הַקִּדְּוָה)* (Ps 19,10); *Tylko przeciw Tobie zgrzeszyłem i uczyniłem, co złe jest w Twoich oczach, tak że się okazujesz sprawiedliwy (קִדְּוָה) w swym wyroku i prawy w swoim osądzie* (Ps 51,6); *Nie pozywaj przed sąd swojego sługi, bo nikt żyjący nie jest sprawiedliwy (קִדְּוָה־לֹא) przed Tobą* (Ps 143,2). Jak widzimy, jedynie w przypadku Ps 82, czasownik ten nie odnosi się pośrednio lub bezpośrednio do Boga, ale do osądzanego w tym utworze boskiego zgromadzenia. Jednak tym co łączy wszystkie cztery utwory jest temat sądu, obraz jest spójny. W Ps 19 i 51 zostaje ukazana sprawiedliwość Boga w sądeniu, czego przeciwieństwem jest ukazany następnie w Ps 82 obraz złego sądu, dokonywanego przez jakiegoś rodzaju boże zgromadzenie lub ludzkich sędziów. W konsekwencji tego, następuje pouczenie osądzanej tutaj przez Boga grupy, jak winni oni sądzić ludzi. Scaleniem tych trzech psalmów, jest ostatni utwór, który niejako podsumowuje trzy wcześniejsze użycia czasownika קִדְּוָה w Psalterzu. Zwraca bowiem uwagę na fakt, że nikt oprócz Boga nie jest w stanie sądzić w sposób całkowicie sprawiedliwy, ponieważ zakłada to całkowitą wolność od winy i grzechu. Stając więc w obliczu Bożej sprawiedliwości nikt tak naprawdę nie jest w pełni wolny od choćby najmniejszego oskarżenia³³³.

³²⁹ WSHP t. 2, s. 81-82; T. M. Dąbek, „Pan jest sprawiedliwy, kocha sprawiedliwość” (Ps 11, 7), Kraków 2014, s. 6.

³³⁰ WSHP t. 2, s. 83-84; T. M. Dąbek, „Pan...”, dz. cyt., Kraków 2014, s. 6.

³³¹ WSHP t. 2, s. 84-85.

³³² WSHP t. 2, s. 82-83; T. M. Dąbek, „Pan...”, dz. cyt., Kraków 2014, s. 6.

³³³ S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 571.

Oprócz czasownika występującego w Ps 82, wśród utworów asafowych spotykamy jeszcze jedno wystąpienie terminu pochodzącego od rdzenia קִדַּק. Jest nim rzeczownik קִדְקָ, wśród utworów asafowych, został użyty tylko jeden raz: *Niebiosa zwiastują Jego sprawiedliwość* (קִדְקָ), *albowiem sam Bóg jest sędzią* (Ps 50,6). Z racji jednak na to, że odnosi się on do Boga, został omówiony we wcześniejszej części naszej pracy.

Terminy pochodzące od rdzenia קִדַּק, nie są jedynymi, którymi autorzy Biblii Hebrajskiej posługują się by oddać ideę bycia sprawiedliwy. Tekstach starotestamentalnych możemy spotkać się z takim określeniem jak יִשְׁרָיִי לֵב, czyli prawego serca, na które składa się rzeczownik לֵב (*serce, siedziba życiowej siły, czyjeś wnętrze, siedziba uczuć i emocji, skłonność, dyspozycja, zdecydowanie, odwaga, wola, intencja, uwaga, przemyślenie, powód, umysł w ogólności i jako całość, sumienie, wewnątrz, pośrodku*)³³⁴ oraz przymiotnik יִשְׁרָ (prosty, rozciągnięty, równy, gładki, prawy, sprawiedliwy, słuszny)³³⁵. Przymiotnik יִשְׁרָ jest również widziany, przez niektórych badaczy w Ps 73,1: *Psalm. Asafowy. Jak dobry jest Bóg dla prawych* (לְיִשְׁרָאֵל), *dla tych, co są czystego serca* (לְכַרְי לֵב), poprzez podzielenie sformułowania לְיִשְׁרָאֵל na: לְ, יִשְׁרָ, אֵל. Dosłownie sformułowanie to, należałoby przetłumaczyć jako: *dla Izraela*. Jednak przez wielu, taka deklaracja w tym miejscu, jest niepoprawna. Po pierwsze ze względu na występujące w dalszej części tego wersetu określenie לְכַרְי לֵב, które byłoby paralelne do לְיִשְׁרָאֵל. Po drugie, z racji na ogólny kontekst tekstu. W dalszej części pieśni utożsamianie Izraela z *ludźmi czystego serca* (כַּרְי לֵב) zostaje bowiem zaprzeczone. Istnieje również grupa badaczy, która pojawienie się w tekście rzeczownika יִשְׁרָאֵל tłumaczy późniejszą poprawką nacjonalistyczną. Wówczas miałaby zostać wprowadzona w celu dostosowanie tego psalmu dla użycia przez wspólnotę śpiewającej go podczas zgromadzenia liturgicznego. W tej perspektywie przyjmuje się tłumaczenie tego terminu jako vocativus: *Jakże dobry, o Izraelu, jest Bóg wobec ludzi czystego serca*³³⁶. Oczywiście niektórzy z badaczy opowiadają się także za dosłownym rozumieniem tekstu jako określającego dobroć Boga względem Swojego ludu Izraela. W tej perspektywie Boża dobroć może być rozumiana jako bezwarunkowa, która dana jest Izraelowi, będącym prawego serca, ale który czasem odchodzi od Swego Boga³³⁷.

³³⁴ WSHP t. 1, s. 483-484.

³³⁵ WSHP t. 1, s. 424-425.

³³⁶ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 89; M. Dahood, *Psalms II...*, d. cyt., Garden City 1973, s. 186-188.

³³⁷ A. Weiser, *I Salmi, t. 2 (Sal 61 – 150)*, Brescia 1984, s. 559.

Może jednak być również postrzegana jako dobroć warunkowa, wówczas Bóg jest dobry *jak długo Izrael jest ludem prawego serca*³³⁸.

Z sercem wiąże się jeszcze inne określenie, będące mniej popularnym synonimem *יִשְׁרָיִי לֵב*, które występuje w wyżej zacytowana Ps 73,1. W tym wersecie, serce połączone zostało z przymiotnikiem *בָּר*, który oznacza: *czysty, pusty*³³⁹. Określenie to pojawia się jeszcze tylko w jednym utworze Księgi Psalmów, tym razem nie należącym do grupy asafowej: *Człowiek o rękach nieskalanych i o czystym sercu (וּבָרֵר לֵבָב), który nie skłonił swej duszy ku marnościam i nie przysięgał fałszywie (Ps 24,4)*. Widzimy więc, że tego typu określenie jest bardzo rzadkie w całej księdze. Ponadto ani razu nie występuje poza nią. W Ugarit mianem osoby *czystego serca* był określany człowiek czysty pod względem rytualnym. Dla Biblii, tego typu określenie, dotyczy całego życia ludzkiego, zarówno sumienia jak i jego egzystencji, co ukazuje wyżej przytoczony werset Ps 24,4³⁴⁰.

2.7. Pobożny

W Księdze Psalmów, osoby pobożne, bardzo często określane są przymiotnikiem *יָדָה*. Termin ten jest tłumaczony jako: *wierny, pobożny, święty*³⁴¹. Analizując natomiast Księgę Psalmów, możemy zobaczyć, że *יָדָה* są ludźmi wiernymi: *Ratuj, Panie, bo nie ma pobożnych (יָדָה), zabrakło wiernych wśród ludzi (Ps 12,2)*; zachowującymi Prawo: *bo Pan miłuje sprawiedliwość i nie opuszcza swych świętych (יָדָה)*; *nikczemni wyginą, a potomstwo występnych będzie wytępione (Ps 37,28)*; nieskazitelnymi: *Ty jesteś miłościwy dla miłościwego (יָדָה) i względem męża szlachetnego jesteś szlachetny [...] Bóg, co mocą mnie przepasuje i nienaganną czyni moją drogę (Ps 18,26.33)*; *prawymi: Toteż każdy wierny (יָדָה) będzie się modlił do Ciebie w czasie ucisku. Choćby nawet fale wód uderzyły, jego nie dosięgną (Ps 32,6)*; *sprawiedliwymi, którzy miłują Boga: Niechaj Cię wielbią, Panie, wszystkie dzieła Twoje i święci Twoi (יָדָה) niech Cię błogosławią! (Ps 145,10)*; *miłowanymi przez Boga: i pomnaża moc swojego ludu. Pieśń pochwalna dla wszystkich*

³³⁸ G. Phillips, *The Psalms in Hebrew with a Critical, Exegetical, and Philological Commentary*, t. 2, London 1846, s. 148-149.

³³⁹ WSHP t. 1, s. 145.

³⁴⁰ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 90.

³⁴¹ WSHP t. 1, s. 320; L. Sabourin, *The Psalms: Their Origin and Meaning*, New York 1974, s. 100.

Jego świętych (יְיָיִדְוָה), synów Izraela – ludu, który Mu jest bliski. Alleluja (Ps 148,14); cieszącymi się Jego zaufaniem: Mówiłeś niegdyś w widzeniu do świętych Twoich (יְיָיִדְוָה) i powiedziałeś: «Włożyłem na głowę mocarza koronę; wyniosłem wybrańca z ludu (Ps 89,20); pewnymi tego, że Bóg ich nie opuści i doznającymi od Niego licznych łask: bo Pan miłuje sprawiedliwość i nie opuszcza swych świętych (יְיָיִדְוָה); nikczemni wyginą, a potomstwo występnych będzie wytępione (Ps 37,28)³⁴².

Możemy ponadto, wyróżnić znaczenia tego terminu odpowiadające danym kategorią psalmów, w których zostały użyte. W psalmach indywidualnych, w których akcentowana jest osobista relacja człowieka z Bogiem³⁴³ pojawia się opatrnościowy niuans terminu יְיָיִדְוָה. Jego mądrościowe rozumienie pojawia się natomiast w utworach, w których wspólnota wiernych przeciwstawiona jest niegodziwcom³⁴⁴. W psalmach pojawia się również rozumienie tego przymiotnika, odnoszące się do całości narodu jako Reszty, będącej beneficjentem zbawienia. Takie znaczenie szczególnie widoczne jest w asafowym Ps 79. Ponadto w Księdze Psalmów, możemy zauważyć również postrzeganie יְיָיִדְוָה jako zawodu, mianowicie w odniesieniu do Lewitów. Tego typu znaczenie spotykamy zarówno w asafowym Ps 50 jak i w nieasafowych utworach: Ps 85, 132³⁴⁵.

Przymiotnik יְיָיִדְוָה w Księdze Psalmów został użyty 25 razy, z czego 2 razy w psalmach asafowych: «Zgromadźcie Mi moich umiłowanych (יְיָיִדְוָה), którzy zawarli ze Mną przymierze przez ofiarę» (Ps 50,5); *Ciała sług Twoich wydali na pastwę ptaków podniebnych, zwierzętom ziemskim ciała Twoich świętych (יְיָיִדְוָה) (Ps 79,2).*

Ps 79 akcentuje, że przez יְיָיִדְוָה należy rozumieć raczej nie tyle osobę wierzącą, co taką, która wypełnia obowiązki religijne, jest wierna Bogu, nawet za cenę swojego życia. Podobne położenie akcentu na wierność, w rozumieniu terminu יְיָיִדְוָה, kładą psalmy nieasafowe takie jak Ps 86 czy 116: *Strzeż mojego życia, bo jestem pobożny (יְיָיִדְוָה), zbaw sługę Twego, który ufa Tobie. Ty jesteś Bogiem moim, Panie, zmiłuj się nade mną, bo nieustannie wołam do Ciebie (Ps 86,2-3); Drogocenna jest w oczach Pana śmierć Jego czcicieli (יְיָיִדְוָה). O Panie, jam Twój sługa, jam Twój sługa, syn Twojej służebnicy – Ty rozerwałeś moje kajdany (Ps 116,15-16)³⁴⁶.*

³⁴² J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 187.

³⁴³ Ps 12, 16, 18, 30, 31, 43, 86, 116.

³⁴⁴ Ps 32, 37, 97.

³⁴⁵ L. Sabourin, *The Psalms...*, dz. cyt., New York 1974., s. 100.

³⁴⁶ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 187.

Ps 50 pokazuje natomiast, że חֹסֵיךְ nie zawsze byli wierni Bogu bez jakichkolwiek zarzutów³⁴⁷. Ludzie określani poprzez ten termin, są w Ps 50 oskarżeni przez Boga na rozpoczynanym przez Niego sądzie. Uważają się za sprawiedliwych lub takimi winni być, ale takimi nie są³⁴⁸.

Użyty w Ps 50 termin חֹסֵיךְ należy łączyć z פְּרִיתֵי בְּרִיתֵי. Poprzez to ukazany tutaj lud, którym jest Izrael, stał się wybranym przez Boga poprzez dostąpienie Jego łaski (חֶסֶד), jaką jest właśnie przymierze³⁴⁹: *Wzywa on z góry niebo i ziemię, by lud swój (עַמּוֹ) sądzić. «Zgromadźcie Mi moich umiłowanych (חֹסֵיךְ), którzy zawarli ze Mną przymierze (פְּרִיתֵי בְּרִיתֵי) przez ofiarę»* (Ps 50,4-5). Przedstawieni tutaj jako חֹסֵיךְ ludzie są więc związani z Bogiem poprzez przymierze zawarte z Nim na Synaju³⁵⁰. Jednak nie spełniają swoich zobowiązań, co powoduje, że Bóg zamierza ich osądzić. Proces ten ma wielką wagę, dlatego na świadków zostaje zwołane niebo i ziemia³⁵¹, a nadejście sędziego ujęte jest w rozbudowanym opisie teofanii: *Psalm. Asafowy. Przemówił Pan, Bóg nad bogami, i zawezwał ziemię od wschodu do zachodu słońca. Bóg zajaśniał z Syjonu, korony piękności. Bóg nasz przybył i nie milczy; przed Nim ogień trawiący, wokół Niego szaleje nawałnica. Wzywa on z góry niebo i ziemię, by lud swój sądzić. «Zgromadźcie Mi moich umiłowanych, którzy zawarli ze Mną przymierze przez ofiarę». Niebiosy zwiastują Jego sprawiedliwość, albowiem sam Bóg jest sędzią* (Ps 50,1-6)³⁵².

W dalszej części psalmu, określenie ludu ulega zmianie. Nie są to już חֹסֵיךְ, czyli *umiłowani*, ale pojawia się określenie רְשָׁעִים, które oznacza *winny, niegodziwy*³⁵³: *A do grzesznika (וְלִרְשָׁעִים) Bóg mówi: «Czemu wyliczasz moje przykazania i masz na ustach moje przymierze* (Ps 50,16). Według niektórych badaczy, jest to jednak późniejsza glosa, której celem było nieutożsamianie Izraela z przedstawionymi w tej części psalmu zarzutami grzesznego życia, łamiącego nakazy dekalogu³⁵⁴.

³⁴⁷ Tamże, s. 188.

³⁴⁸ F. Nötscher, *Die Psalmen*, Würzburg 1947, s. 99.

³⁴⁹ T. Brzegowy, *"Miasto Boże"...*, dz. cyt., Kraków 1989, s. 169.

³⁵⁰ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 817; T. Brzegowy, *"Miasto Boże"...*, dz. cyt., Kraków 1989, s. 168; J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 141.

³⁵¹ L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 817.

³⁵² T. Brzegowy, *"Miasto Boże"...*, dz. cyt., Kraków 1989, s. 168; L. A. Schökel, C. Carniti, *I Salmi...*, dz. cyt., Roma 1992, s. 818; F.-L. Hossfeld, E. Zenger, *Die...*, dz. cyt., Würzburg 1993, s. 308.

³⁵³ WSHP t. 2, s. 324-325.

³⁵⁴ T. Brzegowy, *"Miasto Boże"...*, dz. cyt., Kraków 1989, s. 169.

2.9. Grzeszny

Autorzy biblijni używają wielu terminów na określenie grzesznej postawy ludzi. Jednym z nich jest חטָאָה, który możemy przetłumaczyć jako *grzesznik, okazja do grzechu*³⁵⁵. Pochodzi od źródłosłowu, który pierwotnie wyrażał: *chybić, potknąć się, stwierdzić brak, zrobić fałszywy krok*. Z tego względu, określa on grzech jako pewnego rodzaju potknięcie się na Bożej drodze, przekroczeniem Bożego Prawa³⁵⁶. W Księdze Psalmów został użyty 13 razy, w tym jeden raz wśród tekstów asafowych: *Wspomóż nas, Boże, nasze zbawienie, przez wzgląd na chwałę Twojego imienia, i wyzwól nas, i opuść nasze grzechy* (חַטָּאֵינוּ) *przez wzgląd na Twoje imię* (Ps 79,9).

We fragmencie Ps 79,8-9 zawarta jest prośba by grzechy, zarówno przodków jak i obecnie żyjących, zostały wymazane, tak by odszedł od ludu gniew Boży. Idea *zapomnienia* przez Boga, ma bardzo silny wydźwięk, oznaczający wręcz popadnięcie w nicość, tego kogo lub czego będzie dotyczyć owo zapomnienie. Z tego względu, psalmista prosi Boga, aby już nie pamiętał grzechów Izraela, a więc by je wymazał, sprawiłby przestały istnieć. Fragment ten nie wspomina jedynie o grzesznych postępowaniach obecnie żyjących ludzi, ale także ich przodków. Grzech w Biblii Hebrajskiej nie jest bowiem nigdy sprawą osobistą, ma on charakter wspólnotowy i historyczny. Historia Izraela postrzegana jest jako pewnego rodzaju sieć niegodziwości, którą jedynie Bóg może zerwać³⁵⁷.

Zapomnienie przez Boga ludzkich grzechów wiąże się z kilkoma elementami, które możemy zobaczyć w omawianym tu fragmencie. Pierwszym jest zapomnienie³⁵⁸, poprzez które usuwana jest sprawiedliwość, która domaga się zapłaty, kary za popełniony grzech. Drugim aktem jest natomiast miłosierdzie (רַחֲמִים)³⁵⁹. Przebaczenie jest bowiem aktem miłości wobec pograżonego w nieszczęściu dziecka. Natomiast trzecim aktem jest pomoc-zbawienie (עֲזָרָה)³⁶⁰, wyrażające nie tylko wewnętrzne przemienienie człowieka, ale również działanie Boga o charakterze globalnym. Czwartym elementem jest wyzwolenie

³⁵⁵ J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 435-436.

³⁵⁶ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 191; D. Adamczyk, *Biblijny traktat o grzechu*, Szczecin 2012, s. 362.

³⁵⁷ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 664.

³⁵⁸ Zob. Ps 79,8 – אֶל-תִּזְכֹּר-לָנוּ - זָכַר - nazwać, wspomnieć, pamiętać, podać do sądu, wyjawić (WSHP t. 1, s. 257).

³⁵⁹ Zob. Ps 79,8 – רַחֲמִים - רַחֲמִים - uczucie miłości, miłosierdzie (WSHP t. 2, s. 263-264).

³⁶⁰ Zob. Ps 79,9 – עֲזָרָנוּ - עֲזָרָנוּ - עֲזָרָנוּ - pomoc, wspierać, przybyć na pomoc (WSHP t. 1, s. 757-758), יִשָּׁע - pomoc, uwolnienie, zbawienie (WSHP t. 1, s. 423-424.).

(נצל)³⁶¹, które jest paralelne do zbawienia i które potwierdza jego integralny wymiar. Następnym elementem stanowi przebaczenie grzechów (כפר)³⁶². Ostatnim elementem, podsumowującym i decydującym o wszystkim jest Boże przebaczenie *dla chwały swego imienia*³⁶³. Ten motyw zostaje dwukrotnie powtórzony przez psalmistę w w. 9. Stanowi on bowiem źródło przebaczenia³⁶⁴.

Podobne, jak w Ps 79,9 sformułowanie znajduje się w Ps 25,11: *Prze wzgląd na Twoje imię, Panie, odpuść mój grzech, a jest on wielki*. Jak również w Ps 23,31, choć w przypadku tych dwóch utworów, wspomniany jest jedynie na temat prawego postępowania po drogach Bożych, pominięty zostaje natomiast aspekt grzeszności i odpuszczenia przez Boga win: *przywraca mi życie. Prowadzi mnie po właściwych ścieżkach przez wzgląd na swoje imię* (Ps 23,3); *Ty bowiem jesteś dla mnie opoką i twierdzą; przez wzgląd na imię Twoje kieruj mną i prowadź mnie!* (Ps 31,4)³⁶⁵.

Innym, tego typu terminem, jest וַיָּוֶן, który oznacza: *przewrotność, wina, przestępstwo*³⁶⁶. Termin ten oznacza grzech jako przewrotność, wypaczenie³⁶⁷. W Księdze Psalmów występuje 31 razy, z czego 2 razy w psalmach asaflowych: *On jednak, litując się, odpuszczał winę (וַיָּוֶן), a nie wytracał ich, i często powściągał swój gniew, i nie pobudzał całej swej zapalczywości* (Ps 78,38); *Nie pamiętaj nam win (וַיָּוֶן) naszych przodków, niech rychło przyjdzie ku nam miłosierdzie Twoje, bo bardzo jesteśmy słabi* (Ps 79,8).

Ps 79 zwraca tutaj uwagę na jeszcze jedną ważną rzecz związaną w starotestamentalnym nauczaniu o grzechu, a mianowicie grzeszne postępowanie poprzednich pokoleń. Zwraca to uwagę na fakt, że grzech nie jest jedynie sprawą osobistą, posiada on również swoje odniesienie wspólnotowe oraz historyczne³⁶⁸, co dostrzegalne jest już na początku tekstów Biblii Hebrajskiej w historii tak zwanego grzechu pierworodnego.

³⁶¹ Zob. Ps 79,9 – וַיִּצִילֵנוּ – נצל – *być ocalonym, uratować się, obrabować, usunąć, zabrać, wyrwać, pozbyć się* (WSHP t. 1, s. 673-674).

³⁶² Zob Ps 79,9 – וַיִּכַּפֵּר – כפר – *przebłagać, wynagrodzić, dokonać przebłagania, zapobiegać, przebaczać, być unieważnionym* (WSHP t. 1, s. 465-466).

³⁶³ Zob Ps 79,9: וַיִּזְכֹּרְךָ – זכור – *nazwa, pozycja, reputacja, imię, wspomnienie, imię Boga*, (WSHP t. 2, s. 521-524), וַיִּשְׁבַּחְךָ – שבח – *ciężar, brzemię, bogactwo, ranga, chwała, wspaniałość, godność, zaszczyt, uznanie, chluba, oddawanie chwały Bogu, Boża chwała, sława, doskonałość, splendor, szlachetny, najlepszy, ozdoba, uroda* (WSHP t. 1, s. 432-433; J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 632-633.), וַיִּמְעַן – מען – *odnośnie, ze względu, z powodu, ażeby* (WSHP t. 1, s. 578).

³⁶⁴ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 666.

³⁶⁵ Tamże, 658.

³⁶⁶ J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 1026.

³⁶⁷ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 191.

³⁶⁸ G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 664.

Ta myśl kontynuowana jest także w dalej w Nowym Testamencie, gdzie Adam jest ukazany jako ten, którego grzeszny występki rozciąga nieustannie swoje konsekwencje na całą ludzkość, na kolejno rodzące się pokolenia³⁶⁹.

Ps 50 pokazuje natomiast, że nie wystarczy znajomość przykazań, by być osobą, która kroczy prawą drogą. Utwór zwraca uwagę na to, że życie człowieka musi być odzwierciedleniem zasad, które przyjął od Boga. Nie jest akceptowane przez Boga zafalszowane życie Jego wyznawców. Podlegają oni karze, ponieważ ich postępowanie jest grzeszne³⁷⁰: *A do grzesznika (וְלַרְשָׁעִים) Bóg mówi: «Czemu wyliczasz moje przykazania i masz na ustach moje przymierze ty, co nienawidzisz karności i moje słowa rzucasz za siebie? Ty, widząc złodzieja, razem z nim biegiesz i trzymasz z cudzołożnikami. W złym celu otwierasz usta, a język twój knuje podstępny. Zasiadłszy, przemawiasz przeciw swemu bratu, znieważasz syna swojej matki. Ty to czynisz, a Ja mam milczeć? Czy myślisz, że jestem podobny do ciebie? Skarczę ciebie i postawię ci to przed oczyma (Ps 50,16-21). Podobny obraz możemy spotkać również w jednym nieasafowym utworze. Tutaj jednak jest to przedstawione jako wskazanie jak nie należy postępować, a nie jak w przypadku Ps 50, osądzenie o grzeszne postępowanie: *Powściągnij swój język od złego, a twoje wargi od słów podstępnych! Odstąp od złego, czyń dobro; szukaj pokoju, idź za nim! Oczy Pana zwrócone są ku sprawiedliwym, a Jego uszy na ich wołanie. Oblicze Pana zwraca się przeciw źle czyniącym, by pamiętać o nich wytracić z ziemi (Ps 34,14-17).**

2.9.1. Grzech wspólnoty

Psalmiści zdawali sobie sprawę, że istnieje również grzech nie będący postawą, postępowaniem pojedynczej osoby, ale całej zbiorowości, narodu. Stanowi on sumę grzechów popełnianych przez osoby, należące do tej wspólnoty, O tego typu grzechu wspomina jeden z psalmów asafowych: *Nie zachowali przymierza z Bogiem i nie chcieli postępować według Jego Prawa. Zapomnieli o Jego dziełach i o cudach, które im ukazał [...] Ale wystawili na próbę i drażnili Boga Najwyższego, i Jego przykazań nie strzegli. Odstępowali zdradziecko, jak ich ojcowie, byli zmienni, jak luk zawodny (Ps 78,10-11.56-57).* Również w Ps 82 zostaje przedstawiony grzech zbiorowości, nad którą Bóg odbywa w

³⁶⁹ Adam [w:] L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longman, *Słownik symboliki biblijnej*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2003, s. 10.

³⁷⁰ D. Adamezyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 364-365.

tym psalmie są: *«Dokądże będziecie sądzić niegodziwie i trzymać stronę występnych? Ujmijcie się za sierotą i uciśnionym, wymierzcie sprawiedliwość nieszczęśliwemu i ubogiemu! Uwolnijcie uciśnionego i nędzarza, wyrwijcie go z ręki występnych!»* (Ps 82,2-4). Idea grzechu wspólnoty nie jest jednak widoczna jedynie w utworach asafowych. Możemy odnaleźć ją również w psalmach spoza tej grupy. Ps 58 prezentuje nawet ten sam grzech co Ps 82, czyli dotyczący niesprawiedliwego sądenia: *Wielmoże, czy rzetelnie wydajecie wyroki? Czy sprawiedliwie sądzicie synów ludzkich? Niestety, popełnacie w sercu nieprawość, wasze ręce odważają ucisk dla kraju. Od łona matki występni zeszli na bezdroża, od urodzenia zblądzili głosiciele kłamstwa. Trucizna ich podobna jest do jadu węża, do jadu głuchej żmii, co zamyka uszy* (Ps 58,2-5)³⁷¹.

W Ps 78, możemy znaleźć ponadto przekonanie autora, na temat tego, że grzech nie wynika jedynie ze złej woli człowieka, ale również z jego słabości: *On jednak, lituje się, odpuszcza winę, a nie wytraca ich, i często powściągał swój gniew, i nie pobudzał całej swej zapalczywości. Przypominał sobie, że są tylko ciałem, tchnieniem, które odchodzi, a nie wraca* (Ps 78,38-39). Psalm asafowy nie jest jedynym, który przedstawia taki pogląd, również nieasafowe Ps 103, zwraca uwagę na ludzką słabość: *Jak się lituje ojciec nad synami, tak Pan się lituje nad tymi, co się Go boją. Wie On, z czego jesteśmy utworzeni, pamięta, że jesteśmy prochem. Dni człowieka są jak trawa, kwitnie jak kwiat na polu; ledwie muśnie go wiatr, a już go nie ma, i miejsce, gdzie był, już go nie poznaje* (Ps 103,13-16)³⁷². Akcent położony jest tu na marność człowieka, jego kruchość i ulotność. Tego typu obraz ludzi, wyrażany jest w licznych psalmach poprzez bardziej lub mniej barwne obrazy. Człowiek ukazany jest jako jedynie tchnienie: (Ps 39,6-7.12; 62,10; 144,4); powiewem wiatru (Ps 78,39); usychająca polna trawa, szybko więdnące kwiaty: (Ps 37,2; 90,5-6; 102,12; 103,15-16); sen (Ps 90,5); delikatny szmer (Ps 90,9); zanikający cień (Ps 102,12; 109,23; 144,4); proch (Ps 103,14; 104,29)³⁷³.

Autor Ps 78 najpierw wspomina o niezwykłych dziełach, które uczynił Bóg: *Uczynił cuda przed ich ojcami w ziemi egipskiej, na równinie Soanu. Rozdzielił morze, a ich przeprowadził i wody ustawił jak groblę. W dzień ich prowadził obłokiem, a przez całą noc blaskiem ognia. Rozłupał skały w pustyni i jak wielką otchłanią obficie ich napoił. Wydobył ze skały strumienie i sprawił, że woda popłynęła jak rzeka* (Ps 78,12-16). Następnie ukazuje,

³⁷¹ J. S. Synowiec, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., Kraków 1996, s. 192-193.

³⁷² Tamże, s. 196-197.

³⁷³ Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” (Ps 8,5). *Zarys antropologii biblijnej*, Kielce 2020, s. 31.

że mimo tego co Izraelici doświadczyli, ciągle popełniali grzechy: *Lecz nadal grzeszyli przeciw Niemu, obrażali Najwyższego w jałowej krainie. Wystawili Boga na próbę w swych sercach, żądając stawy dla swoich zachcianek. Mówili przeciw Bogu, rzekli: «Czyż Bóg potrafi nakryć stół na pustyni? Oto w skalę uderzył, popłynęły wody i trysnęły strumienie. Czy także potrafi dostarczyć chleba albo ludowi swemu przygotować mięso?»* (Ps 78,17-20). Zamiast wierności i jeszcze większego zjednoczenia z Bogiem, psalmista wskazuje, że lud wybrany buntował się i grzeszył, obrażając w ten sposób tego, który ich prowadził i wspierał, poprzez Swoje cuda. Ponadto domagali się oni od Boga kolejnych cudów, wystawiali Go na próbę, mimo że doświadczyli już Jego wielkości i opieki. Lekceważyli więc już dokonane cuda jak również poddawali w wątpliwość, że ich Bóg troszczy się o nich. Takie przedstawienie narodu wybranego nie występuje jedynie w Ps 78. Na tego typu grzeszne zachowanie zwracaj uwagę również autorzy psalmów spoza grupy asafowej, jak na przykład *Albowiem On jest naszym Bogiem, a my ludem z Jego pastwiska i owcami w Jego ręku. Obyście usłyszeli dzisiaj głos Jego: «Nie zatwardzajcie serc waszych jak w Meriba, jak na pustyni w dniu Massa, gdzie Mnie wasi przodkowie wystawili na próbę i doświadczyli Mnie, choć dzieła moje widzieli* (Ps 95,7-9); *Szybko o dziełach Jego zapomnieli, na Jego radę nie czekali. Pałali żądzą na pustyni, na próbę wystawili Boga na odludziu* (Ps 106,13-14)³⁷⁴.

W dalszej części, Ps 78 wspomina historię plag egipskich oraz wędrówki przez pustynię, podczas której Bóg czynił cuda: *Nie pamiętali Jego ręki – dnia, w którym ich wybawił od ciemnicy, kiedy czynił e Egipcie swe znaki i swoje cuda na równinie Soanu, i rzeki ich w krew zamienił, oraz ich strumienie, aby pić nie mogli. Nasłał na nich muchy, które ich kąsały, i zgubne dla nich żaby. Ich zbiory wydał owadom, a owoc ich pracy – szarańczy. Poraził gradem ich winnice, a szronem – ich sykomory. Ich bydło wydał na pastwę zarazy, a na pastwę choroby – ich trzody. Zesłał na nich żar swojego gniewu: oburzenie, zapalczywość i udrekę – orszak zwiastunów klęski. Dał ujście swojemu gniewowi, nie zachował ich od śmierci, ich życie wydał zarazie. I poraził w Egipcie wszystko pierworodne, pierwsze ich płody w namiotach Chama. A swój lud wyprowadził jak owce i powiódł przez pustynię jak trzodę. Wiódł ich bezpiecznie, tak że się nie bali, a ich wrogów przykryło morze* (Ps 78,42-53) oraz opiekował się Swoim ludem po wejściu do ziemi Kanaan: *Doprowadził ich do swej ziemi świętej, do gór, które nabyła Jego prawica; i wygnał przed nimi narody, a im losem wyznaczył dziedzictwo i w namiotach tamtych osadził szczepy*

³⁷⁴ D. Adamczyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 365; J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 62

Izraela (Ps 78,54-55). Po czym następuje kolejne przypomnienie o grzesznym postępowaniu Izraela, pomimo troski jaką mogli doświadczyć ze strony Boga: *Ale wystawili na próbę i drażnili Boga Najwyższego, i Jego przykazań nie strzegli. Odstępowali zdradziecko, jak ich ojcowie, byli zmienni, jak łuk zawodny. Pobudzali Go do gniewu przez swoje wyżyny i wzniecali Jego zazdrość swoimi rzeźbami* (Ps 78,56-58). Również pomimo wielkiego daru, jakim było otrzymanie ziemi obiecanej im przez Boga, Izraelici okazują względem Boga niewdzięczność, czego szczególnym wyrazem był kult obcych bóstw. Konsekwencją jest odrzucenie Izraela przez Boga: *Bóg usłyszał i zapłonął gniewem, i zupełnie odrzucił Izraela. I porzucił mieszkanie w Szilo, przybytek, gdzie mieszkał wśród ludzi. I oddał swoją moc w niewolę, a swą chwałę w ręce nieprzyjaciół. I wydał pod miecz swój naród, i rozjątrzył się na swoje dziedzictwo. Młodzieńców ich pochłonął ogień, a nad ich pannami nie śpiewano pieśni weselnych. Ich kapłani poginęli od miecza, a ich wdowy nie mogły lamentować* (Ps 78,59-64)³⁷⁵.

W Ps 78 możemy zobaczyć schemat: grzech-kara-pokuta-przebaczenie. Historia Izraela jest więc ukazana przez psalmistę jako proces. Po popełnieniu przez naród wybrany grzechów następowała kara. Ona wywoływała pokutę i przypomnienie sobie o Bożej dobroci i opiece. Konsekwencją tego, było przebaczenie ze strony Boga. Jednak pokuta miała charakter chwilowy, Izraelici w życiu dostatnim zaczęli znowu zapominać o Bogu i przymierzu jakie z nimi zawarli i popadali na powrót w grzeszne życie³⁷⁶.

2.9.2. Szczęście grzeszników

Wśród psalmów asafowych możemy spotkać również podejście do grzeszników jako tych którzy wiodą szczęśliwe życie. Ps 73 porusza problem grzesznego życia, które jawi się jako szczęśliwe, łatwe i nagradzane. W przeciwieństwie do prawego życia, które mimo wysiłku jakiego wymaga, zdaje się być niedoceniane a czasami wręcz pogardzane czy karane. Podobną problematykę przedstawiają również psalmy nieasafowe, takie jak na przykład Ps 39 czy Ps 49. Nie jest to więc jakieś nowatorskie nakreślenie tematu przez teksty asafowe, tym bardziej że bardzo szeroko tego typu problematykę nakreśla cała Księga

³⁷⁵ D. Adamczyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 366-367; J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 69-70; S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 357-358.

³⁷⁶ D. Adamczyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 365-366; G. Ravasi, *Il Libro dei...*, dz. cyt., t. 2, Bologna 1983, s. 638; S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., Poznań 1990, s. 353.

Hioba³⁷⁷ czy fragment z początku z 12 rozdziału Księgi Jeremiasza³⁷⁸. Tego typu problematyka, choć w sposób mniej bezpośredni widoczna jest również w tak zwanych Pieśniach Sługi Pańskiego zawartych w Księdze Izajasza, który choć obdarowany wszelkimi darami od Boga i mający przynieść wyzwolenie i uzdrowienie ludzkości obarczony jest ogromnym cierpieniem³⁷⁹.

Całość Ps 73 zdaje się wyrażać wewnętrzne udręki autora, na skutek jego własnych doświadczeń. Obserwuje on w swoim otoczeniu ludzi postępujących w sposób grzeszny, a ich życie jawi mu się jako nagradzane i aprobowane. Sprzeciwiają się oni Bogu a są szczęśliwi. Równocześnie, on sam, starając się wieść prawe i bogobojne życie, doświadcza udręk. Jednocześnie psalmista przeczuwa, że ta radość i powodzenie grzeszników w kontraście o udręk ludzi prawych, nie jest oczywista, że kryje się coś pod tym obrazem, który widzi, pod tym co odczuwa: *Rozmyślałem zatem, aby to zrozumieć, lecz to wydało mi się uciążliwe, póki nie wniknąłem w święte sprawy Boże, nie przyjrzałem się końcowi tamtych* (Ps 73,16-17). Pod wpływem swoich rozmyślań, psalmista dostrzega, że szczęśliwe życie ludzi grzesznych, jest jedynie ulotne, a przyszłość jaka ich czeka jest straszliwa: *Zaiste na śliskiej drodze ich stawiasz i spychasz ich ku zagładzie. Jak nagle stali się przedmiotem grozy! Zginęli ze strachu. Jak snem po przebudzeniu, Panie, powstając, wzgardzisz ich obrazem* (Ps 73,18-20)³⁸⁰.

Na samym początku Ps 73, grzesznicy określani są jako ci, którzy powodują, że psalmista nieomal upada: *A moje stopy nieomal się nie potknęły,omal się nie zachwiały moje kroki* (Ps 73,2). Już na początku zaznacza, że ludzie, których zaraz będzie przedstawiał, spowodowali, że nieomal upadł na swojej drodze. Ich postawa jest niejako kamieniem, przeszkodą na drodze sprawiedliwego. Istotą problemu, jaki stanowią niegodziwcy dla psalmisty, jest to, że budzą oni w nim zazdrość, przez pomyślność jakiej doświadczają: *Zazdrościłem bowiem niegodziwym, widząc pomyślność (שְׁלוֹם) grzeszników* (Ps 73,3). Przedstawiona zostaje tu sytuacja, gdzie podważona zostaje teoria odpłaty. Szczęśliwość i mesjański pokój (שְׁלוֹם) niegodziwców stoi w sprzeczności z groźnymi zapowiedziami sądu za grzeszne postępowanie. Jednocześnie kontrastuje to ze smutkiem i nieszczęściem

³⁷⁷ D. Adamczyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 369; A. Tronina, *Władza Boga nad światem a ład moralny według Księgi Hioba*, *Verbum Vitae* 14 (2008), s. 63-64; W. Karaś, *Pokorny sluga Boga czy nieufny buntownik? Wiara Hioba w świetle Księgi Hioba*, *Studia Pelpińskie* 46 (2013), 116-118.

³⁷⁸ Zob. 12,1-6; H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s. 668.

³⁷⁹ Ł. Łaskiewicz, *Taumaturgiczna postługa Mesjasza miłosierdzia i Jego uczniów*, *Studia Paradyskie*, 25 (2015), s. 104-106.

³⁸⁰ D. Adamczyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 369-370.

doświadczanym przez żyjącego w prawy i pobożny sposób, psalmisty: *Czy więc na próżno zachowałem czyste serce i na znak niewinności obmywałem ręce? Co dnia bowiem cierpię chłostę, każdego ranka spotyka mnie kara* (Ps 73,13-14). Można by stwierdzić, że porządek zostaje odwrócony. To na co zasługują niegodziwcy przypada prawym, a to na co zasługują prawi przypada niegodziwcom. Ta sytuacja powoduje, że w sercu psalmisty rodzi się zazdrość³⁸¹.

Werset Ps 73,3 określa owych grzeszników, przy pomocy dwóch hebrajskich terminów. Pierwszy z nich jest הוֹלְלִים, który pochodzi od czasownika הלל, oznaczającego oznacza: *być poplątanym, zaślepionym, oglupiać, udawać szalonego, postępować jak szalony, szydzić*. A jednocześnie od tego samego rdzenia wywodzi się czasowniki oznaczające: *wychwalać, wielbić, wykrzykiwać alleluja, godny uwielbienia, wielbić, jaśnieć światłem*³⁸². W Ps 73,3, czasownik הלל użyty zostaw w formie participium, przez co możemy go przetłumaczyć jako: *bezbożny, głupi, niegodziwy*. Z taką samą formą tego czasownika, spotykamy się również w utworach nieasafowych, jak na przykład: *Nieprawi (הוֹלְלִים) nie ostoją się przed Tobą. Nienawidzisz wszystkich złoczyńców* (Ps 5,6)³⁸³. Widzimy więc całe spektrum postaw i zachowań, które psalmista mógł mieć na myśli używając terminu הוֹלְלִים. Z jednej strony grzeszność i błędzenie, tego typu osób. Z drugiej jednak strony zawierający się w nich splendor, pewnego rodzaju pociąg do chwały, jednak nie Boga, ale owych grzeszników. Ponadto, termin ten, ma konotacje bałwochwalcze³⁸⁴. Drugi termin, który został użyty w Ps 73,3 to רָשָׁעִים. Za jego pomocą, w Biblii Hebrajskiej, zwykle określani są ludzie nieprawi, grzesznicy lub będącymi wręcz przestępcami. Przymiotnik רָשָׁע w Księdze Psalmów występuje 82 razy, z czego 8 wśród utworów asafowych.

Niegodziwcy są ukazani jako osoby, posiadające zdrowe i utuczone ciało: *Bo dla nich nie ma żadnych cierpień (אֵין חַרְצָבוֹת לְמוֹתָם), ich ciało jest zdrowe, thuste (וּבְרִיא אוֹלָם)* (Ps 73,4). Sprawia to wręcz, że ich oczy są obciążone przez sytość: *Ich oko wystaje z tłuszczu (וַיֵּצֵא מִחֶלֶב עֵינָם), zły zamysł nurtuje ich serce (עֲבָרוּ מִשְׁכִּיּוֹת לִבָּב)* (Ps 73,7)³⁸⁵. Rzeczownik חַרְצָבִים oznacza: *więzy niesprawiedliwości, bóle, cierpienie, udręka, przeszkoda,*

³⁸¹ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 91-92.

³⁸² S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 335; WSHP t. 1, s. 236-237.

³⁸³ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 335.

³⁸⁴ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 93.

³⁸⁵ Tamże, s. 82-83.

odrzuconie³⁸⁶. Stanowi on hapax legomenon w Księdze Psalmów, natomiast jeśli spojrzymy na całą Biblię Hebrajską, pojawia się on jeszcze tylko w Iz 58,6: *Czyż nie jest raczej postem, który Ja wybieram: rozzerwać kajdany zła (הַרְצִיבוֹת רָשָׁע), rozwiązać więzy niewoli, wypuścić na wolność uciśnionych i wszelkie jarzmo polamać. Zaraz po nim zostaje użyty rzeczownik מָוֶת (śmierć, epidemia, zaraz, mór, bóg śmierci)³⁸⁷, tworząc sformułowanie מָוֶת לְמוֹתָם, które nie jest jasne. Dosłownie należałoby je przetłumaczyć jako *udręki aż do ich śmierci*. W wielu tłumaczeniach jednak, określenie לְמוֹתָם z zostaje podzielone na: לָמוֹ (dla nich) oraz חָם (czysty, doskonały, zdrowy). W ten sposób uzyskujemy werset Ps 73,4 w formie: *Nie ma cierpienia dla nich: zdrowe i utuczone jest ich ciało. Zamiast: Nie ma udręki aż do ich śmierci i thuste ich ciała*³⁸⁸.*

Przymiotnik כָּרִיאָה oznacza natomiast: *tlusty, otyły, zdrowy*³⁸⁹. W Księdze Psalmów jest tak samo jak הַרְצִיב hapax legomenon, w całej Biblii Hebrajskiej występuje natomiast jedynie 14 razy. Prawie połowę wystąpień tego terminu znajduje się w 41 rozdziale Księgi Rodzaju, gdzie odnoszą się, do występujących w śnie, krów oraz kłosów³⁹⁰. Jednak widoczne w Ps 73 opisanie człowieka, za pomocą tego przymiotnika, nie jest w Biblii niczym wyjątkowym. Takie zastosowanie spotykamy na przykład w Sdz 3,17: *Złożył więc daninę Eglonowi, królowi Moabu, a Eglon był bardzo otyły (אִישׁ כָּרִיאָה מְאֹד)*. Za jego pomocą jest jednak wyrażany, nie tylko stan chorobliwej otyłości, ale również zdrowia: *A po upływie dziesięciu dni wygląd ich był lepszy i zdrowszy (וּכְרִיאָה) niż innych młodzieńców, którzy spożywali potrawy królewskie (Dn 1, 15)*.

Występujący, po przymiotniku כָּרִיאָה, termin אוֹל jest również hapax legomenon, jednak już nie tylko w obrębie Księgi Psalmów, ale całej Biblii Hebrajskiej. Oznacza on: *ciało, brzuch*³⁹¹. Patrząc na ilość występujących w tym wersecie hapax legomenon w obrębie Księgi Psalmów, widzimy, że autor nie wpisuje się, pod względem słownictwa w ogólnie występujące w Księdze Psalmów tendencję, a nawet całej Biblii Hebrajskiej, używa on w swoim utworze wyjątkowych określeń na opis niegodziwców.

³⁸⁶ WSHP t. 1, s. 338; Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 94.

³⁸⁷ WSHP t. 1, s. 530.

³⁸⁸ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 94.

³⁸⁹ WSHP t. 1, s. 148.

³⁹⁰ Rdz 41,2.4.5.7.18.20; Sdz 3,17; 1 Krl 5,3; Ps 73,4; Ez 34,3.20; Dn 1,15; Ha 1,16; Za 11,16.

³⁹¹ WSHP t. 1, s. 22.

Źródłem złych czynów grzeszników przedstawionych w Ps 73 jest natomiast serce (לֵבָב) ³⁹². Tego typu określenie jest typowe dla myśli starotestamentalnej, ponieważ serce uważane było do metaforycznego określania charakteru człowieka. Ponadto rozumiane było jako siedlisko ludzkich pragnień oraz determinowało ludzkie uczynki, będąc w ten sposób utożsamiane z tym co dzisiaj nazwalibyśmy *wola* ³⁹³.

Kolejny werset jeszcze bardziej podkreśla brak cierpień w życiu grzeszników: *Nie doznają ludzkich utrapień* (בְּעֵמֶל אֲבוֹשׁ אֵינָמוּ) *ani z innymi ludźmi* (וְעַם אֲדָם) *nie cierpią* (לֹא יִגְעֻעוּ) (Ps 73,5). Stawia on grzeszników niejako poza gronem normlanych ludzi. Zdaje się ich nie dotyczyć ludzka kruchość, słabość i udręka. Jakby żyli w innym świecie, nieskażonym przez cierpienie. Odnosi się wrażenie jakby nie byli ulepieni z tej samej ziemi co inni ludzie, co podkreśla tutaj przeciwstawienie ich człowiekowi określone przy użyciu terminu אֲדָם ³⁹⁴. Rzeczownik ten jest bardzo bliski innemu hebrajskiemu terminowi, jakim jest אֶרֶץ który oznacza *glebę, ziemię* ³⁹⁵, i wiązany jest z ulepieniem człowieka w Rdz 2,7: *wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka* (אֶת־הָאָדָם) *z prochu ziemi* (מִן־הָאֲדָמָה) *i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia* ³⁹⁶.

W kolejnym wersecie, psalmista ukazuje skandaliczne postępowanie grzeszników za pomocą symboliki szaty i naszyjnika: *Toteż ich naszyjnikiem* (עֲנַקְתָּמוֹ) *jest pycha* (גִּאּוֹן), *a przemoc* (חֲמָסָה) *szatą* (שִׁי), *co ich odziewa* (Ps 73,6). Szata wyrażała pewien prestiż społeczny. Co za tym idzie, przemoc jest tu przedstawiona jako pewnego rodzaju status, silna pozycja w społeczności, w której żyją. Ponadto w Ps 73 grzesznicy, odnoszą się z swoją pychą w sposób ostentacyjny, jakby była ona dla nich drogocenną biżuterią ³⁹⁷. Sama szyja w tamtych czasach uważana była za siedlisko pychy ³⁹⁸. Określenie to wywodzi się od czasownika עָנַף (*skinąć głową, pochylić się, wyprostować szyję, pochylić głowę*) ³⁹⁹ który występuje jedynie w tym wersecie w całej Księdze Psalmów, stanowi więc hapax legomenon.

³⁹² H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s. 668.

³⁹³ *Serce* [w:] L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longman, *Słownik...*, dz. cyt., Warszawa 2003, s. 902-903.

³⁹⁴ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 95-96.

³⁹⁵ WSHP t. 1, s. 15-16.

³⁹⁶ J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 9-10.

³⁹⁷ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 96.

³⁹⁸ J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 10.

³⁹⁹ J. Fürst, S. Davidson, Davidson S., *A Hebrew...*, dz. cyt., London 1867, s. 1075.

Ich język nie zna natomiast umiaru w złych słowach: *Szydzą i mówią złośliwie, butnie grożą uciskiem. Ustami swymi niebo napastują, język ich biega po ziemi. Dlatego lud mój do nich się zwraca i obficie pije ich wodę* (Ps 73,8-9). Błuznierstwa są wypowiedane przez nich na głos: *I mówią: «Jakże Bóg może wiedzieć, czyż Najwyższy ma wiedzę?»* (Ps 73,11)⁴⁰⁰. Dostatnie życie czyni ich bowiem osobami pewnymi siebie⁴⁰¹, które nie mają powodu by uznawać Bożę zwierzchnictwo. Ich życie pełne jest obfitości, sukcesu a inni ludzie pokładający ufność w Bogu i podążający Jego drogami, zazdroszczą im. Ponadto na drodze dostatnego i nieprawego życia, nie napotykać żadnych przeszkód, nie spotykają ich cierpienia. Nic więc dziwnego, że kwestionują oni jakoby Bóg wiedział o ich nieprawych czynach, skoro nie zsyła na nich kary, a nawet nie sprawia, że są oni na równi z innymi⁴⁰². Ponadto, jeśli weźmiemy pod uwagę moc sprawczą, jaką mają słowa w semickim rozumieniu, wersety te nabierają jeszcze bardziej skandaliczny wydźwięk. Tym bardziej, że ich słowa są określane jako padające z wysoka (מְרֹם וְדָבָר), o czym wspomina w. 8 (BT: *butnie grożą uciskiem*), czyli z przestrzeni należącej do Boga. Nie tylko sprzeciwiają się Bogu, ale wręcz stawiają się na jego miejsce⁴⁰³. Podobny obraz w Księdze Psalmów, używający terminu מְרֹם, możemy zobaczyć jedynie jeszcze w innym psalmie asafowym: *Nie podnoście rogu ku górze (לְמָרוֹם), nie mówcie bezczelnie przeciw Opoce* (Ps 75,6).

Ten obraz jednak całkowicie się zmienia w dalszej części utworu. Grzesznicy są tam ukazani już nie jako pełni sukcesu, potężni, ale jako ci, którzy upadają: *Zaiste na śliskiej drodze ich stawiasz i spychasz ich ku zagładzie* (Ps 73,18). Wcześniej zdrowi i bez skazy, teraz giną niszczeni przerażeniem: *Jak nagle stali się przedmiotem grozy! Zginęli ze strachu* (Ps 73,19)⁴⁰⁴. Na określenie czego został użyty czasownik סָף (znikać), który posiada pejoratywne zabarwienie, co zdaje się potwierdzać również inny werset tego utworu: *Bo oto giną ci, którzy od Ciebie odstępują, Ty gubisz wszystkich, co są wobec Ciebie niewierni* (Ps 73,27). Grzeszników ponadto czeka pogarda ze strony Boga: *Jak snem po przebudzeniu, Panie, powstając, wzgardzisz ich obrazem* (Ps 73,20). Ukazane jest więc, że wbrew temu co twierdzili, Bóg dosięgnął ich Swoim spojrzeniem. Dopiero w obliczu Bożej kary grzesznicy,

⁴⁰⁰ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 82-83.

⁴⁰¹ H. J. Kraus, *Psalmen...*, dz. cyt., Neukirchen-Vluyn 2003, s. 668.

⁴⁰² S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 335.

⁴⁰³ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 98; J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 10.

⁴⁰⁴ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 82-83.

przedstawieni w Ps 73, zauważają swoje błędy, jest to jednak moment, w którym jest za późno na zmianę tego postępowania⁴⁰⁵.

Ostatnie dwa wersety Ps 73 podsumowują całość rozmyślań nad życiem ludzi grzesznych i prawych. Psalmista dochodzi do wniosku, że najważniejsze w życiu człowieka, jest jego bliskość przy Bogu. Mimo, że nie jest pewne czy utwór ten zawiera wiarę w życie wieczne⁴⁰⁶, to jednak ukazuje, że w ostatecznym rozrachunku życie grzeszników było jedynie pozornie szczęśliwe, a prawdziwą radością jest życie przy Bogu i zgodnie z Jego drogami: *Bo oto giną ci, którzy od Ciebie odstępują, Ty gubisz wszystkich, co są wobec Ciebie niewierni. Mnie zaś dobrze jest być blisko Boga, w Panu wybrałem sobie schronienie, by opowiadać wszystkie Jego dzieła* (Ps 73,27-28)⁴⁰⁷.

3. Podsumowanie

Analiza wybranych zagadnień teologicznych pokazuje wiele, wartych dalszego przebadania, zależności nie tylko między poszczególnymi psalmami asafowymi, ale również między danymi psalmami asafowymi oraz utworami spoza tej grupy.

Warto zwrócić uwagę, że badania te niejednokrotnie ukazują, iż tekst psalmów asafowych mógł ulec zmianie, przereklamowaniu. Ukazuje to więc problematykę samego badania utworów zawartych w Księdze Psalmów oraz możliwe, że nierozwiązywalność pewnych dylematów na poziomie dziś nam dostępnego tekstu.

Analiza teologiczna, niejednokrotnie ukazuje ponadto, konieczność stawiania pytania na temat Ps 50 oraz jego usytuowania w Psalterzu w znacznej odległości od pozostałych utworów grupy asafowej.

⁴⁰⁵ S. Łach, *W Ps 82...*, dz. cyt., s. 336; J. J. S. Perowne, *The Book Psalms...*, dz. cyt., Wenham 2007, s. 13.

⁴⁰⁶ Ravasi G., *Psalmy...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 123-126; A. P. Ross, *A Commentary...*, dz. cyt., Grand Rapids 2013, s. 551, 563-564; T. Brzegowy, *"Miasto Boże"...*, dz. cyt., Kraków 1989, s. 184.

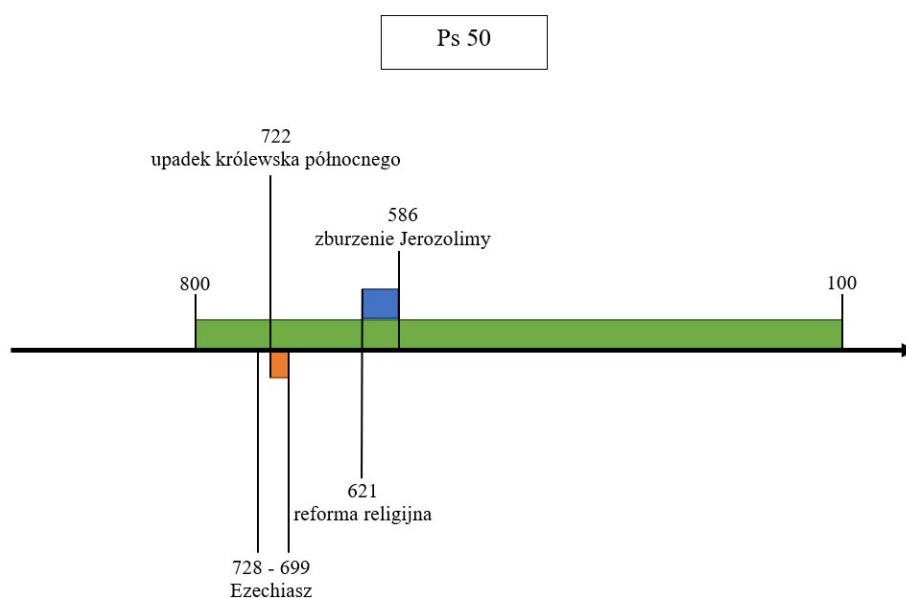
⁴⁰⁷ D. Adamczyk, *Biblijny...* dz. cyt., Szczecin 2012, s. 370.

Podsumowanie i wyciągnięcie wniosków

Celem naszej pracy było sprawdzenie, czy Ps 50; 73 – 83 pod względem językowym oraz teologicznym stanowią pewnego rodzaju mniej lub bardziej spójną grupę oraz czy na tej płaszczyźnie odróżniają się od pozostałych utworów zawartych w Księdze Psalmów. Dodatkowo w naszych badaniach była zwracana uwaga na Ps 50 i jego odrębność od pozostałych psalmów asafowych pod względem ułożenia w Psalterzu. Badania te miały stanowić podstawę do możliwego podważenia lub potwierdzenia danych teorii dotyczących rozumienia samego sformułowania $\eta\text{דָּאָף}$.

1. Czas i miejsce powstania

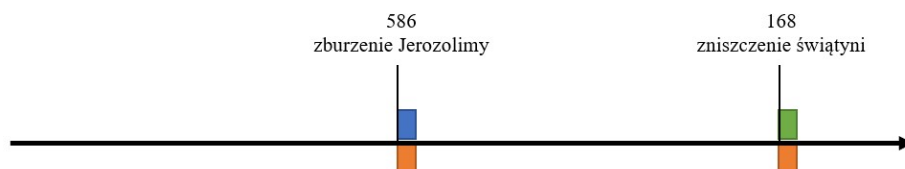
Poniżej przedstawione osie czasu, prezentują różne teorie datacji poszczególnych psalmów asafowych, które zaprezentowaliśmy w pierwszym rozdziale. Każda z omawianych przez nas teorii posiada odrębny kolor.

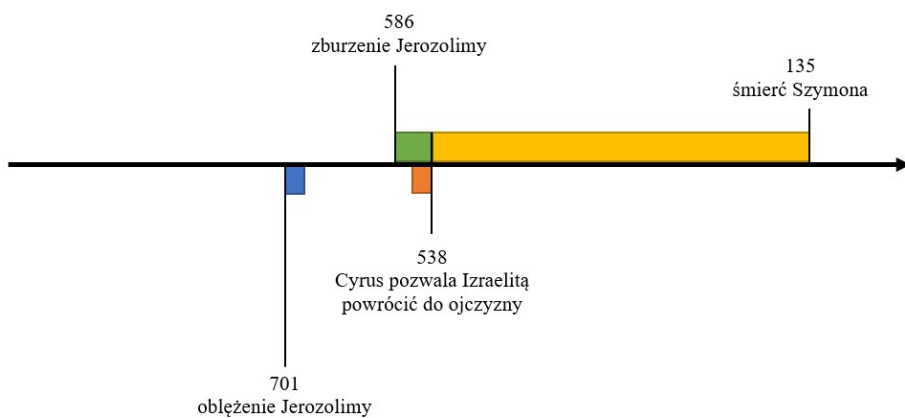
Ps 73

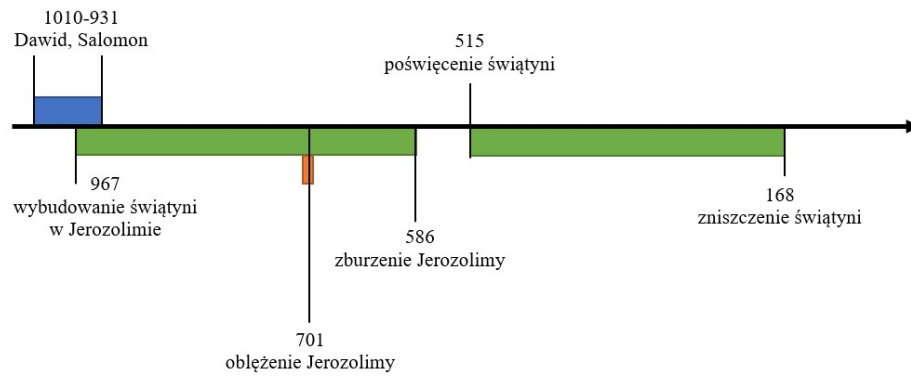
Ps 74

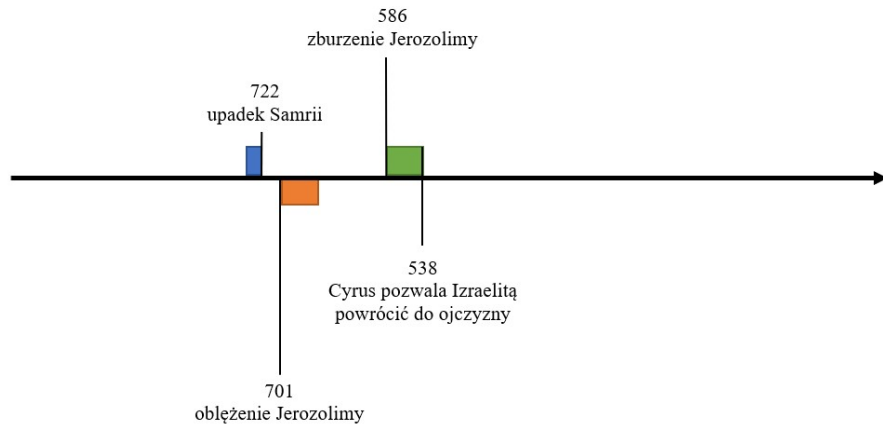
Ps 75

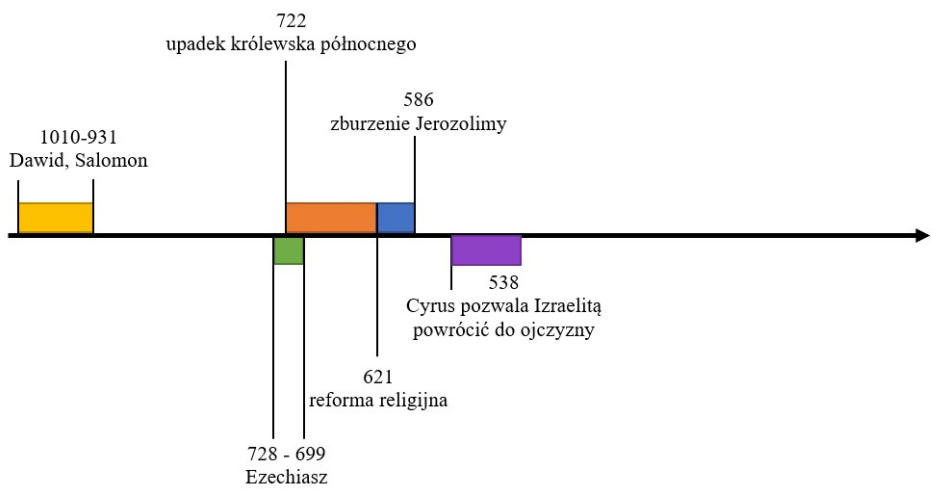
Ps 76

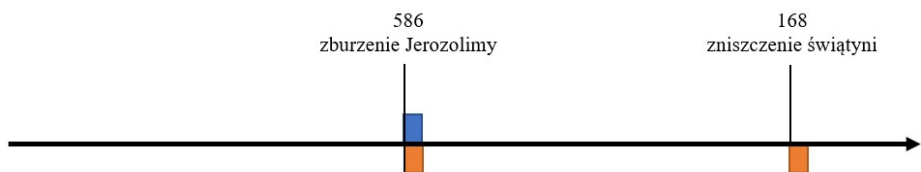
Ps 77

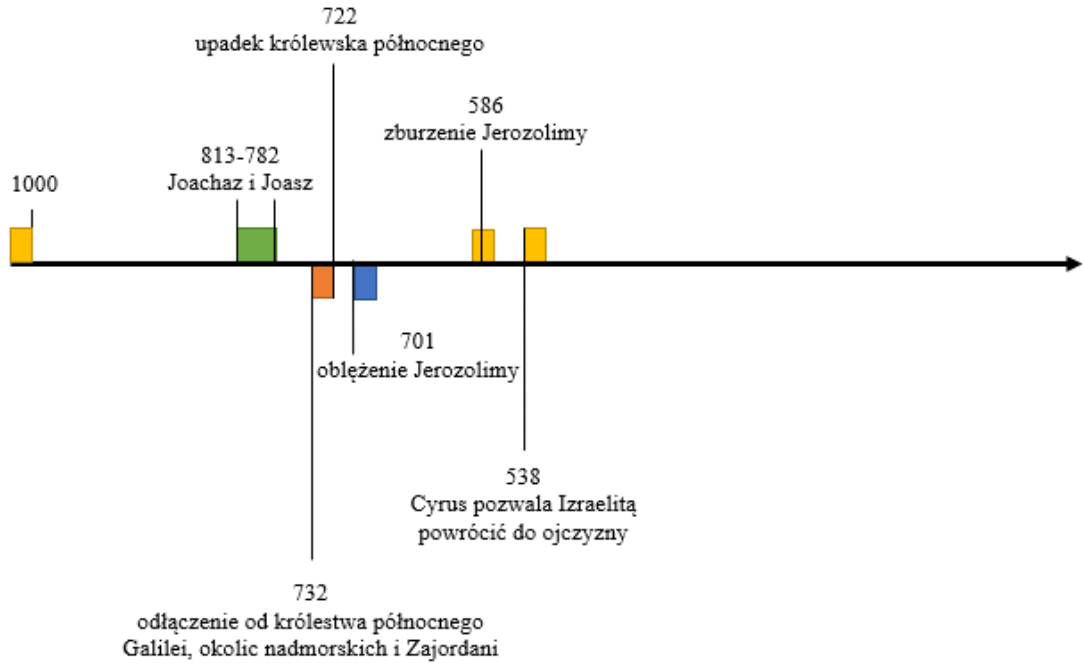
Ps 78

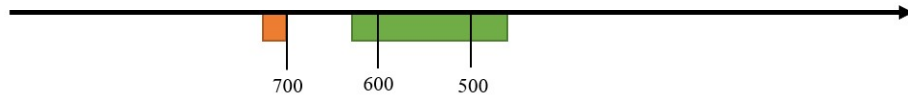
Ps 79

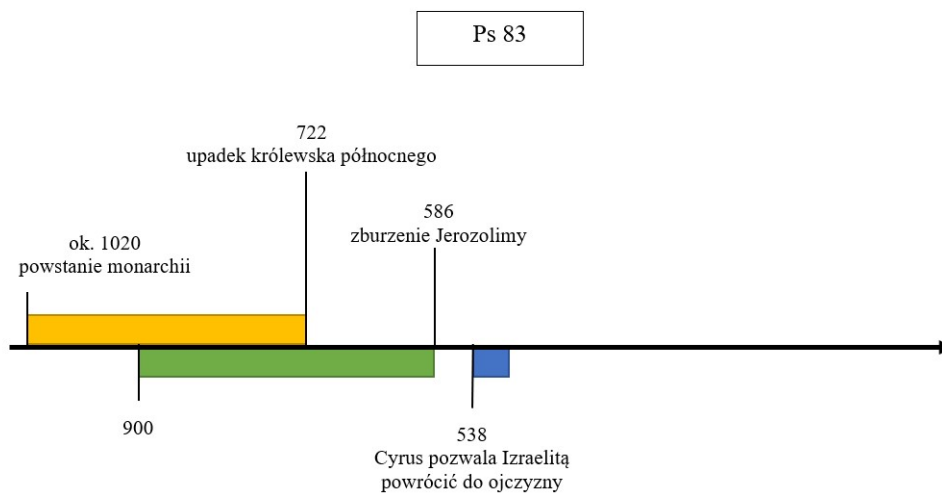
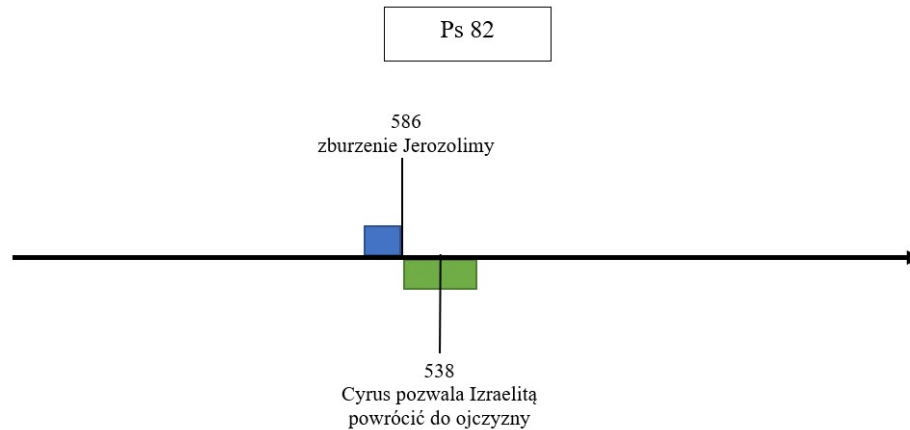

Ps 80

Ps 81

Na podstawie powyżej przedstawionych osi czasu możemy zauważyć, że wszystkie psalmy asafowe z wyjątkiem Ps 73 posiadają, między innymi, teorie ustalające ich czas powstania na okres około niewoli babilońskiej. Ponadto, pomimo iż Ps 73 jest datowany raczej na znacznie późniejszy okres, to istnieje możliwość, że taka datacja zaburzona jest przez jego późniejsze modyfikacje, co widoczne jest bardziej wyraźnie w Ps 79. Tak więc sama próba datacji poszczególnych psalmów asafowych, zdają się potwierdzać spójność tej grupy oraz dopuszczać możliwość, że w jakiejś swojej wersji zostały napisane lub zredagowane przez jednego autora bądź grupę ludzi, szkołę pisarzy działających na przestrzeni okresu związanego z wydarzeniami zniszczenia świątyni oraz trafienia Izraelitów do niewoli.

W kwestii natomiast miejsca powstania poszczególnych utworów asafowych, naszym zdaniem, nie należy wyciągać wniosków co do jednolitości grupy. Brakuje bowiem zgodności między badaczami, co do miejsca powstania poszczególnych psalmów.

Dodatkowo możliwość późniejszych reinterpretacji i różnego rodzaju zmian w tekście, zacierają możliwość jednoznacznego określenia miejsca powstania tych utworów. Wyciąganie więc jakichkolwiek wniosków dotyczących jednolitości tej grupy oraz ewentualnego jej autorstwa, przy tak niepewnych danych, naszym zdaniem, mogłoby jedynie wprowadzić błędną argumentację w dyskusji na temat spójności psalmów asafowych oraz kwestii związanych z jej autorstwem.

Przy tym wszystkim trzeba pamiętać, że obecnie ustalenie zarówno datacji jak i środowiska powstania poszczególnych psalmów jest bardzo trudne. Wpływają na to zarówno prawdopodobne zmiany w tekście, wprowadzane pod wpływem znaczących wydarzeń i przemian, mające na celu uaktualnienie psalmów jako modlitwy ludu. Jak również bardzo nieliczne, w przypadku części psalmów, wskazówki mogące posłużyć do określenia miejsca i czasu ich powstania. Według niektórych badaczy należy wręcz stwierdzić, że określenie, gdzie i kiedy dany psalm powstał, jak również przez kogo został napisany, jest rzeczą całkowicie niemożliwą¹.

2. Określenia zawarte w pierwszych wersetach psalmów asafowych

Pod względem terminów, zawartych w nagłówkach psalmów asafowych, mających na celu określić cechy literackie, instrumenty muzyczne, przeznaczenie psalmu oraz sposób wykonywania utworu, psalmy asafowe nie wyróżniają się na tle całej księgi. Zastosowane zostały w nich terminy, które znajdują się również w utworach nieasafowych. Ponadto popularność danych terminów w psalmach asafowych odpowiada ogólnym trendom całej księgi. Ta sama sytuacja dotyczy występowania w jednym nagłówku zestawień danych terminów. Przykładowo מְזִמֹּר najczęściej w całej księdze łączony jest z שִׁיר oraz לְמִנְצֵחַ, taka sama sytuacja widoczna jest w obrębie grupy utworów asafowych. Pewien wyjątek stanowi natomiast termin מְשִׁכִּיל, który w psalmach nieasafowych łączy się z różnymi innymi terminami, z czego najczęściej z לְמִנְצֵחַ. W psalmach asafowych natomiast,

¹ A. Strus, J. Warzecha, J. Frankowski (red.), Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych, t.7, Pieśń Izraela. Pieśń nad Pieśniami, Palmy, Lamentacje, Warszawa 1988, s. 12.

występuje on samodzielnie. Ponadto terminy zawarte w nagłówkach psalmów nie świadczą ponadto o spójności grupy asafowej.

Poza terminologią zawartą w pierwszych wersetach poszczególnych psalmów, w punkcie pierwszego rozdziału, zatytułowanym *Określenia zawarte w pierwszych wersetach psalmów asafowych*, zajęliśmy się również terminem הָלֵל. Występuje on w 32 psalmach nieasafowych oraz 7 asafowych. Można więc ostrożnie stwierdzić, że jest on charakterystyczny dla grupy asafowej.

Ps	Werset	Ps	Werset	Ps	Werset	Ps	Werset
3	3,5,9	46	4,8,12	60	6	82	2
4	3,5	47	5	61	5	83	9
7	6	48	9	62	5,9	84	9
9	17,21	49	14,16	66	4,7,15	85	3
20	4	50	6	67	2,5	87	3,6
21	3	52	5,7	68	8,20,33	88	8,11
24	6,10	54	5	75	4	89	5,38,46,49
32	4,5,7	55	8,20	76	4,10	140	4,6,9
39	6,12	57	4,7	77	4,10,16	143	6
44	9	59	6,14	81	8		

Pod względem umiejscowienia psalmów asafowych, wśród nieasafowych zawierających termin הַלֵּל, nie stanowią one wyraźnie odrębnej grupy. Nie wyróżniają się one również, gdy uwzględnimy ilościowe występowanie הַלֵּל w obrębie poszczególnych psalmów ani jego położenia w danych wersetach. Przykładowo w Ps 82 הַלֵּל zostało użyte tylko raz i znajduje się w w. 2 natomiast w blisko położonym względem niego Ps 85 również הַלֵּל znajduje się tylko raz w obrębie utworu i położone jest ono w w. 3. Jeszcze bardziej widoczne jest to w przypadku sąsiadujących ze sobą Ps 83 i 84, w każdym z ich הַלֵּל zostało użyte jedynie w w. 9.

Pod względem dzielenia tekstu na poszczególne części przez הַלֵּל, psalmy asafowe nie do końca wpisują się w ogólną tendencję Księgi Psalmów. Poniższa tabela przedstawia to zagadnienie z uporządkowaniem psalmów od najkrótszych do najdłuższych pod względem ilości wersetów. Dzięki temu możemy zobaczyć, że niektóre spośród psalmów asafowych są przez הַלֵּל podzielone w mniej lub bardziej odmienny sposób co utwory nieasafowe o podobnej długości. Jednak również wiele nieasafowych utworów wybija się pod względem tej struktury na tle Psalterza. Ponadto brak jest wyrazistych tendencji w tej kwestii. Nie można więc jednoznacznie stwierdzić, że pod tym względem grupa asafowa odróżnia się na tle całości Księgi Psalmów.

W kwestii natomiast spójności, możemy zaobserwować, że większość utworów asafowych, z wyjątkiem graniczących ze sobą Ps 76 i 77, tworzy jednolitą grupę. Każdy z

tych 5 psalmów zawiera po jednym wystąpieniu terminu הָלֵךְ, który dzieli w ten sposób utwór na dwie części. Ps 82 i 75, które posiadają zbliżoną ilość wersetów 8 i 11, są podzielone na porównywalne części 1+הָלֵךְ+6 oraz 3+הָלֵךְ+7. Podobnie jak Ps 81 i 83, które zawierają odpowiednio 17 i 19 wersetów i tworzą struktury 7+הָלֵךְ+9 oraz 8+הָלֵךְ+10. Natomiast Ps 50 bardzo wyraźnie wybija się a tle tych 5 psalmów. Widzimy bowiem, że wraz z długością utworu zwiększa się pierwsza jego część tutaj natomiast następuje jej cofnięcie oraz różnica między dwoma częściami psalmu pod względem ilości wersetów charakterystyczna dla krótszych utworów asafowych (4-5). Ps 50 przybiera bowiem strukturę 5+הָלֵךְ+17. Pozostałe dwa psalmy asafowe, zawierające termin הָלֵךְ, mimo dużej różnicy w długości (13 i 21 wersetów) wykazują bardzo zbliżony podział 3+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+3 oraz 3+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+5.

Jeśli natomiast weźmiemy pod uwagę psalmy asafowe jako jedną strukturę to nie widać regularności zarówno w przypadku włączenia w nią Ps 50: 5+הָלֵךְ+20+הָלֵךְ+10+הָלֵךְ+9+הָלֵךְ+6+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+12+הָלֵךְ+10+הָלֵךְ+14+הָלֵךְ+10, jak również jeśli w uwzględnimy podział bez tego utworu: 3+הָלֵךְ+10+הָלֵךְ+9+הָלֵךְ+6+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+5+הָלֵךְ+12+הָלֵךְ+10+הָלֵךְ+14+הָלֵךְ+10.

Ps	bez הָלֵךְ	הָלֵךְ	bez הָלֵךְ	הָלֵךְ	bez הָלֵךְ	הָלֵךְ	bez הָלֵךְ	הָלֵךְ	bez הָלֵךְ
87	1-2	3	4-5	6	7				
67	1	2	3-4	5	6-8				
82	1	2	3-8						
3	1-2	3	4	5	6-8	9			
4	1-2	3	4	5	6-9				
54	1-4	5	6-9						
61	1-4	5	6-9						
20	1-3	4	5-10						
24	1-5	6	7-9	10	11-10				
47	1-4	5	6-10						
32	1-3	4	-	5	6	7	8-11		
52	1-4	5	6	7	8-11				
75	1-3	4	5-11						
46	1-3	4	4-7	8	9-11	12			
57	1-3	4	5-6	7	8-12				
143	1-5	6	7-12						
62	1-4	5	6-8	9	10-13				
76	1-3	4	5-9	10	11-13				
84	1-4	5	6-8	9	10-13				
21	1-2	3	4-14						

39	1-5	6	7-11	12	13-14				
60	1-5	6	7-14						
85	1-2	3	4-14						
140	1-5	6	7-8	9	10-14				
48	1-8	9	10-15						
81	1-7	8	9-17						
7	1-5	6	7-18						
59	1-5	6	7-13	14	15-18				
83	1-8	9	10-19						
88	1-7	8	9-10	11	12-19				
66	1-3	4	5-6	7	8-14	15	16-20		
9	1-16	17	18-20	21					
49	1-13	14	15	16	17-21				
77	1-3	4	5-9	10	11-15	16	17-21		
50	1-5	6	7-23						
55	1-7	8	9-19	20	21-24				
44	1-8	9	10-27						
68	1-7	8	9-19	20	21-32	33	34-36		
89	1-4	5	6-37	38	39-45	46	47-48	49	50-53

3. Struktura

Już sam fakt, że utwory asafowe są przypisywane do różnego rodzaju gatunków literackich mocno podważa możliwość ich jednolitości w strukturze tematycznej, choć nie wyklucza jej całkowicie. Sprzyjające jednolitości struktury nie jest zróżnicowanie psalmów asafowych pod względem długości tekstu. Najkrótszy spośród nich posiada 8 wersetów, natomiast najdłuższy 72.

Wśród psalmów asafowych dwa utwory (Ps 50; 82) przedstawione są w formie pewnego rodzaju procesu sądowego. Między ich strukturami istnieją jednak różnice. W przypadku Ps 50 po pouczeniu nie następuje wyrok, co jest widoczne w Ps 82. W Ps 50,21 pojawia się jedynie groźba kary. Natomiast Ps 82, w przeciwieństwie do Ps 50 nie ma ani rozbudowanej części zapowiadającej nadejście na sąd Boga ani szerszego przedstawienia oskarżonych. Znacząca jest również różnica w objętości tych dwóch utworów. Ps 50 posiada 23 wersety i składa się z dwóch oskarżeń, które wraz z obszernym wprowadzeniem dzielą utwór na trzy duże części. Ps 82 ma natomiast jedynie 8 wersetów i tylko jedną część stanowiącą oskarżenie. Ponadto Ps 82 może być pod względem tematycznym rozpisany w formie koncentrycznej, której centrum stanowi w. 6.

Dużą grupę, wśród psalmów asafowych, stanowią natomiast utwory wspominające o jakiegoś rodzaju klęsce czy ucisku. Często jednak nie jest możliwe, lub jest to niezmiernie trudne, by określić o jakiego rodzaju konkretnie nieszczęściach z historii narodu wybranego, wspomina psalmista. Wynika to z możliwości późniejszych rredakcji przystosowujących tekst, tak by odnosił się również do kolejnych doświadczeń ucisku.

Do tej grupy możemy zaliczyć Ps 74; 77; 79; 80; 83. Psalmi te nie posiadają jednak schematu tematycznego, według którego byłyby napisane. Występującego w nich pewnego szkieletu tematycznego, który mogłoby potwierdzać teorię ich pochodzenia od jakiejś szkoły pisarzy lub jednego autora. Choć oczywiście na pewno nie byłoby to argumentem przesadzającym w tej dyskusji. Brak takiego schematu nie wyklucza jednak spójności grupy asafowej. Jest to sytuacja, która ani nie potwierdza ani nie podważa żadnej z teorii dotyczących rozumienia $\eta\delta\alpha\lambda\eta$.

Również pod względem ilości słów, kolonów, wersetów, strof czy zwrotek psalmi asafowe nie stanowią idealnie spójnej grupy. Jednak już pobieżne spojrzenie na chociażby ilość wersetów jaka występuje w różnych utworach Psalterza, ukazuje, że grupa ta mógłby być bardziej zróżnicowana. Na płaszczyźnie innych psalmów zawartych w księdze, należałoby się skłonić raczej do uznania grupy asafowej za zbiór choć nie jednolity to jednak również nie przejawiający dużych rozbieżności. Pamiętając przy tym, że istnieją liczne przesłanki, by uznać Ps 78 za centrum całej grupy. W ten sposób można by stwierdzić, że jego odmienność pod względem ilości słów, a co za tym idzie również ilości kolonów, wersetów, strof oraz zwrotek, nie stanowi elementu wyróżniającego go a jedynie podkreślającego jego centralną rolę w grupie asafowej.

Ps	Liczba				
	Słów	Kolonów	Wersetów	Strof	Zwrotek
82	61	18	8	5	2
81	72 (73)	36	17	7	3
75	86 (87)	24	11	6	2
76	88(90)	25	13	4	2
79	102	37	13	8	4
83	129 (130)	39	19	5	2
80	141	42	20	10	5
77	151(154)	47	21	7	3
50	177 (178) ²	52	23	9	3
73	195	58	28	15	5
74	195	49	23	10	3
78	530	163	72	30	9

² W nawiasie ilość słów liczona z $\eta\delta\alpha\lambda\eta$.

Ponadto, dzięki analizie logotechnicznej możemy zauważyć, że psalmy asafowe przejawiają tendencję do posiadania przemyślanej struktury. Przykładowo w niektórych spośród psalmów asafowych uwidacznia się przywiązanie do liczby 7.

Tego typu zjawisko, możemy zaobserwować w Ps 50, który daje się podzielić pod względem ilości słów na 25×7 . Oczywiście tego typu sytuacja może być zabiegiem niezamierzonym. Jednakże dalsza analiza ukazuje, że niekoniecznie jest to przypadek. Tego typu wielokrotność liczby 7 widzimy bowiem również w słowach przypisywanych Bogu (18×7) oraz wypowiedzianych przez proroka (7×7).

Również w Ps 73 możemy wyodrębnić strukturę opartą na liczbie 7. Utwór zawiera 15 strof, na podstawie których daje się podzielić na $7+1+7$, gdzie centrum stanowią w. 13-14: *Czy więc na próżno zachowałem czyste serce i na znak niewinności obmywałem ręce? Co dnia bowiem cierpię chłostę, każdego ranka spotyka mnie kara.* Wersety te zdają się wyrażać niejako najgłębszy ból, który znajduje się w sercu psalmisty. Ich centralne położenie można by więc uznać za nieprzypadkowe, a wówczas mielibyśmy do czynienia z kolejnym psalmem asafowym, podczas którego tworzenia lub redakcji, liczba 7 była ważnym elementem.

Także Ps 75 możemy przypisać posługiwanie się liczbą 7 w celu zwrócenia uwagi czytelnika. W centrum tego utworu zarówno pod względem wersetów ($5+1+5$), jak i kolumnów ($11+1+11$) znajduje się w. 7, który ponadto zawiera 7 słów. Oczywiście trzeba mieć tutaj na uwadze fakt, że sam podział Biblii na wersety jest tworem późniejszym, dlatego istnieje również możliwość, że w analizie psalmów nienależy brać pod uwagę ich podziału na wersety, które mogą, choć nie muszą, stanowić czynnik zacierający lub zniekształcający myśl autora danego psalmu.

Liczba 7 centralnych słów występuje również w przypadku Ps 78. W jego centrum zarówno pod względem wersetów ($38+1+38$) jak i kolumnów ($81+1+81$) znajduje się w. 35 zawierający 7 słów.

Ponadto w psalmach asafowych widoczne są również inne struktury, które zdają się nie być dziełem przypadku. Przykładem tego jest Ps 73. Każda z dwóch pieśni tego psalmu, których odpowiednikami są dwie pierwsze zwrotki, zawiera 73 słowa. Fakt ten według niektórych badaczy świadczy o zamierzonym zabiegu. Jeśli ta zbieżność nie jest przypadkowa, należałoby zadać pytanie, co sprawiło, że osoby tworzące poszczególnych utworów zbioru zwany Psalterzem, chciały podkreślić tą regularność w Ps 73 poprzez jego

usytuowanie w tym akurat miejscu całego zbioru jakim jest Księga Psalmów. Tego typu sytuacja nie powtarza się jednak w innych psalmach asafowych.

Ponadto wiele spośród utworów asafowych zdaje się posiadać w swoim środku nieprzypadkowe słowa lub sformułowania. I tak w Ps 74, pod względem ilości słów, w jego centrum znajduje się בְּקִרְבִּי , oznaczające w *środku*. Natomiast w Ps 76, według schematu 40+3+40, centrum stanowią słowa $\text{אֶתְּהָ אֱלֹהֵי נֹרָא}$ które również tworzą regularną strukturę z centralnym czasownikiem אָרַי (*bać się; bać się Boga; obawiać się*), według schematu 41+ נֹרָא +41. Natomiast wartość liczbowa tego czasownika wynosi 41. Warto zwrócić uwagę również na Ps 79. W jego centrum znajdują się dwa kolony, według schematu 17+2+17, które tworzą symetryczną strukturę: $\text{אֶת־יַעֲקֹב} + \text{אֶכְלֵ} // \text{וְאֶת־נְהַוֵּ} + \text{הַשְׁמִו}$. Natomiast w jej centrum znajduje się imię *Jakub*.

Na podstawie badań struktury całej grupy asafowej jako jednej kompozycji, sprawdzaliśmy czy pod tym względem można by było uznać odrębność Ps 50 od pozostałych psalmów asafowych. Jeżeli struktura tej grupy Ps 73 - 83, wykazywałaby jakąś regularność lub posiadała znaczące centrum, wówczas mogłoby to ukazywać powód odłączenia Ps 50. Ponadto byłoby to argumentem podważającym jego, przynajmniej pierwotną, przynależność do tej grupy. Tego typu analizy mogą być prowadzone oczywiście na wielu płaszczyznach i po licznych kątach, dlatego nasze badania nie są wyczerpujące a dalsze badania mogą przynieść rezultaty prowadzące do odmiennych wniosków. Przedstawione przez nas zestawienia są jednakże, naszym zdaniem, ważnym zaznaczeniem pewnej drogi badań nad psalmami asafowymi. Niemniej jednak również i z tej pobieżnej analizy można wyciągnąć pewne wnioski.

Struktura grupy Ps 50; 73 – 83 jak również pozbawienie jej Ps 50, nie ukazuje znaczącego, przemyślanego centrum pod względem rozmieszczenia słów. Wyliczenia środka przy uwzględnieniu różnych zmiennych takich jak nagłówki psalmów czy występowanie terminu הִלְבֵּד , ukazują, że w centrum struktury Ps 50; 73 – 83 nie znajdują się słowa lub sformułowania, które byłyby znaczące. Taka sama sytuacja ma miejsce po odłączeniu od grupy Ps 50, co stanowi argument przeciw teorii, choć oczywiście całkowicie jej nie wyklucza, że został on odłączony od pozostałych psalmów asafowych ze względu na niespójność struktury całego zbioru asafowego.

W przypadku natomiast struktury opartej na zwrotkach obydwie warianty, z oraz bez Ps 50, posiadają w swoim centrum zwrotkę, która mogłaby być umieszczona przez autora lub

redaktora psalmów asafowych w sposób zamierzony w centrum danej struktury. Jednakże z racji na to, że sytuacja ta ma miejsc zarówno w strukturze uwzględniającej Ps 50 jak i go wykluczającej, nie daje to przesłanek do wysnuwania wniosków odnośnie odrębności Ps 50 od pozostałych utworów asafowych. Natomiast odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadku struktury opartej na strofach. Tutaj w centrum grupy Ps 50; 73 – 83 jak i Ps 73 – 83 centrum nie stanowi tekst świadczący o celowym zabiegu umieszczenia w centrum struktury znaczącej treści. Taka sama sytuacja ma miejsce w przypadku struktur opartych na wersetach.

W naszych badaniach uwzględniliśmy również teorię o centralnym położeniu Ps 78, w sprawdzaniu słuszności oderwania Ps 50 od grupy asafowej. W przypadku rozmieszczenia ilościowego słów zarówno grupa zawierająca Ps 50 jak i nie posiadająca tego utworu nie ukazuje Ps 78 jako idealne centrum, niezależnie od tego czy w obliczeniach są uwzględnione czy pominięte jakie zmienne jak tytuły psalmów czy występowanie terminu $\eta\lambda\delta$. Jednakże wykluczenie Ps 50 znacznie koryguje strukturę z centralnym Ps 78. Również analizy struktury opartej na zwrotkach, strofach czy wersetach i ilości zawartych w nich słów, nie uzasadniają odłączenia Ps 50.

4. Terminologia i zagadnienia gramatyczne

Psalmy asafowe pod względem używanych w nich osnów nie tworzą jednolitej grupy. Rozpiętość występujących w obrębie danego utworu asafowego osnów mieści się między 4 a 7. Ponadto psalmy te nie wyróżniają się pod tym względem na tle całego Psalterza. W większości wpisują się w ogólną tendencję widoczną w całej księdze.

Pod względem procentowej zawartości czasowników w osnowie Qal, psalmy asafow tworzą w miarę jednolitą grupę, w której można wyróżnić dwie podgrupy: 1. zawartość procentowa osnowy Qal 63%-60% (Ps 50; 73 - 74; 77; 79; 82 - 83); 2. zawartość procentowa osnowy Qal 51-43% (PS 76; 78; 80 – 81). Poza zakresem tych podgrup znajduje się Ps 75, wyróżniający się spośród utworów asafowych, ponieważ zawiera jedynie 34% czasowników w osnowie Qal.

Również pod względem zawartości formy Qal perfectum, zarówno jeśli procent będzie wyciągany z ogółu czasowników jak i czasowników jedynie w osnowie Qal, psalmy asafowe wpisują się w tendencje widoczne w całym Psalterzu. Ponadto nie tworzą one na

tej płaszczyźnie jednolitej grupy. W Przypadku występowania Qal perfectum w odniesieniu do wszystkich czasowników w danym utworze jest to przedział od 6% do 30%, natomiast zawartość w obrębie samej tylko osnowy Qal to od 14% do 50%. Podobna sytuacja ma miejsce również w przypadku Qal imperfectum, imperativus, participium oraz infinitivus constructus. W przypadku natomiast infinitivus absolutus psalmy asafowe nie posiadają ani jednego czasownika w tej formie w osnowie Qal, co z jednej strony stanowi pewną jednolitość grupy, jednakże trzeba przy tym brać pod uwagę fakt, że jedynie 6 spośród wszystkich 150 psalmów zawiera czasowniki w Qal infinitivus absolutus. Tego typu sytuacja ma również miejsce w przypadku czasowników w Qal participium passivum. Psalmy asafowe tworzą tutaj w miarę jednolitą grupę, ponieważ w 8 spośród nich, forma ta nie została użyta ani razu natomiast w pozostałych 4 jest to 1-2 czasowniki. Jednakże taka sama tendencja jest widoczna w całym Psalterzu. Wśród psalmów nieasafowych aż 102 utwory nie zawierają tej formy, natomiast 44 mają od 1 do 2 czasowników w tej formie, a jedynie 3 psalmy zawierają 3 czasowniki w Qal participium passivum.

Kolejną osnową występującą w obrębie psalmów asafowych jest Piel. Pod względem zawartości procentowej czasowników w tej osnowie, utwory asafowe wpisują się w ogólną tendencję całej księgi. Ponadto tak samo jak w przypadku Qal i tutaj możemy podzielić psalmy asafowe na dwie podgrupy procentowe: zawartość od 18% do 21% (Ps 50; 74 – 75; 79 – 81); zawartość od 12% do 14% (Ps 73; 76 – 78; 83) oraz jeden utwór wyróżniający się na tle grupy, którym tym razem jest Ps 82 (5%).

Pod względem procentowej zawartości w Pi'el takich form jak perfectum, imperfectum, imperativus, infinitivus constructus, participium psalmy asafowe nie tworzą wyraźnie spójnej grupy natomiast wpisują się w ogólną tendencję całej Psalterza.

Trochę inaczej sytuacja spójności grupy asafowej wygląda, gdy spojrzymy na statystyki ilościowe poszczególnych form. Mimo zróżnicowania między poszczególnymi utworami w procentowej zawartości Pi'el imperativus ich ilościowa zawartość wynosi 0-1. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku infinitivus constructus oraz participium (z wyjątkiem Ps 81 gdzie występują 2 czasowniki w tej formie).

Natomiast ze względu na występowanie infinitivus absolutus w osnowie Pi'el tworzą spójną grupę, gdyż w żadnym spośród tych utworów nie występuje ani jeden czasownik w takiej formie. Jednakże jest to tendencja widoczna w całej księdze, ponieważ czasowniki w Pi'el infinitivus absolutus zostały użyte jedynie w 4 psalmach.

Procentowa zawartość czasowników w Hif'il, tak samo jak w Qal i Pi'el, w psalmach asafowych pokrywa się z ogólną tendencją całej księgi. W przypadku Hif'il w psalmach asafowych widzimy znaczącą niejednorodność grupy. Forma perfectum jest bardzo rozbieżna zarówno jeśli spojrzymy na statystyki ilościowe (0-9 czasowników w obrębie jednego psalmu) jak i procentowe (0-50% czasowników w perfectum w obrębie osnowy Hif'il). Jeszcze wyraźniej ujawnia się to w przypadku formy perfectum gdzie rozpiętość procentowa wynosi od 0% do 100% natomiast ilościowa od 0 do 10 czasowników. Podobne sytuację, choć z większą ilością psalmów asafowych, w których brak jest tej formy, mamy w przypadku imperativus.

Zdecydowanie rzadziej występującą wśród psalmów asafowych osnową jest Pual. Tego typu czasowniki znajdują się jedynie w dwóch psalmach asafowych, jednak nie są one częste również w psalmach nieasafowych. Do rzadko występujących w Psalterzu osnów należy również Hitpael. Czasowniki w tej osnowie znajdują się w 54 psalmach, z czego 5 z nich stanowią utwory asafowe. Jednak w każdym z tych utworów czasowniki w takiej formie stanowią mniej niż 10%.

Bardziej popularne jest natomiast użycie osnowy Nif'al. Jednakże pod tym względem grupa asafowa nie stanowi jednolitej grupy. Spotykamy od 0 do 10 czasowników w tej osnowie w obrębie poszczególnych psalmów asafowych. Natomiast procentowo jest to od 0% do 22%. Jednakże poprzez te wartości wpisują się w ogólną tendencję Księgi Psalmów co do występowania czasowników w tej osnowie. Tego typu sytuacja ma też miejsce jeśli spojrzymy na poszczególne formy czasowników w tej osnowie. Z jednej strony nie świadczą one o spójności grupy asafowej a z drugiej ukazują wpisywanie się jej w ogólny obraz Psalterza.

Również analiza rdzeni, z perspektywy ich użycia w danych osnowach, wykazuje, że należy uznać psalmy asafowe jako utwory wpisujące się w większości przypadków w ogólne tendencje całej Księgi Psalmów. Jedynie w nielicznych sytuacjach możemy mówić o pewnych odstępstwach od całej księgi, ale z racji na marginalność zjawiska, miejsca te wymagałyby dalszych szczegółowych badań. Ponadto tak subtelne różnice nie upoważniają by wyciągać na ich podstawie daleko idące wnioski, co do odrębności grupy asafowej jako powstałej według sztuki pisarskiej przejawianej przez konkretną szkołę lub osobę.

Dodatkowo psalmy asafowe nie przejawiają, pod tym względem, spójności. Co wynika z faktu, że wiele z tych rdzeni występuje bardzo rzadko w obrębie całej grupy. Jednakże i w tym miejscu trzeba być bardzo ostrożnym przy stawianiu jakichkolwiek

wniosków, z racji na to, że psalmy te są zróżnicowane tematycznie. Z tego względu pojedyncze lub bardzo nieliczne wystąpienia danego rdzeniu wynikają przede wszystkim z treści prezentowanej przez konkretne utwory. Mamy tu więc do czynienia poraz kolejny z sytuacją, że gdyby wyniki badań były odwrotne (w tym przypadku oznaczałoby to częste używanie danych rdzeni w konkretnych osnowach w obrębie całej grupy) moglibyśmy wyciągnąć pewne argumenty za i przeciw danym teorią na temat rozumienia אֱלֹהִים. W tej jednak sytuacji należy się wstrzymać od takiego postępowania. Warto w tym miejscu jednak zaznaczyć, że na tle całej grupy asafowej po raz kolejny odznacza się Ps 78.

Potrzebne jest również dalsze przeanalizowanie występowania w grupie asafowej takich form czasowników, rzeczowników i przymiotników, czy nawet samych rdzeni, których nie znajdujemy w żadnych innych miejscach Księgi Psalmów czy też całej Biblii Hebrajskiej poza grupą psalmów asafowych lub pojedynczymi utworami do niej należącymi. Tego typu słów w obrębie grupy asafowej jest bardzo wiele a dalsze, bardziej szczegółowe badania nad nimi mogą przynieść nowe spojrzenie na ten zbiór czy nawet całą księgę.

Tak samo jak w przypadku czasowników, również i pod względem przymiotników i ich form, psalmy asafowe należy uznać jako utwory wpisujące się w ogólną tendencję całej księgi. Widzimy to na przykład na płaszczyźnie liczby i rodzaju w jakim zostały odmienione przymiotniki. Tak samo wygląda sytuacja, jeśli pod uwagę zostanie wzięte występowanie przymiotników z podziałem na status constructus i absolutus.

W badaniach nie wyłaniają się także szczególnie charakterystyczne dla grupy asafowej przymiotniki ani konkretne ich formy. Można jednak zauważyć pod tym względem pewną odrębność Ps 73 od całej grupy.

W przypadku rzeczowników, najczęściej występujące w grupie asafowej są: אֱלֹהִים (56), לַ (26), oraz אֱרֶץ (24). Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że יהוה występuje wśród psalmów asafowych 14 razy, natomiast לַ 19 razy. Pokazuje to, że w grupie tej przeważa określenie Boga za pomocą אֱלֹהִים, jednak nie są to psalmy całkowicie elohistyczne.

Kolejną rzeczą, na którą należy zwrócić uwagę w przypadku tych najczęściej występujących rzeczowników, jest fakt, że zarówno אֱלֹהִים jak i אֶרֶץ zostały użyte w każdym z psalmów asafowych. Stanowi to o pewnej jednolitości grupy. Choć pod względem ilościowym jak i procentowym, zawartość tych rzeczowników w poszczególnych utworach różni się. W przypadku אֱלֹהִים jest to od 3 do 8 wystąpień oraz od 3% do 15% zawartości w

odniesieniu do wszystkich rzeczowników użytych w danym utworze. Natomiast w przypadku אָרְיָ jest to od 1 do 5 wystąpień oraz od 1% do 6%. Zróżnicowanie to nie jest więc bardzo duże jak na dane dotyczące pojedynczych rzeczowników. Jednak zestawienie psalmów asafowych z próbą kontrolną, zawierającą utwory nieasafowe o podobnej ilości rzeczowników co poszczególne utwory asafowe, ukazuje, że grupa asafowa w większości przypadków nie wyróżnia się na tle całej księgi pod względem ilości użytych rzeczowników אָרְיָ, פֶּל, אֱלֹהִים. Choć dane te nie są jednoznaczne i zawierają jedynie próbę kontrolną. Temat ten wymagałby więc dalszych badań, które uwzględniłyby wszystkie psalmy nieasafowe oraz ich podział na grupy jak i kontekst występowania poszczególnych rzeczowników.

Kolejne statystyki, przedstawiające rzadziej występujące rzeczowniki w obrębie psalmów asafowych nie dają przesłanek do stwierdzenia, że grupa ta jest spójna. W kontekście natomiast całego Psalterza zdają się wpisywać w ogólną tendencję tej księgi. Również pod względem liczby oraz rodzaju w jakim zostały odmienione rzeczowniki, psalmy asafowe nie wyróżniają się na tle całej Księgi Psalmów. Jednakże niewykluczone, że dalsze, bardziej szczegółowe badania przyniosłyby odmienne wnioski.

Natomiast w przypadku stosowanych w psalmach asafowych partykuł wykrzyknikowych, Ps 73 bardzo wyraźnie odznacza się na tle całej grupy. Nie została w nim użyta żadna partykuła, która pojawia się w pozostałych psalmie asafowym, natomiast występujące w nim אֵי, אֵי, אֵי, nie znajdujemy w innych utworach tej grupy.

Pod względem natomiast ilościowym używania partykuł wykrzyknikowych, psalmy asafowe są grupą w miarę jednolitą, charakteryzującą się rzadkim ich występowaniem, ponieważ stanowi ono od 0 do 3 wystąpień w obrębie danego utworu.

W przypadku zaś partykuły אֵל, psalmy asafowe odznaczają się na tle całego Psalterza. Spośród 337 wystąpień אֵל w Księdze Psalmów, aż 46 znajdują się w samych psalmach asafowych. Widoczną jest w tym kontekście również spójność grupy asafowej, w której jedynie Ps 82 nie używa tej partykuły. Ponadto stanowi to kolejny element odznaczający grupę asafową, ponieważ w przypadku psalmów nieasafowych aż 55 utworów nie zawiera אֵל.

5. Wątki teologiczne

W przypadku zagadnień teologicznych, znajdujących się w psalmach asafowych, widzimy zarówno kwestie wyróżniające psalmy asafowe na tle całej księgi jak i wpisujące je w pewne ogólne nurty teologiczne Psalterza. Tak samo jest w przypadku spójności grupy asafowej. Znajdujemy w niej zarówno takie wątki, które przemawiają za spójnością jak również i takie, które ją podważają. Przeprowadzone przez nas analizy są jednak tylko pewnym zaznaczeniem problematyki związanej z badaniami nad teologią psalmów asafowych i ich porównywania z pozostałymi psalmami. Niemniej jednak już pobieżne badania pozwalają wyciągnąć pewne wnioski, które ukazują ważność prowadzenia dalszych analiz nad tymi zagadnieniami.

Na przykład zarówno Ps 46 jak i Ps 76 ukazują tytuł *Bóg Jakuba* jako ważny element w tekście. Jednakże robią to na dwa odmienne sposoby. W przypadku nieasafowego psalmu jest to zastosowanie **יְעֻקֵב אֱלֹהֵי** w refrenie, natomiast Ps 76 poprzez centralne umiejscowienie **יְעֻקֵב אֱלֹהֵי** w tekście. Natomiast ten sam psalm nieasafowy, używając **אֱלֹהֵי יַצְבְּאוֹת** w refrenie, podobny jest poprzez to do Ps 80, który również ten Boży tytuł umieszcza w obszarach tekstu, które możemy określić jako refren. Dodatkowo trzeba zwrócić uwagę na fakt, że cztery wystąpienia **אֱלֹהֵי יַצְבְּאוֹת** w Ps 80 są jedynymi w obrębie całej grupy asafowej.

Innym, jeszcze mocniejszym powiązaniem między utworem asafowym i nieasafowym jest opis teofanii w Ps 77 i Ps 18. W opisie teofanii z Ps 18,8-18, znajduje się 52% słownictwa stosowanego również w Ps 77,17-20. Natomiast z 13 znaczących terminów z opisuj teofanii w Ps 77, aż 8 zostało użytych także przez autora Ps 18. Ponadto obydwa te utwory zawierają kilka zbliżonych do siebie sformułowań. Ps 18 nie jest jedynym psalmem nieasafowym, w którym możemy zobaczyć pokrewieństwo z Ps 77. Liczne podobieństwa znajdujemy również między nim a Ps 86.

Jak już wspomnieliśmy, najczęstszym rzeczownikiem, za pomocą którego psalmy asafowe określają Boga, jest **אֱלֹהֵי**. Nie zawsze jednak jest on stosowany w odniesieniu Jedyne Boga. Sytuacja, gdzie **אֱלֹהֵי** prawdopodobnie zostaje użyte na oznaczenie bożków ma miejsce w 10 psalmach, z czego dwa z nich należą do grupy asafowej.

Innym terminem na określenie Boga, pojawiającym się w psalmach asafowych jest הַיְהוָה . Jak na tego typu rzeczownik możemy uznać za dość regularne, w 7 utworach zostaje on użyty raz natomiast w 3 dwa razy a w 2 ani razu.

Przy omawianiu terminu הַיְהוָה , na szczególną uwagę zasługuje Ps 50. Analizując wystąpienia terminu הַיְהוָה możemy zaobserwować, że utwory go zawierające, z wyjątkiem Ps 50, są zestawione w mniejsze lub większe grupy. Jego miejsce w psalterzu zostaje więc nie tylko podważone, ze względu na oderwanie go od grupy asafowej, ale również ze względu na brak otaczających go psalmów zawierających rzeczownik הַיְהוָה .

Innym tytułem Boga jaki dość często znajdujemy w psalmach asafowych jest יְהוָה . Pod względem jego występowania, grupa asafowa jest bardzo niejednolita. W poszczególnych utworach do niej należących, rzeczownik ten zostaje użyty od 0 do 7 razy. Natomiast pod względem różnych form i zwrotów z użyciem יְהוָה , psalmy asafowe zdają się wpisywać w ogólną tendencję zauważalną tak w Księdze Psalmów jak i w całej Biblii Hebrajskiej.

Za pewnego rodzaju odrębnością grupy asafowej od całości Psalterza zdaje się świadczyć ilość wystąpień samego imienia *Jakub* jak i określenia *Bóg Jakuba*. W przypadku tego pierwszego, spośród 34 wystąpień w całej Księdze Psalmów aż 9 znajduje się w utworach asafowych. Natomiast prawie połowa wystąpień tytułu *Bóg Jakuba* w Księdze Psalmów ma miejsce w psalmach asafowych.

Ps 82 znajduje się natomiast termin אֱלֹהִים , którego użycie odróżnia go na tle całej księgi. Jest to jednak pojedynczy psalm asafowy. Nie można więc mówić na jego podstawie o odrębności całej grupy od psalterza.

Jak przedstawiliśmy w ostatnim rozdziale naszej pracy, tego typu sytuacji jest więcej. Jednakże są to w większości jedynie drobne niuanse, wymagające głębszego zbadania. Na podstawie naszych badań nad teologią psalmów asafowych możemy stwierdzić, że istnieją dalsze przesłanki do pogłębionych badań nad tą grupą pod względem zawartej w nich teologii. Z jednej strony możemy zobaczyć, że istnieją takie zastosowania terminów lub wątki teologiczne, które odróżniają poszczególne psalmy asafowe od innych utworów, nie rzadko również tych asafowych. Z drugiej strony pod pewnymi względami dane psalmy asafowe przejawiają więcej powiązania z psalmami nieasafowymi aniżeli asafowymi. Zbadania wymagałoby więc również to czy dane psalmy asafowe nie są bardziej powiązane z nieasafowymi psalmami przynależącymi do innych grup psalmów lub tych, które

poruszają zbliżone do nich tematy jak na przykład problem pozornej szczęśliwości grzeszników czy zniszczenia świątyni.

W kwestii rozumienia $\eta\delta\alpha\lambda\eta$, na podstawie przeprowadzonych badań, naszym zdaniem psalmy asafowe przejawiają zbyt mało wyraźnie widocznej spójności by móc zakładać jedno autorstwo wszystkich tych utworów. Tym bardziej zdaje się nam mało prawdopodobne powstawanie tych psalmów w obrębie jakiejś szkoły, która według nas tym bardziej powinna wiązać się z pewnymi wyraźnie widocznymi cechami. Nie mniej jednak uwzględnić należy również kwestie późniejszych redakcji, które mogą wpływać na zatarcie charakterystycznych cech grupy. Trzeba również pamiętać, że nasze badania nie wyczerpują w pełni tego tematu, dlatego w dalszych, bardziej pogłębionych badaniach nad konkretnymi obszarami przez nas przedstawionymi, mogą być uzyska odmienne wnioski.

Najbardziej prawdopodobne, naszym zdaniem, zdaje się być rozumienie $\eta\delta\alpha\lambda\eta$ jako określenia pierwotnie odrębnego zbioru, który następnie został wcielony do psalterza. W takiej sytuacji psalmy asafowe nie musiałyby przejawiać znaczących cech wspólnych, nie musiałyby bowiem pochodzić od jednego autora, natomiast pewne więzi między nimi istniejące byłyby zasadne ze względu na skomponowanie spójnego zbioru. Możliwe, że w obrębie tego zbioru znajdowały się również teksty uznawane dzisiaj przez niektórych badaczy jako deuterio-asafowe.

Nie wykluczone też, że brak widocznych różnic, zwłaszcza na płaszczyźnie językowej wynika z ogólnych schematów językowych pisarzy tamtych czasów tworzących psalmy. Natomiast liczne powiązania między psalmami asafowymi i nieasafowymi należy uznać za fakt wynikający ze zbliżonej tematyki jaką poruszają teksty wybrane do kanonu biblijnego oraz potrzeb, przesłanek, chęci utworzenia pod pewnymi względami spójnego zbioru, którymi kierowano się podczas tworzenia Psalterza.

W kwestii natomiast odrębności Ps 50 od pozostałych utworów asafowych, należy stwierdzić, że nie ma na tyle mocnych przesłanek by uznać go za utwór odrębny od tej grupy. Przejawia on co prawda pewne odmienności, jednak również inne psalmy asafowe po pewnymi względami wybijają się na tle całej grupy i to znacznie bardziej niż Ps 50.

Bibliografia

1. Teksty biblijne

Amos prorok i prorocstwo. Jan Szeruda. Rocznik Teologiczny. Tom 3 [1938]. Księga Psalmów. Z hebrajskiego przełożył ks. Jan Szeruda. Warszawa, Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, Warszawa 1957.

Biblia Brzeska 1563, Krolikowski P. (red.), Kraków 2013.

Biblia Ekumeniczna to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych, Warszawa 2017.

Biblia Hebraica Stuttgartensia, Elliger K., Rudolph W. (red.), Stuttgart 1975.

Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza. Przekład z języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego, Poznań 2019.

Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r., Frankowski J. (red.), Warszawa 2013.

Biblia warszawsko-praska” w przekładzie z języków oryginalnych opracował Kazimierz Romaniuk pierwszy biskup warszawsko-praski, wyd. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1997.

Biblia, czyli Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza (Testamentu), Katowice 2018.

Chwała Boża: Psalterz Dawidowy (Psalmy 42-150), Z hebrajskiego przełożył, wstępem i uwagami zaopatrzył Dr. Fryderyk T. Aszkenazy, Lwów 1930.

Księga Psalmów z uwzględnieniem najlepszych tłumaczeń wydana przez Ks. Bolesława Götze, Warszawa 1937.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami, Opracował zespół pod reakcją Michała Petera (Stary Testament), Mariana Wolniewicza (Nowy Testament), Poznań. 2009

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benredyktynów Tynieckich, Poznań 1965.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych,
Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benredyktynów Tynieckich, Poznań
2000.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, w przekładzie z języków oryginalnych ze
wstępami i komentarzami oprac. zespół pod red. Michała Petera i Mariana
Wolniewicza, Poznań 1975.

Psalmy, tłumaczył i objaśnił Dr. J. Cylkow. Warszawa 1883.

2. Encyklopedie, słowniki, podręczniki

Botterweck G. J., Ringgren H. (red.), *Theological and Dictionary of the Old Testament*, t. 1,
Grand Rapids 1977.

Fürst J., Davidson S., *A Hebrew & Chaldee Lexicon to the Old Testament*, London 1867.

Metzger B. M., Coogan M. D. (red.), *Słownik Wiedzy Biblijnej*, (Prymasowska Seria
Biblijna), Warszawa 2004.

Rienecker F., Maier G., *Leksykon Biblijny*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2001.

Ryken L., Wilhoit J. C., Longman T., *Słownik symboliki biblijnej*, (Prymasowska Seria
Biblijna), Warszawa 2003.

Siwek K., *Biblijny Język Hebrajski. Kurs podstawowy i średni*, (Lingua Sacra 2), Warszawa
2013.

Stamm J. J., Koehler L., Baumgartner W. i in. (red.), *Wielki słownik hebrajsko-polski i
aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 1, Warszawa 2008.

Stamm J. J., Koehler L., Baumgartner W. i in. (red.), *Wielki słownik hebrajsko-polski i
aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 2, Warszawa 2008.

3. Komentarze biblijne

Alexander J. A., *The Psalms*, t. 2 (Ps 50 – 100), New York 1850.

Briggs C. A., Briggs E. G., *A critical and exegetical commentary on the Book of Psalms*,
t.1, (The international critical commentary), Redynburg 1960.

- Briggs C. A. , Briggs E. G., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Psalms*, t. 2, (The international critical commentary), Redinburgh 1960.
- Broyles C. C., *Psalms*, (New International Biblical Commentary. Old Testament Series), Carlisle 2005.
- Broyles C. C., *Psalms*, (New International Biblical Commentary. Old Testament Series), Carlisle 2005.
- Cole R. L., *Rhetorics and canonical structure in the Hebrew Psalter Book III (Psalms 73-89)*, Los Angeles 1996.
- Cole R. L., *The Shape and Message of Book III (Psalms 73–89)*, (The Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 307), Sheffield 2000.
- Dahood M., *Psalms II (51 – 100). A New Translation with Introduction and Commentary*, Garden City 1973.
- Deissler A., *Die Psalmen*, Düsseldorf 1964.
- Delitzsch F., *The Psalms*, (Commentary on the Old Testament, t. 5), Redinburgh 1871.
- Fitzmyer A., Brown R. E., Murphy R. E (red.), *Katolicki Komentarz Biblijny*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2021.
- Hossfeld F.-L., Zenger E., *Die Psalmen 51-100*, (HThKAT), Freiburg 2007.
- Hossfeld F.-L., Zenger E., *Die Neue Echter Bible. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsubersetzung. Die Psalmen I (Psalm 1 – 50)*, Würzburg 1993.
- Hossfeld F.-L., Zenger E., *Die Psalmen 101 - 150*, (HThKAT), Freiburg 2008.
- Hossfeld F.-L., Zenger E., *Die Psalmen 51 - 100*, (HThKAT), Freiburg 2000.
- Hossfeld F.-L., Zenger E., *Die Psalmen II. Psalm 51–100*, (NEB), Würzburg 2002.
- Hossfeld F.-L., Zenger E., *Die Psalmen I. Psalm 1 - 50*, (NEB), Würzburg 1993.
- Hupfeld H., *Die Psalmen*, t. 3 (51 – 89), Gotha 1870.
- Kirkpatrick A. F. (red.), *The Book of Psalms (Psalms XVII-LXXXIX)*, (The Cambridge Bible for Schools and Colleges), Cambridge 1904.
- Kirkpatrick A. F. (red.), *The Book of Psalms (t.1, Psalms I – XLI)*, Cambridge 1906.
- Kraus H. J., *Psalmen 60 – 150*, (Biblicher Kommentar Altes Testament t. 15 cz.2), Neukirchen-Vluyn 2003.
- Kraus H. J., *Theology of the Psalms*, Minneapolis 1992.
- Łach S., *Księga Psalmów, Wstęp – przekład z oryginału, komentarz – ekskursy*, Poznań 1990.

- Łach S., *Psalmy. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz liturgiczny niedzielno-święteczny*, Poznań 1986.
- Langkammer H., *1 – 2 Księga Kronik. Wstęp – przekład z oryginału, komentarz - ekskursy*, (Pismo Święte Starego Testamentu t. V-1), Poznań 2011, 108.
- Lugt P. van der, *Cantos and Strophes in Biblical Hebrew Poetry II. Psalms 42 – 89*, (Oudtestamentische Studiën t. 57), Boston 2010.
- McClellan D. O., *An exegetical reading of Psalm*.
- Nötscher F., *Die Psalmen*, Würzburg 1947.
- Perowne J. J. S., *The Book Psalms. A new translation, with explanatory notes for English readers, t 2 (Psalms 73-150)*, Wenham 2007.
- Perowne J. J. S., *The Book Psalms. A new translation, with explanatory notes for English readers, t. 1 (Psalms 1 – 72)*, Wenham 2006.
- Phillips G., *The Psalms in Hebrew with a Critical, Exegetical, and Philological Commentary, t. 2*, London 1846.
- Ravasi G., *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione, t. 1 (1–50)*, Bologna 1983.
- Ravasi G., *Il Libro dei Salmi. Commento e attualizzazione, t. 2 (51-100)*, Bologna 1983.
- Ravasi G., *Psalmy. Psalmy 72 – 103 (wybór) część 3, (Zgłębiać Biblię)*, Kraków 2008.
- Ross A. P., *A Commentary on the Psalms, t. 2 (42 – 89)*, Grand Rapids, 2013.
- Sabourin L., *The Psalms: Their Origin and Meaning*, New York 1974.
- Schökel L. A., Carniti C., *I Salmi, t. 1 (Sal 1 – 72)*, Roma 1992.
- Schökel L. A., Carniti C., *I Salmi, t. 2 (Sal 73 – 150)*, Roma 1993.
- Schökel L. A., Carniti C., *Salmos II (Salmos 73 - 150). Traducción, introducciones y comentarios*, Estella 1993.
- Seybold K., *Poetik der Psalmen*, (Poetologische Studien zum Alten Testament 1), Stuttgart, 2003.
- Terrien S., *The Psalms. Strophic Structure and Theological Commentary*, Cambridge 2003.
- Tronina A., *Druga Księga Kronik. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament t. 11, cz. 1), Częstochowa 2017.
- Tronina A., *Pierwsza Księga Kronik. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament t. 10, cz. 1), Częstochowa 2015.
- Walton J. H., Matthews V. H., Chavalas M. W., *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2014.

4. Literatura przedmiotu

- Adamczyk D., *Biblijny traktat o grzechu*, Szczecin 2012.
- Alden R. L., *Chiastic Psalms (II): A study in the mechanics of semitic poetry in Psalms 51 – 100*, JETS 19/3 (1976), s. 191-200.
- Allen L.C., *Structure and Meaning in Psalm 50*, Vox Evangelica 14 (1984): 17-37.
- Auffret P., “*Écoute mon peuple!*”. *Étude structurelle du Psaume 81*, SJOT 7 (1993), s. 285-302.
- Auffret P., “*Qu’ils sachent que ton nom est YHWH ! Étude structurelle du Psaume 83*”, ScEs 45 (1993), s. 41-59.
- Auffret P., “*Sacrifie à Dieu un sacrifice d’action de grâce*”. *Étude structurelle du Psaume 50*, FoOr 28 (1991), s. 135-155.
- Auffret P., *C’est Dieu qui juge: Étude structurelle du psaume 75*, ZAW 109 (1997), s. 385-394.
- Auffret P., *Dieu juge : Étude structurelle du Psaume 82*, BN 58 (1991), s. 7-12.
- Auffret P., *Et moi sans cesse avec toi- Étude structurelle du psaume 73*, SJOT 9 (1995), s. 241- 276.
- Auffret P., *Fais luire ta face et nous serons sauvés – Nouvelle étude structurelle du psaume 80*, OTE 19 (2006), s. 1052-1063.
- Auffret P., *L’Étude structurelle des Psaumes. Réponses et compléments II (Pss. 61, 77, 82, 100, 138, 147)*, ScEs 49 (1997), s. 39-61.
- Auffret P., *La droite du Très-Haut. Étude structurelle du Psaume 77*, SJOT 6 (1992), s. 92–122.
- Auffret P., *Quand Dieu se lève pour le jugement: Étude structurelle du psaume 76*, BN 84 (1996), s. 5-10.
- Auffret P., *Souviens-toi de ton assemblée ! Étude structurelle du Psaume 74*, FoOr 33 (1997), s. 21-31.
- Auffret P., *Toi le Dieu faisant merveille. Étude structurelle du Psaume 77*, BeO,47 (2005), s. 37-43.
- Bednarski M., *Motywy Pięcioksięgu w Księdze Ozeasza*, Collectanea Theologica 86/4 (2016), s. 33-61.
- Boadt L., *The Use of ‘Panels’ in the Structure of Psalms 73-78*, CBQ 66/4 (2004), s. 533–550.

- Botha P.J., "The honour of the righteous will be restored". *Psalm 75 in its social context*, OTE 15/2 (2002), s. 320-334.
- Botha P.J., *The Poetic Structure and Strategy of Psalm 79*, VeEc 25 (2004), s. 357–377.
- Brzegowy T., "Miasto Boże" w *Psalmach*, Kraków 1989.
- Brzegowy T., *Jerozolima - stolica Pomazańca Pańskiego w świetle Psalmów*, *Collectanea Theologica* 59/4 (1989), s. 15-44.
- Brzegowy T., *Jeruzalem - miasto pokoju. Przyczynek do teologii zbawienia w Psalmach*, RBL 42/1 (1989), s. 10-21.
- Brzegowy T., *Psalmy i inne Pisma*, (Academica t. 10), Tarnów 1997.
- Brzegowy T., *Psalterz i Księga Lamentacji*, (Academica 62), Tarnów 2003.
- Bullock C. H., *An Introduction to the Old Testament Poetic Books*, Chicago 1988.
- Buss M. J., "The Psalms of Asaph and Korah." *Journal of Biblical Literature*, Society of Biblical Literature 82/4 (1963), s. 382–392.
- Dąbek T. M., „Pan jest sprawiedliwy, kocha sprawiedliwość” (*Ps 11, 7*), Kraków 2014.
- Dhorme É., *Le nom du Dieu d'Israël*, *Revue de l'histoire des religions* 141/1 (1952), s. 5-18.
- Dreja A., *Bóg w lamentacjach narodu*, [w:] Eckmann A., Łach S., Tronina A. (red.), *Obraz Boga w Psalterzu*, (Studia Teologiczne t. 3), Lublin 1982, s. 13-22.
- Emanuel D., *An unrecognized voice: intra-textual and intertextual perspectives on Psalm 81*, *Hebrew Studies* 50 (2009), s. 7-42.
- Gacek S., *Datacja napisania Księgi Jozuego*, RBL 40/6 (1987), s. 476-480.
- Gosse B., *Isaïe 40,21–24, le Dieu créateur e les relectures bibliques de l'histoire dans la continuité des psaumes d'Asaph*, TrEu 43 (2013), s. 27–37.
- Gosse B., *Jérémie 50,33–40, en relation avec les psaumes d'Asaph et deutéro-Asaphites et le livre d'Isaïe*, BN 158 (2013), s. 3–10.
- Gosse B., *L'usage des Psaumes d'Asaph dans la présentation du retour de l'exil en Isaïe 40–52*, OTE 23 (2010), s. 66–81.
- Gosse B., *Le Ps 44 et l'alternative des traditions coréites aux traditions asaphites*, TrEu 43 (2013), s. 65–73.
- Gosse B., *Le psaume 79 et la vengeance (nqmh) dans le livre de Jérémie*, SEL 21 (2004), s. 75-81.
- Gosse B., *Le Psaume 80 dans le cadre du Psautier et Ezéchiel 17*, SJOT 19 (2005), s. 48-60.

- Gosse B., *Le sanctuaire et le messie dans les psaumes asaphites et coréites*, TrEu 47 (2015), s. 39–46.
- Gosse B., *Les Psaumes 75-76 en rapport à la rédaction du Psautier et à celle du livre d'Isaïe*, BeOr 40 (1998), s. 219-228.
- Górska H. W., *Problematyka związana z tłumaczeniem hebrajskiego terminu כְּנֹר*, *Seminare* 42/2 (2021), s. 39-49.
- Graham P., *Psalm 77: A Study in Faith and History*, *Restoration Quarterly* 18/3 (1975), s. 151-158.
- Hilber J. W., *Cultic Prophecy in Assyria and in the Psalms*, *JAOS* 127/1 (2007), s. 29–40.
- Ho P. C. W., *The Design of the MT Psalter. A Macrostructural Analysis*, Pickwick Publications 2019.
- Holtmann S., *Die Asafpsalmen als Spiegel der Geschichte Israels. Übrelegungen zur Komposition von Ps 73-83*, *BN NF* 123 (2004), s. 49-63.
- Hossfeld F.-L., *Das Prophetische in den Psalmen. Zur Gottesrede der Asafpsalmen im Vergleich mit der des ersten und zweiten Davidpsalters*, [w:]: Dohmen C., Hieke T. (red.), *"Neigt euer Ohr den Worten meines Mundes" [Ps 78,1]*, (Studien zu Psalmen und Psalter), Stuttgart 2015, s. 161–175.
- Hossfeld F.-L., *Der elohistische Psalter Ps 42–83. Entstehung und Programm*, [w:]: Dohmen C., Hieke T. (red.), *"Neigt euer Ohr den Worten meines Mundes" [Ps 78,1]*, (Studien zu Psalmen und Psalter), Stuttgart 2015, s. 203–215.
- Human D. J., *Berit in Psalm 74*, *Skrif en Kerk* 16/1 (1995), s. 57-66.
- Human D. J., *Die struktur en tradisiesamestelling van Psalm 74*, *SkKe* 14/2 (1993), s. 203-221.
- Human D. J., *Die teks en Sitz im Leben van Psalm 83 (The text and Sitz im Leben of Psalm 83)*, *NGTT* 37 (1996), s. 3-18.
- Human D. J., *Enkele tradisie-historiese perspektiewe in Psalm 83. (Tradition-historical perspectives in Psalm 83)*, *HTS Theologiese Studies* 51/1 (1995), s. 175-188.
- Human D. J., *Psalmody and Poetry in Old Testament Ethics*, (Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies 527), New York 2012.
- Jacobson K.N., *Memories of Asaph. Mnemohistory and the Psalms of Asaph*, Minneapolis 2017.
- Jasiński A. S., *Samuel: ostatni sędzia Izraela*, *Scriptura Sacra* 21 (2017), s. 53-70.

- Jones C. B., *The Message of the Asaphite Collection and Its Role in the Psalter*, [w:] Declaissé-Walford N. L. (red.), *The Shape and Shaping of the Book of Psalms, The Current State of Scholarship* (SBLAIL 20), Atlanta 2014, s. 71–85.
- Jones C. B., *The Psalms of Asaph: A Study of the Function of a Psalm Collection*, Ph.D. Diss., Baylor University, 2009.
- Jones C. B., *When I am afraid: Fear in the book of Psalms*, *Review & Expositor* 115/1 (2018), s. 15-25.
- Karaś W., *Pokorny sluga Boga czy nieufny buntownik? Wiara Hioba w świetle Księgi Hioba*, *Studia Pelpińskie* 46 (2013), s. 111-120.
- Kilchör B., Weber B., *Unser Gott kommt ...!" (Ps 50,3): Psalm 50 und sein Setting im Lichte aufgenommener Überlieferungen*, *Old Testament Essays* 27 (2014), s. 1084-1111.
- Kończak A., *šēdāqāh Jahwe według Księgi Psalmów* [w:] Eckmann A., Łach S., Tronin A.(red.), *Obraz Boga w Psalterzu*, (Studia Teologiczne t. 3), Lublin 1982, s. 23-63.
- Kselman J. S., *Psalm 77 and the Book of Exodus*, *JANES* 15 (1983), s. 51-58.
- Labuschagn C. J., *Psalm 77 — Logotechnical Analysis*, <https://www.labuschagne.nl/ps077.pdf>, (08.04.2022).
- Labuschagne C. J., *Psalm 75 — Logotechnical Analysis*, <https://www.labuschagne.nl/ps075.pdf>, (08.04.2022).
- Labuschagne C. J., *Psalm 76 — Logotechnical Analysis*, <https://www.labuschagne.nl/ps076.pdf>, (08.04.2022).
- Labuschagne C. J., *Psalm 78 — Logotechnical Analysis*, <http://www.labuschagne.nl/ps078.pdf>, (08.04.2022).
- Lane W. L., *An Exegetical Study of Psalm 78*, Grand Rapids 1996.
- Leslie C. A., *Psalm 73: An analysis*, *Tyndale Bulletin* 33 (1982), s. 92-118.
- Leuenberger M., *Eine zionstheologische Fortschreibungin Psalm 46, 48 und 76. Intertextuelle Befunde und rredaktionsgeschichtliche Auswertungen*, [w:] Brodersen A., Neumann F., Willgren D. (red.), *Intertextualität und Entstehung des Psalters* (FAT 2/114), Tübingen 2020, s. 75-92.
- Lippke F., *Thoudriredst up mighty rivers (Ps 74:15). History of the text and archaeological implications*, [w:] Niemann H. M., Augustin M. (red.), *My Spirit at Rest in the North Country (Zechariah 6.8). Collectred Communications to the XXth Congress of the International Organization for the Study of the Old Testament*, (Beitrage zur

- erforschung des Alten Testaments und des antiken Judentums t. 57), Helsinki 2010, s. 141-152.
- Łach S., *W Ps 82 mowa o bogach czy o sędziach?*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 21/1 (1974), s. 25-36.
- Łach, J., *Pieśń Anny, matki Samuela (I Sm 2, 1–10)*, RBL, 14 (1961), 104–109.
- Łaszkiewicz Ł., *Taumaturgiczna posługa Mesjasza miłosierdzia i Jego uczniów*, Studia Paradyckie, 25 (2015), s. 101–119.
- Nawrot J., „Prześladowaj biedaka i nieszczęśliwego”. *Niegodziwcy wobec sprawiedliwych w psalmach suplikacji*, (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny. Studia i materiały t. 96), Poznań 2007.
- Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” (*Ps 8,5*). *Zarys antropologii biblijnej*, Kielce 2020.
- Rasztawicki L., *Rredakcja deuteronomistyczna Księgi Jeremiasza [w:] Kogo szukasz? (J 20,15). Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Henryka Witczykawa 65. rocznicę urodzin*, Chrostowski W., Kowalskis M. (red.), Warszawa 2021, s. 530-535.
- Seybold, K., *Das "Wir" in den Asaph-Psalmen. Spezifische Probleme einer Psalmgruppe*, [w:] Seybold K., Zenger E. (red.), *Neue Wege der Psalmenforschung. Festschrift für Walter Beyerlin*, (Herders Biblische Studien 1), Freiburg 1994, s. 143-155.
- Smith J. A., *Music in Ancient Judaism and Early Christianity*, Farnham 2011.
- Stabryła W. M., „Ślady Twe nie były widoczne” (*Ps 77, 20c*). *Teofania w Psalmie 77*, Collectanea Theologica 79/1 (2009), s. 5-19.
- Stabryła W. M., *Któż taki jak JHWH? Analiza porównawcza tekstów Wj 15 i Ps 77*, (Seria Biblica Paulina), Częstochowa 2007.
- Synowiec J. S., *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996.
- Szczepanowicz B., *Muzyka i taniec w Biblii*, Kraków 2016.
- Tronina A., *Władza Boga nad światem a ład moralny według Księgi Hioba*, Verbum Vitae 14 (2008), s. 57-70.
- Tułodziecki T., *Samuel – prorok: pierwszy sługa. Bożego – Słowa w monarchii Izraela. (I Sm 1,1–4,1a)*, Verbum Vitae 7 (2005), s. 31-52.
- Weber B., „Asaf” und „Jesaja”. *Eine komparatistische Studie zur These von den Tempelsängern als für Jesaja 40–66 verantwortlichem Trägerkreis*, OTE 22 (2009), s. 456–487.

- Weber B., "Asaph Meets Hosea". *Verbindungen zwischen Hosea-Schrift und Asaph-Psalmen, ausgehend von "Kriegsbogen"-Formulierungen*, OTE 32 (2019), s. 578–605.
- Weber B., *Akrostichische Muster in den Asaph-Psalmen*, BN 113 (2002), s. 79–94.
- Weber B., *Asaf – ein Name, seine Träger und ihre Bredeutung*, [w:] Witte M., Diehl J. F. (red.), *Orakel und Gebete. Interdisziplinäre Studien zur Sprache der Religion in Ägypten, Vorderasien und Griechenland in hellenistischer Zeit*, (FAT II/38), Tübingen 2009, s. 235–259.
- Weber B., *Asaph im Psalter und in der Chronik. Erwägungen zu "Schnittstellen", Trägerkreisen und Traditionsprozessen*, [w:] Hartenstein F., Willi T. (red.), *Psalmen und Chronik*, (FAT II/107), Tübingen 2019, s. 343–378.
- Weber B., *Der Asaph-Psalter – eine Skizze*, [w:] Huwlyer B. (red.), *Prophetie und Psalmen*, (AOAT 280), Münster 2001, s. 117–141.
- Weber B., *Gottesrede in „Asaph-Texten“*, OTE 25 (2012), s. 737–760.
- Weber B., *Psalm 77 und sein Umfeld. Eine poetologische Studie*, (BBB 103), Weinheim 1995.
- Weber B., *Psalm 83 als Einzelsalm und als Abschluss der Asaph-Psalmen*, BN 103 (2000) 64–84.
- Weber B., *Verbindungslien von den Psalmen Asaphs (Ps 50; 73–83) zu den Psalmen des Psalterteilbuchs IV (Ps 90–106). Erwägungen zu einem asaphitischen Trägerkreis*, [w:] Hossfeld F.-L. (red.), *Trägerkreise in den Psalmen*, (BBB 178), Göttingen 2017, s. 97–131.
- Weber B., *Zur Datierung der Asaph-Psalmen 74 und 79*, *Biblica* 81/4 (2000), s. 521-532.
- Weiser A., *I Salmi, t. 2 (Sal 61 – 150)*, Brescia 1984.
- Węgrzyniak W., "Gniew człowieka przyniesie Ci chwałę" (Ps 76,11), *Verbum Vitae* 34 (2018), s. 67-85.
- Węgrzyniak W., "Niesprawiedliwy Bóg w Psalmach?", *Verbum Vitae* 26 (2014), s. 15-32.
- Węgrzyniak W., "Trzy intrygujące aspekty świadectwa w Psalmach", *Verbum Vitae* 28 (2015), s 51-82.
- Węgrzyniak W., *Psalm 83. Teksty – egzegeza – konteksty*, (Studia Biblica Lublinensia t. 19), Lublin 2019.

5. Inne

Bible Works (wersja 10), program komputerowy służący jako źródło tekstu greckiego, hebrajskiego i nowożytnych tłumaczeń, a także jako narzędzie do wyszukiwań typu konkordancyjnego, leksykalnego i gramatycznego.

Aneks

Tab.1 Występowanie czasowników w osnowie Hitpael

Ps	V	Hitpael	Procent	Ps	V	Hitpael	Procent
93	12	1	8%	32	31	1	3%
142	25	2	8%	107	93	3	3%
8	15	1	7%	30	32	1	3%
43	15	1	7%	116	32	1	3%
5	35	2	6%	42	33	1	3%
37	111	6	5%	45	33	1	3%
54	19	1	5%	135	33	1	3%
82	19	1	5%	56	34	1	3%
12	20	1	5%	83	35	1	3%
72	41	2	5%	143	36	1	3%
18	124	6	5%	39	37	1	3%
36	24	1	4%	103	39	1	3%
77	49	2	4%	68	81	2	2%
101	25	1	4%	41	41	1	2%
94	51	2	4%	49	46	1	2%
52	26	1	4%	73	53	1	2%
63	26	1	4%	34	55	1	2%
97	26	1	4%	55	58	1	2%
26	27	1	4%	78	175	3	2%
106	113	4	4%	44	61	1	2%
58	29	1	3%	35	75	1	1%
92	29	1	3%	22	82	1	1%
2	30	1	3%	89	96	1	1%
64	30	1	3%	119	343	2	1%
105	91	3	3%				

Tab. 2. Osnowy w jakich znajdują się rdzenie czasowników występujących w psalmach asafowych

Rdzeń	Osnowa	Ps as	Ps c	BH
קרא	Qa'al.	6/6	58/58	795/871
בוא	Qa'al.	4/8	70/79	1984/2555
	Hiphil	4/8	8/79	547/2555
דבר	Pi'el	8/8	46/59	1090/1142
יפע	Hiph'il	2/2	3/3	8/8
חרש	Qa'al.	2/3	8/10	31/74
	Hiph'il	1/3	2/10	40/74
אכל	Qa'al.	8/10	28/30	740/810
	Hiph'il	2/10	2/30	20/810
שער	Niph'al	1/1	1/2	1/8
דין	Qa'al	1/1	8/8	22/23
כרת	Qa'al	2/2	4/14	134/288
נגד	Hiph'il	2/2	20/20	335/370
שפט	Qa'al	7/7	29/32	185/203
שמע	Qa'al.	9/10	71/79	1051/1159
	Hiph'il	1/10	6/79	63/1159
עוד	Hiph'il	2/2	2/6	39/44
יכה	Hiph'il	2/2	7/7	54/59
לקח	Qa'al	4/4	13/13	938/965
ידע	Qa'al.	11/17	66/93	818/944
	Hiph'il	2/17	16/93	71/944
	Niph'al	4/17	7/93	41/944
רעב	Qa'al	1/1	2/2	11/13
אמר	Qa'al	12/12	99/101	5284/5309
שתה	Qa'al	3/3	5/5	216/217
שלם	Pi'el	2/2	15/17	89/116
חלץ	Pi'el	2/2	10/12	14/44
כבד	Pi'el	2/2	7/11	38/113
ספר	Pi'el	8/8	30/36	67/107
נשא	Qa'al	4/4	45/49	598/655
שנא	Qa'al.	1/3	32/41	129/146
	Pi'el	2/3	9/41	15/146
שלך	Hiph'il	1/1	9/10	112/125
ראה	Qa'al.	6/8	87/100	1127/1300
	Hiph'il	2/8	8/100	62/1300
רצה	Qa'al	2/2	13/13	46/56
נאף	Pi'el	1/1	1/1	15/31

נשלח	Qa'al.	2/7	24/33	564/847
	Pi'el	5/7	9/33	267/847
צמד	Hiph'il	1/1	1/2	1/5
ישב	Qa'al	4/4	53/59	1030/1078
נתן	Qa'al	11/11	95/95	1920/2010
עשה	Qa'al	5/5	108/110	2527/2629
דמה	Pi'el	1/1	2/7	14/45
היה	Qa'al	13/13	104/104	3540/3561
ערך	Qa'al	2/2	7/7	69/75
בין	Qa'al	3/3	12/26	62/169
שכח	Qa'al	6/6	31/33	86/102
טרף	Qa'al	1/1	4/4	20/25
נצל	Hiph'il	3/3	43/45	191/213
שים	Qa'al	8/8	36/36	580/584
נטה	Qa'al.	1/2	14/29	135/214
	Hiph'il	1/2	15/29	76/214
שפך	Qa'al	4/4	10/12	101/115
קנא	Pi'el	1/2	3/4	30/34
	Hiph'il	1/2	1/4	4/34
הלל	Qa'al.	3/5	4/94	4/165
	Pi'el	1/5	75/94	113/165
	Pu'al	1/5	6/94	10/165
נגע	Qa'al.	1/2	4/8	107/150
	Pu'al	1/2	1/8	1/150
עטף	Qa'al.	1/2	4/8	6/14
	Hithpa'el	1/2	4/8	6/14
יצא	Qa'al.	2/3	17/34	784/1067
	Hiph'il	1/3	17/34	278/1067
מוק	Hiph'il	1/1	1/1	1/1
שתת (שית)	Qa'al	1/1	32/32	83/85
הלך	Qa'al.	6/9	38/68	1413/1548
	Hithpa'el	2/9	14/68	64/1548
	Pi'el	1/9	12/68	25/1548
שוב	Qa'al.	5[6]/13	42/72	686/1057
	Hiph'il	8[7]/13	28/72	355/1057
מצה	Qa'al	1/2	1/2	4/64
	Niph'al.	1/2	1/2	3/64
שגה	Hiph'il	1/1	1/4	1/4
זכה	Pi'el	1/1	2/3	3/8
רחץ	Qa'al	1/1	3/3	69/72

בגד	Qa'al	2/2	5/5	49/49
חשב	Pi'el	2/2	4/18	16/112
נפל	Qa'al.	2/5	21/29	367/434
	Hiph'il	3/5	8/29	61/434
סוף	Qa'al.	1/1	1/1	3/7
תמם	Qa'al	1/1	6/7	53/62
קיץ	Hiph'il	1/1	7/7	22/23
עור	Hiph'il	2/3	5/12	33/85
	Pol'el	1/3	1/12	14/85
בזה	Qa'al.	1/1	6/8	32/42
חמץ	Hithpa'el	1/1	1/2	1/5
שנן	Qa'al.	1/1	4/5	7/9
אחז	Qa'al	2/2	7/7	57/66
נחה	Qa'al	1/5	6/18	12/40
	Hiph'il	4/5	12/18	28/40
חפץ	Qa'al	1/1	17/17	74/74
אבד	Qa'al	3/3	21/26	117/184
צמת	Hiph'il	1/1	9/11	10/15
זנה	Qa'al	1/1	2/2	50/60
זנה	Qa'al.	2/2	10/10	16/20
עשן	Qa'al	2/2	4/4	6/6
זכר	Qa'al.	10/12	43/52	170/222
	Hiph'il	1/12	7/52	32/222
	Niph'al	1/12	2/52	20/222
קנה	Qa'al.	2/2	3/3	81/84
גאל	Qa'al	3/3	11/11	95/114
שכן	Qa'al.	1/3	20/23	111/129
	Hiph'il	1/3	2/23	6/129
	Pi'el	1/3	1/23	12/129
רום	Qa'al	1/7	22/50	68/191
	Hiph'il	5/7	14/50	92/191
	Pol'al.	1/7	1/50	2/191
רעע	Hiph'il	1/1	14/16	68/104
שאג	Qa'al.	1/1	4/4	20/20
צרר	Qa'al	2/2	25/25	71/84
חלל	Qa'al	1/2	2/7	2/143
	Pi'el	1/2	5/7	68/143
שרף	Qa'al	2/2	3/3	102/117
חרף	Pi'el	3/3	10/12	35/41
נאץ	Pi'el	2/2	4/5	15/24

פעל	Qa'al.	1/1	26/26	57/57
פרר	Po'el	1/1	1/4	1/51
שבר	Pi'el	2/2	8/21	36/168
בקע	Qa'al	2/3	3/4	16/51
	Pi'el	1/3	1/4	12/51
יבש	Hiph'il	1/1	1/6	15/59
כון	Hiph'il	3/4	15/52	110/218
	Niph'al	1/4	18/52	67/218
נצב	Hiph'il	2/3	3/7	21/74
	Niph'al	1/3	4/7	50/74
יצר	Qa'al.	1/1	6/7	41/44
נבט	Hiph'il	2/2	17/17	68/69
כלם	Niph'al	1/1	5/6	26/38
קום	Qa'al.	5/6	40/51	459/627
	Hiph'il	1/6	7/51	146/627
ריב	Qa'al	1/1	5/5	65/67
נצה	Pi'el	5/5	55/55	64/65
ידה	Hiph'il	4/4	67/67	100/114
פלא	Niph'al	4/4	30/32	57/73
מוג	Niph'al.	1/1	1/4	8/17
שפל	Hiph'il	1/1	4/4	19/30
חמר	Qa'al	1/1	2/2	3/6
נגר	Hiph'il	1/2	2/3	5/9
	Niph'al	1/2	1/3	3/9
זמר	Pi'el	1/1	41/41	45/48
גדע	Pi'el	1/1	2/2	9/22
אור	Hiph'il	4/5	15/16	34/42
	Niph'al.	1/5	1/16	2/42
שלל	Qa'al.	1/1	1/1	14/16
נום	Qa'al	1/1	3/3	6/6
מצא	Qa'al	1/1	17/19	307/455
ירא	Qa'al	1/3	29/45	268/318
	Niph'al	2/3	16/45	45/318
שקט	Qa'al	2/2	2/3	31/41
חגר	Qa'al.	1/1	4/4	44/44
יבל	Hiph'il	1/1	4/6	7/18
פתח	Qa'al	2/2	14/18	97/144
נבע	Hiph'il	1/1	6/6	10/11
כחד	Pi'el	1/2	2/5	15/32
	Hiph'il	1/2	1/5	6/32
צוה	Pi'el	2/2	15/15	484/493

ילד	Niph'al	1/1	2/9	37/492
נצר	Qa'al.	1/1	24/24	60/60
סרר	Qa'al	1/1	4/4	17/17
מרה	Qa'al.	1/4	3/10	22/44
	Hiph'il	3/4	7/10	22/44
אמן	Niph'al.	2/4	8/15	46/105
	Hiph'il	2/4	7/15	51/105
נשק	Qa'al	1/1	2/3	29/35
הפך	Qa'al	2/3	8/10	55/94
	Niph'al	1/3	2/10	34/94
שקה	Hiph'il	2/2	7/7	60/62
ירד	Hiph'il	1/1	4/24	67/380
חטא	Qa'al	2/2	8/9	181/237
נסה	Pi'el	3/3	6/6	36/36
שאל	Qa'al	1/1	9/10	162/171
יכל	Qa'al	2/2	10/10	193/193
נכה	Hiph'il	3/3	13/14	481/500
זוב	Qa'al.	1/1	2/2	42/42
שטף	Qa'al.	1/1	4/4	28/31
בטח	Qa'al	1/1	44/45	113/118
מטר	Hiph'il	2/2	3/3	16/17
נסע	Hiph'il	3/3	3/3	8/146
נהג	Pi'el	2/3	3/4	11/31
	Qa'al	1/3	1/4	20/31
זור	Qa'al.	1/1	2/3	7/10
הרג	Qa'al	3/3	8/9	162/167
כרע	Hiph'il	1/1	3/7	6/36
שחר	Pi'el	1/1	2/2	12/14
כזב	Pi'el	1/1	2/3	12/16
כפר	Pi'el	2/2	3/3	92/102
רבה	Hiph'il	1/1	3/8	111/174
עצב	Hiph'il	1/1	1/2	2/17
פדה	Qa'al.	1/1	14/14	55/60
סגר	Hiph'il	3/3	4/5	30/82
פלוס	Pi'el	1/1	2/2	6/6
חשך	Qa'al.	1/1	2/2	26/28
פחד	Qa'al	1/1	5/5	22/25
כסה	Pi'el	1/2	15/17	131/152
	Pu'al	1/2	1/17	7/152

גרש	Pi'el	1/1	3/3	35/48
סוג	Qa'al.	1/2	2/8	4/25
	Niph'al	1/2	6/8	14/25
כעס	Hiph'il	1/1	2/3	46/54
מאס	Qa'al	2/2	7/9	71/76
נטש	Qa'al.	1/1	3/3	33/40
בכה	Qa'al.	1/1	4/4	112/114
בחר	Qa'al	3/3	14/14	164/172
אהב	Qa'al.	1/1	39/39	198/215
בנה	Qa'al.	1/1	11/12	345/375
יסד	Qa'al.	1/1	7/10	20/44
עול	Qa'al	1/1	1/2	5/7
צעק	Qa'al	1/1	5/5	48/56
אזן	Hiph'il	3/3	15/15	41/42
דרש	Qa'al.	2/2	24/24	155/164
פוג	Qa'al	1/1	1/2	3/4
נחם	Niph'al	1/1	4/12	48/108
מאן	Pi'el	2/2	2/2	46/46
המה	Qa'al.	2/2	11/11	34/34
שיח	Qa'al	3/3	13/14	18/20
חפש	Pi'el	1/1	1/3	8/23
יסף	Hiph'il	2/2	8/8	173/214
אפס	Qa'al	1/1	1/1	5/5
גמר	Qa'al	1/1	5/5	5/5
חנן(חנה)	Pi'el	1/1	1/1	1/144
קפץ	Qa'al	1/1	2/2	5/7
הגה	Qa'al	1/1	10/10	26/28
רגז	Qa'al	2/2	5/5	30/41
זרם	Po'el	1/1	1/2	1/2
רעש	Qa'al.	1/1	5/6	22/30
טמא	Pi'el	1/1	1/2	50/162
קבר	Qa'al	1/1	1/1	87/133
אנף	Qa'al.	1/1	4/4	8/14
שמם	Hiph'il	1/1	1/4	17/91
מהר	Pi'el	1/1	5/6	77/84
דלל	Qa'al	1/1	3/3	8/8
עזר	Qa'al.	1/1	16/17	75/81
יתר	Hiph'il	1/1	1/2	25/106
נטע	Qa'al	2/2	6/6	57/58

שרש	Hiph'il	1/1	1/2	3/8
פרץ	Qa'al	1/1	4/4	45/49
ארה	Qa'al	1/1	1/1	2/2
כרסם	Pi'el	1/1	1/1	1/1
כסח	Qa'al	1/1	1/1	2/2
פקד	Qa'al	1/1	7/9	235/303
אמץ	Pi'el	2/2	3/7	19/41
רנן	Hiph'il	1/1	3/25	5/53
רוע	Hiph'il	1/1	9/12	40/44
תקע	Qa'al.	1/1	2/2	64/67
סור	Hiph'il	1/1	5/13	133/298
ענה	Qa'al	1/1	41/54	331/414
בחן	Qa'al	1/1	8/8	25/28
חווה	hishtaphel	1/1	17/18	170/176
רחב	Hiph'il	1/1	6/6	25/21
אבה	Qa'al.	1/1	1/1	54/54
כנע	Hiph'il	1/1	2/3	11/36
כחש	Pi'el	1/1	3/4	19/22
רוש	Qa'al.	1/1	2/2	23/24
פלט	Pi'el	1/1	19/19	24/27
מוט	Niph'al	1/1	16/26	22/40
ערם	Hiph'il	1/1	1/1	4/7
יעץ	hithpael	1/2	1/6	1/57
	Niph'al	1/2	2/6	22/57
צפן	Qa'al.	1/1	6/7	25/31
לוח	Niph'al.	1/1	1/4	11/26
שמד	Niph'al	1/1	3/6	21/90
ירש	Qa'al.	1/1	10/11	161/231
להט	Pi'el	1/1	3/5	9/11
רדף	Qa'al	1/1	20/20	131/143
בהל	Pi'el	1/2	2/10	9/37
	Niph'al	1/2	8/10	24/37
בקש	Pi'el	1/1	27/27	222/225
בוש	Qa'al.	1/1	29/34	95/127
חפר	Qa'al	1/1	9/9	35/39

Tab. 3 Ilościowa i procentowa statystyka występowania osnowy Piel w poszczególnych psalamach.

Ps	V	Pi'el	Procent	Ps	V	Pi'el	Procent
150	13	13	100%	58	29	4	14%
117	4	3	75%	94	51	7	14%
148	21	13	62%	16	22	3	14%
134	6	3	50%	28	22	3	14%
47	17	6	35%	88	45	6	13%
149	17	6	35%	73	53	7	13%
131	9	3	33%	90	38	5	13%
135	33	11	33%	76	23	3	13%
147	43	13	30%	95	23	3	13%
145	37	11	30%	96	31	4	13%
67	17	5	29%	57	32	4	13%
115	31	9	29%	100	8	1	13%
8	15	4	27%	122	16	2	13%
44	61	16	26%	140	24	3	13%
20	23	6	26%	77	49	6	12%
103	39	10	26%	72	41	5	12%
30	32	8	25%	45	33	4	12%
70	20	5	25%	102	66	8	12%
98	20	5	25%	107	93	11	12%
113	16	4	25%	69	103	12	12%
116	32	8	25%	25	43	5	12%
146	24	6	25%	6	26	3	12%
21	29	7	24%	38	52	6	12%
56	34	8	24%	26	27	3	11%
63	26	6	23%	29	18	2	11%
130	13	3	23%	84	27	3	11%
89	96	22	23%	111	18	2	11%
104	84	19	23%	9	55	6	11%
33	40	9	23%	39	37	4	11%
61	18	4	22%	54	19	2	11%
132	36	8	22%	92	29	3	10%
62	23	5	22%	64	30	3	10%
71	65	14	22%	138	20	2	10%
23	14	3	21%	105	91	9	10%
75	29	6	21%	17	43	4	9%
85	29	6	21%	42	33	3	9%
2	30	6	20%	120	11	1	9%
12	20	4	20%	109	78	7	9%

65	35	7	20%	49	46	4	9%
79	30	6	20%	31	73	6	8%
108	25	5	20%	7	49	4	8%
127	15	3	20%	37	111	9	8%
129	20	4	20%	35	75	6	8%
133	5	1	20%	101	25	2	8%
48	26	5	19%	112	25	2	8%
74	52	10	19%	4	26	2	8%
81	37	7	19%	13	13	1	8%
51	53	10	19%	10	53	4	8%
40	64	12	19%	53	27	2	7%
80	49	9	18%	43	15	1	7%
22	82	15	18%	32	31	2	6%
137	22	4	18%	118	62	4	6%
50	56	10	18%	24	16	1	6%
66	51	9	18%	3	17	1	6%
144	34	6	18%	11	17	1	6%
86	40	7	18%	15	18	1	6%
119	343	59	17%	82	19	1	5%
5	35	6	17%	139	61	3	5%
18	124	21	17%	136	22	1	5%
143	36	6	17%	14	23	1	4%
19	31	5	16%	36	24	1	4%
52	26	4	15%	99	24	1	4%
106	113	17	15%	142	25	1	4%
27	47	7	15%	97	26	1	4%
46	27	4	15%	141	28	1	4%
59	54	8	15%	1	14	0	0%
68	81	12	15%	87	14	0	0%
60	34	5	15%	93	12	0	0%
91	34	5	15%	110	12	0	0%
41	41	6	15%	114	12	0	0%
34	55	8	15%	121	17	0	0%
78	175	25	14%	123	7	0	0%
83	35	5	14%	124	16	0	0%
128	7	1	14%	125	9	0	0%
55	58	8	14%	126	20	0	0%

Tab. 4 Rdzenie występujące tylko w Qal w psalmach asafowych, które nie występują również w innych koniugacjach w psalmach nieasafowych

Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Rdzeń	Ps as	Ps c	BH
דין	1/1	8/8	22/23	זוב	1/1	2/2	42/42
רעב	1/1	2/2	11/13	שאג	1/1	4/4	20/20
טרף	1/1	4/4	20/25	ארה	1/1	1/1	2/2
רחץ	1/1	3/3	69/72	כסח	1/1	1/1	2/2
זנה	1/1	2/2	50/60	דלל	1/1	3/3	8/8
ריב	1/1	5/5	65/67	אפס	1/1	1/1	5/5
חמר	1/1	2/2	3/6	גמר	1/1	5/5	5/5
פחד	1/1	5/5	22/25	נום	1/1	3/3	6/6
צעק	1/1	5/5	48/56	סרר	1/1	4/4	17/17
קפץ	1/1	2/2	5/7	רצה	2/2	13/13	46/56
הגה	1/1	10/10	26/28	ערך	2/2	7/7	69/75
קבר	1/1	1/1	87/133	אחז	2/2	7/7	57/66
פרץ	1/1	4/4	45/49	צרר	2/2	25/25	71/84
בחן	1/1	8/8	25/28	שרף	2/2	3/3	102/117
רדף	1/1	20/20	131/143	רגז	2/2	5/5	30/41
חפר	1/1	9/9	35/39	נטע	2/2	6/6	57/58
סוף	1/1	1/1	3/7	זנח	2/2	10/10	16/20
שלל	1/1	1/1	14/16	קנה	2/2	3/3	81/84
שטף	1/1	4/4	28/31	דרש	2/2	24/24	155/164

פדה	1/1	14/14	55/60	בגד	2/2	5/5	49/49
חשך	1/1	2/2	26/28	המה	2/2	11/11	34/34
נטש	1/1	3/3	33/40	יכל	2/2	10/10	193/193
בכה	1/1	4/4	112/114	עשן	2/2	4/4	6/6
אהב	1/1	39/39	198/215	שתה	3/3	5/5	216/217
אנף	1/1	4/4	8/14	גאל	3/3	11/11	95/114
תקע	1/1	2/2	64/67	בחר	3/3	14/14	164/172
אבה	1/1	1/1	54/54	לקח	4/4	13/13	938/965
רוש	1/1	2/2	23/24	קרא	6/6	58/58	795/871
חפץ	1/1	17/17	74/74	שים	8/8	36/36	580/584
חגר	1/1	4/4	44/44	נתן	11/11	95/95	1920/2010
נצר	1/1	24/24	60/60	היה	13/13	104/104	3540/3561

Tab. 5 Rdzenie które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Qal a jednocześnie nie występują w innych koniugacjach w całej Biblii Hebrajskiej.

Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Rdzeń	Ps as	Ps c	BH
חפץ	1/1	17/17	74/74	אפס	1/1	1/1	5/5
חגר	1/1	4/4	44/44	גמר	1/1	5/5	5/5
נצר	1/1	24/24	60/60	נום	1/1	3/3	6/6

זוב	1/1	2/2	42/42	סרר	1/1	4/4	17/17
שאג	1/1	4/4	20/20	בגד	2/2	5/5	49/49
ארה	1/1	1/1	2/2	המה	2/2	11/11	34/34
כסח	1/1	1/1	2/2	יכל	2/2	10/10	193/193
דלל	1/1	3/3	8/8	עשן	2/2	4/4	6/6

Tab. 6 Rdzenie występujące tylko w Piel w psalmach asafowych, które nie występują również w innych koniugacjach w psalmach nieasafowych

Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Rdzeń	Ps as	Ps c	BH
נאף	1/1	1/1	15/31	פלט	1/1	19/19	24/27
זמר	1/1	41/41	45/48	בקש	1/1	27/27	222/225
גדע	1/1	2/2	9/22	צוה	2/2	15/15	484/493
שחר	1/1	2/2	12/14	כפר	2/2	3/3	92/102
פלס	1/1	2/2	6/6	מאן	2/2	2/2	46/46
גרש	1/1	3/3	35/48	נסה	3/3	6/6	36/36
חנה(חנן)	1/1	1/1	1/144	נצה	5/5	55/55	64/65
כרסם	1/1	1/1	1/1				

Tab. 7 Rdzenie które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Piel a jednocześnie nie występują w innych koniugacjach w całej Biblii Hebrajskiej.

Rdzeń	Ps as	Ps c	BH
פּלס	1/1	2/2	6/6
כרסם	1/1	1/1	1/1
מאן	2/2	2/2	46/46
נסה	3/3	6/6	36/36

Tab. 8 Rdzenie występujące tylko w Hifil w psalmach asafowych, które nie występują również w innych koniugacjach w psalmach nieasafowych

Rdzeń	Ps as	Ps c	BH	Rdzeń	Ps as	Ps c	BH
מוק	1/1	1/1	1/1	נבט	2/2	17/17	68/69
קיץ	1/1	7/7	22/23	שקה	2/2	7/7	60/62
שפל	1/1	4/4	19/30	מטר	2/2	3/3	16/17
נבע	1/1	6/6	10/11	יסף	2/2	8/8	173/214
רחב	1/1	6/6	25/21	נסע	3/3	3/3	8/146
יפע	2/2	3/3	8/8	אזן	3/3	15/15	41/42
נגד	2/2	20/20	335/370	ידה	4/4	67/67	100/114
יכה	2/2	7/7	54/59				

Tab. 9 Rdzenie które występują w psalmach asafowych tylko w osnowie Hifil a jednocześnie nie występują w innych koniugacjach w całej Biblii Hebrajskiej.

Rdzeń	Ps as	Ps c	BH
מוק	1/1	1/1	1/1
יפע	2/2	3/3	8/8

Tab. 10 Rodzaje rzeczowników występujących w psalmach asafowych

Rzeczownik	Ps as	Ps c	BH	Rzeczownik	Ps as	Ps c	BH
אֱלֹהִים	56	365	2602	עַץ	1	6	330
כָּל	26	350	5414	קָרָדָם	1	1	5
אֶרֶץ	24	190	2505	פְּתוּחָה	1	1	11
אֵל	19	77	241	כִּשְׁלִיל	1	1	1
עַם	19	120	1868	כִּילָף	1	1	1
יִשְׂרָאֵל	16	62	2507	נְבִיא	1	3	317
יְהוָה	14	695	6828	תַּנִּין	1	3	14
פָּנָה	13	134	2158	לוֹיִתָּן	1	2	6
נֶשֶׁם	13	109	881	צִי	1	2	10
אֶסֶף	12	12	52	מַעֲנִן	1	5	23
מַיִם	11	53	583	מְאוּר	1	2	19
יָד	11	94	1627	גְּבוּלָה	1	1	10
שָׁמַיִם	10	74	421	מַחֲשֵׁף	1	4	7
יוֹם	10	115	2304	נֶשְׂאוֹן	1	4	18
מִזְמוֹר	9	57	57	מִישְׁרִים	1	7	19
לֵבָב	9	35	252	עַמוּד	1	2	112
עוֹלָם	9	143	439	צִנְאָר	1	1	41
דוֹר	9	59	169	עֲתִק	1	3	4
יַעֲקֹב	9	34	349	מוֹצֵא	1	6	32
אִשׁ	8	28	379	מַעֲרֵב	1	3	23
הָר	8	53	571	כּוֹס	1	6	34
פֶּה	8	67	498	מְסָדָה	1	2	26
אֶף	8	35	277	שָׁמַר	1	1	10
גּוֹי	8	60	559	סֶדֶף	1	4	5

בְּרִית	6	21	286	מְעֵנָה	1	4	19
בֶּן	6	103	4943	מָגוּן	1	19	63
אֲדוֹן	6	67	775	מִלְחָמָה	1	10	319
יָמִין	6	42	146	רֶכֶב	1	3	136
נִצַּח	6	18	45	סוֹס	1	5	140
צֹאן	6	16	274	שְׁאֲרִית	1	1	66
קָרֵב	6	32	236	שִׁי	1	2	3
לֵב	6	102	601	מוֹרָא	1	1	11
צָר	6	30	117	נָגִיד	1	1	43
יָם	6	38	396	יְדוּתוֹן	1	3	17
קוֹל	6	59	505	שְׁמֵרָה	1	2	2
לֵב	6	102	601	חֶסֶד	1	129	252
רוּחַ	6	39	380	עָב	1	5	34
מִצְרַיִם	6	15	681	חֵץ	1	15	55
חֵיָה	5	12	112	בְּרִק	1	5	34
עֵין	5	66	901	שְׁבִיל	1	1	2
דָּרָךְ	5	67	712	עֶקֶב	1	8	19
אָדָם	5	62	566	מִשְׁהָ	1	8	767
צוּר	5	25	82	אֶהְרֹן	1	9	347
קָדָם	5	11	61	מָשָׁל	1	4	43
נִחְלָה	5	23	224	חִידָה	1	2	17
קָדָם	5	11	61	עֲזוּז	1	2	3
עוֹ	5	44	168	כָּסֶל	1	3	13
מִדְבָּר	5	19	271	מִצְוָה	1	26	184
אָב	5	19	1212	גֹּד	1	2	6
אֶהֱלֵךְ	5	18	349	עֲנֹן	1	4	88
דָּם	4	21	361	סָלַע	1	9	62
צָרָה	4	22	71	צִיָּה	1	2	7
שִׁבְטֵי	4	13	191	שִׁלְחָן	1	4	71
אוֹת	4	8	79	דָּלַת	1	2	88
לִילָה	4	28	227	מֶן	1	4	16
נִפְשׁוֹ	4	144	757	דָּגוּן	1	3	40
חֲרָפָה	4	20	73	צִידָה	1	1	10
קָרוֹן	4	13	75	שִׁבְעָה	1	2	16
חֲמָה	4	16	131	קָדִים	1	2	69
עֵדוּת	4	34	83	תִּימָן	1	1	34
זָבַח	3	12	174	עֶפְרָיִם	1	13	119
יַעַר	3	7	59	חוֹל	1	2	25
עוֹף	3	4	71	כָּנָף	1	12	111
בְּשָׂר	3	16	270	מִחְנָה	1	3	215
חֶקֶץ	3	31	131	מִשְׁמָן	1	1	4
לִישׁוֹן	3	35	117	הֶבֶל	1	9	81
כֶּף	3	21	197	בְּהִלָּה	1	1	4
מִקְדָּשׁ	3	5	75	יְשִׁימוֹן	1	4	13
שְׂאֵר	3	3	42	מוֹפֵת	1	5	36
קִדְשׁ	3	46	500	יָאֵר	1	1	64
מוֹעֵד	3	5	224	צִפְרֹדַע	1	2	13

משכן	3	11	139	חסיל	1	1	6
ישועה	3	45	78	יבול	1	3	13
ראש	3	34	613	יגיע	1	3	16
נחל	3	8	139	ארבה	1	3	34
נהר	3	15	119	שקמה	1	1	7
נה	3	6	47	תנמל	1	1	1
שיר	3	43	78	בעיר	1	1	7
קשת	3	10	77	מקנה	1	1	91
חרב	3	19	446	חרון	1	6	41
שנה	3	17	902	עברה	1	5	36
איש	3	45	2187	זעם	1	4	22
זרוע	3	14	94	משלחת	1	1	2
יוסף	3	4	213	מלאך	1	8	213
תורה	3	36	223	נתיב	1	2	5
אפרים	3	5	180	בכר	1	5	128
להם	3	19	299	ראשית	1	3	51
גפן	3	5	55	און	1	31	94
עבד	3	57	810	תם	1	4	31
צבא	3	23	485	עדר	1	1	42
שמש	2	14	135	גבול	1	5	241
מכלא	2	2	3	תכל	1	8	69
עתוד	2	3	29	רמיה	1	6	16
בהמה	2	11	190	במה	1	2	105
זיז	2	2	3	פסיל	1	1	23
שדי	2	5	13	שילון	1	1	33
תבל	2	15	46	שבי	1	2	52
תודה	2	12	32	תפארת	1	4	49
חלק	2	6	70	בתולה	1	3	50
ישע	2	20	36	כהן	1	5	750
מנת	2	22	153	אלמנה	1	5	55
עמל	2	13	65	אחור	1	12	41
תמס	2	14	60	תם	1	7	23
חלב	2	6	137	תבונה	1	4	42
מרום	2	13	56	היכל	1	13	80
חיל	2	22	259	עי	1	1	43
כבוד	2	51	200	נבלה	1	1	61
מרעית	2	4	10	לעג	1	3	7
עדה	2	10	162	קלס	1	2	3
מלך	2	67	2540	קנאה	1	3	43
מאכל	2	3	30	ממלכה	1	6	117
זין	2	4	141	חטאת	1	13	298
נגינה	2	9	14	אנקה	1	3	5
יהודה	2	10	819	אסיר	1	5	22
רשף	2	2	8	גדל	1	2	19
גערה	2	4	15	תמותה	1	1	2
משפט	2	65	424	שושן	1	4	38
רחמים	2	11	40	כרוב	1	3	93

מעלל	2	5	43	בנימז	1	2	167
עלילה	2	7	24	מנשה	1	3	150
תהום	2	12	36	גבורה	1	17	62
שחק	2	9	21	תפלה	1	32	80
רעם	2	3	6	שליש	1	1	20
גלגל	2	2	52	מדון	1	1	20
תהלה	2	30	59	שרש	1	1	34
שדה	2	5	321	צל	1	10	53
צען	2	2	7	ענף	1	1	7
תאנה	2	8	21	ארז	1	6	73
בחור	2	3	44	קציר	1	1	54
עון	2	31	233	יוקת	1	1	6
ערב	2	12	181	גדר	1	2	20
ברד	2	6	31	חזיר	1	1	9
דוד	2	89	1144	פנה	1	1	2
ירושלם	2	17	643	דמי	1	1	4
נקמה	2	5	27	סוד	1	6	21
דמעה	2	8	23	אדום	1	7	100
חיק	1 [2]	3 [4]	37 [38]	ישמעאלי	1	1	8
מזרח	1	4	74	מואב	1	3	180
מבוא	1	3	24	הגרי	1	1	6
ציון	1	38	159	גבל	1	1	2
מכלל	1	1	1	עמון	1	1	106
יפי	1	2	19	עמלק	1	1	39
צדק	1	49	119	פלשת	1	4	8
עלה	1	8	306	אשור	1	1	151
בית	1	53	2051	לוט	1	1	33
פר	1	4	133	מדין	1	1	70
אלף	1	2	21	סיסרא	1	1	21
מלא	1	5	38	יבין	1	1	8
גדר	1	9	60	קישון	1	1	6
מוסר	1	2	54	עין דור	1	1	1
גנב	1	1	17	דמן	1	1	6
רעה	1	32	318	אדמה	1	6	231
מרמה	1	14	40	זאב	1	1	12
אח	1	7	633	צלמנע	1	1	12
דפי	1	1	1	נסיה	1	1	6
אלוה	1	4	58	קש	1	1	16
רגל	1	32	251	להבה	1	4	19
אשר	1	6	54	סער	1	2	8
שלום	1	27	267	סופה	1	1	16
חרצב	1	1	2	קלון	1	1	17
אול	1	1	1	בד	1	7	231
אנוש	1	13	49	יתום	1	8	42
גאנה	1	7	19	חשקה	1	3	6
שית	1	1	9	מוסד	1	2	10
משפית	1	1	6	שר	1	9	421

עֲשֶׂק	1	3	16	גַּתִּית	1	3	3
דָּעָה	1	1	6	זְמֶרָה	1	3	8
רִיק	1	3	12	תֶּף	1	3	17
נִקְיוֹן	1	2	5	כְּנוֹר	1	14	42
תּוֹכַחַת	1	3	24	נִבֵּל	1	8	60
בִּקְרָה	1	19	397	חֲדָשׁ	1	1	284
אֲחֵרִית	1	5	61	שׁוֹפָר	1	4	72
מִשׁוּאָה	1	1	4	כֶּסֶא	1	19	137
שָׁמָּה	1	2	46	חַג	1	2	62
רַגְעַת	1	3	22	שִׁפָּה	1	28	178
בִּלְקָה	1	1	21	סָבֵל	1	1	11
חֲלוּם	1	1	65	שִׁקָּם	1	4	85
צָלָם	1	2	17	סִתָּר	1	10	35
כִּלְיָה	1	5	31	מְרִיבָה	1	3	13
עֲצָה	1	11	91	נִכְר	1	6	38
קִרְבָּה	1	1	2	שְׁרָרוֹת	1	1	10
מַחְסָה	1	12	20	מוֹעֲצָה	1	2	7
מְלֹאכָה	1	2	167	עֵת	1	22	258
פַּעַם	1	8	118	חֲטָה	1	2	30
סִבְרָה	1	1	5	דְּבִשׁ	1	3	54

Tab. 11 Rodzaje przymiotników występujących w psalmach asafowych.

Przymiotnik	Ps as	Ps c	BH	Przymiotnik	Ps as	Ps c	BH
חָסִיד	2	25	32	אֲבִיוֹן	2	23	61
אֲבִיר	3	5	17	קָרוֹב	1	9	77
עֲלִיוֹן	8	22	53	צַדִּיק	1	52	206
רָשָׁע	8	82	264	גָּדוֹל	2	30	526
אֱלֹהִים	2	8	746	אֲדִיר	1	7	27
זָהָר	10	42	1794	עָנָו	1	13	25
טוֹב	2	36	378	רַב	2	57	409
בָּר	1	3	6	אֲתָרוֹן	2	4	51
מַעֲט	2	10	101	רַחוּם	1	6	13
כְּרִיאָה	1	1	14	קָדוֹשׁ	1	15	117
רַע	2	33	358	יָשׁוּן	1	1	14
שָׁלוֹם	1	1	8	גְּבוּר	1	12	160

בַּעַר	1	3	5	רֵאשׁוֹן	1	2	182
רָחַק	1	1	1	נָעִים	1	6	13
אֵיתָן	1	1	14	זָר	1	4	70
נָבַל	2	5	18	דָּל	2	5	48
עָנִי	3	31	80	נָדִיב	1	8	26
דָּף	1	3	4				

Tab. 12 *Formy czasowników występujące tylko w psalmach asafowych w obrębie całej BH*

Bez zaimków, przyimków, spójników					
Forma	Ps as	Forma	Ps as	Ps c	BH
יְחַרֵּשׁ	1	qal imperfect 3 m. sing. (jako jussive)	1	1	1
נִשְׁעָרָה	1	niphal perfect 3 f. sing.	1	1	1
פָּרְתִי	1	qal participle m. pl. construct	1	1	2
אוֹכִיחֶקָה	1	hiphil imperfect 1 sing.	1	1	2
אָרַעַב	1	qal imperfect 1 sing.	1	1	1
הֶאוּכַל	1	qal imperfect 1 sing.	1	1	14
זָבַח	1	piel imperative m. sing.	1	1	1
וְשָׁלַם	1	piel imperative m. sing.	1	1	2
וַיִּקְרָאֵנִי	1	qal imperative m. sing.	1	1	26
אַחֲלֶצְדָּךְ	1	piel imperfect 1 sing.	1	2	2
וַתִּכְבְּדֵנִי	1	piel imperfect 2 m. sing.	1	1	1
וַתִּרְצֵן	1	qal waw consec imperfect 2 m. sing.	1	1	2
תִּצְמִיד	1	hiphil imperfect 3 f. sing.	1	1	1
וַהֲחִרְשֵׁתִי	1	hiphil perfect 1 sing.	1	2	3
דָּמִיתָ	1	piel perfect 2 m. sing.	1	1	1
אוֹכִיחֶקָה	1	hiphil imperfect 1 sing. (jako cohortative)	1	1	1
וְאַעֲרֶכָה	1	qal imperfect 1 sing. (jako cohortative)	1	1	2
יִכְבְּדֵנִי	1	piel imperfect 3 m. sing.	1	2	5

בְּהוֹלְלִים	1	verb qal participle m. pl. absolute	2	3	3
יִגְעוּ	1	pual imperfect 3 m. pl.	1	1	1
עָנְקָתָמוּ	1	qal perfect 3 f. sing.	1	1	1
יַעֲטֶה	1	qal imperfect 3 m. sing.	1	2	4
יִמְיְקוּ	1	hiphil imperfect 3 m. pl.	1	1	1
וַיִּדְבְּרוּ	1	piel imperfect 3 m. pl.	2	10	25
תִּהְלֶה	1	qal imperfect 3 f. sing.	1	2	6
יִמְצֹו	1	niphal imperfect 3 m. pl.	1	1	1
הִשְׁגֹו	1	hiphil perfect 3 pl.	1	1	1
וְאָרְסֶז	1	qal waw consec imperfect 1 sing.	1	1	2
בְּגִדְתִי	1	qal perfect 1 sing.	1	1	1
וְאֶחְשָׁבָה	1	piel waw consec imperfect 1 sing.	1	1	1
הִפְלִתָם	1	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1	1
סָפוּ	1	qal perfect 3 pl.	1	1	1
מִהִקְיִז	1	hiphil infinitive construct	1	2	2
יִתְחַמֵּץ	1	hithpael imperfect 3 m. sing.	1	1	1
אֶשְׁתַּוְּנֶנּוּ	1	qal pass imperfect 1 sing.	1	1	1
הִצְמִתָהּ	1	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1	1
זוֹנָה	1	qal participle m. sing. absolute	1	1	3
שְׁתִי	1	qal perfect 1 sing.	1	1	1
שְׁכַנְתָּ	1	qal perfect 2 m. sing.	1	1	1
הָרִימָהּ	1	hiphil imperative m. sing.	1	1	4
שְׁאָגוּ	1	qal perfect 3 pl.	1	1	1
כְּמַבִּיא	1	hiphil participle m. sing. absolute	1	1	37
יִהְלִמוּן	1	qal imperfect 3 m. pl.	1	1	1
נִינָם	1	qal imperfect 1 pl.	1	1	1
יִתְרַף	1	piel imperfect 3 m. sing.	1	2	2
יִנְאֵץ	1	piel imperfect 3 m. sing.	1	1	1
כִּלָּה	1	piel imperative m. sing.	1	3	3
פּוֹרְרָתָּ	1	poel perfect 2 m. sing.	1	1	1
רִצְצָתָּ	1	piel perfect 2 m. sing.	1	1	1
תִּתְנַנְּנוּ	1	qal imperfect 2 m. sing.	3	10	64
בְּקִעְתָּ	1	qal perfect 2 m. sing.	1	1	3
הוֹבִישָׁתָּ	1	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1	1

יִצְרָתָם	1	qal perfect 2 m. sing.	1	2	2
נִכְלָם	1	niphal participle m. sing. absolute	1	1	5
נִמְגִים	1	niphal participle m. pl. absolute	1	1	1
תִּכְנֹתִי	1	piel perfect 1 sing.	1	1	1
לְהוֹלִלִים	1	qal participle m. pl. absolute	2	3	3
תִּהְיוּ	1	qal imperfect 2 m. pl. (jako jussive)	1	1	1
יִשְׁפִּיל	1	hiphil imperfect 3 m. sing.	1	1	3
וַיִּגַּר	1	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1	1
יִמְצוּ	1	qal imperfect 3 m. pl.	1	1	1
תִּרְוִמְנָה	1	polal imperfect 3 f. pl.	1	1	1
נָאוֹר	1	niphal participle m. sing. absolute	1	1	1
אֲשַׁתּוֹלְלוּ	1	qal pass perfect 3 pl.	1	1	1
הִשְׁמַעְתָּ	1	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1	1
וַיִּשְׁקָטָהּ	1	qal perfect 3 f. sing.	1	1	8
תִּחְגַּר	1	qal imperfect 2 m. sing.	1	1	1
נִדְרוּ	1	qal imperative m. pl.	1	1	1
וַיִּשְׁלְמוּ	1	piel imperative m. pl.	1	1	2
יִבְצֹר	1	qal imperfect 3 m. sing.	1	1	1
וַאֲצַעֲקֶהָ	1	qal imperfect 1 sing. (jako cohortative)	1	1	1
וַהֲאֲזִין	1	hiphil waw consec perfect 3 m. sing.	1	1	1
דִּרְשֵׁתִי	1	qal perfect 1 sing.	1	5	5
וַתִּתְעַשֵּׂף	1	hithpael imperfect 3 f. sing.	1	2	2
נִפְעַמְתִּי	1	niphal perfect 1 sing.	1	1	1
לְרִצּוֹת	1	qal infinitive construct	1	1	4
הֶאֱפֵס	1	qal perfect 3 m. sing.	1	1	5
גָּמַר	1	qal perfect 3 m. sing.	1	2	2
הִשְׁכַּח	1	qal perfect 3 m. sing.	1	3	4
חִנּוֹת	1	piel infinitive construct	1	1	1
קִפֵּץ	1	qal perfect 3 m. sing.	1	1	1
חִלּוֹתִי	1	qal infinitive construct suffix 1 sing.	1	1	1
וַהֲגִיתִי	1	qal waw consec perfect 1 sing.	1	1	1
זָרְמוּ	1	poel perfect 3 pl.	1	1	1

נָדָעוּ	1	niphal perfect 3 pl.	1	1	1
אָפְתָחָהּ	1	qal imperfect 1 sing. (jako cohortative)	1	3	8
וַנְדַעֵם	1	qal waw consec imperfect 1 pl. suffix 3 m. pl.	1	1	1
יִנְלְדוּ	1	niphal imperfect 3 m. pl.	1	1	2
נִאֲמְנָהּ	1	niphal perfect 3 f. sing.	1	1	1
בוֹשְׁקֵי	1	qal participle m. pl. construct	1	1	3
רוֹמֵי	1	qal participle m. pl. construct	1	1	1
הִפְכוּ	1	qal perfect 3 pl.	1	1	1
בָּקַע	1	qal perfect 3 m. sing.	1	1	1
וַיַּעֲבִירֵם	1	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1	17
יִבְקַע	1	piel imperfect 3 m. sing.	1	1	1
וַיֹּסִיפוּ	1	hiphil waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1	11
הַיּוֹכֵל	1	qal imperfect 3 m. sing.	2	2	40
נִשְׁקָהּ	1	niphal perfect 3 f. sing.	1	1	1
פָּתַח	1	qal perfect 3 m. sing.	1	2	8
יִסַּע	1	hiphil imperfect 3 m. sing. (jako jussive)	1	1	1
וַיִּנְהַג	1	piel waw consec imperfect 3 m. sing.	2	2	3
הִכְרִיעַ	1	hiphil perfect 3 m. sing.	1	1	1
בְּנִפְלְאוֹתָיו	1	niphal participle f. pl. construct	4	20	28
הִרְגָם	1	qal perfect 3 m. sing.	1	2	10
וַיִּדְרֹשׁוּהוּ	1	qal waw consec perfect 3 pl.	1	2	4
וַשְׁחֲרוּ	1	piel waw consec perfect 3 pl.	1	1	1
וַיִּזְכְּרוּ	1	qal waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1	1
וַיִּפְתּוּהוּ	1	piel waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1	1
יִמְרוּהוּ	1	hiphil imperfect 3 m. pl.	1	2	2
יַעֲצִיבוּהוּ	1	hiphil imperfect 3 m. pl.	1	1	1
הִתּוּוּ	1	hiphil perfect 3 pl.	1	1	1
פָּדָם	1	qal perfect 3 m. sing.	1	2	8
וַיֵּאכְלֵם	1	qal waw consec imperfect 3 m. sing.	1	3	22
וַתִּשְׁחִיחֵם	1	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1	2
יִפְלֹס	1	piel imperfect 3 m. sing.	1	1	1
וַיִּנְהַגֵם	1	piel waw consec imperfect 3 m. sing.	2	2	3
קָנְתָהּ	1	qal perfect 3 f. sing.	1	1	1
וַיִּפְּלֵם	1	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing.	2	2	4
וַיִּסְגּוּ	1	niphal waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1	1

וַיִּכְעַס וַיְהוּהוּ	1	hiphil waw consec imperfect 3 m. pl.	1	2	3
וַיִּקְנִיא וַיְהוּהוּ	1	hiphil imperfect 3 m. pl.	1	1	2
לָשָׁן	1	piel perfect 3 m. sing.	1	1	1
הִתְעַבֵּר	1	hithpael perfect 3 m. sing.	1	1	1
הוֹלִלוּ	1	pual perfect 3 pl.	1	1	1
מִתְרוֹנֵן	1	hithpolel participle m. sing. absolute	1	1	1
יִנְחֵם	1	hiphil imperfect 3 m. sing.	1	2	5
קוֹבֵר	1	qal participle m. sing. absolute	1	1	2
תִּזְכֹּר	1	qal imperfect 2 m. sing. (jako jussive)	1	2	4
יִקְדְּמוּנִי	1	piel imperfect 3 m. pl.	1	3	4
דְּלוּנוּ	1	qal perfect 1 pl.	1	1	1
הַשְּׁפוּדָה	1	qal passive participle m. sing. absolute	1	1	1
הוֹתֵר	1	hiphil imperative m. sing.	1	1	1
תִּרְפוּדָה	1	piel perfect 3 pl. suffix 2 m. sing.	1	5	8
נִסְפֵר	1	piel imperfect 1 pl.	1	1	2
הוֹפִיעָה	1	hiphil imperative m. sing.	1	2	2
עוֹרְרָה	1	polel imperative m. sing.	1	1	1
עִשְׂנָתָה	1	qal perfect 2 m. sing.	1	1	1
הֶאֱכִילְתֶּם	1	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1	1
וַתִּשְׁקֹמוּ	1	hiphil waw consec imperfect 2 m. sing.	1	1	1
יִלְעָגוּ	1	qal imperfect 3 m. pl.	1	1	1
תִּסְיַע	1	hiphil imperfect 2 m. sing.	1	1	1
תִּגְרֵשׁ	1	piel imperfect 2 m. sing.	1	1	1
וַתִּטְעֶהָ	1	qal waw consec imperfect 2 m. sing.	1	2	2
פָּנִיתָ	1	piel perfect 2 m. sing.	1	1	1
וַתִּשְׁרֹשׁ	1	hiphil waw consec imperfect 3 f. sing.	1	1	1
וַאֲרוּהָ	1	qal waw consec perfect 3 pl.	1	1	1
יִכְרַסְמוּנָהּ	1	piel imperfect 3 m. sing.	1	1	1
יִרְעָנָהּ	1	qal imperfect 3 m. sing.	1	2	9
וּפְקֹד	1	qal imperative m. sing.	1	2	5
נִטְעָהּ	1	qal perfect 3 f. sing.	1	1	1
אִמְצָתָהּ	1	piel perfect 2 m. sing.	2	2	2
שָׁרְפָהּ	1	qal passive participle f. sing. absolute	1	1	1
כְּסוּיָהּ	1	qal passive participle f. sing. absolute	1	1	1
אִמְצָתָהּ	1	piel perfect 2 m. sing.	2	2	2
וַאֲחִלְצָהּ	1	piel waw consec imperfect 1 sing.	1	2	2
אִעֲנֶהָ	1	qal imperfect 1 sing.	1	4	21
אִבְחֶנָּהּ	1	qal imperfect 1 sing.	1	1	1
הִרְחֵב	1	hiphil imperative m. sing.	1	1	1

נִאֲמַלְאֵהוּ	1	piel imperfect 1 sing.	1	1	4
נִאֲשַׁלְחֵהוּ	1	piel waw consec imperfect 1 sing.	1	1	2
אֶכְנִיעַ	1	hiphil imperfect 1 sing.	1	1	1
מְשַׁנְּאִי	1	piel participle m. pl. construct	2	8	13
וַיִּכְלִיֵּהוּ	1	hiphil waw consec imperfect	1	1	3
אֶשְׁבִּיעַךְ	1	hiphil imperfect 1 sing.	1	3	3
הִצְדִּיקוּ	1	hiphil imperative m. pl.	1	1	1
פִּלְטוּ	1	piel imperative m. pl.	1	1	1
הִצִּילוּ	1	hiphil imperative m. pl.	1	1	4
יְמוּטוּ	1	niphal imperfect 3 m. pl.	1	1	1
תְּמוּתוּן	1	qal imperfect 2 m. pl.	1	1	17
תִּשְׁקַט	1	qal imperfect 2 m. sing. (jako jussive)	1	1	1
וּמְשַׁנְּאִיךָ	1	piel participle m. pl. construct	2	8	13
יַעֲרִימוּ	1	hiphil imperfect 3 m. pl.	1	1	1
וַיִּתְעַצֵּבוּ	1	hithpael imperfect 3 m. pl.	1	1	1
צָפוּנֶיךָ	1	qal passive participle m. pl. construct	1	1	1
וַנִּכְחִידֶם	1	hiphil imperfect 1 pl.	1	1	1
נִלְוָה	1	niphal perfect 3 m. sing.	1	1	2
נִרְשָׁה	1	qal imperfect 1 pl. (jako cohortative)	1	1	2
תִּרְדָּפֶם	1	qal imperfect 2 m. sing.	1	1	4
תִּבְהַלֵּם	1	piel imperfect 2 m. sing.	1	1	3

Tab. 13 *Formy czasowników, które występują tylko w psalmach asafowych, w obrębie Księgi Psalmów.*

Bez zaimków, przyimków, spójników					
Forma	Ps as	BH	Forma	Ps as	Ps c
הוֹפִיעַ	1	3	hiphil perfect 3 m. sing.	1	1
לָדִין	1	3	qal infinitive construct	1	1
אֶסְפוּ	2	6	qal imperative m. pl.	2	2
וְאָעִידָהּ	2	5	hiphil imperfect 1 sing. (jako cohortative)	2	2
אֶקַח	2	6	qal imperfect 1 sing.	2	2

אַשְׁתָּה	1	5	qal imperfect 1 sing.	1	1
וַתִּשָּׂא	1	14	qal waw consec imperfect 2 m. sing.	1	1
וַתִּשְׁלַח	1	3	hiphil waw consec imperfect 2 m. sing. (+apocopated)	1	2
מִנְאָפִים	1	4	piel participle m. pl. absolute	1	1
שָׁלַחְתָּ	1	7	qal perfect 2 m. sing.	1	1
תִּדְבֹר	1	7	piel imperfect 2 m. sing.	1	1
הָיוֹת	1	16	qal infinitive construct	1	4
אֶהְיֶה	1	43	qal imperfect 1 sing.	1	1
שָׁכַחִי	1	2	qal participle m. pl. construct	1	1
אֶטְרַף	1	2	qal imperfect 1 sing.	1	1
זָכַח	1	6	qal participle m. sing. absolute	1	1
וַשִּׂם	1	8	qal participle m. sing. absolute	1	4
אַרְאֶנּוּ	1	2	hiphil imperfect 1 sing.	1	2
קָנַאתִי	1	6	piel perfect 1 sing.	1	1
וַאֲמָרוּ	1	35	qal waw consec perfect 3 pl.	1	1
זָכַרְתִּי	1	2	piel perfect 1 sing.	1	1
נָגַעַתְּ	1	2	qal passive participle m. sing. absolute	1	1
אַבְיָנָה	1	2	qal imperfect 1 sing. (jako cohortative)	1	1
אַחֲזַתָּ	2	2	qal perfect 2 m. sing.	2	2
תִּקְחֵנִי	1	2	qal imperfect 2 m. sing.	1	2
תִּפְצְצֵתִי	1	9	qal perfect 1 sing.	1	3
כָּלָה	1	18	qal perfect 3 m. sing.	1	1
יַעֲשֶׂן	1	2	qal imperfect 3 m. sing.	1	1
גָּאַלְתָּ	2	3	qal perfect 2 m. sing.	2	2
הִרְעָה	1	4	hiphil perfect 3 m. sing.	1	1
צָרְרִיךְ	2	3	qal participle m. pl. construct	2	11
יִנְדַע	2	10	niphal imperfect 3 m. sing.	2	3
שָׁלַחוּ	1	8	piel perfect 3 plura	1	1
חִלְלוּ	1	3	piel perfect 3 pl.	1	1

שָׂרְפוּ	1	7	qal perfect 3 pl.	1	1
תָּשִׁיב	1	2	hiphil imperfect 2 m. sing.	1	5
פָּעַל	1	2	qal participle m. sing. absolute	1	2
הִכִּינוּתְ	1	2	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1
הִצַּבְתָּ	1	2	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1
נִאָּצוּ	1	4	piel perfect 3 pl.	1	3
הִבֵּט	2	5	hiphil imperative m. sing.	2	5
יִשָּׁב	1	4	qal imperfect 3 m. sing. (jako jussive) (+apocopated)	2	8
קָמְיָהּ	1	2	qal participle m. pl. construct	1	4
עָלָהּ	1	13	qal participle m. sing. absolute	1	1
הוֹדִינוּ	2	2	hiphil perfect 1 pl.	2	2
אֶשְׁפֹּט	1	4	qal imperfect 1 sing.	1	1
יִשְׁבְּיָהּ	1	9	qal participle m. pl. construct	1	12
תָּרִימוּ	2	12	hiphil imperfect 2 m. pl. (jako jussive)	2	2
תִּדְבְּרוּ	1	3	piel imperfect 2 m. pl. (jako jussive)	1	1
יִשְׁתּוּ	1	15	qal imperfect 3 m. pl.	2	2
אֶגְדַּע	1	2	piel imperfect 1 sing.	1	1
נִוְדָע	1	2	niphal participle m. sing. absolute	1	1
נָמוּ	1	2	qal perfect 3 pl.	1	1
מִצָּאוּ	1	11	qal perfect 3 pl.	1	4
נִרְדָּם	1	5	niphal participle m. sing. absolute	1	1
יִרְאָהּ	1	2	qal perfect 3 f. sing.	1	1
תִּוְדָךְ	1	2	hiphil imperfect 3 f. sing.	1	1
נִגְרָהּ	1	2	niphal perfect 3 f. sing.	1	1
מִאָּנָהּ	1	4	piel perfect 3 f. sing.	1	1
הִנָּחֵם	1	2	niphal infinitive construct	1	1
וַיִּחַפֵּשׂ	1	3	piel waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1
יִזְנַח	1	2	qal imperfect 3 m. sing.	1	1
יִסְיָהּ	1	14	hiphil imperfect 3 m. sing.	1	5

הוֹדַעְתָּ	1	2	hiphil perfect 2 m. sing.	1	1
רָאוּךְ	2	3	qal perfect 3 pl.	2	10
יִתְהַלְכוּ	2	4	hithpael imperfect 3 m. pl.	2	4
רָגְזָה	1	4	qal perfect 3 f. sing.	1	1
נָחִיתָ	1	2	qal perfect 2 m. sing.	1	1
הָטוּ	1	3	hiphil imperative m. pl.	1	1
אֲבִיעָה	1	2	hiphil imperfect 1 sing. (jako cohortative)	1	1
נָכַחַד	1	2	piel imperfect 1 pl.	1	1
וַיִּשְׁימוּ	1	3	qal imperfect 3 m. pl.	1	1
סוֹרֵר	1	6	qal participle m. sing. absolute	1	1
וּמְרָה	1	2	qal participle m. sing. absolute	1	1
מָאַנּוּ	1	10	piel perfect 3 pl.	1	1
וַיִּשְׁכַּחוּ	1	3	qal waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1
הִרְאָם	1	3	hiphil perfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּצָב	1	3	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1
וַיִּשְׁקֶן	1	5	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּוָּרֵד	1	5	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1
לְהִטָּא	1	7	qal infinitive construct	1	2
לְמַרְוֹת	1	2	hiphil infinitive construct	1	1
לְשִׁאֵל	1	2	qal infinitive construct	1	1
וַיִּדְבְּרוּ	1	31	piel waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1
לְעַרְוֶה	1	4	qal infinitive construct	1	2
הִכָּה	1	43	hiphil perfect 3 m. sing.	1	3
יִשְׁטַפוּ	1	2	qal imperfect 3 m. pl.	1	1
יֹכַל	1	35	qal imperfect 3 m. sing.	2	2
תַּת	1	14	qal infinitive construct	1	4
יָכִין	1	10	hiphil imperfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּתְעַבֵּר	2	2	hithpael waw consec imperfect 3 m. sing.	2	2
וַיִּצּוּ	1	48	piel waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1

וַיִּמְטֵר	2	3	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	2	2
אָכַל	2	18	qal perfect 3 m. sing.	2	2
וַיִּפֹּל	1	3	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	2	2
וַיִּשְׁבְּעוּ	1	2	qal waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1
יָבֵא	1	5	hiphil imperfect 3 m. sing.	1	1
זָרַו	1	2	qal perfect 3 pl.	1	2
חָטְאוּ	1	16	qal perfect 3 pl.	1	1
וַיִּכַּל	1	14	piel waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1
וַיִּשְׁבוּ	1	15	qal waw consec perfect 3 pl.	1	1
גָּאֵלִים	1	2	qal participle m. sing. construct	1	3
יִכְזְבוּ	1	2	piel imperfect 3 m. pl.	1	1
יִכְפֹּר	1	8	piel imperfect 3 m. sing.	1	1
יִשְׁחִית	1	4	hiphil imperfect 3 m. sing.	1	1
וַהֲרָבָה	1	2	hiphil waw consec perfect 3 m. sing.	1	1
יַעִיר	1	8	verb hiphil imperfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּשׁוּבוּ	1	13	qal waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1
וַיִּהְיֶה	1	7	qal waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּסְגֵּר	2	2	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	2	2
חָשַׁף	1	6	qal perfect 3 m. sing.	1	1
הִסְגִּיר	1	3	hiphil perfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּסַּע	1	3	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1
כָּסָה	1	8	piel perfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּבְיֵאֵם	1	9	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing.	1	2
וַיִּגְרַשׁ	1	7	piel waw consec imperfect 3 m. sing.	1	2
וַיִּשְׁכֹּן	1	2	hiphil waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1
וַיִּבְרָגְדוּ	1	2	qal waw consec imperfect 3 m. pl.	1	1
נִהְפְּכוּ	1	3	niphal perfect 3 pl.	1	1
וַיִּמְאָס	2	4	qal waw consec imperfect 3 m. sing.	2	2
וַיִּטַּשׁ	1	6	qal waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1

אָכְלָה	1	19	qal perfect 3 f. sing.	1	2
תִּבְכְּיֵנָה	1	2	qal imperfect 3 f. pl.	1	1
וַיִּקְרָא	1	3	qal waw consec imperfect 3 m. sing.	1	1
וַיִּבְחַר	2	14	qal waw consec imperfect 3 m. sing.	2	2
וַיִּבֶן	1	59	qal waw consec imperfect 3 m. sing. (+apocopated)	1	1
וַיִּקְטְלוּ	1	8	qal waw consec imperfect 3 m.	1	1
עָלוֹת	1	5	qal participle f. pl. absolute	1	1
הִבִּיאוּ	1	2	hiphil perfect 3 m. sing.	1	1
לִרְעוֹת	1	6	qal infinitive construct	1	1
טָמְאוּ	1	3	piel perfect 3 pl.	1	1
לְשָׂפוֹ	1	4	qal perfect 3 pl.	1	1
יִדְעוּ	1	3	qal perfect 3 pl.	1	6
הִשְׁמִי	1	2	hiphil perfect 3 pl.	1	1
עֲזְרֵנוּ	1	2	qal imperative m. sing.	1	3
וְהִצִּילֵנוּ	1	2	hiphil imperative m. sing.	1	18
וְכַפֵּר	1	4	piel imperative m. sing.	1	1
וְהִשִּׁב	1	4	hiphil imperative m. sing.	1	8
רָעָה	1	4	qal participle m. sing. construct	1	2
נִהְגָה	1	3	qal participle m. sing. absolute	1	1
וּלְכָה	1	5	qal imperative m. sing. paragogic	1	1
הִשִּׁיבֵנוּ	3	4	hiphil imperative m. sing.	3	8
וְהִאָּר	2	3	hiphil imperative m. sing.	2	6
וַנִּשְׁעָה	3	3	niphal imperfect 1 pl. (jako cohortative)	3	3
וַתִּמְלֵא	1	3	piel waw consec imperfect 3 f. sing.	1	1
כָּסוּ	1	2	pual perfect 3 pl.	1	1
שׁוּב	1	26	qal imperative m. sing.	1	6
נִקְרָא	1	28	qal imperfect 1 pl.	1	1
הִרְגִּינוּ	1	2	hiphil imperative m. pl.	1	2
וַתִּנּוּ	1	5	qal imperative m. pl.	1	2

בְּצֵאתוֹ	1	6	qal infinitive construct	1	5
הִסְירוֹתִי	1	2	hiphil perfect 1 sing.	1	1
תַּעֲבֹרְנָה	1	2	qal imperfect 3 f. pl.	1	1
קָרָאתָ	1	9	qal perfect 2 m. sing.	1	1
תִּשְׁתַּחֲוֶה	1	5	hishtaphel imperfect 2 m. sing.	1	1
הַמַּעֲלֶה	1	2	hiphil participle m. sing. construct	1	1
אָבָה	1	28	qal perfect 3 m. sing.	1	1
תִּשְׁאוּ	1	9	qal imperfect 2 m. pl.	1	1
שִׁפְטוּ	1	4	qal imperative m. pl.	1	1
נָרַשׁ	1	2	qal participle m. sing. absolute	1	1
תִּפְלוּ	1	2	qal imperfect 2 m. pl.	1	1
שִׁפְטָהּ	1	2	qal imperative m. sing.	1	4
תִּנְחַל	1	2	qal imperfect 2 m. sing.	1	1
יִכְרְתוּ	1	2	qal imperfect 3 m. pl.	1	1
שִׁיִּתְמוּ	2	2	qal imperative m. sing.	2	4
מִלֵּא	1	5	piel imperative m. sing.	1	1
וַיִּבְקְשׂוּ	1	3	piel imperfect 3 m. pl. (jako jussive)	1	2
וַיֵּאבְדוּ	1	2	qal imperfect 3 m. pl. (jako jussive)	1	9

Tab. 14 *Formy rzeczowników będące hapax legomenon w obrębie Biblii Hebrajskiej.*

Bez zaimków, spójników, przyimków					
Forma	Ps as	Forma	Ps as	Ps c	BH
מְכַלֵּל	50,2	common masculine singular construct	50,2	1	1
וְעוֹלֵתֶיךָ	50,8	common feminine plural construct	50,8	2	21
מִמְכַלְלֹתֶיךָ	50,9	common feminine plural construct	50,9; 78,70	2	2
דָּפִי	50,20	common masculine singular absolute	50,20	1	1
לְמוֹתָם	73,4	common masculine singular construct	73,4	2	59

עֵינָמוּ	73,7	common both singular construct	73,7	9	81
מִשְׁכֵּיּוֹת	73,7	common feminine plural construct	73,7	1	3
לְמִשְׁאוֹת	73,18	common feminine plural absolute	73,18	1	1
צִלְמָם	73,20	common masculine singular construct	73,20	1	6
בְּעֶצְתָּהּ	73,24	common feminine singular construct	73,24	9	55
נְשָׂאֵרֵי	73,26	common masculine singular construct	73,26	1	36
וּלְבָבֵי	73,26	common masculine singular construct	73,13.21.26 ^{x2} ; 77,7; 78,18.72	26	218
וְחִלְקֵי	73,26	common masculine singular construct	50,18; 73,26	6	33
בְּאֵדָנֵי	73,28	common masculine plural construct	73,20.28; 77,3.8; 78,65; 79,12	61	548
מִלְאָכֹותֶיהָ	73,28	common feminine plural construct	73,28	1	2
פְּעֻמֶיהָ	74,3	common feminine plural construct	74,3	7	16
לְמִשְׁאוֹת	74,3	ommon feminine plural construct	74,3	1	1
מוֹעֲדָהּ	74,4	common masculine singular construct	74,4	1	17
אוֹתָתָם	74,4	common both plural construct	74,4.8; 78,43	5	13
בְּסִבָּהּ	74,5	common masculine singular construct	74,5	1	2
קִרְבָּמוֹת	74,5	common both plural absolute	74,5	1	4
פְּתוּחֶיהָ	74,6	common masculine plural construct	74,6	1	8
בְּכִשְׁלֵי	74,6	common masculine singular absolute	74,6	1	1
וְכִלְפַּת	74,6	common masculine plural absolute	74,6	1	1
אוֹתָתֵינוּ	74,9	common both plural construct	74,4.9; 78,43	5	13
חֹקֶהָ	74,11	common masculine singular construct	74,11	2	28
נִגְחַל	74,15	common masculine singular absolute	74,15	3	54
גְּבוּלוֹת	74,17	common feminine plural construct	74,17	1	8
תּוֹרָהּ	74,19	common feminine singular construct	74,19	1	1
לְבָרִית	74,20	common feminine singular construct	74,20; 83,6	3	118
מִחְשָׁבֵי	74,20	common masculine plural construct	74,20	1	1
הַרְפָּתָהּ	74,22	common feminine singular construct	74,22; 78,66; 79,12	8	34
קִרְבָּנָם;	75,6	common masculine singular absolute	75,6	3	4
מִמוּצָא	75,7	common masculine singular absolute	75,7	1	2
שְׁמֵרֶיהָ	75,9	common masculine plural construct	75,9	1	3
וּמְעוֹנָתָהּ	76,3	common feminine singular construct	76,3	2	3
לְמוֹרָא	76,12	common masculine singular absolute	76,12	1	5
שְׁמֵרוֹת	77,5	common feminine plural construct	77,5	1	1

נגינת	77,7	common feminine singular construct	77,7	2	5
הלעולמים	77,8	common masculine plural absolute	77,6.8	4	11
ובעלילותיה	77,13	common feminine plural construct	77,13; 78,11	6	20
הצציה	77,18	common masculine plural construct	77,18	7	16
בגלגל	77,19	common masculine singular absolute	77,19; 83,14	2	9
ושביליה	77,20	common masculine plural construct	77,20	1	2
ועקבותיה	77,20	common masculine plural construct	77,20	4	8
במשל	78,2	common masculine singular absolute	78,2	4	22
מבניהם	78,4	common masculine plural construct	73,15; 77,16; 78,4.5.6.9; 79,11; 82,6; 83,9	80	2593
ועוזו	78,4	common masculine singular construct	78,4	2	3
כסלם	78,7	common masculine singular construct	78,7	1	4
פתהמות	78,15	common both plural construct	78,15	2	2
בציה	78,17	common feminine singular absolute	78,17	1	6
ודגן	78,24	common masculine singular construct	78,24	3	10
בעזו	78,26	common masculine singular construct	74,13; 77,15; 78,26.61; 81,2	27	54
וכחול	78,27	common masculine singular construct	78,27	1	8
למשכנתיו	78,28	common masculine plural construct	78,28	7	18
ותאנתם	78,29	common feminine singular construct	78,29.30	7	13
מתאנתם	78,30	common feminine singular construct	78,29.30	7	13
במשמניהם	78,31	common masculine plural construct	78,31	1	3
ובחורי	78,31	common masculine plural construct	78,31.63	2	22
ושנותם	78,33	common feminine plural construct	77,6; 78,33	9	49
בבהלה	78,33	common feminine singular absolute	78,33	2	3
ובלשונם	78,36	common both singular construct	50,19; 73,9; 78,36	30	89
בבריתו	78,37	common feminine singular construct	50,5.6; 78,10.37	18	168
ומופתיו	78,43	common masculine plural construct	78,43	2	5
ונזליהם	78,44	common masculine plural construct	78,44	1	1
וצפרדע	78,45	common feminine singular absolute	78,45	1	2
לקסיל	78,46	common masculine singular absolute	78,46	1	6
יבולם	78,46	common masculine singular construct	78,46	3	12
ויגיעם	78,46	common masculine singular construct	78,46	3	15
בברד	78,47	common masculine singular absolute	78,47.48	6	29
ושקמותם	78,47	common feminine plural construct	78,47	1	1

בְּחֻמָּל	78,47	common masculine singular absolute	78,47	1	1
לְבָרָד	78,48	common masculine singular absolute	78,47.48	6	29
לְרִשְׁפִים	78,48	common masculine plural absolute	78,48	1	1
וְזַעַם	78,49	common masculine singular absolute	78,49	1	9
וְצָרָה	78,49	common feminine singular absolute	50,15; 78,49; 81,8	12	47
לְאָפוֹ	78,50	common masculine singular construct	74,1; 76,8; 78,31.38.49.50	25	199
בְּחֻמָּל	78,55	common masculine singular construct	78,55	2	16
בְּבִמּוֹתָם	78,58	common feminine plural construct	78,58	2	32
וּבְפִסְיָלֵיהֶם	78,58	common masculine plural construct	78,58	1	13
וּבְנִחְלָתוֹ	78,62	common feminine singular construct	74,2; 78,62.71; 79,1	16	145
וּבְתוֹלְתָיו	78,63	common feminine plural construct	78,63	1	5
וּבְשִׁכְטֵי	78,67	common masculine singular construct	74,2; 78,67.68	9	64
מִמִּכְלָאֵת	78,70	common feminine plural construct	50,9; 78,70	2	2
וּבְתַבּוּנוֹת	78,72	common feminine plural construct	78,72	1	2
לְעֵיִים	79,1	common masculine plural absolute	79,1	1	3
לְחִיתוֹ	79,2	common feminine singular construct	50,10; 74,19 ^{x2} ; 78,50; 79,2	10	65
בְּגֵיִים	79,10	common masculine plural absolute	78,55; 79,1.6.10 ^{x2} ; 80,9; 82,8	53	412
לִישְׁעָתָהּ	80,3	common feminine singular absolute	80,3	8	22
בְּתַפְלָת	80,5	common feminine singular construct	80,5	23	49
שְׁלִישׁ	80,6	common masculine singular absolute	80,6	1	5
וּעֲנֻפָּיָהּ	80,11	common masculine plural construct	80,11	1	1
קִצְיָרָהּ	80,12	common masculine plural construct	80,12	1	1
יוֹנְקוֹתֶיהָ	80,12	common feminine plural construct	80,12	1	3
גְּדָרֶיהָ	80,13	common masculine plural construct	80,13	1	2
וְכַנָּהּ	80,16	common feminine singular absolute	80,16	1	1
מִגְעָרָת	80,17	common feminine singular construct	76,7; 80,17	4	12
עוֹזְנוֹ	81,2	common masculine singular construct	74,13; 77,15; 78,26.61; 81,2	27	54
בְּכֹסֶה	81,4	common masculine singular absolute	81,4	4	29
חֲגִנּוֹ	81,4	common masculine singular construct	81,4	1	34
בֵּיהוֹסָרָהּ	81,6	proper no gender no number no state	81,6	1	1
מִסְבָּל	81,7	common masculine singular absolute	81,7	1	6
בְּמוֹעֲצוֹתֶיהֶם	81,13	common feminine plural construct	81,13	2	5
עָתָם	81,16	common both singular construct	81,16	9	93

וּמְצוּר	81,17	common masculine singular construct	73,26; 78,35; 81,17	16	34
בְּחֻשָּׁה	82,5	common feminine singular absolute	82,5	2	4
וַיִּשְׁמַעְאֲלִים	83,7	proper no gender no number no state	83,7	1	8
וַהֲגִרִים	83,7	proper no gender no number no state	83,7	1	6
וַעֲמוֹן	83,8	proper no gender no number no state	83,8	1	106
כְּמִדְּוִן	83,10	proper no gender no number no state	83,10	1	60
כְּסִיסְרָא	83,10	proper no gender no number no state	83,10	1	21
כְּבִינִין	83,10	proper no gender no number no state	83,10	1	8
כְּעִין־דָּאָר	83,11	proper no gender no number no state	83,11	1	1
דָּמֶן	83,11	common masculine singular absolute	83,11	1	6
לְאֲדָמָה	83,11	common feminine singular absolute	83,11	2	137
כְּעָרַב	83,12	proper no gender no number no state	83,12	1	10
וּכְזָאָב	83,12	proper no gender no number no state	83,12	1	4
וּכְזָבַח	83,12	proper no gender no number no state	83,12	1	12
וּכְצִלְמָנֶע	83,12	proper no gender no number no state	83,12	1	12
נְסִיכְמוֹ	83,12	common masculine plural construct	83,12	1	5
כְּגִלְגָּל	83,14	common masculine singular absolute	77,19; 83,14	2	9
וּכְלֶהָבָה	83,15	common feminine singular absolute	83,15	2	15
כְּסַעְרָךְ	83,16	common masculine singular construct	83,16	1	1
וּבְסוּפְתָךְ	83,16	common feminine singular construct	83,16	1	1

Tab. 15 *Formy rzeczowników będące hapax legomenon w obrębie jedynie Księgi Psalmów.*

			Bez zaimków, spójników, przyimków			
Forma	Ps as	BH	Forma	Ps as	Ps c	BH
בְּשָׁלֵם	76,3	2	proper no gender no number no state	76,3	1	4
רִשְׁפֵי	76,4	2	common masculine plural construct	76,4	1	2
וּתְפָאֲרָתוֹ	78,61	2	common feminine singular construct	78,61	3	32
כְּתָם	78,72	2	common masculine singular construct	78,72	6	19
כְּנִחְלָתְךָ	79,1	2	common feminine singular construct	74,2; 78,62.71; 79,1	16	145

קְנָאָתָךְ	79,5	2	common feminine singular construct	79,5	3	24
בְּדַמְעוֹת	80,6	2	common feminine plural absolute	80,6	1	2
גָּבַל	83,8	2	proper no gender no number no state	83,8	1	2
חֲקִי	50,16	3	common masculine plural construct	50,16	24	49
גָּנַב	50,18	3	common masculine singular absolute	50,18	1	13
כָּרַגַע	73,19	3	common masculine singular absolute	73,19	3	18
מִסְלַע	78,16	3	common masculine singular absolute	78,16	4	37
כַּעֲדָר	78,52	3	common masculine singular absolute	78,52	1	11
וְעִדּוֹתָיו	78,56	3	common feminine plural construct	78,56	26	35
מִיַּעַר	80,14	3	common masculine singular absolute	50,10; 80,14; 83,15	5	37
מִדְּוִד	81,7	3	common masculine singular absolute	81,7	1	7
חֲלֻקָּךְ	50,18	4	common masculine singular construct	50, 18; 73,26	6	33
מִסָּדָךְ	75,9	4	common masculine singular absolute	75,9	2	13

Tab. 16 Rzeczowniki występujące w Księdze Psalmów jedynie w utworach asafowych.

Rzeczownik	Ps as	BH	Rzeczownik	Ps as	BH	Rzeczownik	Ps as	BH
אָסַף	12	52	נְשֹׂאֵרִית	1	66	יוֹנָקָת	1	6
שָׁאֵר	3	42	מוֹרָא	1	11	חֲזִיר	1	9
מְכָלָא	2	3	נְגִיד	1	43	כְּנָה	1	2
זִיז	2	3	שְׁבִיל	1	2	דְּמִי	1	4
רִשְׁף	2	8	צִידָה	1	10	יִשְׁמְעָאֵלִי	1	8
גִּלְגָּל	2	52	תִּימָן	1	34	הַגְּרִי	1	6
צַעַן	2	7	מִשְׁמָן	1	4	גָּבַל	1	2
מְכָלֵל	1	1	בְּהֵלָה	1	4	עֲמוֹן	1	106
גָּנַב	1	17	יָאֵר	1	64	עֲמֶלֶק	1	39
דְּפִי	1	1	חֲסִיל	1	6	אֲשׁוּר	1	151
חֲרָצַב	1	2	שְׁקֵמָה	1	7	לוֹט	1	33
אוּל	1	1	חֲנַמֵּל	1	1	מִדְּיָן	1	70
שִׁית	1	9	בְּעִיר	1	7	סִסְרָא	1	21

משכית	1	6	מקנה	1	91	יבין	1	8
דעה	1	6	משלחת	1	2	קישון	1	6
משואה	1	4	עדר	1	42	עין דור	1	1
בלקה	1	21	פסיל	1	23	דמן	1	6
חלום	1	65	שילו	1	33	זאב	1	12
קרבה	1	2	עי	1	43	צלמנע	1	12
סבף	1	5	נבלה	1	61	נסיה	1	6
קרדם	1	5	תמותה	1	2	קש	1	16
פתוח	1	11	שליש	1	20	סופה	1	16
כשיל	1	1	מדון	1	20	קלון	1	17
כילף	1	1	שרש	1	34	חדש	1	284
גבולה	1	10	ענף	1	7	סבל	1	11
צנאר	1	41	קציר	1	54	שורות	1	10
שמר	1	10						